

2016

XXXI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

5 – 6 листопада 2016 р.

Секції:

Біологічні науки

Географія та геологія

Державне управління

Екологія

Економіка

Історія

Математика

Мистецтво

Педагогіка

Політологія

Право

Психологія

Соціологія

Сучасні інформаційні технології

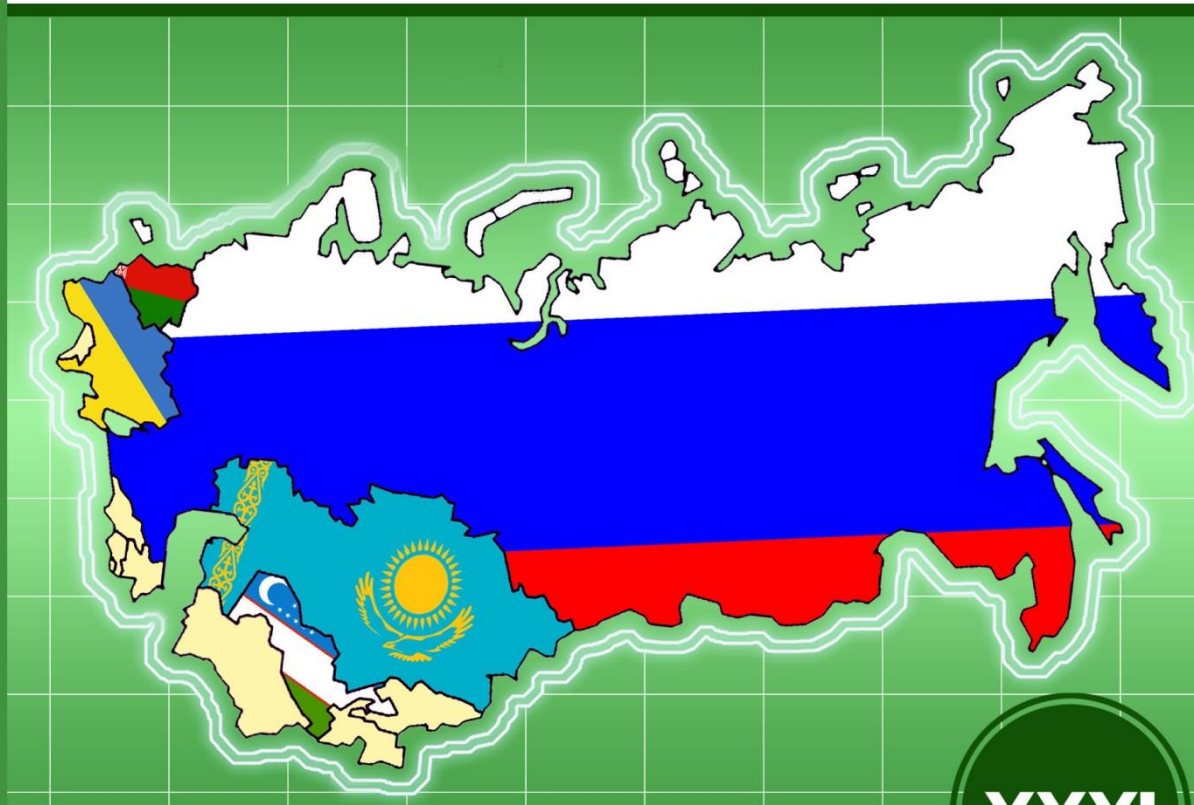
Соціальні комунікації. Медіа.

Технічні науки

Фізична культура та спорт

Філологічні науки

Філософія

Переяслав-Хмельницький
2016

XXXI

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

XXXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у
країнах Європи та Азії»**

5 – 6 листопада 2016 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

XXXI Международной научно-практической интернет-конференции
**«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в
странах Европы и Азии»**

5 – 6 ноября 2016 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016 р. – 130 с.

Матеріали XXXI Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницький, 2016 г. – 130 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор исторических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, ректор ГВУЗ
«Переяслав-Хмельницький государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Т.М. Боголіб – д.е.н., професор;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко – к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Т.М. Боголіб – д.э.н., профессор;

Г.Л. Токмань – д.п.н., профессор;

Н.В. Игнатенко – к.п.н., профессор;

В.В. Куйбида – к.биол.н., доцент;

В.А. Винс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровник – к.и.н.;

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Члены оргкомитета интернет-конференции:

Ю.В. Бобровник,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,

А.М. Вовкодав.

Составители сборника:

Ю.В. Бобровник,

А.М. Вовкодав.

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ashrapov A.A.
(Samarqand, O'zbekiston)

TAMAKINING IZMIR NAVINING DALAGA O'TQAZISH MUDDATLARINI TAMAKI TRIPSI BILAN ZARARLANISH DARAJASIGA TA'SIRI

Tamaki xom-ashyosini sifatini belgilovchi omillardan biri uni turli xildagi suruvchi zararkunandalardan himoya qilish bo'ladi. Tamaki zararkunandalar va kasalliklar bilan qattiq zararlanadigan o'simliklar guruhiga kiradi. Uni bir qator so'ruvchi zararkunandalar zararlaydilar. Ularga o'z vaqtida qarshi kurash chorasi qo'llanilmasa, hosilni 50-60% yo'qotiladi, olingan hosilni ham sifati talabga javob bermaydi.

Biz bir necha yillar mobaynida bu zararkunandaning bioekologik xususiyatlari va entomofaglar bilan zararlanish darajasini o'rganish borasida kuzatishlar olib bormoqdamiz. Quyida tamakining turli navlarida tamaki tripsi sonining mavsumiy o'zgarishlari haqida ayrim ma'lumotlarni keltiramiz.

Tadqiqotlar Samarqand viloyati Urgut tumani Algar qishlog'ida jamoa xo'jaligidagi sabzavot ekinlari maydonlarida olib borildi. Tadqiqotlar uchun tamakining Izmir navi tanlandi. Zararkunandalar sonini aniqlash har bir nav ekilgan maydonlardan ajratilgan 10 tadan namuna o'simliklarda olib borildi. Namuna o'simliklar ekin maydoni diagonal bo'ylab uchta joydan tanlandi.

Tamaki ko'chatini dalaga o'tqazish muddatiga doir qator ilmiy tadqiqot natijalaridan ma'lumki, ushbu agrotexnik tadbirni nav tipiga va uning biologik xususiyatlariga, tuproq turiga, ob-havo sharoitiga va boshqa bir qator agrotexnik tadbirlarga bog'liqligi aniqlangan. Lekin, ilmiy manbalarda ko'chat o'tqazish muddatlarini tamaki zararkunandalari bilan shikastlanish darajasi bilan bog'liqligi o'rganilmagan.

Tamaki ko'chatini dalaga o'tqazish muddatini belgilashda tuproq haroratini 10⁰C dan oshganligi hisobga olindi. Samarqand viloyati Urgut tumanida ushbu ko'rsatkich 10 apreldan keyin kuzatila boshlandi.

1-jadval

Ko'chatining dalaga o'tqazish muddatlarini tamaki tripsi bilan zararlanish darajasiga ta'siri

№	Tajriba variantlari	Bir tup o'simlikdagi o'rtacha barglar soni, dona			Trips bilan zararlangan barglar soni, dona			Trips bilan zararlanish darajasi, %		
		Ko'chat o'tqazilganidan keyin, kun								
		25	40	55	25	40	55	25	40	55
1	30 aprel – 5 may (nazorat)	5,3	17,4	26,2	2,4	5,7	9,7	46,1	32,8	37
2	10 – 15 aprel	9,1	22,5	31,4	1,1	2,4	3,4	12,8	10,9	11
3	20 – 25 aprel	7,6	19,7	28,5	1,8	3,7	5,6	23,7	18,8	19,6
4	10 – 15 may	4,8	14,0	25,6	2,8	7,0	12,4	58,3	50,0	48,4
5	20 – 25 may	4,3	13,4	23,3	2,9	8,3	15,6	67,4	61,9	66,9

Tajribada har bir variantda 120 dona o'simlik maydonning diagonalida ko'zdan kechirilganida ko'chatni dalaga erta muddatlarda o'tqazilganida trips bilan zararlanishi kamayib borishi kuzatildi. Ko'chat dalaga o'tqazilganidan 25 kundan so'ng 10 – 15 aprel kunlari o'tqazilgan ko'chatlarda har bir o'simlikka 1,1 dona trips to'g'ri kelgan bo'lsa, 20 – 25 aprelda dalaga o'tqazilganida ushbu ko'rsatkich 1,8 ga, 30 aprel – 5 mayda o'tqazilganida esa 2,4 ga, 10 – 15 may -2,8, 20 – 25 mayda o'tqazilganida 2,9 ga teng bo'lganligi aniqlandi. Tamaki ko'chatni dalaga qancha kech o'tqazilsa, barglarni trips bilan zararlanishi shuncha ko'p bo'lganligi kuzatildi. Bu yo'nalishdagi ma'lumotlar ko'chat dalaga o'tqazilgandan keyin 40 va 55 kundan keyin ham olindi. Lekin, ushbu ko'rsatkichlarning raqamli ma'lumotlari ancha yuqori ekanligi ta'kidlandi.

Fikrimizcha, ko'chatni dalaga erta muddatlarda (10 – 15 aprel) o'tqazilganida barglarni trips bilan kam zararlanishi tamaki o'tqazilgan maydon atrofidagi begona o'tlarda tripsning rivojlanishiga chambarchas bog'liq. Tamaki maydoni atrofida asosan achchiqmiya, g'alladoshlar, dukkakli va boshqa begona o'tlar uchraydi. Bundan tashqari, tamaki tripsi dalaga erta o'tqazilgan tamaki ko'chatlarini kam zararlashiga asosiy sabablardan biri tabiiy hududning klimatik xususiyatlari va tamaki tripsining biologiyasiga chambarchas bog'liq. Odatda aprel oyida o'tqaziladigan ko'chatlar fevral va mart oylarida ko'chatxonada yetishtiriladi va bu vaqtda tripsning to'liq rivojlanishi uchun harorat yetishmaydi. Bu esa hasharotni keng tarqalishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ko'chatlar dalaga kechroq, ya'ni may oylarida dalaga o'tqazilsa, ob-havo sharoiti ko'rsatkichlari, xususan havo va tuproq harorati hasharotni rivojlanishi uchun juda qulay bo'ladi.

TO'RDOR SHILLIQQURT – DEROSERAS RETICULATUM (MULLER, 1774) NING KO'PAYISHIGA HARORATNING TA'SIRI

Ma'lumki qishloq xo'jaligi ekinlari zararkunandalari orasida shilliqqurtlar o'ziga xos o'rin egallaydi. Ularning zarari turli mavsumlarda turlicha bo'lib, bu turga xos ravishda oz'garadi. Ayrim turlarning ota serpushtligi ularning o'z arealida keng tarqalish imkonini beradi. Hozirgi vaqtda bunday turlarga *Deroseras caucasicum* va *Deroseras reticulatum*ni kiritish mumkin. Chunki bu turlar hozirda Samarqand shahri va uning atrofidagi turli biotoplarda shilliqqurtlar orasida son jihatdan dominant tur hisoblanadi. Bu turlar Evropa turi bo'lib, O'rta Osiyoga o'simliklar bilan keltirilgan.

Deroseras reticulatum ilk bor Samarqand shahrida faqat issiqxonalaridan topilgan [4]. Keyinchalik bu turning shahar hovlilarida keng tarqalganligi va zarar darajasi yuqori ekanligi aniqlandi. Z. Izzatullayev [1] bu turni Shohimardon atrofidan ko'rsatgan. A. Pazilov, D.A. Azimov [4] lar uni tog'dan topishganligini qayd etishgan. I. Uvaliyeva [5] esa bu turni Qozogistonning qoratuproqli zonalar uchun zararli tur sifatida qayd etgan.

Tadqiqotning maqsadi. Laboratoriya sharoitida to'rdor shilliqqurtning tuxumlariga haroratning ta'siri va tuxumlarning ochib chiqish jadalligini o'rganish.

Material va uslublar. Samarqand shahri va uning atrofida yigilgan to'rdor shilliqqurtlar. Tadqiqotlar umumqabul qilingan uslublar asosida olib borildi [2].

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. To'rdor shilliqqurtning yelka qismi kuchli bo'rtgan, oxirgi uchi ponasimon siqilgan. Mantiyasi tana uzunligining beshdan bir qismini tashkil etadi. Voyaga yetgan formalarining rangi qoramtir-kulrang tusda. Odatda qora, jigarrang va to'q qo'ng'ir dog'li aniq rasmga ega bo'ladi. Ko'pincha bu dog'lar noto'g'ri to'r ko'rnishidagi rasmni hosil qiladi. Yosh shilliqqurtlarda dog' bo'lmaydi. Dog'li rangning zichligi va intensivligi bir populyasiya ichida juda ham individual bo'ladi. Tana rangining o'zgarishi asosan kuzning oxirida amalga oshadi. Rangli dog'lar yelka va mantiyasida qalin bo'lib, yon tomonlarida siyrak joylashadi. Paypaslagichlari qora. Tovoni oqish. Shilliq moddasi rangsiz. Tana uzunligi 45- 60 mm.

To'rdor shilliqqurtning ko'payish muddatlari va generasiya soni u yashayotgan hudud iqlimiga bog'liq. Ko'pincha bu tur yozning oxiri va kuzning boshida tuxum qo'ya boshlaydi. Ob-havo qo'lay bo'lgan yillari ko'rayishni ertaroq boshlaydi va bu ertachi generasiyalar qishlacdan keyin erta bahorda ko'payishga kirishadi. Kopulyasiyadan 10 kun o'tgach tuxum qo'yishga kirishadi. Bir shilliqqurt bir necha marta, jami 700 tagacha tuxum qo'yadi. Optimal haroratda ($15-17^{\circ}\text{S}$) va namlikda 11 kunda tuxumlardan shilliqqurtlar chiqadi. Ammo tabiatda bu muddatlar faqat yozgi generasiyalarga tegishli. Odatda kuzda qo'yilgan tuxumlar qish va bahorning birinchi yarmida qishki tinim davrida bo'ladi.

Biz to'rdor shilliqqurtning tuxumlarining rivojlanishiga haroratning ta'sirini laboratoriya sharoitlarida o'rgandik. Ularning tuxumlari Petri idishidagi nam tuproqda saqlandi. Inkubasion davrning davomiyligi (tajriba boshlangandan birinchi tuxum ochib chiqqungacha bo'lgan kunlar) va tuxumdan chiqish davri (birinchi tuxumdan chiqish va uning oxirigacha bo'lgan davrlar) $8^{\circ}, 10^{\circ}, 12^{\circ}, 15^{\circ}, 17^{\circ}, 19^{\circ}$ va 25°S gradus haroratda izotermik sharoitlarda o'rganildi.

To'rdor shilliqqurt tuxumlarining inkubasion davri davomiyligi 8°S haroratda 18 kundan 15°S haroratda 11 kungacha o'zgarib boradi ya'ni haroratning 7°S ga oshishi inkubasiya davrini 8 kun oldinga siljitti. Harorat 15°S bulganda tuxumlardag ochib chiqish tezlashdi va bu eng optimal harorat hisoblandi. Harorat 15 gradusdan oshishi inkubasiyaning 2,5 % ga oshirishi aniqlandi.

Tuxumdan shilliqqurtlarining chiqishi 8°S haroratda (24 kundan) biroz cho'ziladi. Haroratning optimal darajaga (15°S) ko'tarilishi inkubasiya davrini keskin qisqartiradi. Harorat 15°S bo'lishi bilan barcha tuxumlar (100%) 2 kunda ochib chiqdi. Shuni ta'kidlash kerakki turdor shilliqqurtning tuxumlari harorat 15°S bo'lganda 100 % ochib chiqadi. Harorat 8°S bo'lganda to'rdor shilliqqurtning tuxumlarining 20% i ochib chiqadi va 80 % i nobud bo'ladi. Harorat 25°S bo'lganda tuxumdan ochib chiqish 45 % ni, tuxumlarning nobud bo'lishi 55 % ni tashkil etadi.

Shunday qilib, optimal haroratdan haroratning pasayishi to'rdor shilliqqurtning tuxumdan ochib chiqishini cheklab qo'yadi. Shu bilan birga qo'yilgan tuxumlarning ma'lum qismini nobud bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Иззатуллаев З. И. Новые для Средней Азии Интродуцированные виды наземных моллюсков// Докл. АН Тадж.ССР.1981.-Т.24.-5. – С.202-205
2. Лихарев И.М., Виктор А.Й. Слизни фауны СССР и сопредельных стран (*Gastropoda terresria nuda*).1, 1980. 437с. (Фауна СССР. Нов. Сер. № 122. моллюски: т. 3. вып.5).
3. Пазилов А., Азимов Д.А. Наземные моллюски (*Gastropoda, Pulmonata*) Узбекистана и сопредельных территорий. Т.: Фан. 2003.-316с.
4. Рузикулова Н. А. Самарқанд шаҳри ва унинг атрофи қориноёқли моллюскаларининг биологик хилма-хиллиги ва экологик комплекслари. //Биологик хилма –хилликни сақлаш муаммолари. Конф.материаллари, Тошкент. 2006 йил.
5. Увалиева К.К. Слизни вредители сельскохозяйственных культур юго-востока Казахстана Алма-Ата: Наука, 1979.

Айгуль Жакупова, Кадыр Бияшев, Биржан Бияшев
(Алматы, Казахстан)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ СВОЙСТВ БАКТЕРИЦИНПРОДУЦИРУЮЩЕГО ШТАММА E.COLI 64 НА ЯГНЯТАХ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМ ЗАРАЖЕНИИ ВИРУЛЕНТНЫМИ КУЛЬТУРАМИ E.COLI 25, S.TYPHIMURIUM 371, KLEBSIELLA PNEUMONIAE 30

В условиях рыночного хозяйствования на территории Казахстана наблюдается снижение сохранности молодняка овец, вызываемые различными болезнями, особенно желудочно-кишечными инфекциями бактериальной этиологии [1].

Проблема определения состава микроорганизмов, населяющих желудочно-кишечный тракт организма молодняка животных, весьма актуальна. При этом необходимо отметить, что роль микрофлоры в возникновении кишечных заболеваний значительно усиливается в настоящее время в условиях нарушения ветеринарно-санитарного содержания животных, когда на организм постоянно воздействует целый ряд стресс-факторов. Это способствует широкому охвату поголовья сельскохозяйственных животных кишечными заболеваниями различной этиологии, среди которых одно из ведущих мест занимают инфекционные заболевания, проявляющиеся в виде гастроэнтерита, гастроэнтероколита и др [2].

Трудности профилактики и лечения кишечных заболеваний связаны с их полиэтиологичностью и необходимостью воздействия на организм с учетом разносторонних проявлений болезни. Результаты терапевтических приемов в ряде случаев осложняются также и повышением резистентности микроорганизмов к применяемым антибактериальным средствам [3].

До последнего времени для профилактики болезней желудочно-кишечного тракта и лечения животных широко применяли антибактериальные средства. Использование антибиотиков и химиотерапевтических препаратов в животноводстве и птицеводстве привело к переносу антибиотикорезистентности от штаммов микроорганизмов животного и птичьего происхождения к микробным штаммам человеческой популяции [4].

В настоящее время предложено множество различных видов пробиотиков, состоящих из монокультур и ассоциаций различных групп бактерий. Вместе с тем низкая эффективность этих препаратов может быть обусловлена тем, что при их разработке не учитываются экологические критерии селекции штаммов [5].

Материалы и методы исследования

Определение профилактических свойств бактерицинпродуцирующего штамма E.coli при экспериментальном заражении вирулентными культурами эшерихий. Изучение профилактических свойств бактерицинпродуцирующего штамма E.coli 64 при экспериментальном заражении вирулентными культурами эшерихии изучали на лабораторных животных - белые мыши (14-16 г) и морские свинки (250-300 г), путем выпойки перорально и вольной выпойкой в поилке.

Белые мыши выпаивали перорально в дозах – 105,- 106,- 107, - 108 КОЕ. и вольной выпойкой в поилке с концентрацией в 1 мл физиологического раствора - 105,- 106,- 107, - 108 КОЕ.

В опыте для заражения подопытных лабораторных животных использовали вирулентную культуру E.coli 25, S.typhimurium 371, Klebsiella pneumoniae 30

Для определения смертельной дозы вирулентная культура была протитрована на лабораторных животных. Смертельная доза для мышей составила -105 КОЕ. Заражение подопытных животных проводили на третьи сутки путем орального введения вирулентной культуры E.coli 25, мышей в дозе – 109 КОЕ.

Штамм E.coli 64 культивировали на МПА. Отбирали посева с выраженным ростом культур и по оптическому стандарту мутности довели концентрацию до значения 10^9 КОЕ.

Результаты исследования Изучение профилактических свойств бактерицинпродуцирующего штамма E.coli 64 проводили на новорожденных ягнятах путем выпойки перорально препаратов из бактерицинпродуцирующего штамма не позднее 30 минут после рождения, до первого кормления.

Ягнят выпаивали однократно, перорально в дозе 10^{10} К.О.Е. Вторая группа - ягнят выпаивали однократно, перорально в дозе $2 \cdot 10^{10}$ КОЕ. Третью группу ягнят использовали в качестве контрольной, которая получала физиологический раствор.

Таблиця 1 - Профилактические свойства штамма E.coli 64 на ягнятах

Наименование штамма	Вид животного	Кол-во ж-ных	Доза (КОЕ) и метод введения (перорально)	Результаты заражения вирулентной культурой E.coli 25			
				Дозы (КОЕ) метод введения (перорально)	Пало	Переболело	Выжило в %
1 группа	Ягнята	20	10^{10}	2×10^{10}	-	-	100
2 группа	Ягнята	20	2×10^{10}	2×10^{10}	-	-	100
Контроль	Ягнята	20	физ.р-р (5 см ³)	2×10^{10}	20	-	-

Примечание: сроки наблюдения 10 суток после заражения

В опыте для заражения подопытных животных использовали вирулентную культуру *S.typhimurium* 371. Для определения смертельной дозы вирулентная культура была протитрована на ягнятах 5 дневного возраста. Смертельная доза для ягнят – 10^{10} КОЕ. Заражение подопытных животных проводили на третьи сутки путем орального введения вирулентной культуры *S.typhimurium* 371, ягнят в дозе – 10^{10} КОЕ.

В опыте использовали культуру штамма E.coli 64.

Ягнят выпаивали однократно, перорально в дозе 10^{10} КОЕ. Вторая группа - ягнят выпаивали однократно, перорально в дозе 2×10^{10} КОЕ. Третью группу ягнят использовали в качестве контрольной, которая получала физиологический раствор.

Таблиця 2 - Профилактические свойства штамма E.coli 64 на ягнятах

Наименование штамма	Вид животного	Кол-во ж-ных	Доза (КОЕ) и метод введения (перорально)	Результаты заражения вирулентной культурой S.typhimurium 371			
				Дозы (КОЕ) Метод Введения (перорально)	Пало	Переболело	Выжило в %
E.coli 64	Ягнята	20	10^{10}	10^{10}	-	-	100
Контроль	Ягнята	20	2×10^{10}	10^{10}	-	-	100
	Ягнята	20	физ.р-р (5 см ³)	10^{10}	20	-	-

Примечание: сроки наблюдения 10 суток после заражения

Как видно из таблицы 2, что при введении культуры из штамма E.coli 64 в разных дозах опытным животным, затем зараженные вирулентной культурой *S.typhimurium* 371 процент выживаемости составило 100%, при 100% гибели контрольных животных.

В опыте для заражения подопытных животных использовали вирулентную культуру *Klebsiella pneumoniae* 30. Для определения смертельной дозы - вирулентная культура была протитрована на ягнятах 5 дневного возраста. Смертельная доза для ягнят составила – $1,5 \times 10^{10}$ КОЕ. Заражение подопытных животных проводили на третьи сутки путем орального введения вирулентной культуры *K. pneumoniae* 30, ягнят в дозе – $1,5 \times 10^{10}$ КОЕ.

Ягнят выпаивали однократно, перорально в дозе 10^{10} КОЕ. Вторая группа - ягнят выпаивали однократно, перорально в дозе $2 \cdot 10^{10}$ КОЕ. Третью группу ягнят использовали в качестве контрольной, которая получала физиологический раствор.

Таблиця 3- Профилактические свойства штамма E.coli 64 на ягнятах

Наименование штамма	Вид животного	Кол-во ж-ных	Доза (КОЕ) и метод введения (перорально)	Результаты заражения вирулентной культурой K. pneumoniae 30			
				Дозы (КОЕ) метод введения (перорально)	Пало	Переболело	Выжило в %
E.coli 64	Ягнята	20	10^{10}	$1,5 \times 10^{10}$	-	-	100
Контроль	Ягнята	20	2×10^{10}	$1,5 \times 10^{10}$	-	-	100
	Ягнята	20	физ.р-р(5 см ³)	$1,5 \times 10^{10}$	20	-	-

Примечание: сроки наблюдения 10 суток после заражения

Результаты исследования по определению профилактических свойств бактерицинопродуцирующего штамма *E.coli* 64 на новорожденных ягнятах при экспериментальном заражении вирулентными культурами *E.coli* 25, *S.typhimurium* 371, *K. pneumoniae* 30 свидетельствуют, что исследуемые штаммы эшерихий обладают высокими защитными свойствами.

Литература:

1. Сансызбай А.Р., Кожебеков З.К., Султанов А.А. Эпизоотическая ситуация в Республике Казахстан за последние десять лет. Состояние и перспективы аграрной науки Казахстана и Западной Сибири. Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 40-летию Северного НИИ животноводства и ветеринарии. Петропавловск, 2003, С.47-50.
2. Турсункулова Б.Ш. Серопротекция сальмонеллеза и колибактериоза овец. Автореф., Алматы, 1998г.
3. Абдыкеримов К., Иманалиев М., Самойленко Е. Роль каластрального иммунитета при колибактериозе ягнят. Реф. жур. Ветеринария. Москва, 1989.
4. Ратникова И.А./Отбор штаммов молочнокислых и пропионовокислых бактерий для включения в состав пробиотика, активного в отношении сальмонеллеза и колибактериоза сельскохозяйственных животных./Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана, №8, 2005.
5. Куриленко А.Н., Крупальник В.Л. Инфекционные болезни молодняка сельскохозяйственных животных. Москва: Колос, 2000.

Научный руководитель:

доктор ветеринарных наук, профессор Бияшев Биржан Кадырович.

Сергій Овчинников
(Одеса, Україна)

ФОТОДИНАМІЧНА АНТИМІКРОБНА ТЕРАПІЯ

В останні десятиліття значні зусилля людства зосереджені на розробці нових терапевтичних підходів і діагностиці таких захворювань, як онкологічні та інфекційні. Однією з найбільш перспективних галузей є фотодинамічна терапія (ФДТ), процес контрольованого окисного стресу для знищення клітин-мішеней.

Порфірини є сполуками з найбільш широким колом практичного застосування. Наприклад, вони є основою люмінесцентних зондів для неінвазивної діагностики, що відкрило можливість одночасної діагностики та лікування пухлин. Також порфірини використовуються в промислових і аналітичних виробництвах, як сенсibiliзатори сонячних елементів; пігменти; в електрокаталізі як електроди паливних елементів ([2, с. 70-72.], Boscencu R. et al., 2011).

Основна роль порфіринів в біомедицині обумовлена їх фотохімічними (внутрішньомолекулярний перенос енергії), окислювально-відновними (перенесення електронів, каталіз) властивостями, а також здатності до утворення зв'язків (координації атомів металу та зв'язування лігандів у мезоположеннях) ([12, с. 237-258] Senge M.O. et al., 2010). Завдяки своїм хімічним та фотофізичним властивостям цей клас містить безліч варіацій похідних.

Ефективність застосування антибіотиків обмежується через виникнення у мікроорганізмів резистентності до них ([4, с. 474-476.] Hancock R.E.W., 2007). ФДТ виявляється життєздатною альтернативою та є ефективною щодо бактерій (включаючи резистентні штами), дріжджів, вірусів і найпростіших. Додатково до знищення мікроорганізмів, ФДТ може викликати імуностимулюючі реакції ([3, с. 535-545] Castano A.P. et al., 2006), і, отже, має потенціал для покращення загальної відповіді господаря на збудника інфекції.

Позитивний заряд фотосенсибілізаторів сприяє щільній електростатичній взаємодії з негативно зарядженими ділянками на зовнішній поверхні будь-яких видів бактеріальних клітин ([8, с. 907-917], Maisch E.T. et al., 2004). Крім того, стійкі до антибактеріальних препаратів мікроорганізми є чутливими до ФДТ, як і всі інші види ([7, с. 974-983], Maisch E.T. et al., 2009; [13, с. 87-91], Tang H.M. et al., 2009). Вважається, що бактерії менш ймовірно будуть розвивати стійкість до ФДТ ([5, с. 119-133], Jori G., 2007; [6, с. 32-35], Копорка К., 2008), через активну форму кисню (АФК), отриманих при здійсненні фотодинамічного ефекту і неспецифічний характер фотоокислюваного пошкодження, який призводить до загибелі клітин.

Відомо, що грампозитивні бактерії значно чутливіші до фотодинамічної інактивації, ніж грамнегативні ([9, с. 153-157], Merchat M. et al., 1996). Тому останнім часом зусилля спрямовано на розробку фотосенсибілізаторів, що здатні атакувати грамнегативні штами. Це досягається під час введення фотосенсибілізатора в комплексі з іншими агентами, наприклад такими як хлорид кальцію, ЕДТА або поліміксин В, які здатні зменшувати електростатичне відштовхування між молекулами та клітинною поверхнею.

Як описано ([1, с. 70-72], Alves E. et al., 2009), негативно заряджені порфірини можуть бути перетворені на катіонні структури через введення позитивно заряджених замісників у периферійні позиції тетрапірольного макроциклу, що впливає на кінетику і ступінь зв'язування з мікроорганізмами.

Гідрофобність порфіринів можна змінювати кількістю катіонних фрагментів (у мезо-заміщених порфіринів) або шляхом введення вуглеводневих ланцюгів різної довжини у N-положеннях.

Антимікробна ФДТ робить швидкі успіхи в напрямку клінічних застосувань проти збудників інфекцій порожнини рота, захворювання пародонту, загоєння інфікованих ран і лікування вугрів. Перший продукт для застосування в ротовій порожнині з'явилися на ринку в Канаді в 2005 році (Periowave™, Ondine) і ще кілька препаратів для лікування інфікованих ран знаходяться на стадії клінічних випробувань.

Антимікробна ФДТ визначає місцеве застосування фотосенсибілізаторів, вибірково дію на певні види мікроорганізмів, без значних ушкоджень тканин господаря. Дослідження показали, що фотосенсибілізатори більш токсичні щодо мікроорганізмів, ніж щодо клітин ссавців, а також концентрація фотосенсибілізатора, яка необхідна для знищення клітини-мішені, не є токсичною для всього макроорганізму.

Фотоактивоване знезараження зразків крові і різних поверхонь також можуть стати перспективним напрямком застосування антимікробної ФДТ. Був розроблений метод концентрування фотосенсибілізаторів на поверхні різних матеріалів для запобігання їх бактеріальній колонізації ([10, с. 597–602],Parsons C. 2009). Було розроблено аніонні гідрогелеві напівполімери, що зв'язують позитивні заряджені порфірини через електростатичну взаємодію в тонкий поверхневий шар. Механічні та термічні властивості матеріалу показали, що порфірини виступають в якості поверхневого зшиваючого агента, а також надають поверхні більшій гідрофільності. Важливо відзначити, що прикріплення *Staphylococcus epidermidis* було знижено на 99 % у порівнянні з контролем за умов освітлення і на 92 % у темряві.

Отже, підсумуючи все написане можна зробити висновок, що порфірини є перспективною альтернативою традиційним засобам для лікування різного роду інфекцій та деяких видів онкології.

Література:

- Alves E., Costa L., Carvalh C.M.B., Tomé J.P.C. Charge effect on the photoinactivation of Gram-negative and Gram-positive bacteria by cationic mesosubstituted porphyrins // BMC Microbiology. – 2009. – Vol. 9. – P. 70-72.
- Boscencu R., Hirtoreanu A., Gina Manda, Anabela Sousa Oliveira, Mihaela Ilie, Luis Filipe Vieira Ferreira. Trends in Interdisciplinary Studies Revealing Porphyrinic Compounds Multivalency Towards Biomedical Application // Biomedical Engineering – From Theory to Applications / Prof. Reza Fazel (Ed.). – InTech, 2011. – 486 p. – Режим доступу до <http://www.intechopen.com/books/biomedical-engineering-from-theory-to-applications/trends-ininterdisciplinary-studies-revealing-porphyrinic-compounds-multivalency-towards-biomedical-application>.
- Castano A.P., Mroz P., Hamblin M.R. Photodynamic therapy and anti-tumour immunity // Nature Reviews Cancer. – 2006. – Vol. 6. – P. 535-545.
- Hancock R.E.W. The end of an era? // Nature Reviews Drug Discovery. – 2007. – Vol. 6, № 28. – P. 474-476.
- Jori G., Coppellotti O.. Inactivation of pathogenic microorganisms by photodynamic techniques: mechanistic aspects and perspective applications. // Anti-infective Agents in Medicinal Chemistry. – 2007. – Vol. 6, № 2. (April), P. 119-133.
- Konopka K., Goslinski T. Prospects for photodynamic therapy in dentistry. //Biophotonics International. – 2008. – Vol 15, № 7 (July), P. 32-35.
- Maisch T.. A new strategy to destroy antibiotic resistant microorganisms: antimicrobial photodynamic treatment. //Mini-Reviews in Medicinal Chemistry. – 2009 – Vol. 9, No.8, P.974-983.
- Maisch T., Szeimies R.M., Jori G., Abels C. Photochemical & Photobiological Sciences – 2004. – Vol. 3 № 10 (October),P. 907-917.
- Merchat M., Bertolini G., Giacomini P., Villaneuva A., Jori G.. Meso-substituted cationic porphyrins as efficient photosensitizers of gram-positive and gramnegative bacteria. //Journal of Photochemistry & Photobiology B: Biology. – 1996. – Vol. 32 №.3, P. 153-157.
- Parsons C., McCoy C.P., Gorman S.P., Jones D.S., Bell S.E.J., Brady C., McGlinchey S.M. Anti-infective photodynamic biomaterials for the prevention of intraocular lens-associated infectious endophthalmitis. Biomaterials – 2009. – Vol.30 № 4 (February), P. 597–602.
- Senge M.O. Nucleophilic Substitution as a Tool for the Synthesis of Unsymmetrical Porphyrins. //Accounts of Chemical Research – 2005. – Vol. 38 № 9, P. 733-743.
- Senge M.O., Shaker Y.M., Pintea M., Ryppa C., Hatscher S.S., Ryan A., Sergeeva Y.. Synthesis of meso-substituted ABCD-type porphyrins by functionalization reactions. European Journal of Organic Chemistry – 2010. – №.2 (January), P. 237-258.
- Tang H.M., Hamblin M.R., Yow C.M. A comparative in vitro photoinactivation study of clinical isolates of multidrug-resistant pathogens. //Journal of Infection and Chemotherapy. – 2007. – Vol. 13 №2 (April), P. 87-91.

Науковий керівник:

кандидат біологічних наук, доцент Русакова М.Ю.

ШИРИНМИЯ ЎСИМЛИГИ ВА УНИНГ ШИФОБАХШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Республикамиз ҳудудида аҳоли саломатлигини янада яхшилаш, соғлом турмуш тарзини ташкил қилишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Тиббиётда доривор ўсимликларга ва улардан олинадиган препаратларга бўлган талабнинг ошишига сабаб синтез йўли билан олинган ҳар бир кимёвий доривор препаратларни узоқ вақт узлуксиз равишда истеъмол қилиш инсон ва ҳайвонлар организмида турли кўнгилсиз ўзгаришларга олиб келишидир.

Шу сабабдан ҳозирда дунё бўйича ўсимлик доривор препаратларига – фитопрепаратларга ва доривор ўсимликларга бўлган эҳтиёж янада ортмоқда. Бугун илмий тиббиётда 250 дан ортиқ доривор ўсимликлар маҳсулотларидан фойдаланилади.

Нафас йўллари касалликлари, ошқозон ва ўн икки бармоқли ичак яраси, аллергияга қарши таъсир этувчи доривор препаратлар таркибига кирувчи ширинмия ўсимлигининг ўзига хос биологик ва ботаник хусусиятларини билиш муҳим аҳамиятга эга. Бу туркумнинг асосан қуйидаги икки тури Республикамиз ҳудудида тарқалган бўлиб, оддий қизилмия-*Glycyrrhiza glabra L.*, Ўрал қизилмияси - *Glycyrrhiza uralensis Fisch* дуккақдошлар- *Fabaceae* оиласига киради.

Ботаник хусусиятлари. Оддий қизилмия кўп йиллик, бўйи 50-100 см га етадиган, ер остки қисми кучли тараққий этган ўсимлик. Илдизпояси кўп бошли, калта, йўғон бўлиб, ҳамма томонидан ер остида горизонтал жойлашган, учки қуртак билан тамомланувчи новдалар ва пастга қараб битта асосий вертикал ўқ илдиз ўсиб чиққан. Асосий ўқ илдизнинг узунлиги 4-5 м болади. Пояси бир нечта, тик ўсувчи, шохланмаган ёки кам шохланган, тукли бўлиб, майда нуқтасимон безлар ёки тиканлар билан қопланган. Барги тоқ патли, мураккаб, 3-7 жуфт баргчалардан ташкил топган. Баргча эллипссимон, чўзиқ-тухумсимон ёки лансетсимон, текис қиррали, ёпишқоқ безлар билан қопланган. Қўшимча барглари майда лансетсимон бўлиб, тўкилиб кетади. Гуллари қийшиқ, барг қўлтиғидан чиққан шингилга тўпланган. Гулкочаси найчасимон, 5 та лансетсимин, ўткир тишли, гултожиси оқиш бинафша рангли, капалакгулдошларга хос тузилган. Оталиги 10 та, 9 таси бир-бири билан бирлашган, оналик тугуни юқорига жойлашган. Меваси пишганда очилмайдиган ёки пояси қуригандан сўнг очиладиган дуккак.

Географик тарқалиши. Бу ўсимлик шўр тупроқли чўллarda, чўллардаги ариқ, канал ва дарё бўйларида, бегона ўт сифатида экинзорларда ўсади. Республикамизнинг чўл ва ярим чўл туманларида, Амударё ва Сирдарё бўйларида кенг тарқалган.

Кимёвий таркиби. Маҳсулот таркибида 24 % гача глитсирринин, 4% флаваноидлар, 2-4 % аччиқ модда, тритерпен гликозидлар, ликвиротозид, триоксисалқонлар, пентасиклик тритерпен карбеносален, тритерпеноид-олеанан, витамин С, аспарагин, 6-34 % крахмал, 20 % гача моно- ва дисахаридлар, пектин ва бошқа моддалар бор.

Қизилмия илдизининг сиропи- *sirupus radices glycyrrhizae*. Ишлатилиши. Қизилмия ўсимлигининг препаратлари нафас йўллари касалланганда йўтал билан кечувчи ўткир ва сурункали юқумли яллиғланиш касалликлари (бронхитлар, трахеобронхитлар, бронхопневмония, бронхоэктатик касалликлар) да балғам кўчирувчи, яллиғланиш ва аллергияга қарши таъсир этувчи восита сифатида ишлатилади.

Илдизидан олинган флаваноидлар йиғиндиси - ликвиритон яллиғланишга, спазмга қарши антисептик восита сифатида ҳамда меъда ва ўн икки бармоқли ичак яраси битишида, айниқса ошқозон шираси кислоталиги ошиб кетганда қўлланилади.

Ўсимлик препаратлари ҳамда глитсирринин ва глитсирретин кислоталари организмдаги сув ва туз алмашинувида иштирок этади. Қизилмия илдизининг қиёми организмнинг носпесифик резистентлигини кўтаради, стафилакокк, сил микобактерияси, ичак таёқчаси микробларига қарши фаолликка эга. Болаларда кузатиладиган аллергия дерматитлар, аллергия дерматозларда қўлланилади.

Ширинмия уруғидан ва илдизпоясидан осон кўпайишини тажрибаларимизда аниқладик. Шунинг учун бу ўсимликни аҳоли хўжаликлари ва фермер хўжалиқларида кўпайтиришни тавсия қиламиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ашўрметов О.А., Бадалов М.М. Ширинмия етиштириш бўйича қўлланма. — Т.: 1995. 12 б.
2. Ашўрметов О.А., Каршибоев Х.К. Репродуктивная биология солодки и раздельнолодочника. — Т.: Фан. 1995. 212 с.
3. Xolmatov H.X., Ahmedov O'. A. Farmakognoziya. T.: 1995.

Мавлюда Юлчиева, Эльвира Латыпова
(Ташкент, Узбекистан)

ЭКИБ ЎСТИРИЛГАН – *HERNIARIA GLABRA L.* ЎСИМЛИГИНИ ВЕГЕТАТИВ ОРГАНЛАРИНИ АНАТОМИК ТУЗИЛИШИ

Ишнинг долзарблиги: *Herniaria glabra L.* – туксиз саминчўп – Caryophyllaceae оиласига мансуб бир ва кўп йиллик ўт ўсимлик. Пояси ётиб ўсувчи шохларининг узунлиги 5 – 10 см.

Х.Х. Холматов, А.И. Қосимовларнинг маълумотларида келтирилишича тиббиётда туксиз саминчўпнинг ер устки қисми ишлатилади. Таркибида тритерпен сапонинлар, кумаринлар (скополетин, герниарин, умбеллиферон) флавоноидлар (гиперозид, кверцетин, рутин) шиллиқ, ошловчи ва бошқа моддалар бор.

Халқ табобатида сийдик ҳайдовчи восита сифатида ҳамда сариқ, ўпка, меъда касалликларини даволаш учун қўлланилади.

Илмий тиббиётда ҳам сийдик ҳайдовчи ва спазмолитик восита сифатида буйрак ва сийдик йўллари яллиғланиши касалликларини даволашда буйрак, қовуқ, сийдик йўлларида тош ва қумларни хайдаш учун ишлатилади [1, с. 572].

Ишнинг мақсади: биз бу ўсимликнинг доривор хусусиятлари борлиги учун вегетатив органларидан илдизи ва баргининг микроскопик тузилишини ўрганиб, ўсимликнинг ички тузилишига хос характерли белгиларни аниқладик.

Материал ва услублар. Ўрганиш учун олинган ўсимлик уруғи Тошкент вилояти Бўстонлиқ тумани, Чимён қишлоғи атрофида йиғилган. Уруғлар Тошкент Фармацевтика институтининг тажриба участкасига экилган.

Вегетатив органларнинг анатомик тузилиши *Ergaval* микроскопи орқали, хужайра ва тўқималарнинг ўлчами окулярмикромметр МОВ – 15 ёрдамида амалга оширилди. Баргнинг ички тузилишини ўрганиш учун яхши ривожланган барглар танлаб олинди. Кесиклар тайёрлашда В.Г.Хржановский тавсия этган усулдан фойдаланилди [2, с. 199; 3, с. 146].

Ушбу доривор ўсимликнинг экиб ўстирилган ва табиий ҳолда ўсувчи турининг вегетатив органларнинг ички тузилиши қиёсий ўрганилиб, қуйидаги диагностика белгилари аниқланди.

Пояси. Табиий ҳолда ўсган ва экиб ўстирилган саминчўп ўсимлиги поясининг анатомик тузилиши деярли ўхшаш бўлиб, фақатгина миқдор ва ҳажм жиҳатдан айрим ўзгаришлар кузатишган.

Экиб ўстирилган туксиз саминчўпга нисбатан эпидерма хужайраларининг ташқи томонидаги кутикула қавати кучсиз ривожланган. Оғизчалар эпидерма хужайралари билан бир сатҳда жойлашган.

Саминчўп ўсимлигининг пўстлоқ паренхимаси 7 – 8 қаватдан иборат бўлиб, таркибида хлоропластлари мавжуд. Паренхима хужайраларида кальций оксалат кристалларидан иборат друзлар бўлиб, экиб ўстирилган саминчўпда уларнинг сони камроқ. Эндодерма яхши ажралиб туради ва унинг таркибида крахмал мавжуд.

Пўстлоқ остида 2-3 қават механик тўқима-склеренхима айлана бўлиб жойлашган. Экиб ўстирилган саминчўпда улар 1-2 қаторни ташкил этади. Туксиз саминчўпнинг ўтказувчи системаси флоэма ва ксилемадан, иборат бўлиб улар оралигида камбий жойлашган.

Флоэма 7-8 қават найлардан ва майда паренхима хужайраларидан ташкил топган. Ксилема ҳам ҳалқа ҳосил қилиб жойлашган бўлиб, иккиламчи ксилема қалин деворли найлар ва майда либриформ толаларидан иборат. Ёғочлик паренхимасини ажратиш мумкин эмас. Радиал нурлар кўринмайди. Бирламчи ксилема ўзакнинг паренхима хужайралари орасида алоҳида – алоҳида бўлиб жойлашган. Экиб ўстирилган ўсимликнинг флоэма ва ксилема найлари йириклиги ва миқдор жиҳатидан озлиги билан табиий ҳолда ўсганидан фарқ қилади.

Ўзак хужайралари овал шаклда марказга томон чўзилган.

Илдиз. Табиий ҳолда ва экиб ўстирилган саминчўп ўсимлиги илдизининг ички тузилишини қиёсий таққослаганда бир – бирига ўхшайди, бироқ айрим ўзгаришлар ҳам мавжуд.

Саминчўп илдизининг ташқи томони 2-3 қатор хужайралардан иборат пўкак билан қопланган. Пўстлоқ кенг. Бирламчи пўстлоқ ва иккиламчи луб ўртасида чегара йуқ. Луб ва ёғочликни ёйсимон камбий ажратиб туради.

Иккиламчи ёғочликда бетартиб жойлашган қалин деворли найлардан ва тирик паренхима хужайраларидан иборат. Бирламчи ёғочлик диарх тузилишга эга.

Экиб ўстирилган саминчўп ўсимлигининг флоэма ва ксилема найлари йирик ва миқдор жиҳатдан кўпроқ, иккиламчи пўстлоқ паренхима хужайралари ҳажми жиҳатдан йирик.

Барги. Саминчўп ўсимлигининг барги дорзивентрал тузилишга эга. Ҳар хил экологик шароитда ўсганига қарамай барг эпидермаси бир хил бир қаватдан ташкил топган. Эпидерма хужайралари баргнинг кўндаланг кесмасида бир оз чўзилган ҳар хил ўлчамдаги хужайралардан ташкил топган. Адаксиал эпидерма абаксиал эпидермадан хужайраларининг йириклиги ва оғизчаларнинг камлиги билан фарқ қилади. Оғизчалар эпидерма билан бир сатҳда жойлашган бўлиб анизоцит тузилишга эга. Улар 3 – 4 та ён хужайралар билан ўралган. Эпидерма хужайраларининг деворлари бир хил қалинлашмаган, балки устки деворлари қалинроқ, ички деворлари эса юпқароқ. Эпидерма юпқа ва кутикула билан қопланган.

Экиб ўстирилган саминчўп баргининг эпидермаси табиий ҳолда ўсганидан баландлиги билан фарқ

қилади. Адаксиал эпидерма экиб ўстирилганда 36,7 мкм, табиий ҳолда ўстирилганида 26,2 мкм, абаксиал эпидерма эса экиб ўстирилганда 31,6 мкм, табиий ҳолда ўсганида 28,4 мкм ни ташкил этади.

Устки эпидерма остида 3 қават бўлиб устунсимон тўқима жойлашган. Булутсимон тўқима эса 5-7 қаватдан юмалоқ ва қийшиқ хужайралардан иборат бўлиб, уларнинг таркибида друзлар бор.

Баргнинг асосий томири барг ичкарисида жойлашган бўлиб, ташқи томондан сезилмайди. Асосий томирни остки ва устки томондан склеренхима ўраб олган. Асосий томирнинг устки томонида ксилема остки томонида флоэма найлари жойлашган бўлиб, улар орасидаги камбий кучсиз ривожланган. Экиб ўстирилган саминчўп баргининг асосий томирида склеренхима табиий ҳолда ўсганига нисбатан озроқ қаватни ташкил қилган ва флоэма ҳамда ксилема найлари йирикроқ.

Хлорал гидрат билан рангсизлантирилган баргнинг четки қисмида жуда сийрак жойлашган тукларни кўришимиз мумкин. Туклар бир хужайрадан иборат оддий тузилишга эга, учи ўткирлашган ва қалин пўст билан қопланган. Тукнинг эркин учларида пўст яхши ривожланган бўлиб, у кутиндан иборат. Туклар калта бўлиб факат барг охирларида улар узунроқ ва 2-3 катор бўлиб жойлашган.

Экиб ўстирилган саминчўп баргидаги устунсимон хужайраларнинг баландлиги 65,2 мкм, булутсимон хужайраларнинг баландлиги 62,0 мкм эни 54,5 мкмни ташкил қилса, табиий ҳолда ўсган саминчўпда эса устунсимон хужайраларнинг баландлиги 28,2 мкм, булутсимон хужайраларнинг баланлиги 34,0 мкм эни 29,7 мкмни ташкил этади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Хржановский В.Г. // Основы ботаники с практикумом - М.: Высш. шк., 1969. - 572 с.
2. Холматов Х.Х., Қосимов А.И. // Русча – лотинча – ўзбекча доривор ўсимликларнинг луғати. Т.: Ибн Сино номидаги нашриёт, 1992. - 199 б.
3. Бавтуто Г.А., Еремин В.М., Жигар М.П. // Атлас по анатомии растений. Мн.: Ураджай, 2001. - 146 с.

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Олег Стативко
(Ірпінь, Україна)

ЕКОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ

Реалії сучасного економічного світу диктують суб'єктам ринку нові правила гри на ньому. До ряду ustalених критеріїв успішного функціонування бізнесу – виготовлення якісної продукції (або надання високоякісних послуг), провадження інноваційної діяльності, постійна підтримка партнерських зв'язків, ефективне використання наявних ресурсів – додається ще один критерій, який аж ніяк не поступається іншим у пріоритетності – соціальна відповідальність.

Корпоративну соціальну відповідальність (КСВ), за аналогією до критерію успішного ведення бізнесу, слід розглядати з точки зору системного підходу. Філіп Котлер зазначав, що саме системне застосування концепції корпоративної соціальної відповідальності в компаніях не тільки принесе реальну вигоду усім зацікавленим сторонам, а й є гуманною діяльністю, але, в той же час, може приносити реальну економічну вигоду безпосередньо компанії. Зокрема, результатом такого системного застосування корпоративної соціальної відповідальності повинно стати [1]:

- збільшення обсягу продажів, частки ринку;
- підвищення іміджу та посилення впливу;
- закріплення позицій бренду;
- зменшення виробничих витрат;
- залучення інвесторів та фінансових аналітиків.

На ряду з вищезазначеними стратегічними напрямками корпоративної соціальної відповідальності неабияка увага на сьогоднішній день приділяється екологічній компоненті та заходам, спрямованим на зменшення шкідливого впливу на зовнішнє середовище. Значимість екологічної компоненти КСВ зростає під впливом різних суспільних організацій та в результаті чисельних екологічних катастроф. Найбільш відомими та катастрофічними за масштабами та наслідками подіями, що здійснили неабиякий вплив на зміну політики корпорацій по відношенню до суспільства та навколишнього середовища стали:

– витік токсичних газів на заводі з виробництва пестицидів компанії Union Carbide у Бхопалі (Індія) у 1994 році, в результаті якого загинули більше 20 000 людей [2];

– катастрофа танкера Valdez компанії Exxon у берегах Аляски у 1989 році, що призвела до найбільшого витіку нафти в історії Америки – ураженими виявилися більш 1 770 км. прибережної території [3];

– звинувачення у бік нафтової компанії Shell у порушенні прав корінного населення у долині річки Нігер (на території Нігерії), де компанія ShellNigeria видобувала 80% усієї нафти (крім того, у 2013 році з компанією Shell та Україною була укладена угода на розвідку, розробку і видобуток сланцевого газу на Юзівському родовищі) [4].

У сучасному розумінні та значенні екологічна компонента корпоративної соціальної відповідальності орієнтує бізнес-структури на те, що має існувати глобальна відповідальність перед екологічною системою планети, а це означає відповідальність кожної окремої, як виробничої, так і невиробничої, організації за стан довкілля [5, с. 244].

Розглядаючи діяльність компаній в аспекті екологічної компоненти КСВ, слід зазначити, що всі компанії, які займаються вирішенням екологічних проблем, можна умовно розділити на дві групи:

- компанії, які при вирішенні екологічних проблем отримують реальну економічну вигоду, впроваджуючи ресурсозберігаючі технології і тим самим знижуючи собівартість продукції;
- компанії, що працюють над вирішенням екологічних проблем заради створення іміджу, вважаючи, що основна мета – отримання прибутку.

Надання екологічній компоненті КСВ пріоритетності у здійсненні бізнесової діяльності призвело до винесення цього питання на глобальний рівень. Газета та портал економічної інформації TheFinancialTimes спільно з Лондонською фондовою біржею публікує ряд рейтингів компаній з визначеними індексами у сфері КСВ, серед яких одним із факторів представлений безпосередньо екологічний, соціальний та управлінський [6].

Екологічна компонента соціальної відповідальності може проявлятися через низку здійснюваних на підприємстві заходів. Однак, відправним пунктом реалізації екологічної відповідальності є формування екологічної корпоративної культури.

Виникає питання: у чому проявляється та як формується екологічна корпоративна культура? Провівши власне дослідження в офісі редакції журналу «MyCity»(м. Луганськ), нами було на практиці перевірено існування концепції «зеленого офісу», як прояву екологічної компоненти КСВ. Основними корпоративними «екологічними правилами», що діють у редакції журналу, є:

– перехід на електронний документообіг, що у рази зменшує кількість використовуваного паперу та збереження дерев;

– використання енергозберігаючих технологій та методів – енергозберігаючих засобів освітлення, статичних перетворювачів до комп'ютерів; постійне нагадування про раціональне використання світла, води у вигляді плакатів, магнітів тощо;

– використання в обідню перерву не одноразового посуду, а власного, що також зменшиться використання паперу.

Такими простими нерегламентованими правилами редакція журналу «MyCity» створила свою корпоративну екологічну культуру, що може свідчити про ступінь її соціальної відповідальності.

Таким чином, екологічна компонента корпоративної соціальної відповідальності є невід'ємним елементом корпоративного менеджменту та успішного функціонування бізнесу. Стратегічним завданням великих українських компаній на сьогоднішній день є втілення у життя можливості реалізації екологічного напряму відповідальності діяльності свого бізнесу, використовуючи системний підхід до впровадження у свою діяльність концепцію соціальної відповідальності.

Література:

1. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність / Ф.Котлер, Л.Ненсі. – Вид-во: Стандарт, 2005. – 352 с.
2. Трагедія Бхопала. – Вільна енциклопедія Вікіпедія[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Трагедія_Бхопала
3. Витік нафти з танкера ЕксонВальдез. – Вільна енциклопедія Вікіпедія[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Витік_нафти_з_танкера_Ексон_Вальдез
4. RoyalDutch Shell. – Вільна енциклопедія Вікіпедія[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Royal_Dutch_Shell
5. Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності: навч. посібник / кол. авторів; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра філос. наук, проф. З. Е. Скринник. – К.: УБС НБУ, 2015. – 609 с.
6. Офіційний сайт Рейтингового агентства FTSE[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ftserussell.com/about-us/corporate-responsibility>

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент Цимбалюк Світлана Ярославівна.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА**Ірина Вінник
(Ірпінь, Україна)****RFID – ТЕХНОЛОГІЇ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ**

Стрімкий розвиток економіки сприяє появі нових розробок, які несуть у собі ще більше інформації. Яскравим прикладом цього є RFID-технології, які дозволять вивести управління ланцюгами поставок на новий рівень, здатні вирішити багато проблем, які не спроможна вирішити проблема штрихового кодування.

Інформаційна система в логістиці - це певним чином організована сукупність персоналу, взаємопов'язаних засобів обчислювальної техніки, різних довідників, необхідних засобів програмування і забезпечує можливість планування, регулювання, контролю та аналізу функціонування логістичної системи.

Існує багато різних систем зв'язку, які сьогодні пропонуються перевізникам, проте далеко не всі з них відповідають пропонованим вимогам.

Для ефективного управління логістичною системою необхідно у будь-який момент часу мати повну інформацію про матеріальний потік. Це завдання може бути успішно вирішено за умови використання спеціальної мікропроцесорної техніки, здатної ідентифікувати кожну вантажну одиницю. Для цієї мети використовуються штрихові коди і прийшли їм на заміну RFID-технології.

RFID-система (Radio Frequency IDentification, радіочастотна ідентифікація) - це технологія автоматичного безконтактного дистанційного виявлення, розпізнавання та оперативного супроводу - нерухомих і рухомих просторово розподілених об'єктів [3].

Завданням RFID системи є зберігання інформації про об'єкт з можливістю її зручного зчитування. Мітка може містити дані про тип об'єкта, вартості, вазі, температурі, дані логістики, взагалі будь-якої інформації, яка може зберігатися в цифровому вигляді. Система складається з трьох базових компонентів:

Зчитувального пристрою, який називають рідером (передавач/приймач). Антени. Радіочастотних міток (смарт-тегів) з вбудованою антеною, приймачем і передавачем

Існує велика кількість різновидів цих компонентів. Вони розрізняються по пристрою, розмірами і формою. Рідер може мати різне виконання - від простого переносного сканера до стаціонарного пристрою, який сканує упаковки по мірі їх просування по конвеєру. Рідер активує мітку, після чого відбувається передача інформації, що зберігається на мітці на зчитувальний пристрій. Антена випромінює електромагнітні хвилі, що активізують RFID-позначку і дозволяють проводити запис і зчитування даних з цієї мітки. Антена є своєрідним каналом між міткою і радіопередавачем, вона контролює весь процес отримання та передачі даних. Антени відрізняються за розмірами і формою. Вони можуть бути вбудовані в спеціальні сканери, а також інші предмети або людей, що проходять через зону дії антени. Конструктивно антена і приймач з декодером можуть перебувати в одному корпусі. Сигнал, що надходить з антени, демодулюється, розшифровується і передається через стандартний інтерфейс в комп'ютер для подальшої обробки.

Мітка – являє собою тонку етикетку з нанесеними на неї антеною і чіпом, з можливістю безконтактного читання і запису інформації, причому мітка може бути захована в середину товару або упаковки. Підробити мітку неможливо [4]. Варто зауважити, що за типом використовуваної пам'яті RFID-мітки діляться на: RO (англ. Read Only) – дані записуються тільки один раз, відразу при виготовленні. Такі мітки придатні тільки для ідентифікації. Ніяку нову інформацію в них записати не можна, і їх практично неможливо підробити; WORM (англ. Write Once Read Many) – крім унікального ідентифікатора, такі мітки містять блок одноразово записуваної пам'яті, яку надалі можна багаторазово читати. RW (англ. Read and Write) – такі мітки містять ідентифікатор і блок пам'яті для читання/запису інформації. Дані в них можуть бути перезаписані багаторазово.

Застосування RFID-технології дозволяє працівникам магазинів і складів завжди бути в курсі, чи є в наявності товар, маркований RFID наклейкою або міткою, де знаходиться, в якій кількості, скільки необхідно замовити і т. п. Також можлива функція оповіщення про те, що такий-то товар закінчується на складі, і навіть функція самостійного оформлення замовлення цього товару у постачальника.

Виробники та компанії що займаються доставкою вантажів мають можливість точно відстежувати проходження вантажів по всьому ланцюжку доставки використовуючи смарт-мітки. Мітка програмується в початковому пункті і в ній міститься інформація про відправника та одержувача товару, місце призначення тощо. Впровадження такого роду систем дозволяє збільшити пропускну здатність складів і різко зменшити кількість помилок в логістиці. Виняток фактора людських помилок у разі використання паперових документів при пересилці. Зазвичай коли покладаються на традиційні системи щораз у товари переміщуються від однієї точки до іншої і палети зупиняються для того щоб людина змогла їх прочитати або сканувати штрих-код. У разі користування міток немає потреби зупиняти палети. Також виключаються помилки пов'язані з неправильними діями персоналу. Навіть якщо помилки і трапляються, є можливість швидко їх виправити завдяки частих перевірок.

На даний момент найпоширенішою технологією в області автоматичної ідентифікації є штрихове кодування. Але в перспективі RFID технологія здатна стати гідною альтернативою штрихового коду, оскільки володіє рядом переваг.

Технологія RFID існує з 1940-х років, проте практичне застосування почалося зовсім недавно. І на період 2000 - 2011 рр. припадає лише стадія становлення використання даної технології. Раніше технологія RFID використовувалася переважно у транспорті для ідентифікації оплати проїзду. Проте зараз все більших обертів набирає використання міток для ідентифікації товарів для управління активами, ланцюжком поставок і в роздрібній торгівлі. І на перший план виходить застосування RFID - технології в логістиці (складської і транспортної).

Чим же корисно використовувати RFID - мітки, як у складуванні, так і в торгівлі? Так як сьогодні кожна компанія прагне зайняти лідируючу позицію їй необхідні конкурентні переваги. Одним з таких переваг є найбільш полегшене управління ланцюгами поставок, так як це один з найбільш складних і технологічних процесів у компанії. Отже застосування RFID дозволить знизити витрати на транспортування і дистрибуцію, оптимізувати ціни, мінімізувати запаси товару і скоротити витрати на їх зберігання.

Розглянемо основні етапи ланцюга управління поставками, на яких може використовуватися RFID.

Етап виробництва: відбувається економія часу відстеження деталей при їх складанні. Найбільшого поширення RFID-технологія отримала при конвеєрній збірці автомобілів і побутової техніки. Оскільки з одного конвеєра можуть сходити різні моделі того чи іншого товару радіометра дозволить ідентифікувати кожен комплектуючу деталь, призначену для конкретної моделі. Це дозволить виключити помилки при складанні і підвищити якість товару, а також скоротити час виходу товару з конвеєра. Етап роздрібною торгівлі: застосування RFID-технології вже дозволяє вирішити проблеми природного збитку товарів і браку запасів товарів на полиці. Так як на радіопозначку можна занести будь-яку інформацію, можна відстежувати дотримання термінів зберігання продуктів харчування. Також впровадження RFID-міток дозволить у роздрібних торгових мережах вирішити не тільки проблему відстеження поставок, але і зробити автоматичне замовлення продукції і здійснити контроль над датою реалізації швидкопсувний продукції. Так як на полиці, де стоїть товар, встановлені пристрої зчитування, то при кожному знятті товару покупцем в інформаційну систему магазину надходить сигнал. При досягненні певної кількості знятих одиниць система автоматично замовляє товар зі складу. Як тільки запас товару на складі знизиться до певної кількості, система автоматично формує замовлення на даний товар. Також використання RFID істотно полегшить здійснення покупки покупцеві, так як йому не треба буде стояти в чергах, а достатньо буде пройти через спеціальну арку з кошиком і касир отримає повну інформацію про товари за лічені секунди. А так як мітка не помітна на упаковці покупець не зможе непомітно винести товар з метою його викрадення, отже, випадки крадіжки можна буде звести до мінімуму.

Переваги, які RFID дає при використанні в ланцюжках поставок:

По-перше, підвищення ступеня прозорості ланцюжка поставок – кожен учасник логістичного ланцюга може доповнювати основну інформацію про товар у міру його просування від одного учасника логістичного ланцюга до іншого. Також можна простежити весь шлях руху товару, аж до того, що можна дізнатися, де за маршрутом знаходиться вантажівка з товаром, друге, зниження витрат і збільшення швидкості обороту - про що описувалося раніше. За оцінками фахівців використання радіоідентифікаторов дозволить збільшити попит на 10-20%, скоротити товарні запаси на 10-30% і збільшити товарообіг на 1-2%. По-третє, удосконалення процесу збору даних - беручи до уваги той факт, що інформація про пересування товару і про його кількість надходить у режимі реального часу, то можна говорити майже про 100% точності. По-четверте, вдосконалити ланцюжок поставок – постачальник відправляє покупцеві точний час виходу транспортного засобу зі складу і з цього моменту покупець може повністю відстежити шлях товару, розрахувати кошти і ресурси, які знадобляться йому для прийому і розміщення товару на складі. В цей же час, постачальники, маючи інформацію з роздрібних торгових мереж про динаміку попиту і товарних залишках, можуть ефективно планувати свою діяльність, графік закупівель і поставок. По-п'яте, відстежувати термін придатності продуктів. По-шосте, підвищення рівня безпеки. По-сьоме, за рахунок своєчасного постачання відсутніх товарів виробники можуть утримувати своїх клієнтів.

Дуже поширеною на сьогоднішній момент ідеєю є, те, що незабаром RFID-технології повністю замінять штрих-коди.

Враховуючи поточний стан конкуренції в логістичній сфері, який залежить в основному від цінового фактора, виникає питання про оптимізацію управління товарними запасами і ланцюжками поставок. І тут основним інструментом підвищення ефективності управління ланцюжком поставок виступають інформаційні технології [6].

Література:

1. Бхуптани М. RFID - технології на службі вашого бізнесу - Альпіна Бізнес Букс, 2007. - 281с.
2. Лахірі С. RFID. Керівництво з впровадження - КУДІСС-ПРЕС, 2007. - 312 с. р
3. Технологія RFID: реалії та перспективи// Компоненти та технології. -2003. - № 4. - С. 42-44.
4. Радіочастотна ідентифікація: нові можливості відомої технології// Електроніка: Наука, Технологія, Бізнес. - 2006. - № 2. - С. 10 -19. р

5. Аналіз перспектив застосування технології RFID для задач управління поставками та складськими ресурсами// Т-Comm. - 2009. - № 6. - С. 36-41. р Технологія RFID. Досвід використання та перспективні напрями// Компоненти та технології. - 2005. - № 9. - С. 154-157.
6. Технології в світі автоматичної ідентифікації [Електрон. ресурс]: М.: OIM.RU, 1992-2010. Режим доступу: WorldWideWeb. URL:

Тетяна Кириленко
(Ірпінь, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ВІДШКОДУВАННЯМ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Підприємства ведуть розрахунки зі своїми працівниками з відшкодування матеріальних збитків, завданих ними в результаті недостач і розкрадань грошових і товарно-матеріальних цінностей, виявлених втрат від псування майна та матеріалів, допущеного браку, а також інших видів шкоди. Збитки - це виражена в грошовій формі шкода, завдана одній особі протиправними діями іншої. Збиток, завданий підприємству, належить до відшкодування особою, яка завдала збиток, у повному обсязі, за винятком випадків, передбачених законодавством.

Ст. 130 КЗпП зазначає: «Працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків».

Крім того, варто зважати на те, що заподіяні підприємству збитки відшкодовують у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше середньомісячного заробітку такого працівника (за загальним правилом) (ст. 130, 132 КЗпП). І лише у спеціально передбачених законодавством випадках працівник відшкодовує збитки у повному розмірі, що може перевищувати його зарплату. Тож загалом виокремлюють два види матеріальної відповідальності працівників: повну й обмежену.

Працівник несе матеріальну відповідальність лише за шкоду, яка заподіяна підприємству внаслідок порушення ним покладених на нього трудових обов'язків. Тож: якщо працівник завдав шкоди, але при цьому правомірно виконував покладені на нього трудові обов'язки, то матеріальна відповідальність на такого трудівника не може бути покладена.

Є випадки, коли матеріальної відповідальності не буде. Так, на працівників не може бути покладена відповідальність за шкоду (ч. 4 ст. 130 КЗпП):

У ст. 135.3 КЗпП зазначено, що розмір заподіяної підприємству (установі, організації) шкоди визначається за фактичними втратами, на підставі даних бухгалтерського обліку, виходячи з балансової вартості (собівартості) матеріальних цінностей за вирахуванням зносу згідно з даними обліку (у випадку з ОЗ).

У цій же статті сказано, що законодавством може бути встановлено окремий порядок визначення розміру шкоди, що підлягає покриттю, у т. ч. у кратному обчисленні, заподіяної підприємству, установі, організації розкраданням, умисним зіпсуттям, недостачею або втратою окремих видів майна та інших цінностей, а також у тих випадках, коли фактичний розмір шкоди перевищує її номінальний розмір.

Для обчислення розміру збитків від розкрадання, нестач, псування матеріальних цінностей застосовується Порядок визначення розмірів збитків від крадіжок, нестач, знищення (псування) матеріальних цінностей, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 22.01.96 № 116 із подальшими змінами та доповненнями.

Згідно з оновленим п. 2 Порядку № 116 розмір збитків розраховується за різними правилами для таких двох груп суб'єктів господарської діяльності, якщо збиток призвів до завдання майнової шкоди:

- державі (в особі державних органів, державних підприємств), територіальній громаді (в особі органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств) або суб'єкту господарської діяльності з державною (комунальною) часткою в статутному (складеному) капіталі. Називатимемо їх умовно державними суб'єктами господарської діяльності;
- усім іншим суб'єктам господарської діяльності (далі — недержавні суб'єкти господарської діяльності).

Відповідно до п. 10 зазначеного Порядку в розпорядженні установи залишається тільки сума на погашення збитків, а залишок коштів перераховується до Державного бюджету України.

Розмір збитків, завданих установі працівниками, які виконують операції, пов'язані з закупівлею (зберіганням, продажем, обміном, доставкою, пересиланням і т. ін.) у процесі виробництва дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, відходів і брухту, що містять дорогоцінні метали та каміння, а також валютних цінностей, визначається Законом України від 06.06.95 № 217/95-ВР «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінного каміння та валютних цінностей». Збитки, допущені внаслідок недбалості в роботі, порушення спеціальних правил, інструкцій, визначаються в таких розмірах: дорогоцінних металів (золото, срібло, платина та інші метали платинової групи) — у подвійному розмірі вартості цих металів у чистому вигляді за відпускними цінами, що діють на день завданих збитків,

Стягнуті суми спрямовуються насамперед на відшкодування збитків, завданих установі, а решта перераховується до Державного бюджету України.

Суми заборгованості за нестачами, втратами й розкраданнями мають перебувати під постійним контролем і відшкодовуватися незалежно від притягнення винних осіб до кримінальної чи адміністративної відповідальності.

Виявлені суми крадіжок і розтрат матеріальних цінностей відносяться на винних осіб у сумі, яку зазначено в акті ревізії чи перевірки. У разі потреби документи про виявлені розтрати й розкрадання передаються судовим чи слідчим органам і встановлюється контроль за проходженням справ у судових інстанціях.

Працівники, з вини яких заподіяно шкоду, несуть матеріальна відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього заробітку (в загальному порядку) (ст. 132 КЗпП).

Середній заробіток у таких випадках розраховується за правилами Порядку №100. Для його розрахунку беруться показники за два попередні календарні місяці роботи працівника (п. 2 Порядку №100).

Також варто звернути увагу, що матеріальна відповідальність настає за кожне порушення окремо. А отже, якщо є декілька порушень, які призвели до заподіяння підприємству матеріальної шкоди, то з працівника утримують декілька разів суму в розмірі середнього заробітку.

Після визначення розміру завданих збитків та встановлення, скільки саме можна стягнути з працівника, слід обрати порядок відшкодування. Існує три випадки відшкодування збитків працівником.

1. Працівник добровільно відшкодовує шкоду підприємству.
2. Стягнення збитків за розпорядчим актом підприємства.
3. Через суд.

Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку відшкодування працівниками підприємства завданої йому шкоди залежить від того, чи встановлена на момент виявлення факту шкоди винна особа.

Так, якщо на момент виявлення нестачі або псування винна особа не встановлена, сума псування або нестачі списується на витрати поточного періоду в дебет субрахунка 947 "Нестачі і втрати від псування цінностей" і водночас сума псування або нестачі відображається на позабалансовому рахунку 072 "Невідшкодовані нестачі та втрати від псування цінностей". Після того як винна особа відшкодує суму завданого збитку, сума, відображена на субрахунку, списується на субрахунок 791 "Результат основної діяльності".

Для відображення в обліку операцій з відшкодування збитку в Плані рахунків передбачено рахунок 375 "Розрахунки за відшкодування завданих збитків". За дебетом цього рахунка відображається заборгованість працівників у розмірі шкоди, завданої працівником підприємству. При цьому нарахована сума відшкодування збитку, завданого втратами оборотних активів, вважається доходом від іншої операційної діяльності і відображається за кредитом рахунка 716 "Відшкодування раніше списаних активів". Погашення заборгованості з відшкодування шкоди відображається такими записами: Д-т 30, 31, 20... К-т 375. Своєю чергою, якщо така заборгованість погашається шляхом утримання із заробітної плати, складається проведення Д-т 661 К-т 375.

Література:

1. КЗпП — Кодекс законів про працю від 10.12.71 р. № 322-VIII
2. Податковий кодекс — Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI(із змінами та доповненнями)
3. Закон № 3609 — Закон України від 07.07.2011 р. № 3609-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України»
4. Наказ № 372 — наказ Мінфіну України від 18.03.2011 р. № 372 «Про затвердження змін до деяких положень (стандартів) бухгалтерського обліку»
5. Порядок № 116 — Порядок визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.01.96 р. № 116
6. Лист № 62-97р — лист Верховного Суду України від 03.04.97 р. № 62-97р «Рекомендації щодо порядку застосування індексів інфляції при розгляді судових справ»
7. <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/3480>

Наталія Коцеруба, Юлія Гуменюк
(Вінниця, Україна)

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У конкурентному середовищі підприємство прагне зміцнити своє економічне становище шляхом досягнення певних переваг над конкурентами. Однією з таких конкурентних переваг підприємства є трудові ресурси та їх раціональне використання. Адже, від ефективності використання трудових ресурсів залежать показники обсягу виробництва продукції, рівень її собівартості та якості. Саме тому, аналіз

забезпечення підприємства трудовими ресурсами є важливою складовою системи комплексного економічного аналізу діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Проблема ефективного використання трудових ресурсів широко розглядається в працях таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як: Д. Богиня, М. Болюх, М. Горбатов, О. Грішнова, А. Линенко, Н. Шульга, Л. Чернелевський, В. Колот, С. Пилипенко, Т. Мельник, А. Амосов, Ю. Куценко, М. Армстронг, М. Спенс та ін.

Сучасна економічна література надає різні підходи до визначення поняття «трудові ресурси». Так, Грішнова О. А. вважає, що «трудові ресурси» – це частина працездатного населення, яка володіє фізичними і розумовими здібностями і знаннями, необхідними для здійснення корисної діяльності [2, с. 97]. Васильченко В.С. зазначає, що «трудові ресурси» – це особливий та надзвичайно важливий вид економічних ресурсів, оцінка якого визначається чисельністю працівників, що мають певні професійні навички, знання, які можуть використовувати у трудовому процесі та служити вихідною інформаційною базою для планування й аналізу [1, с. 150].

Варто сказати, що основними показниками, які характеризують ефективність використання трудових ресурсів є дані про чисельність персоналу різних категорій і професій, його кваліфікацію й освітній рівень, про витрати робочого часу, кількість виробленої продукції чи виконаних робіт, а також дані про рух особового складу підприємства.

Для аналізу руху та ефективності використання трудових ресурсів використовуються такі джерела інформації:

1) первинні документи: розрахунково-платіжні відомості, маршрутні листи, листки з обліку кадрів, рапорти про виробіток, особові картки і ін.;

2) дані рахунків бухгалтерського обліку: 23, 91, 92, 93, 94, 471, 472, 65, 64, 66;

3) облікові реєстри: 5, 5А;

4) фінансова звітність: «Баланс», «Звіт про фінансові результати»;

5) статистична звітність: «Звіт з праці», «Звіт про використання робочого часу».

Аналіз ефективності використання трудових ресурсів здійснюється за такими етапами:

1) аналіз чисельності, складу та руху робочої сили;

2) аналіз використання фонду робочого часу;

3) аналіз продуктивності праці;

4) визначення резервів підвищення ефективності використання трудових ресурсів [6, с. 293].

Аналіз чисельності персоналу проводиться в цілому і за кожною категорією окремо, оскільки роль і значення окремих категорій персоналу у виробничій діяльності підприємства різні.

Аналіз впливу трудових факторів на господарську діяльність будь-якого підприємства починається з вивчення забезпеченості підприємства працівниками за кількістю, структурою, кваліфікацією і культурно-освітнім рівнем та характеристики руху робочої сили. Метою такого аналізу є виявлення внутрішніх резервів економії робочої сили у зв'язку з більш раціональним розміщенням працюючих, їхнім завантаженням і використанням відповідно до отриманої професії, спеціальності і кваліфікації.

Аналізуючи чисельність працівників, визначається абсолютна та відносна забезпеченість підприємства робочими кадрами, а також вплив зміни чисельності робітників на виконання виробничої програми.

При аналізі забезпеченості підприємства робочою силою важливим є вивчення руху робочої сили. З цією метою розраховують коефіцієнти обороту з прийому, вибуття кадрів та коефіцієнт плинності кадрів.

Коефіцієнт обороту з прийому визначається як відношення прийнятих працівників до середньооблікової кількості штатних працівників.

Коефіцієнт обороту з вибуття розраховується як відношення кількості працівників, що вибули, до середньооблікової кількості штатних працівників.

Коефіцієнт плинності кадрів характеризує надлишковий оборот кадрів. Він розраховується як відношення кількості працівників, що вибули за власним бажанням і за порушення трудової дисципліни до середньооблікової чисельності працюючих [3].

Структура кадрів вивчається шляхом зіставлення фактичної і планової питомої ваги чисельності кожної категорії працівників у загальній чисельності персоналу. При цьому визначають причини зміни структури кадрів, вивчають тенденції цього процесу на передових підприємствах, а також нормативні документи, на підставі чого розробляються відповідні заходи щодо раціоналізації структури кадрів.

Також, велику увагу приділяють повноті використання трудових ресурсів, яку можна оцінити за кількістю відпрацьованих за звітний період днів і годин одним робітником, а також за інтенсивністю використання робочого часу. Під час аналізу необхідно визначити відхилення фактичних показників від планових, або від аналогічних показників минулих періодів і встановити конкретні причини можливих відхилень. Такий аналіз необхідно проводити щодо кожної категорії працівників, кожного підрозділу та щодо підприємства в цілому за звітний період і в динаміці.

Величина фонду робочого часу залежить від чисельності робітників, кількості відпрацьованих одним робітником днів у середньому за звітний період і середньої тривалості робочого дня.

Ефективність використання трудових ресурсів відображається у показниках продуктивності праці. Зростання продуктивності праці є умовою збільшення обсягів виробництва продукції, основним чинником

економічного зростання. Іншими словами, під продуктивністю праці розуміють результативність праці або здатність людини виробляти за одиницю робочого часу певний обсяг продукції.

Продуктивність праці може розраховуватися на одиницю робочого часу (середньорічний, середньоденний та середньогодинний виробіток одним працюючим), чи на одного працюючого [4, с. 82].

Отже, завершальним етапом аналізу використання трудових ресурсів є підрахунок виявлених резервів підвищення ефективності та розробка заходів щодо їх використання. Серед резервів ефективності трудових ресурсів доцільно виділити екстенсивні (ліквідацію понадпланових втрат робочого часу, усунення браку та відхилень від нормальних умов праці) та інтенсивні (забезпечення виконання норм виробітку усіма робітниками-відрядниками та здійснення нереалізованих організаційно-технічних заходів) [5, с. 114].

В результаті дослідження ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві було з'ясовано, що трудові ресурси є одним із найважливіших чинників, який впливає на ефективність діяльності підприємства. Саме трудовий потенціал є важливим елементом організації підприємства, показником його ефективності й економічного розвитку. Високі результати діяльності свідчатимуть про продуктивність та організацію персоналу підприємства. Тому, щоб досягти максимального прибутку, насамперед потрібно забезпечити відповідні умови працівникам і створити позитивну атмосферу на суб'єкті господарювання.

Література:

1. Васильченко В. С. Управління трудовим потенціалом: навч. посібн. / В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, Л. П. Керб. – К.: КНЕУ – 2009. – 403 с.
2. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник / А. О. Грішнова. – К.: Знання. – 2010. – 535 с.
3. Замчевська Н. В. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві / Н. В. Замчевська, А. П. Пушка, І. П. Паславський. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2012/Economics/10_97894.doc.htm
4. Кудінова А. Аналіз продуктивності праці // Справочник економіста. – 2009. – №6. – С. 79-88.
5. Линенко А.В. Сутність й аналіз трудового потенціалу підприємства за показниками ефективності його використання // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – №4. – С. 111-116.
6. Мельник Т. Г. Ефективність праці: методи вимірювання продуктивності праці та її оплати // Теоретичні та прикладні питання економіки: Збірник наукових праць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2009. – Вип.7. – С. 291-296.

Наталія Коцеруба, Анастасія Пашківська
(Вінниця, Україна)

РОЛЬ ПРИСКОРЕННЯ РУХУ ОБОРОТНИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах ринкових відносин оборотні кошти здобувають особливо важливе значення. Адже вони відображають частину продуктивного капіталу, що переносить свою вартість на знов створений продукт повністю і повертається до підприємця в грошовій формі наприкінці кожного кругообігу капіталу. Таким чином, оборотні кошти – це важливий критерій у визначенні прибутку підприємства.

Оборотні кошти є важливою частиною майна підприємства, що необхідна для забезпечення безперебійного процесу виробництва поряд з основними виробничими фондами необхідні предмети праці, матеріальні ресурси. Предмети праці разом із засобами праці беруть участь у створенні продукту праці, його вартості.

Суттєвий внесок у вивчення проблеми прискорення обігу оборотних оборотними коштів на підприємстві зробили: А. Поддєрьогін, В. Ковальов, Є. Стоянова, О. Єфімова, І. Бланк та інші науковці. Незважаючи на значну кількість публікацій, що освітлюють окремі аспекти проблем управління оборотними коштами, дослідження цього процесу, його сутності, особливостей, факторів, що впливають прискорення обігу оборотних коштів підприємства, вимагають подальшої розробки.

Оборотні кошти – частина капіталу підприємства, вкладеного в його поточні активи. Основне призначення оборотних коштів - забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції, повноти і своєчасності фінансування комерційної діяльності [2, с. 215].

При низькому рівні оборотного капіталу господарська діяльність не підтримується на належному рівні, звідси – можлива втрата ліквідності, періодичні збої в роботі і низький прибуток. Політика управління оборотним капіталом повинна забезпечити пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності й ефективністю роботи підприємства.

Внаслідок прискорення обігу оборотних коштів вивільняються матеріальні елементи оборотних коштів, менше потрібно запасів сировини, матеріалів, палива, залишків незавершеного виробництва, а отже, вивільняються і грошові ресурси, раніше вкладені в ці запаси. Вивільнені грошові ресурси розміщуються на розрахунковому рахунку підприємства, в результаті чого поліпшується їх фінансовий стан, поліпшується його платоспроможність. Таким чином, роль прискорення обороту оборотних коштів у

формуванні прибутку є дуже високою і визначає необхідність постійного управління цим процесом з метою підвищення ефективності управління оборотним капіталом в цілому [2, с. 215].

Ефективність використання оборотних коштів на підприємстві визначається швидкістю їх обороту (оборотністю). Чим менше оборотні кошти затримуються на окремих стадіях, тим швидше завершується їхнього кругообіг. Кожний етап кругообігу оборотних коштів розпочинається і закінчується шляхом переходу в інший. Економічна ефективність цього процесу залежить не тільки від правильного прогнозування строків початку кожного з етапів, а й від визначення кількісної, вартісної та якісної характеристик початку, перебігу та закінчення всіх етапів процесу. Для цього потрібно визначитися з тим, скільки зусиль потребує початок, продовження та закінчення етапу, тобто скільки все це коштуватиме підприємству. Крім того, важливо бачити результати використання тих чи інших складових оборотних коштів на певному етапі. Саме тому доцільно умовно поділити весь процес виробництва на декілька взаємозалежних етапів.

На стадії створення виробничих запасів шляхами прискорення обігу можуть бути:

- впровадження економічно обґрунтованих норм запасу;
- застосовувати при формуванні виробничих запасів принцип оптимального співвідношення ціни та якості;
- наближення постачальників сировини, напівфабрикатів, що комплектують вироби до споживачів;
- розширення складської системи матеріально-технічного забезпечення, а також оптової торгівлі матеріалами й устаткуванням;
- комплексна механізація й автоматизація вантажно-розвантажувальних робіт на складах.

На стадії незавершеного виробництва:

- прискорення науково-технічного прогресу (упровадження прогресивної техніки і технології, особливо безвідхідної, роторних ліній, хімізація виробництва);
- розвиток стандартизації, уніфікації, типізації;
- організувати використання вторинних ресурсів;
- удосконалювання форм організації промислового виробництва, застосування більш дешевих конструктивних матеріалів;
- удосконалювання системи економічного стимулювання ощадливого використання сировинних і паливно-енергетичних ресурсів;
- збільшення питомої ваги продукції, що користується підвищеним попитом.

На стадії обігу:

- удосконалення маркетингової діяльності підприємства;
- стимулювання збуту продукції;
- ефективне управління дебіторською заборгованістю;
- пошук оптимальних схем взаємодії з банківськими установами з приводу залучення коштів і здійснення розрахунків;
- своєчасне оформлення документації та прискорення її руху;
- наближення споживачів продукції до її виготовлювачів;
- удосконалювання системи розрахунків;
- ретельна і своєчасна добірка продукції, що відвантажується, по партіях, асортиментові, транзитній нормі, відвантаження в строгій відповідності з укладеними договорами [3, с. 45].

Якщо говорити про поліпшення використання оборотних коштів, не можна не сказати і про економічне значення економії оборотних фондів, що виражається в наступному:

- зниження питомих витрат сировини, матеріалів, палива забезпечує виробництву великі економічні вигоди, воно, насамперед, дає можливість з даної кількості матеріальних ресурсів виробити більше готової продукції і виступає тому як одна із серйозних передумов збільшення масштабів виробництва;
- прагнення до економії матеріальних ресурсів спонукає до впровадження нової техніки й удосконалюванню технологічних процесів;
- економія в споживанні матеріальних ресурсів сприяє поліпшенню використання виробничих потужностей і підвищенню суспільної продуктивності праці;
- економія матеріальних ресурсів у величезній мірі сприяє зниженню собівартості промислової продукції, істотно впливаючи на зниження собівартості продукції, економія матеріальних ресурсів надає позитивний вплив і на фінансовий стан підприємства.

Функціонування оборотних коштів розпочинається з моменту їх формування і розміщення. Рациональне розміщення як складова управління оборотним капіталом має певні особливості не лише в різних галузях, а навіть і на різних підприємствах однієї галузі. Визначальними є такі чинники: вид господарської діяльності, обсяг виробництва; рівень технології та організації виробництва; термін виробничого циклу; система постачання необхідних товарно-матеріальних цінностей і реалізації продукції та ін.

Показники оборотності оборотних коштів можуть обчислюватися по всіх оборотних коштах, що беруть участь в обороті, і по їх окремим елементам. Від часу оборотності таких елементів поточних активів, як запаси, дебіторська та кредиторська заборгованість, залежить грошовий цикл. Він збільшується, якщо періоди оборотності запасів і дебіторської заборгованості зростають, і зменшується, коли підприємство може відстрочити платежі, що подовжує період оборотності кредиторської заборгованості. Подовження грошового циклу є для підприємства попередженням про можливі проблеми з

рухом запасів або поверненням дебіторської заборгованості. Ці проблеми можуть бути частково вирішені збільшенням часу оборотності кредиторської заборгованості. Таким чином, чим коротше грошовий цикл, тим менше коштів потрібно компанії для фінансування запасів і дебіторської заборгованості, тим вище у підсумку загальна оборотність.

Слід також зауважити, що ефективність використання оборотних коштів залежить від багатьох чинників. Серед них можна виділити зовнішні чинники, що роблять вплив незалежно від інтересів і діяльності підприємства, і внутрішні, на яких підприємство може і повинно активно впливати. До зовнішніх чинників відносяться: загальна економічна ситуація, особливості податкового законодавства, умови отримання кредитів і процентні ставки по ним, можливість цільового фінансування, участь в програмах, що фінансуються з бюджету. Враховуючи ці і інші чинники, підприємство може використовувати внутрішні резерви раціоналізації руху оборотних коштів [4, с. 29].

Підвищення ефективності використання оборотних коштів забезпечується прискоренням їх оборотності на всіх стадіях кругообігу. Значні резерви підвищення ефективності використання оборотних коштів закладені безпосередньо в самому підприємстві. У сфері виробництва це відноситься, перш за все, до виробничих запасів. Запаси грають важливу роль в забезпеченні безперервності процесу виробництва, але в той же час вони представляють ту частину коштів виробництва, яка тимчасово не бере участь у виробничому процесі. Ефективна організація виробничих запасів є важливою умовою підвищення ефективності використання оборотних коштів.

Скорочення часу перебування оборотних коштів в незавершеному виробництві досягається шляхом вдосконалення організації виробництва, поліпшення вживаної техніки і технології, вдосконалення використання основних фондів, перш за все їх активної частини, економії по всіх стадіях руху оборотних коштів.

У сфері обігу оборотні кошти не беруть участь в створенні нового продукту, а лише забезпечують його доведення до споживача. Зайве відвернення засобів в сферу обігу – негативне явище. Найважливішими передумовами скорочення вкладень оборотних коштів в сферу обігу є раціональна організація збуту готової продукції, застосування прогресивних форм розрахунків, своєчасне оформлення документації і прискорення її руху, дотримання договірної і платіжної дисципліни.

Отже, прискорення обороту оборотних коштів дозволяє вивільнити значні суми і таким чином збільшити обсяг виробництва без додаткових фінансових ресурсів, а засоби, що вивільнюються, використовувати відповідно до потреб підприємства.

Література:

1. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства /Б.Є. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк. – Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.
2. Мних Є.В. Економічний аналіз / Є.В. Мних. – К.: Знання, 2011. – 630 с.
3. Пельтек Л.В. Методологічні аспекти формування системи управління оборотними активами підприємства /Л. В. Пельтек, С. М. Писаренко //Вісник Запорізького національного університету. – 2013. - №1(5). – 97 с.
4. Фесюк І.В. Методичні засади планування потреби в оборотному капіталі підприємства у ринкових умовах / І. В. Фесюк// Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль. – 2014. – №13.– 87 с.

Юлія Литвінець
(Ірпінь, Україна)

ЩОДО ПИТАННЯ ОБЛІКУ ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЛІ

Розвиток ринку орендних земельних відносин і його нормативно-правове регулювання передбачає наявність та економічний обіг майнових прав і, зокрема, права оренди землі. Наразі право оренди землі не визнається окремим об'єктом господарського обігу, і відповідно не відображається в обліку та звітності, що призводить до заниження вартості активів підприємства. Подальше реформування земельних відносин в Україні передбачає розвиток операцій, пов'язаних із правом оренди землі. А всі господарські операції, як відомо, потребують відображення в системі бухгалтерського обліку та звітності.

Вагомим кроком в даному процесі, на нашу думку, буде прийняття законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» (далі – Законопроект) [1].

Законопроектом вносяться зміни до низки законів для розблокування здійснення операцій з відчуження та застави права оренди земель сільськогосподарського призначення. Законопроектом приділено увагу щодо процедури вчинення відповідних правочинів, їх реєстрації, звернення стягнення на право оренди землі. Власник земельної ділянки має право на інформацію щодо статусу права оренди земельної ділянки, власником якої він є. Водночас пропонується, що у разі продажу права оренди земельної ділянки іншій особі власник земельної ділянки має право на одержання додаткової плати у розмірі 10 відсотків від ціни продажу (вартості права), встановлених договором.

Право оренди – це майнове (речове) право, а відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [2] майнові права відносять до однієї з груп нематеріальних активів. Так, п. 5 зазначеного стандарту передбачено, що право користування майном, до якого відноситься і право оренди землі, входить до другої групи нематеріальних активів. Проте в науковій літературі виникають суперечності щодо правомірності цього, що впливає із різних тлумачень терміну «нематеріальний актив» у національному та міжнародному стандартах. Згідно з МСБО 38 «Нематеріальні активи» [3] – це ресурс, який підприємство контролює в результаті минулих подій і від якого планує отримати економічні вигоди у майбутньому.

Відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством із метою використання протягом більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам.

Віднесення майнових прав до нематеріальних активів прямо закріплено і Податковим кодексом України (далі – ПКУ) [4], яким передбачено, що нематеріальні активи – це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права (інтелектуальної власності), право користування майном і майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном і майновими правами.

Після надходження нематеріальних активів на підприємство їх вартість поступово переноситься на виготовлену продукцію шляхом нарахування амортизації. Нарахування амортизації нематеріальних активів здійснюється протягом строку їх корисного використання. Відповідно до п. 26 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» для нарахування амортизації нематеріальних активів підприємство може застосовувати строки їх корисного використання, встановлені податковим законодавством. А за п. 145.1 ПКУ мінімально допустимий строк амортизації прав користування майном визначається відповідно до правовстановлюючого документа (для договорів оренди землі він не перевищує 50 років).

Згідно з П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» підприємство може здійснювати переоцінку тих нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок. З урахуванням тенденцій розвитку ринку землі активний ринок на майнові права має об'єктивні перспективи, що призведе до необхідності проведення переоцінки права оренди землі. Потрібно зауважити, що переоцінивши, наприклад, право оренди, слід переоцінити і всі інші майнові права, віднесені до відповідної групи нематеріальних активів. При цьому слід пам'ятати, що здійснивши переоцінку одного разу, надалі її слід проводити регулярно, щоб залишкова вартість переоцінених активів суттєво не відрізнялась від їх справедливої вартості.

Інформація з придбання та руху нематеріальних активів підлягає відображенню в первинних документах, які є доказом здійснення операцій, використовуються для проведення економічного аналізу та прийняття управлінських рішень, а також є підставою для відображення інформації в облікових регістрах і на рахунках бухгалтерського обліку. На сучасному етапі типові форми первинних документів розроблені лише для об'єктів інтелектуальної власності. Тому наявність і рух інших об'єктів нематеріальних активів підприємства можуть відображати в уніфікованих формах первинних документів із обліку основних засобів або в самостійно розроблених формах, які містять обов'язкові реквізити, визначені законодавством, або пристосовувати форми, розроблені для об'єктів інтелектуальної власності. Тобто відсутній єдиний підхід до відображення в первинних документах наявності та руху нематеріальних активів.

Проведений аналіз форм первинних документів за їх сутністю та змістом свідчить, що вони не повною мірою задовольняють вимоги бухгалтерського обліку, зокрема, не вистачає документа для нарахування амортизації та відображення результатів переоцінки. Тому перелік типових форм потребує розширення введенням «Відомості обліку нарахованої амортизації та переоцінки нематеріальних активів» (ф. № НА-5).

Отже, право оренди землі – це речове право, яке відноситься до нематеріальних активів підприємства, тобто є об'єктом бухгалтерського обліку. Відповідно до діючих нормативних актів на нематеріальні активи нараховується амортизація, здійснюється переоцінка та здійснюється ряд інших операцій, які підлягають відображенню в первинних документах, на рахунках бухгалтерського обліку та фінансовій звітності підприємства.

Література:

1. Проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». – [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/uk/regulatory?nid=21995>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»: Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.99 № 242 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 44. – Ст. 2206.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс] / Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_050/card2#Card.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Голос України. – 04.12.2010. – № 229–230.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОСТІ РЕСУРСІВ

Протягом останніх років в Україні спостерігалось розширення повноважень органів місцевого самоврядування без відповідного збільшення обсягів їхніх фінансових ресурсів. В таких умовах місцеві бюджети не здатні виконувати свої функції ефективно та у повному обсязі. Задля підвищення ролі доходів місцевих бюджетів та зростання їх доходної бази, а відтак і фінансового розвитку територіальних громад та місцевих підприємств, ми вважаємо, що Україні необхідно підвищити рівень бюджетної децентралізації.

Під децентралізацією розуміють спосіб територіальної організації влади, при якому держава передає право на прийняття рішень з визначених питань або у визначеній сфері структурам локального чи регіонального рівня, що не входять у систему виконавчої влади і є відносно незалежними від неї. На сьогодні, у розвинутих країнах світу ті територіальні громади, які забезпечені необхідним рівнем власних фінансів, є стабілізатором соціально-політичної та фінансово-економічної ситуації в державі [1]. Тому важливим для України стає вивчення зарубіжного досвіду фінансування місцевого самоврядування із врахуванням принципів Європейської хартії місцевого самоврядування.

У країнах Європи кожен бюджет самостійний і відокремлений від інших, причому бюджети адміністративних одиниць нижчого рівня не включені до бюджетів адміністративних одиниць вищого рівня. Наприклад, власні доходи місцевих бюджетів складають у Швеції та Швейцарії понад 70%, в Іспанії – 50%, у Норвегії – 56% доходів місцевих бюджетів. Це свідчить про те, що власні доходи є основним джерелом надходжень до місцевих бюджетів унітарних європейських країн. На відміну від розвинутих країн, в Україні частка власних доходів місцевих бюджетів низька, що свідчить про низький рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Серед основних недоліків існуючої системи формування і розподілу доходів місцевих бюджетів можна виділити такі: значна частка трансфертів від органів державного управління; невчасність отримання трансфертів, належних регіону, або їх недоотримання чи отримання не у грошовому виразі; втрата регіонами з високим рівнем соціально-економічного розвитку стимулів до нарощування власної податкової бази [2].

Успішний досвід реалізованих проектів економічного розвитку сільських територій в розвинених країнах Європи дозволяє виділити такі принципи [4]:

- комплексність – в проектах економічного розвитку розглядаються всі можливі види господарської діяльності, здійснення яких може підвищити дохід сільського населення. Будь-яка пропозиція по збільшенню зайнятості і доходів всебічно обґрунтоване з економічної та соціальної точки зору. Рішення проблеми зайнятості та доходів пов'язано з рішенням інших регіональних проблем та економічним розвитком сільської місцевості в цілому;

- відкритість – при розробці проектів використовуються методи інтерактивного планування за участю з населенням, хід проекту, та досягнуті результати і проблеми всебічно обговорюються в ЗМІ, обговорюються на сільських зборах, «круглих столах», зустрічах з населенням. По закінченню цих обговорень в проект вносяться коректування;

- широка участь населення – в процесі розробки і реалізації проекту в максимальній мірі використовуються знання, досвід і уявлення населення про найбільш ефективні шляхи забезпечення зайнятості та збільшення доходів, враховуються особливості економічної та соціальної поведінки різних соціальних груп, забезпечується збалансованість їх інтересів;

- використання місцевих ресурсів – досягнення цілей проектів в країнах Європи забезпечується перш за все за рахунок мобілізації місцевих фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, що має першочергове значення для створення стійких механізмів забезпечення зайнятості та доходів. Але це не виключає використання зовнішніх джерел ресурсного забезпечення проекту.

- інституціоналізація проектних рішень – здійснюється передача функцій по реалізації проекту і управління місцевим адміністраціям.

У країнах з розвинутою економікою значну роль відіграють майнові податки, а саме: податки на нерухоме майно фізичних та юридичних осіб та податок на землю. Наприклад, частка майнових податків у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів становить від 30-40% у Франції та Іспанії до 99,5% у Великобританії. Перевагами використання майнових податків під час формування доходної бази місцевих бюджетів є: зручність їх застосування на місцевому рівні, оскільки нерухоме майно неможливо перемістити на іншу територію та ухилитися від сплати податку до місцевого бюджету; стабільність їх надходжень – на відміну від податку на прибуток чи ПДВ [3]. Проте, для ефективного застосування майнових податків на практиці необхідна розробка простої та справедливої методики оцінки вартості майна та відповідної електронної бази даних. Іншим податком, перспективним для наповнення місцевих бюджетів, є плата за землю та збір за інші природні ресурси. Розмір платежів за ресурси має сприяти їх раціональному використанню, зацікавленості органів місцевого самоврядування у відновленні ресурсів, контролю за їх використанням.

Місцеві органи влади у розвинутих країнах мають право надавати пільги для сплати податків, що надходять у місцеві бюджети. Таким чином, фіскальна політика місцевих органів влади в багатьох

державою є важливим інструментом впливу на розміщення продуктивних сил, розвиток депресивних територій, впровадження у виробництво досягнень НТП. Крім цього, створюючи особливі чи пільгові режими оподаткування, місцева влада залучає додаткові інвестиції, сприяє новому будівництву, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Причому, досвід різних країн показує, що чим менш розвинута та чи інша територія, тим більші пільги надають їй органи влади з метою подолання відставання.

До сучасних тенденцій розвитку сільської території в країнах Європи можна віднести [5]:

– посилення процесу децентралізації, представлений перед відповідальними людьми на регіональному і на локальному рівнях більш відповідальні і широкі завдання у межах комплексного розвитку. Процес децентралізації тісно пов'язаний з принципом субсидіарності;

– диверсифікація сільськогосподарського виробництва – розширення спектру виробленої продукції і збільшення видів представлених послуг. Зниження ризиків та ступінь уразливості сільськогосподарських підприємств надає стійкість економіки сільських регіонів країн Європи і являє собою важливу основу пристосування до змін зовнішніх умов;

– реструктуризація сільського господарства. До основних напрямків структурної перебудови аграрної економіки в Європейських країнах являється: удосконалення земельних відносин, покращення сільськогосподарської кон'юнктури, передача землі і ліквідного майна в руки ефективних власників та користувачів, ринкова інтеграція підприємств малого та середнього бізнесу орієнтування та субсидування сільськогосподарських виробників на вироблення високоякісної продукції;

– стабілізація та розвиток соціальної сфери на селі. В системі соціального захисту пріоритетними групами населення являються пенсіонери, інваліди та діти. На базі соціальної політики в сільській місцевості пропонується розвиток таких напрямків, як підвищення зайнятості та створення додаткових джерел доходу, підтримка соціальної та інженерної інфраструктури на селі, здійснення програм по зменшенню відтоку найбільш активних прошарків сільського населення;

– інституційні перетворення, які впливають на розвиток сільської економічної системи. Це організації, що сприяють ефективній роботі приватних та державних структур, центри розвитку. Створюються інституційні структури, які базуються на утворенні фінансових інструментів для підтримки малих та середніх підприємств та сільськогосподарських виробників (фонди підтримки малого та середнього бізнесу).

Реальною передумовою для зміцнення фінансової бази бюджетів та бюджетної децентралізації в Україні повинне бути підвищення економічного рівня розвитку відсталих регіонів держави за рахунок збільшення інвестицій, що зможе підвищити їх податковий потенціал. Для поліпшення надання послуг громадянам державі слід посилити зв'язок між послугами, що надаються на місцевому рівні, та необхідним обсягом фінансових ресурсів для них. Тому стає необхідним зростання самодостатності та відповідальності місцевих бюджетів, а відтак і їхньої доходної бази. Для цього слід врахувати зарубіжний досвід та здійснити такі заходи, як: закріплення за місцевими бюджетами частки податку на прибуток та ПДВ; віднести плату за землю та збори за природні ресурси до місцевих податків; удосконалити методику оцінки вартості майна – задля стягнення справедливої суми податку на нерухомість; застосовувати систему стимулювання – залишати певний відсоток від перевиконання річних розрахункових обсягів доходів в розпорядженні місцевих бюджетів.

Ці заходи сприятимуть росту фінансової стійкості регіону, зменшать зустрічний рух фінансових ресурсів у вигляді трансфертів, дадуть змогу посилити контроль за їх використанням, сприятимуть ефективному використанню бюджетних коштів та забезпеченню населення відповідними послугами. Зарубіжний досвід підтверджує, що навіть в успішних в політичному, економічному, соціальному плані країнах (Франція, Великобританія, Італія, Польща) в процесі здійснення децентралізації існували проблеми. В умовах глибокої політичної, економічної та соціальної кризи цей чинник слід завчасно враховувати, щоб упередити можливі негативні наслідки децентралізації. В цьому плані слід забезпечити послідовність у здійсненні цього процесу, зокрема, органи влади зобов'язані забезпечити спроможність участі народу в управлінні суспільно-політичними та суспільно-економічними процесами в державі: держава має посприяти зміцненню інститутів місцевого самоврядування, ефективності їх діяльності з метою забезпечення здійснення ними самоврядних функцій на рівні району та регіону, забезпечити ефективність системи служби в органах місцевого самоврядування, підвищення рівня оплати службовців місцевого самоврядування, їх освітнього та компетентного рівня, здійснення ефективної політики, спрямованої на подолання диспропорцій в економічній та інших сферах розвитку територій, збільшення обсягу бюджетного фінансування та вдосконалення механізму трансфертів фінансових ресурсів держави на рівень територіальних громад, ліквідації диспропорцій у розвитку економічної та правової основ у здійсненні децентралізації та ін.

Література:

1. Гвазава Н. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини в зарубіжних країнах / Н. Гвазава // Д-ва і рег-ни. – 2015. – №3(39). – С. 108-113.
2. Сенюк Г. Світовий досвід формування доходів місцевих бюджетів/ Г. Сенюк // Акт. проблеми держ. управл., педагог та психол. – 2014. – №2(5). – С. 143-148.
3. Стефанчук Р. Зарубіжний досвід формування та функціонування місцевих бюджетів / Р. Стефанчук, О. Музика-Стефанчук // Проблеми правознавства та правоохорн. д-ті. – 2015. – №1. – С. 132-138.

4. Darwent D. Growth poles and growth centers in regional planning-a review / D. Darwent // Environment and Planning. – 2014. – Vol. 1. – P. 5-32.
5. Engel J. F. Promotional strategy: managing the marketing communications process / J.F. Engel, M.R.Warshaw, T.C. Kinnear – Chicago, London: Irwin, 2015. – 624 p.

Марина Мартиненко
(Ірпінь, Україна)

БУТИ ШВИДКИМ ОЗНАЧАЄ БУТИ ПЕРШИМ

Будь-який бізнес - це, впершу чергу, взаємини між організацією, її партнерами, контрагентами та клієнтами. Висококонкурентне середовище змушує приділяти велику увагу цьому аспекту, а ефективне управління партнерськими відносинами стає стратегічно важливим процесом.

Полегшити завдання допоможуть технології. Управління взаємовідносинами в логістиці за допомогою систем автоматизації дає певні переваги. При цьому слід розуміти, що автоматизація надає інструменти підвищення ефективності, але далі все залежить від вас.

Бути швидким значить бути першим. Швидкий в логістиці - це синонім автоматизації процесів. Цифрові технології можуть кардинально змінити сферу вантажоперевезень, яка, до слова, становить 14% ВВП Європейського союзу [1].

У наш час складно говорити про ефективність логістики та ланцюга поставок без застосування спеціалізованих технологій. Для сучасного бізнесу є велика кількість різноманітних ІТ-рішень для логістики, що відповідає різним цілям: від планування поставки і управління складськими запасами до спільного управління і відстеження поставки усіма учасниками процесу.

Логістична галузь постійно адаптується до нових способів транспортування вантажів і до впровадження технологій. Сучасний глобальний ринок транспортних послуг активно використовує новітні ІТ-рішення, що сприяють оптимізації процесів і забезпечення безперебійної та своєчасної поставки. Інноваційні програмні продукти для логістики з Інтернетом і хмарними технологіями дозволяють досягти прозорості процесу поставки, більшою мірою взаємодії партнерів і спрощення основних операцій, а поєднання можливостей інформаційних і мобільних технологій дозволяє відслідковувати поставку від початку до кінця.

Експерти стверджують, що до 2020 року до мережі Інтернет буде підключено близько 50 мільярдів пристроїв. Об'єднання пристроїв в одному інформаційному просторі за допомогою «розумних» систем утворює величезне сховище інформації і відкриває масу можливостей для управління логістичними процесами. Хмарні технології стають найпомітнішим ІТ-трендом.

Обмін інформацією, відстеження транспортування вантажів, дистанційне керування і контроль над операціями і персоналом, аналіз і автоматизація за допомогою стаціонарних і мобільних пристроїв стають вимогою часу в транспортній сфері. Автоматизація дозволяє оптимізувати витрати і процеси, а також дає перевагу над конкурентами.

Наприклад, клас систем CRM (система управління взаємовідносинами з клієнтами) допомагає зафіксувати і прогнозувати певні заходи і зустрічі з бізнес-партнерами. CRM-системи допомагають поліпшити обслуговування клієнтів шляхом збереження інформації про клієнтів і історію взаємин з ними.

Але однієї фіксації подій мало. Варто визнати, що не завжди події відбуваються за планом, оскільки управління ланцюгом поставок - досить динамічний і непередбачуваний процес. Показник ефективної системи автоматизації транспортної логістики - прозора взаємодія контрагентів в реальному часі в одному інформаційному полі, а також здатність швидко реагувати на імпульс, що виходить від зовнішніх джерел. На допомогу прийдуть системи автоматизації транспортної логістики (TMS).

Хмарна система TMS дозволить не тільки моніторити статус доставки вантажу і відстежувати в режимі онлайн появу пов'язаних з відвантаженням проблем, а й негайно проінформує інших учасників процесу про виниклі труднощі. Це стає можливим завдяки головній перевазі хмарних TMS-систем - об'єднання на одному майданчику в реальному часі всіх учасників ланцюга постачання. Іншими словами, використання можливостей TMS-систем полегшить управління партнерськими взаємовідносинами і дозволить підвищити оперативність спільних дій.

Окремо варто зауважити, що TMS-системи можна налаштувати під свої потреби. Наприклад, при скасуванні поставки одним з перевізників, система автоматично сповістить інших перевізників, що беруть участь в тендері, про наявність даного вантажу. Це дозволить зберегти дорожочинний час і позбавити від необхідності вибачень перед клієнтом по телефону через затримку поставки. Хоча не варто виключати, що замовник не захоче, щоб його вантаж переходив до іншого перевізника на автоматичній основі [2].

Згідно з результатами щорічного зарубіжного дослідження «The 2016 20th Annual Third Party Logistics Study» (аналіз стану логістичного аутсорсингу), замовники логістичних операторів виділили основний ІТ-функціонал, які повинні їм надати провайдери логістичних послуг. У переліку топових інструментів названі транспортно-логістичні системи (TMS), системи планування часовими інтервалами ланцюга поставки (YMS / TSM), системи управління складом (WMS), електронний обмін інформацією, веб-портали бронювання і моніторингу поставки, системи управління запасами [3].

Системи управління складом (WMS) дозволяють планувати і управляти складськими операціями і запасами, підвищуючи ефективність складської діяльності.

Системи управління складом (YMS / TSM). Служить доповненням до функціонала WMS і TMS і забезпечує своєчасність поставки. Так, системи для управління часовими інтервалами поставки TSM (timeslotmanagement) дозволяють спільно з партнерами по ланцюгу поставки планувати і управляти графіком / часом прибуття автотранспорту на складський двір для завантаження і вивантаження.

Варто звернути увагу, які можливості для автоматизації логістики представляють логістичні IT-рішення ROAD і LOGISTPro від S2BGroup. Дані системи розроблені спеціально для управління транспортно-логістичними операціями і об'єднують за допомогою мережі Інтернет на своїх платформах різні цільові групи. Нагадаємо, що ROAD - це хмарна система і мобільний додаток для автотранспортної логістики. Система об'єднує на своїй платформі вантажовласників, логістичних операторів, вантажоперевізників і водіїв, дозволяючи в режимі реального часу взаємодіяти і контролювати доставку вантажів. Є можливість коригувати маршрут, а онлайн-чат дозволить учасникам обмінюватися інформацією і документами, пов'язаними з постачанням. Платформа оснащена функцією онлайн-трекінгу, і спочатку в системі була передбачена можливість відстежувати постачання на базі мобільного додатку, який завантажується на смартфон водія. З недавнього часу в системі реалізовані інші варіанти трекінгу, включаючи відстеження на базі GPS-моніторингу. У цьому випадку в систему ROAD додається посилання на трекінгові пристрій. А з червня 2016р відстежувати постачання стало ще простіше, так - як з'явилася можливість дізнатися про місцезнаходження автомобілів по SIM-карті водія. Для цієї мети підходить будь-який тип мобільного телефону [4].

Рішення ROAD дозволяє проводити електронні тендери на закупівлю транспортних послуг і надає всім учасникам ланцюга поставки оновлювану в режимі реального часу базу вантажів і транспорту з зазначенням рейтингу кожного учасника. Як результат, власнику вантажу не доведеться витратити час на виснажливі «телефонування» в пошуках транспорту. Система дає можливість отримати машину з перевіреними водіями від надійних перевізників, а транспортним компаніям при цьому гарантовані постійні замовлення на перевезення вантажів. Додатково, система збільшує контроль доставки за допомогою функції онлайн-трекінгу вантажів і безпосереднього чату з водіями та перевізниками, а також дозволяє автоматизувати рутинні логістичні операції, обмінюватися інформацією, розподіляти рейси і знизити адміністративне навантаження на персонал.

Як висновок короткого огляду, орієнтовані на розвиток компанії в подальшому не зможуть перебувати в стороні від інновацій. Без автоматизації процесів компанія приречена на відставання. Бізнесу є над чим задуматися і, можливо, варто переглянути своє ставлення до звичних підходів і технологій в управлінні логістикою.

Треба розуміти, що побудова ефективних ділових взаємин - це не точна наука, де $2 \times 2 = 4$, як в рівнянні. Але з певністю можна сказати одне: при вмілому використанні, контроль і управління партнерськими взаємовідносинами з допомогою транспортно-логістичних систем дозволить не тільки оптимізувати ваші взаємини, а й вивести їх на новий якісний і взаємовигідний рівень.

Література:

1. <http://logist.ru/articles/trendy-v-logistike-v-2016-godu>
2. Совет профессионалов по цепям поставок <https://www.facebook.com/>
3. 2016 Third-Party Logistics Study The State of Logistics Outsourcing <https://www.kornferry.com/>
4. <http://ua.s2b-group.net/>
5. Платформа для автотранспортной логистики <http://road-test.s2b.com.ua/ru>

Олена Орленко
(Херсон, Україна)

ГОТЕЛЬНИЙ БІЗНЕС ЯК КОМПОНЕНТА СУЧАСНОЇ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

Сучасна індустрія туризму це багатofункціональне утворення, що має свою логічно вивірену структуру, що формується виходячи з унікальності туристських комплексів і вживаних технологій, визначуваних конкретними соціально-економічними, організаційно-правовими умовами і ресурсним базисом. Але саме індустрія розміщення туристів і ресторанний бізнес виступають її основоположними компонентами як в частині формування іміджевих характеристик, так і відносно внеску в кінцевий економічний результат [1].

Основний внесок до розробки загальнотеоретичних і практичних проблем розвитку готельного бізнесу внесли такі зарубіжні учені як Р. Браймер, Дж. Уокер, Ф. Котлер, Боуен Дж., Мейкенз Дж., Лінн Ван дер Ваген, Латтін Р., Нансер Н., Рітцер Р., Шмідхаузен Х.П. і ін., а так само вітчизняні дослідники В. Азар, А. Чудновський, Би. Прянков, А. Умнов, Ю. Путрік, А. Терещенко, І. Кабушкин, Р. Папірян, А. Лісник, Д. Ісмаєв, М. Смирнова, С. Скобкин і ін.

Готельний бізнес в Україні, як і вся економіка країни, знаходиться нині в кризовому стані. Готельне господарство є матеріальною базою туризму і характеризується концентрацією обслуговуючих сервісних

служб. Особливістю продукту є те, що він являє собою комплекс послуг, пов'язаних не тільки з розміщенням гостей у готелі, але й виробництвом фірмових страв, кондитерських, хлібобулочних виробів, наданням послуг сервісу та розваг, продажем товарів та сувенірів, друкованих видань і т.інш [2]. Основу матеріально-технічної бази готельного господарства в Україні складають заклади розміщення у великих адміністративних центрах (Київ, Донецьк, Харків, Дніпропетровськ, Одеса, Львів) і в регіонах, які мають значні туристичні ресурси (Карпати, Чорноморсько-Азовське узбережжя).

Туристичного буму в Україні в найближчі роки не передбачається. Стан справ українського туризму точно відображає загальну економічну ситуацію в країні. Ринок готельних послуг мало досліджений, хоча в останні роки у готельній галузі відбуваються позитивні зрушення: планується подальше будівництво в Києві престижних готелів, бізнес- і конгрес-холів світового рівня з широким, а іноді й стовідсотковим залученням західних капіталів. У великих адміністративних центрах більшість готелів давно застаріла, прийшла в занедбаність. Якісний стан їх матеріально-технічної бази свідчить про значне відставання від світових стандартів у цій сфері. Будівництво цих готелів здійснювалось за застарілими проектами [3]. Тому в таких готельних підприємствах відсутні конференц-зали, бізнес-центри, великі зали для проведення концертних програм, дискотек, гаражі, басейни та інше технічне обладнання, що дозволяє надавати весь комплекс основних і додаткових послуг. Для вирішення цієї проблеми недостатньо заходів щодо додаткового благоустрою готельного господарства. Потрібне капітальне комплексне переобладнання багатьох готельних підприємств та облаштування їх сучасними меблями, технологічним обладнанням, засобами автоматики та телемеханіки, електронною апаратурою управління.

Не менш важливим у готельній справі є якість обслуговування службою сервісу. Поганий сервіс відлякує заможних клієнтів, а для того, щоб підвищити рівень обслуговування, чи хоча б знайти можливість відремонтувати приміщення, потрібні кошти, які мають надходити від тих же клієнтів. У світовій готельній практиці існує цілий набір послуг: інформаційні, послуги щодо транспортних перевезень, розміщення, харчування в готелях, фізкультурно-оздоровчі. Деякі з цих послуг відсутні в готелях України, а ті, що існують представлено на дуже низькому рівні. В Україні додаткові послуги не входять у вартість проживання, а купуються за бажанням гостя. Тому наявність даних послуг, залежить від попиту мешканців готелю, від призначення готелю для тієї чи іншої категорії клієнтів. Готельні підприємства в силу специфіки своїх клієнтів самостійно визначають додаткові послуги [4]. Основну частину серед них за обсягом прибутків становлять послуги підприємств громадського харчування при готелях. Ціна проживання в готелі залежить від його розряду, категорії номеру, терміну перебування, розташування готелю. Чим нижчий клас готелю, тим менше послуг він надає, що відповідно впливає на ціну. Ціни на послуги розміщення постійно зростають. В основі цього зростання лежить загальне підвищення вартості проживання, викликане падінням вартості валюти на світовому ринку, зростанням оподаткування.

На сьогоднішній день в готельному господарстві України існує проблема залучення клієнтів. Щоб розв'язати цю проблему, готельні господарства впроваджують пільги на готельні послуги. Наприклад, деякі готелі впроваджують програму «Постійний гість», згідно якої клієнтами, які користуються послугами готелю досить часто, надаються пільги. Також, ціни на проживання в готелі у вихідні дні нижче, ніж у будні. Готелі укладають угоди з туристичними фірмами, які зобов'язуються постачати готелям туристів, а готелі при цьому надають певні знижки на розміщення [5].

За останні роки Україна стала в основному «виїзною» країною. А ті гості, які приїждять до нас з-за кордону, бажать жити в Україні так, як вони звикли у себе вдома. Ось чому вони стурбовані і незадоволені не лише високими розцінками у сфері послуг, але й низькими стандартами українських готелів. Україна відстає «за туристичними показниками» від інших східноєвропейських країн. Зарубіжних туристів дратує, що вимушені платити за ті ж самі послуги вдвічі, втричі більше, ніж наші громадяни. У Києві попит на готельні послуги з боку іноземних туристів досить значний і стабільний, оскільки Київ як діловий центр країни привертає увагу багатьох представників ділової еліти світу.

Для успішного розвитку готельного господарства також є удосконалення системи управління якістю на ринку готельних послуг України. Дослідження вітчизняних та закордонних вчених свідчать про те, що для сучасного ринку характерна стійка тенденція до підвищення цінових форм конкуренції і, особливо, конкуренції якості. Виходячи з цього, кожна організація, яка хоче досягнути успіху, повинна розробляти та впроваджувати ефективні системи управління якістю. В більшості країн світу система управління якістю розглядається як система, що інтегрує діяльність різних суб'єктів та орієнтується на вивчення рівня якості, його досягнення, підтримання і підвищення з метою випуску продукції та послуг, що повністю і найекономічнішим шляхом задовольняє потреби споживача.

Одним із напрямком розвитку готельного господарства є створення малих готелів. Як показує іноземний досвід, в останній час більшою популярністю у туристів користуються малі готелі місткістю 20-30 місць. Вони, як правило, розміщуються в курортних місцях, де незначний наплив туристів дозволяє ближче до природи, і вздовж найбільш насичених автомагістралей. Будівництво малих готелів на трасах викликано тим, що 2/3 туристів за останні роки і в перспективі будуть мандрувати на автомобільному транспорті. Малі готелі передбачають аналогічну інфраструктуру. Зокрема, це можуть бути ресторани на 20-30 місць, а при деяких – «сімейні кухні». Практично при всіх готелях будуть бари, які працюють цілодобово [6].

Диверсифікація готельних послуг допомагає готелю виділитися серед конкурентів і спрямована на комплексне задоволення максимальної кількості потреб клієнтів. Диверсифікація визначається як розширення послуг і здебільшого здійснюється у спортивно – оздоровчих, торговельних, розважальних

напрямах. Для готелів України важливим фактором успішного бізнесу є впровадження комплексу новітніх технологій, що охоплюють усі процеси існування готелю і взаємин з гостями. Загалом це дозволяє автоматизувати виконання щоденних задач працівників готелю, отримати оперативну і достовірну інформацію щодо майбутніх заїздів і виїздів, наявності місць у готелі, розміщення гостей і стану їх рахунків, всіх платежів і наданих послуг, а також дозволяє більш ефективно та швидко виконати звіти про фінансову діяльність готелю, проконтролювати стан номерного фонду, розрахувати тарифи на послуги та інше. Загалом автоматизація дозволяє зробити діяльність готелю більш керованою.

Для забезпечення готелів професійними кадрами необхідно проводити тренінгову підготовку для персоналу, домовитися з вищими навчальними закладами, що здійснюють підготовку фахівців для галузі готельного господарства про створення курсів з підвищення кваліфікації для працівників готельного бізнесу, забезпечити навчання обслуговуючого персоналу іноземним мовам, постійно здійснювати контроль за якістю роботи персоналу, а також залучати іноземних фахівців для передачі передового досвіду роботи українським працівникам готелів.

Глобалізація готельного бізнесу проявляється у створенні готельних мереж, і дає змогу готельним підприємствам привернути додаткові ресурси для розвитку бізнесу, розробити та просунути найвищі стандарти обслуговування. Готельні підприємства концентруються через створення союзів, що дозволяє проводити сумісні маркетингові проекти, формувати єдину систему підготовки та перепідготовки кадрів. Економічний аналіз готельного сектора свідчить про ефективність інвестицій саме в готельних мережах, а не в окремі готелі. Загалом Україна має значний потенціал для розвитку готельного бізнесу. За умови усунення основних його перешкод, українські готелі зможуть надавати послуги, що відповідатимуть світовим стандартам якості, збільшити обсяги їх надання, покращити імідж країни.

У невиробничій сфері перспективним та інвестиційно-привабливим видом підприємства є готельний бізнес, головне призначення якого – надання місць розміщення для обслуговування туристів та відвідувачів, що здійснюють поїздки з метою задоволення пізнавальних, рекреаційних потреб, вирішення комерційних та службових справ. Розвиток туризму, промисловості, торгівлі, економіки, а також культури і спорту обумовлює підвищення мобільності людей з метою встановлення контактів, обміну досвідом, оздоровлення і відпочинку. Нестача і погана матеріальна база готелів ускладнює всі ці процеси, зате розвиток готельного господарства веде і до розвитку суміжних видів підприємницької діяльності і сприяє поживленню усіх суспільно-економічних контактів, підсилює економічний потенціал держави. Належний рівень розвитку готельного господарства допоможе увійти нашій державі до провідних туристичних країн світу.

Література:

1. Корнева Д. А. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні / Д. АВ. Корнева // Вісник – 2015 - № 15 - С. 174-180
2. Носенко В. О. Тенденції розвитку готельного господарства України в умовах побудови інформаційного середовища / В. О. Носенко, Р. С. Ладигенська // Комунальне господарство міст – 2014 - № 102 – С. 541-546
3. Ремеслова О. Л. Готельне господарство як об'єкт дослідження в умовах ринкової економіки / О. Л. Ремеслова // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського – 2013 - № 3 – С. 167-175.
4. Державна служба туризму і курортів України: офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua>
5. Асоціація малих готелів та апартментів України: офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.smallhotels.com.ua/>
6. Гостиничний бізнес он-лайн [Електронний ресурс] - Режим доступа: <http://prohotelia.com.ua/2016/01/12-events-and-trends-of-2016/>

Людмила Черненко
(Ірпінь, Україна)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

В умовах фінансової нестабільності існує необхідність удосконалення й коригування пріоритетів державної фінансової політики, спрямованих на розробку ефективних заходів у довгостроковому періоді. Основним завданням уряду є формування чітких механізмів у галузі використання фінансових ресурсів країни, з метою визначення ефективних сучасних заходів для створення фінансової основи реалізації прийнятої економічної політики. Змістовним важелем забезпечення економічної стабільності країни є побудова ефективної фінансової політики, направленої на забезпечення економічного зростання й соціального розвитку а також безпеки держави. Одним із вагомих інструментів впливу на соціально-економічний розвиток країни є ефективна державна фінансова політика.

Важливість державної фінансової політики повсякчасно зростає в умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні. Проблеми побудови ефективної й дієвої фінансової політики постійно

досліджуються провідними вітчизняними науковцями. Так, значний внесок у дослідження теорії державної фінансової політики зробили такі науковці, як О. Василик, В. Геєць, В. Грушко, О. Кириленко, М. Крупка, І. Лютий, В. Опарін, А. Поддєрьогін, О. Романенко, В. Савчук, В. Федосов, С. Юрій та інші. Але, незважаючи на значні досягнення у сфері дослідження цієї проблеми, недостатньо уваги приділено саме формуванню дієвого механізму управління державними фінансами з метою забезпечення економічного зростання в державі.

На сучасному етапі у фінансовій науці залишається недостатньо дослідженим питанням формування сучасної теорії державної фінансової політики, визначення пріоритетів, чинників і логічність її впровадження. Окреслена фінансова модель є необхідною умовою аргументування концептуальних засад побудови сучасної державної фінансової політики, пов'язаних із поліпшенням механізму управління ресурсами держави.

Головною метою цієї роботи є впровадження заходів щодо вдосконалення та поглиблення квінтесенції державної фінансової політики з урахуванням євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні.

Планомірний вплив на темпи економічного зростання потребує формування відповідної системи фінансового регламентування, спрямованої на управління результатами, на основі вдосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних трансформацій.

Проблеми функціонування й реалізації фінансової політики постійно перебувають у полі зору науковців, але, незважаючи на значні здобутки вчених, і дотепер не існує єдиної думки щодо поняття і складових державної фінансової політики. Значна частина науковців не виокремлюють поняття державної фінансової політики, а здебільшого ототожнюють її з дефініцією «фінансова політика держави». Але й у цій царині науковці не дійшли однастайності.

Отже, вивчення поглядів учених щодо поняття «фінансова політика держави» дає змогу констатувати, що низка дослідників основу фінансової політики держави вбачає в її ресурсній складовій, інші науковці акцентують увагу на практичному підході до розв'язання конкретних або загальних завдань [6].

У свою чергу, К. Макконнелл і О. Брю ототожнюють поняття фінансово-бюджетної та фіскальної політики, що стосується державних витрат і оподаткування, націлених на забезпечення повної зайнятості й не інфляційне зростання національного продукту [3].

Отже, дослідження наявних підходів до поняття «фінансова політика» та «фінансова політика держави» дають змогу завважити таке: «державна фінансова політика» - це поєднання фінансових відносин, що виникають у державі, із приводу формування та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення соціальних гарантій населення й економічного розвитку країни.

Державна фінансова політика формується за такими основними напрямками:

- визначення цілей держави та її пріоритетів;
- забезпечення необхідної величини ресурсів для реалізації окреслених цілей;
- розробка найбільш раціональних шляхів реалізації фінансової політики держави;
- реалізація конкретних дій для досягнення поставлених цілей і завдань.

Державна фінансова політика як економічна категорія формується з відносно самостійних елементів, таких як антимонопольна, бюджетна, валютна, кредитна, податкова, страхова й митна політика, які є взаємозалежними й доповнюють одна одну.

Залежно від впливу на окремі складові фінансової системи державна фінансова політика може бути деструктивною, коли заходи впливу будуть призводити до погіршення параметрів об'єкта управління (наприклад, зменшення окремих статей витрат державного бюджету), і конструктивною, коли заходи мають протилежний ефект (наприклад, збільшення податкових надходжень до державного бюджету) [1].

Чинна практика діяльності органів державної влади щодо розробки й реалізації державної фінансової політики передбачає такі ключові підходи:

1. Напрацювання науково-обґрунтованої концепції державної фінансової політики.
2. Формулювання пріоритетних напрямів дієвих механізмів і способів досягнення економічного розвитку на основі різних варіантів реалізації фінансової політики.
3. Реалізація практичних заходів шляхом виконання окреслених механізмів державної фінансової політики.
4. Адаптування механізмів реалізації державної політики до сучасних умов.

Варто зазначити, що перелічені підходи є дещо умовними, адже державна фінансова політика передбачає побудову концепції, наявність конкретних ресурсів для її реалізації, а також послідовність дій щодо досягнення визначеної мети й завдань. Але необхідно враховувати низку чинників щодо їх досягнення, зокрема соціально-економічну реальність, у якій реалізовується державна фінансова політика.

У реальних умовах дефіциту бюджетних ресурсів для повного забезпечення реалізації державної фінансової політики держава повинна бути економічно зацікавленою в створенні сприятливих умов для залучення вітчизняного й іноземного капіталу для забезпечення інноваційних програм розвитку.

Визначальною метою державної фінансової політики є створення сприятливих умов для стійкого соціально-економічного розвитку держави на перспективу, відповідно, реалізація фінансової політики передбачає певні етапи розвитку зі своїми пріоритетними напрямками, стратегічними цілями та завданнями.

Отже, основними завданнями подальшого розвитку державної фінансової політики мають стати такі:

- фінансове забезпечення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку держави: упровадження новітніх технологій; міжнародне співробітництво; військова безпека;
- удосконалення фінансових механізмів системи державної підтримки й стимулювання;
- державне фінансове забезпечення розвитку інфраструктури за допомогою інструментів стратегічного планування (державних програм) і фінансових інститутів розвитку;
- суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність (надання пільгового кредитування, податкових канікул тощо).

Виходячи з визначених завдань подальшого розвитку державної фінансової політики, ми обґрунтували основні принципи та регулятори її реалізації.

Регулятори прямої дії передбачають фінансування цільових програм; фінансову підтримку структурних підрозділів у кризові періоди тощо.

На сьогодні в Україні у реальній економіці державний і приватний сектори мають однакову питому вагу, тому виникає необхідність проведення бюджетної реформи. Заходи бюджетної реформи повинні спрямовуватись на використання бюджетних інструментів для скорочення системи субсидій і стимулювання інвестицій, а також на раціоналізацію бюджетного режиму щодо міжнародної торгівлі та змін у політиці обмінного курсу.

Для підвищення дієвості прогресивних змін у системі податкового регулювання необхідно терміново впроваджувати всі інші елементи фінансової і стабілізаційної політики: досконало обґрунтувати обсяги фінансових ресурсів держави і за кожним напрямком бюджетної системи зробити інвентаризацію витрат, змінити підходи до соціальної політики щодо підтримки лише малозабезпечених верств населення, ліквідувати субсидування виробничої сфери через державні фінанси, розбудувати нову структуру банківської системи [4].

За допомогою застосування спеціальних податкових режимів, пільгового оподаткування, надання тарифних пільг здійснюється непряме регулювання державної фінансової політики. Отже, подальший розвиток державної фінансової політики повинен відбуватися з дотриманням таких основних методологічних положень:

а) фінансове регулювання у сфері фінансового розвитку зобов'язане ґрунтуватися на принципах комплексності (тобто узгодження податкових і бюджетних механізмів забезпечення економічного розвитку держави), своєчасності (зміни в оподаткуванні повинні відповідати структурним перетворенням, новаціям у нормативно-правовій базі та системі контролю), стабільності;

б) фінансові інструменти (бюджетні, податкові, грошово-кредитні, митні тощо) повинні бути спрямовані на стимулювання розвитку економіки як держави, так і її регіонів;

в) фінансовий механізм розвитку має враховувати специфіку фінансової політики держави та її потенційні можливості.

Сформовані підходи до визначення державної фінансової політики дають змогу визначити її місце та призначення в економіці держави.

Література:

1. Боронос В.Г. Досвід реалізації державної фінансової політики у частині розвитку соціально-економічних / В.Г. Боронос // Інвестиції: практика та досвід.-2013. №10.-С. 16-20.
2. Лондар С.Л.Фінанси: [навч. посіб.] / С.Л.Лондар, О.В.Тимошенко. - Вінниця: Нова Книга, 2009. - 384 с.
3. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика: в 2 т. / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю; пер. с англ. - Таллин, 1995.
4. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р Електронний ресурс - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012>.
5. Фінанси: [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / [О.Р. Романенко, С.Я. Огородник, М.С. Зязюн, А.А. Славкова]. - 2-ге вид., без змін. - К.: КНЕУ, 2007. - 387 с.
6. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: [моногр.] / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовичкін; за наук. ред. В. Федосова - К.: КНЕУ, 2002. - 387 с.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Айнагул Еспенбетова
(Ақтөбе, Қазақстан)

ҚАЗАҚ ЖЕРІНДЕГІ ТАУ КЕН ІСІ: СИПАТЫ, ДАМУ БАРЫСЫ (XIX –XX Ғ. БАСЫ)

XIX ғасырдың ортасына қарай Еуропалық мемлекеттердегі дамыған капиталистік қатынас Ресейге де жетті. Ресейдегі капиталистік қатынастардың дамуы 1861 ж. басыбайлы құқықты жойғаннан кейін кеңінен етек алды. Ал бұл кезең, Қазақстанға Ресей отаршылдығының күшейген тұсы болатын. Қазақстанды шикізат көзі ретінде, сондай-ақ Орта Азияға өтетін маңызды транзиттік аймаққа айналдыру мақсатын көздеген Ресейдің капиталистік өнеркәсібі мен Қазақстандағы ауыл шаруашылық өндірісі арасындағы қатынас күшейді.

Қазақстанда капиталистік қатынастардың дамуы өлкеде негізінен мал шаруашылығымен айналысқан көшпелі және жартылай көшпелі халықтың тұрмысына өзгерістер әкелді. Елде өнеркәсіптің жаңа салаларын туындатып, қоғамдық еңбек бөлінісіне және жұмысшы, кенші, көпестер сияқты жаңа кәсіп иелерінің шығуына себеп тигізді, Қазақстанды жалпы ресейлік рынокқа тартты.

XIX ғ. Қазақстан өнеркәсібі басты екі салада дамыды: пайдалы қазбаларды табу мен алғашқы өңдеу өндірісі және ауыл шаруашылығы өнімдерін дайындау. Шикізатқа бай өлкеге барлау жұмыстары адыңғы ғасырлардан жүргізілген болатын. Нәтижесінде қазақ даласында ең алғашқы өнеркәсіп орындары қалыптасты және олармен бірге түрлі кәсіпшіліктер пайда болды. Өлкедегі өңдеуші кәсіпшіліктерге былғары өңдеу, май қорыту мен шайқау, сабын қайнату, ұн тарту, темекі, шарап дайындау жатты. Түрлі кәсіпшіліктердің пайда болуына мынадай факторлар әсер етті: Қазақстанның патшалық Ресейдегі капиталистік қатынастар торабына тартылуы, өлкемен шекаралас Батыс Сібірдің индустриалдық қуатының ықпалы, ұлан байтақ аумақтың жер қойнауындағы табиғи қазба байлықтарының молдығы.

Қазақстан территориясында орыс капиталистері алғашқы кен қазу және өндіруді кенді Алтай мен Орталық Қазақстанда жүргізді. Онда түсті металдар мен көмір игеріле бастады.

Шығыс Қазақстанда 1828 ж. жекелеген тұлғаларға мемлекет жерінде алтын өндіруге рұқсат берілді. Кен орындары мен рудниктердің иелері ірі көпестер болды.

Көкпекті округына қарасты Баянауыл өлкесінде алтын, күміс, басқа да түсті металдардың көзі ашылды. Мысалы, 1833 ж. Томск губерниясынан шыққан кәсіпкер-саудагер Степан Попов Омбы облысының сыртқы округында алтын кенін ашуға рұқсат алады, 1834 ж. Қарқаралы уезінде Богословск күміс қорғасын кеніші және бірнеше кен көздерін ашады, одан соң 1836 ж. Семей облысында Черемухов редутына жақын жерде руда балқыту зауытын іске қосты [1, 74-с.]. Алғашқы қазақ даласындағы түсті металдарды игеретін кәсіпорынның бірі - Благодатно-Стефанов зауыты болды және ол жыл мезгілінің қолайлы уақытында ғана (сәуір-қазан) жұмыс істеген, сонғы мәліметтер бойынша зауытты С.И. Попов 1844 жылы тұрғызған [2, 134-б.]. Мұнда қорғасын, қара мыс, алтын және күміс балқытылған. 1844 жылдан 1861 жылға дейін өмір сүрген кәсіпорын 17 жыл ішінде 78,3 мың пұт қорғасын, 394 пұт қара мыс, 32 пұт алтын аралас күміс өндірген. Өндіріс процесі біраз қалыптасқан жылы жұмысшы саны 272 адамға жеткен. Бертінірек өндіріс құралдарының тозуына және руда, отын қоспа материалдар тасымалының қиындауына байланысты зауыт біржолата тоқтап, қалған қора-қопсылары 1865 жылы өртеніп кеткен. Аздаған жыл өмір сүрсе де, Благодатно-Стефанов зауыты Қазақстанның болашақтағы түсті металлургиясының алғашқы көзі болды.

1849 жылы Баянауылда Александровск күміс-қорғасын зауыты іске қосылды. Бұл зауыттар онша үлкен болмаса да, сол заман үшін әжептәуір ірі өндіріс ошағы еді. Әрқайсысы жылына 1 пұттан 10 мың пұтқа дейін қорғасын және 1 пұттан 10 пұтқа дейін күміс берді [3, 91-б.]. Александровск күміс-қорғасын зауыты 1873 жылы жұмысын тоқтатты. Зауыттардың жабылып қалуының себептері басыбайлы еңбектің пайдаланылуы, техниканың мешеулігі, басты себеп кен қорының тауысылуы еді.

С.И. Поповтың мұрагерлері 1858-1859 жылдары Богословск кен орнының негізінде Новониколаевск күміс-қорғасын зауытын салады. Зауытта мыс балқыту жұмыстары да жүрді, 1877 ж. жабылғанға дейін 47 мың пұт мыс, 7 мың пұт қорғасын өндірді [3, 92-б.].

Қазақстан тас көмір кеніне бай болды жәнеоның ірі кендері Орталық Қазақстаннан аршылды. Қарағанды көмірін алғашқылардың бірі болып 1833 жылы Аппақ Байжанов (1824-1887) тапса, Ертіс бойындағы және Орталық Қазақстандағы көптеген кен орындарын тұңғыш рет Қосым Пішенбаев ашты. Ол 1867 жылы Екібастұз көмірі, 1895 жылы Майқайың полиметалл кен орындарын ашқаны туралы бірінші болып мәлімдеді. Қ. Пішенбаев Павлодардағы миллионер-көпес А.И. Деровқа жалданып, кен көздерін іздеуші және маркшейдер болып жұмыс істеді. Ол Баянауыл даласындағы Александров, Талдыкөл, Жамантұз, Қарасор, Шөптікөл, Майкөбен сияқты тас көмір кен орындарын ашты [2].

XIX ғасырдың 60 жылдарынан ресейлік кәсіпкерлер қаражаттарын қазба байлықтары мол қазақ аймақтарында өндіріс салуға жұмсады. Ресей кәсіпкерлері жергілікті қазақтардан аса бай кен орындарын су тегін бағаға сатып алды. Мәселен, XIX ғасырдың 40-жылдарында Никон Ушаков, Аникий Рязанов деген көпестер қазақ байларынан Қарағанды көмірі кен орындарын, Успенск мыс кеніштерін, Жезқазған және Спасск-Воскресенск мыс кеніштері аймағын өте арзанға сатып алды. Өткен ғасырдағы деректерде, Успенск мыс кеніші орналасқан Нілді қойнауы 86 сомға, Жезқазған жері 100 сомға, Спасск Вознесенск кеніші ауданы 229 сом 57 тиынға сатылған [3, 92-б.].

1856 жылдың наурыз айында Қызылжар көпесі Н. Ушаков, Қарағанды көмір кенішінен 40 шақырым жерден Спасск мыс қорыту зауыты құрылысын салуға рұқсат алады да, 1857 жылы Нілді қойнауындағы Успен руднигінен мыс кені өндірілетін болды [4, 262-б.].

Сөйтіп, Қарағанды көмір кеніші Спасск мыс қорыту зауытының отын базасына айналды. Көмір өндіру өте төмен қарқынмен жүріп жатты. Қарағанды шахталарының жұмыс істеген алғашқы 30 жылында (1856-1886 жж.) барлығы 302,8 мың тонна көмір шығарылды.

80-ші жылдарың ортасында С.А. Попов (С.И. Поповтың немересі) Қарқаралының оңтүстік шығысында 20 шақырымдай жерде Косью-Демьяновск зауытын, Балқаш көлінің солтүстік жағалауына жақын маңдағы Қызыл еспе мекенінде Степановск зауытын салды. Зауыттар араға үзіліс салып, біріншісі – 1913 ж. екіншісі 1907 ж. дейін жұмыс жасады [4, 262-б.].

Қазақстанның Орталығы мен Солтүстік шығысында кен өндіруге көптеген кәсіпкерлер Пермикин, Загряжский, Кузнецов Перфильев, Бехметьев, Максимов сынды орыс кәсіпкерлері кәсіптерін жүрізді. Алайда тәжірибенін, қаражаттың жеткіліксіздігінен, өндіріс техникасының төмендігінен барлығы бірдей табысқа жете алмады, тіпті кейбіреулері оңай пайданы қуып, ақырында банкротқа ұшырады.

1868 жылы Ташкенттік көпес І.И. Первушин Қаратау маңындағы қорғасын кенішін қазақ байларынан 1200 сомға сатып алып кәсібін бастайды, бірақ ол ұзаққа бармай күйзеліске ұшырайды.

Қазақстанда қорғасын өндірісі 80-ші жылдары жандана түсті, ал мыс өндірісі осы жылдары керісінше күйрей бастады, оның басты себебі, сапасы жоғары шетелдік мысқа қарсы бәсекелестікке тұра алмаушылығы еді. Электротехниканың дамуы мысқа деген сұранысты арттырып, 90-жылдарға қарай оның бағасы қымбаттай бастады. Осылайша Қазақстандағы мыс өндіру Спасск зауытының арқасында кеңейе түсті.

Өлкедегі тау кен ісіндегі басты саланың бірі - алтын өндіру болды. Дерек бойынша, Ақмола облысында 1876 ж. 1 алтын кен орны жұмыс істеді, 2 жылдан соң 6 кен орнында алтын өңделіп, 3 пұт алтын игерілді. 1882 жылдан бастап алтын өндірісінде даму байқалды, мысалы алтын кені 10-нан 29-ға дейін көбейді, сәйкесінше 7 пұт алтын алынды. Алтын кенінде жұмысшылар саны 431-ден 2086-ға дейін жетті [5, С. 37]. Барлығы Ақмола облысында 1874 жылдан бастап 32 пұт алтын өндірілген. Көкшетау уезінде алтын өндірісінің дамуына кен орнының елді мекендерге жақын орналасуы ықпал етті. Аталған мәліметтер ХІХ ғ. соңына қарай алтын өндіру кәсібіндегі дамушылықты көрсетеді.

1885 жылы Ақмола облысында Қарағандыда тас көмір, мыс, алтын өндірілді. Успенск және Илинск мыс кеніштерінің өнімдері және Көкшетау уезінде 29 алтын кен орны анықталды. Олардан 1508082 пұт - тас көмір, 246265 пұт - мыс, 6 пұт - алтын өндірілді [6, С. 34].

Өскемен уезінде алтын өндіретін 125 тен аса кеніштер жұмыс істеді [4,264-б.] Бірақ, ХХ ғ. басына олардың саны екі еседей қысқарады, оның негізгі себептері: қаражаттың, құрылыс материалдарының жеткіліксіздігі, жол қатынасының нашарлығы, салықтың ауырлығы. Зерттеуші Асылбековтің көрсеткеніндей, бұл жағдай, өнеркәсіпшілердің капиталдарын орталықтандыруға, өзара серіктестіктер құруға, өндіріс технологиясын жақсартуға итермеледі.

ХХ ғ. басына қарай Қазақстанның мыс кеніштері шетел кәсіпкерлерінің акционерлік Қоғамның меншігіне көше бастады. Патша үкіметі шетелдік кәсіпкерлерге шет аймақтарды игеруіне кең жол ашып берген еді.

Алтын өндірісін дамытуға Ресейдің Сібір және, Алтайдың кәсіпкерлері өз капиталдарын салды, Сөйтіп 1904 ж. Өскеменнің 348 кеніші базасында «Алтай алтын өнеркәсіп компаниясы» құрылады. 1904 жылы Лондонда «Спасск мыс кен орындарының акционерлік қоғамы» құрылды. Бұл қоғам орыс көпестерінен мыс кеніштерін сатып алумен белсенді түрде айналысты. 1906 ж. Зайсан уезінің 5 кеніші мен рудниктерінің бірігуімен «Марқакөл алтын өнеркәсіп серіктестігі», 1912 ж. Өскемен уезінде «Оңтүстік Сібір алтын өнеркәсіп серіктестігі» құрылады.

Кен орындары мен шахталар жыртқыштықпен талан-таражға салып тонаудың салдарынан бірте-бірте істен шыға бастады. Олардағы техника іс жүзінде жаңартылған жоқ. Ал өндірілген шикізат шетел асып кетіп жатты. Кен орындарын игеруге орыс кәсіпкерлерінің жеткілікті тәжірибесі де, заманауи техникалық құралдары да болған жоқ. Олар өндірілген дайын өнімді өткізуде қыруар көп қиындықтарға душар болды. Ал Ресей шенеуніктері шетелдік кәсіпкерлер жағында болды. Олар шетелдік кәсіпкерлерден қолдау көрсеткені үшін пара алып тұратын. Шетелдік кәсіпкерлер көбінесе кездейсоқ адамдар болды. Олардың арасында қатардағы мұғалімдер, ет сататын қасапшылар, ұсақ саудагерлер, тіпті тілмаштар да бар еді. Өздерінің жеке меншігінде капиталы болмаса да, батыс елдеріндегі банкілердің берген несиесіне Қазақстандағы кеніштер мен шахталарды су тегін дерлік бағаман сатып алып, тез байып шыға келді. Жергілікті арзан шикізатты өздерінде қымбатқа сатып, банкілерден алған қарыздарынан құтылып қана қойған жоқ, сонымен қатар қыруар пайданың астында қалды.

Қазақстанның тау кен ісінде бүгінге дейін маңызы жоғары тұрған мұнай өндірісі ХІХ ғ. аяғында қалыптасты.

С. Леман атты кәсіпкер «Эмба-Каспий» компаниясын құрып, 1894 жылы Қарашұңғыл жерінде алғашқы бұрғылау жұмыстарын жүрізді. 1899 жылы

№7 скважинада 40 метр тереңдіктен мұнай алынды және бұл қазақ жеріндегі мұнайдың алғаш өндірілуі еді. Бұдан соң, С. Леман «Орал-Каспий мұнай бірлестігін» құрып, ағылшын кәсіпкерлерімен бірлесе отырып, Доссорда бұрғылау жұмыстарын жүргізіп жатты. 1911 жылы №3 скважинадан 226 метр тереңдіктен мұнай фонтаны атқылады. 1913 жылы Мақаттан мұнай табылып, ол жер де қызу жұмыстар

жүргізілді. Орал облысының 1914 ж. Шолуларында берілгендей «1915 ж 1 кантарына қарай Орал облысының әр түрлі аудандарында 100-3000 фут тереңдікте 142 скважина бұрғыланды, оның 48-сі Доссор мекенінде болды және 296-966 фут тереңдікте орнықты. Қаңтардың басында Доссорда 21 скважина бұрғыланып 2450000 тонна мұнай өндірілді, оның 6250000 тоннасы нарыққа шықты [7, 86-б.]. Қаратондағы 20 бұрғылау скважинасы күніне 80-160 тоннаға дейін мұнай алғызды [8, 60-с.].

Бұдан, сол кезде мұнай скважиналарының қазіргі Батыс Қазақстандағы мұнай өнеркәсібінің дамуына негіз болғанын байқауға болады.

Мұнай өндіру ісі де шетелдік капиталист кәсіпкерлердің, ең алдымен ағылшындардың қолында болды. Шетелдік компаниялар орасан зор көлемде пайда тапты. Біріншіден, олармен бақталас бәсекелестер болған жоқ. Екіншіден, жергілікті қазақ халқын арзан жұмыс қолы ретінде пайдаланды. Үшіншіден, ағылшындар мұнай көздерін барлау және өнім өндіру кезінде елеулі жеңілдіктерді пайдаланды. Ал жергілікті халыққа ешқандай да ақы төленген жоқ. Осы себептерден шетелдік компаниялар тез арада байып алды.

Осылайша XIX ғ. Қазақстанның экономикалық дамуында кен орындарының ашылуы мен өндіру істерінің дамуы маңызы рөл атқарды. Қазақстанның Ресей капитализміне тартылуы өлкеде негізінен көшпелі және жартылай көшпелі халықтың тұрмысына өзгерістер әкелді. Шикізат қорының молдылығы кен ісінің дамуын қамтамасыз етті және онымен негізінен орыс кейін шетел көпестері айналысты. Елде өнеркәсіптің жаңа салалары қалыптасты, қоғамдық еңбек бөлінісін тудырып, жұмысшы, кенші, көпестер сияқты жаңа кәсіп иелерінің шығуына себеп тигізді.

Әдебиет

1. Касымбаев Ж.К. Города Восточного Казахстана в 1861-1917 гг. - Алма-Ата: Ғылым, 1990. - 180 с.
2. Қарағанды. Қарағанды облысы: Энциклопедия.- Алматы, 1990.- 134 б.
3. Алампиев П.М. Ликвидация экономического неравенства народов Советского Востока и социалистическое размещение промышленности (Исторический опыт Каз ССР). Издательство академии наук СССР, 1958 - 451 с.
4. Асылбеков М-А., Алдабергенов Қ. XIX ғ. екінші жартысы мен XX ғ. басында Ресей империясының Қазақстанда жүргізген отарлау саясатының зардаптары (1860-1917). Павлодар, 2003. - 369б.
5. Памятная книжка и адресс календарь Акмолинской области за 1887г. - С.203
6. Памятная книжка и адресс календарь Акмолинской области за 1885г. - С.34.
7. Обзоры Уральской области за 1914 г. - 120 с.
8. Обзоры Уральской области за 1913 г. - 109 с.

Світлана Захарченко
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ВЕЛИКДЕНЬ З ПОЗИЦІЙ НАРОДНОГО ТА ХРИСТІЯНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ (на матеріалах сіл Переяславщини, затоплених Канівським водосховищем)

Період Великодніх святкувань охоплював цілий цикл свят, пов'язаних один з одним, але різних за обрядом проведення, змістом, ритуальним значенням. На жаль, більшість цих свят та звичаїв забуті, поєднані один з одним, християнізовані до невпізнання, понижені чи заборонені радянською владою. В нашому сучасному понятті свято стало цілковитим відпочинком від праці, хоча в первісному означенні це було поєднання сакральних ритуалів з працею душі та тіла.

Великдень, або ж Великий день – ця тисячолітня назва існує й до сьогодні. Тепер вона визначає величне християнське свято Воскресіння Ісуса Христа. Первісно ж у наших предків слов'ян це було свято весняного сонця, природи, що відроджувалась після довгого зимового сну. Цікаво, що назва Великдень існує лише в українців та білорусів [1].

Мета статті – прослідкувати особливості великодньої обрядовості сіл Переяславщини, затоплених Канівським водосховищем, з'ясувати характерні для даної місцевості атрибути, компоненти Великодня.

Проблема дослідження особливостей весняного циклу, як і календарної обрядовості затоплених сіл Переяславщини в цілому, є відносно новою та маловивченою. Фундаментом у розкритті поставленої проблеми стали усні джерела: інтерв'ю, спогади, різного роду свідчення, збір світлин тощо. Саме їх аналіз дає чітке уявлення про особливості календарної обрядовості затоплених сіл Переяславщини, в тому числі й весняного циклу, їх структуру та стан збереженості в середовищі переселенців у нових реаліях життя.

Більшість із опитаних респондентів жителів затоплених сіл народилися в 20 – 40-их р. р. XX ст. – часи зламу давньої традиції радянською ідеологією. Тому досить часто в їхніх спогадах прослідковується вплив тогочасного світосприйняття, що ускладнює процес відтворення традиційних звичаїв та ритуалів.

Значну етнографічну цінність для дослідників становить праця радянського письменника, науковця Дмитра Михайловича Косарика «Українське село Андруші: стислий, короткий нарис», присвячена вона вивченню історії та побуту нині затопленого села Андруші Переяслав-Хмельницького р-ну [2]. В роботі

автор детально характеризує історію населеного пункту, походження його назви, описує кутки села, основні заняття-промисли мешканців (землеробство, чумакування, заробітчанство, лозоплетіння тощо), значну увагу приділяє громадському побуту, також робить акцент на місцевих календарних звичаях. Не дивлячись на відчутну радянсько-пропагандистську основу нариса, він є чи не єдиним дослідженням з історії с. Андруші XIX – початку XX ст., що представляє всі сфери життя його мешканців.

Великодній цикл святкувань у подніпровських нині затоплених селах Переяславщини, як у право- так і лівобережних, в цілому характеризується ідентичними для всієї України ознаками. Передусе Великодню значний по часу підготовчий період, т. зв. Великий піст, впродовж якого людина повинна очиститись тілом і душею від внутрішнього та зовнішнього бруду. В ході опитування мешканців затоплених сіл щодо посту стає зрозуміло, що обрядовість даного періоду вже майже повністю призабута. Значна кількість інформаторів зростала та особистісно формувалась в часи тотальної радянської ідеології, що призвело до ігнорування молоддю давнього звичаю та занепаду обрядовості в цілому. Типовими відповідями таких опитуваних на запитання по тематиці є слова: «я була сучасною дівчиною, і у це все не вникала» [4], «було не до того, треба було якось виживати, бо не було чого їсти» або ж «у нас не було такого, як ми вже в клуб ходили, а колись... до я не знаю» [3]. Хоча добре пам'ятають, що старше покоління в більшості дотримувалось посту, молилися вдома та при можливості відвідували храм.

Важливою складовою передвеликодньої обрядовості, пов'язаної в основному з аграрним культом, було Середопістя, тобто середина посту на четвертий його тиждень. Звичай випікання обрядових хрестів цього дня у досліджуваних селах в XX ст. зафіксовано не було. Зате освячення маку, ритуал обсівання ним хати, господарських будівель [5] із захисними примовками-побажаннями залишився в пам'яті опитуваних.

До сьогодні збереглася тисячолітня традиція освячення верби у т. зв. Вербну неділю та звичай биття нею рідних, знайомих з приговорюванням відповідних формул. Найбільш поширеною з них (побутувала вона і в досліджуваному субрегіоні) була така:

Не я б'ю, верба б'є:
За тиждень Великдень!
Недалечко – червоне яєчко!
Будь здоров як вода,
А багатий як земля!

Виголошення такого речитативу мало на меті передати тому, кого б'ють здоров'я та позитивного заряду енергії.

Нині верба прийнята як символ християнства, а назва неділі приурочена до в'їзду Спасителя до Єрусалиму. Хоча деякі дослідники наголошують на архаїчному, дохристиянському значенні свята та самого дерева. Цікавою також є думка про те, що верба в предковичні часи могла бути тотемом нашого народу, тобто священним деревом, тому й зберегла до нині численну символіку [1].

Найбільше матеріалу зібрано по обрядовості Страсного тижня. Інформатори засвідчували, що протягом цього тижня все господарство необхідно було очистити від бруду, від всього лихого. Хату білили, всі лави, столи, начиння вимивали та випарювали, брудну білизну обов'язково прали. Господарські будівлі ретельно чистились, намагалися завершити нагальні сільськогосподарські роботи. На Страсний, Чистий четвер вся сім'я обов'язково милась, таким чином ритуально очищаючи тіло й душу від бруду й всякого зла. Воду виливали «туди, де люди не ходять», зазвичай під родюче дерево. Місцеві жителі згадують, що особливого значення надавалось страсній свічці, з якою стояли під час «страстей» в церкві, і вогонь якої обов'язково намагались донести додому [4].

Головні атрибути свята – паски та крашанки зберегли й сьогодні свою сакральну основу; також обов'язково запікали підчеревину, сало та м'ясо, в деяких селах (яких) пекли пиріжки. Віруючі жінки не пекли паску в Страсну п'ятницю, все печиво випікалось у четвер, або ж у суботу. Розмір паски залежав від заможності сім'ї, від її кількісного складу, вподобань господарів: «я знаю у нас така паска була: рушник – і батько несе на рушнику ту паску, а мати корзину накладає і яйця, й пиріжки, і хліба чорного, і сало й м'ясо...» [6]. Паску зазвичай прикрашала хрестом з тіста, який приколювали, щоб не сповзав «сяченою вербинкою». Згадують, що приготування їжі старшим поколінням часто супроводжувалось молитвами, «і боронь Боже, шось з'їсти ше не сячене».

Обрядові страви будь-що намагалися освятити в церкві. «На Паску все святити: і ножі, і сіль, навроно пшоно. Мак святити, а тоді сіяли як з церкви приходили – обсіпали кругом хати, щоб порядок був кругом у домі. Старі люди кажуть так: «хто цей мак позбирає, той нашу життя розорить» [4].

Розговлялася вся сім'я за спільною трапезою зразу ж після церкви, головну роль за столом традиційно відігравав батько, таким чином перебираючи на себе функцію жерця. Залишки сяченої їжі не викидали, зазвичай їх віддавали худобі, курям чи висипали під родюче дерево [4]. В уяві народу сячена їжа мала здатність вберегти від всякого зла, допомогти людині та й тварині в скруті. Наприклад, в с. Підсінному кусень паски висушували та зберігали за сволоком, а коли корова отелиться давали їй цей кусень з'їсти [6].

Про традицію обливання водою в означених селах у Великодній понеділок інформація відсутня. Натомість повсюдно присутній звичай не прати білизну протягом післявеликоднього тижня, «бо празник».

До Великодньої обрядовості відносяться і поминальні дні, адже наступний після Великодня тиждень в українській традиції вважається поминальним. Починаючи з язичницьких часів в ці дні люди збираються

біля могил своїх рідних, близьких та друзів на Проводи, Гробки. В затоплених селах поминальним вважався понеділок. Ритуал поминок відбувався узвичаєно – за спільною трапезою на простелених на траві ряднах чи полотні. У с. Підсінному в 50-их р. р. XX ст. з'являється нова поминальна традиція збиратись громадою 9 травня біля могил загиблих воїнів-визволителів, проявляючи таким чином повагу до їхнього подвигу [3].

В цілому варто зазначити, що великодній цикл обрядодій у затоплених селах Переяслав-Хмельницького р-ну носив синкретичний характер, поєднуючи в собі елементи давніх вірувань з християнським світоглядом. В цілому його основні складові не випадають із загальної картини великодніх вірувань українських селян Подніпров'я.

Література:

1. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.]. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги». – 1994.
2. Косарик Д.М. Українське село Андруші: стислий, короткий нарис // Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, Ф 14-5, Од. зб. 247; арк. 289.
3. Матеріали польових досліджень автора (МПДА). Записано 6.10.2015 р. в с. Дівички від Трухан Тамари Петрівни, 1944 р. н., уродженки с. Підсінне.
4. МПДА. Записано 16.02.2016 р. в м. Переяслав-Хмельницький від Касян Надії Кирилівна, 1939 р. н., уродженки с. Андруші.
5. МПДА. Записано 18.12.2015 р. м. Переяслав-Хмельницький від Захарченко Тетяни Павлівни, 1942 р. н.
6. МПДА. Записано 3.11.2015 р. в с. Гречаники від Щоки Одарка Петрівна, 1916 р. н., уродженки с. Підсінне.

Ігор Кивгила
(Черкаси, Україна)

ПОШУКИ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ДОБИ НЕПУ У ПРАЦЯХ І. БАТЮКА

Перспективні шляхи розвитку різних форм сільськогосподарської кооперації у період нової економічної політики (1921 – 1929 рр.) знайшли детальне відображення у роботах дослідника кооперативного руху І. Батюка.

Метою статті є показати бачення шляхів підвищення ефективності роботи сільськогосподарських кооперативних об'єднань у працях І. Батюка [1].

Завдання сільськогосподарської кооперації в роки НЕПу полягали, на думку І. Батюка, в організації постачання засобів сільськогосподарського виробництва – машин, знаряддя, поліпшеного насіння, добрив, племінної худоби та іншого, з одного боку, а з іншого – налагодження кооперативного збуту продуктів сільськогосподарського виробництва. Лише в цьому напрямку вчений розглядав торгівельну функцію сільськогосподарської кооперації, яка розвивалася паралельно з розвитком та зміцненням дрібного господарства, яке потребувало засобів сільськогосподарського виробництва та збуту своєї продукції. Тому на початку торгівельна робота низової сільськогосподарської кооперації була випадковою й повністю залежала від тих ресурсів, що знаходились в її розпорядженні. Обмежені власні оборотні капітали сільськогосподарського товариства та відсутність кредитів не давали можливості сільськогосподарським товариствам здійснювати торгівельну роботу лише в напрямку кооперативного постачання та засобами сільськогосподарського виробництва та переведення збуту. А такі важливі засоби виробництва як плуг, сіялка, молотарка були не під силу не лише окремим членам товариства, але й самому товариству [2, с. 47].

Швидкість обороту продукції споживчого характеру змушувала торгувати споживчою продукцією разом із продукцією сільськогосподарського призначення, що давало їм можливість у майбутньому поширювати торгівельні операції сільськогосподарського змісту за рахунок збільшення прибутків від споживчої продукції. Тому торгівельна робота у період 1921 – 1923 рр. носила універсальний характер. І. Батюк стверджував, що саме бідність села та й селянських кооперативів почали породжувати хворобливі форми сільгоспкооперації. Але з часом зміцнення союзів сільгосптовариства включалися у справжню торгівельну роботу – постачання сільгоспмашин, приладдя, втягувались у заготовчу та збутову роботу [2, с. 48].

І. Батюк констатував великі темпи розвитку торгівельних оборотів союзів [2, с. 48]. Вчений зазначав, що у перші роки існування радянської системи сільськогосподарської кооперації торгівельні операції по постачанню були домінуючими. Збутова робота натомість йшла мляво, завдяки де зорганізованості сільськогосподарського ринку, «ножиць», відсутності кредитів. Лише у другій половині 1923 р. почався перелом у бік поступового поширення збутових операцій. Причину цього вчений вбачав у відкритті експортних операцій – переважно експорту хліба, поліпшення ринкової кон'юнктури на сільгосппродукти, поширення кредитування [2, с. 49].

Розмір та характер торгівельних операцій – співвідношення оборотів по збутовій та постачальній роботі в сільгосптовариствах різних регіонів відрізнявся. Вчений доводить, що збутові операції переважали над постачальними у союзах лісостепового регіону. Причиною такого нерівномірного співвідношення постачальних та збутових операцій у союзах Правобережжя та Лівобережжя вчений вбачав у різниці їх фінансового стану, можливостях використовувати кредит, а також те, що союзи Лівобережжя, особливо степового району мали більше можливостей поширювати роботу по збуту хлібу.

Серед постачальних операцій перші місяці займало постачання сільськогосподарських машин та знарядь. У роки війни та революції селянський реманент не відновлювався. з моменту зародження сільськогосподарської кооперації велика увага зверталася на машино постачання, але покупна здатність села була дуже малою, крім того, розходження цін на фабричну продукцію та сільськогосподарські продукти економічно не дозволяло селянинові приступити до відновлення свого реманенту. Лише з 1923 р. з боку селянства проявився попит на сільськогосподарські машини та знаряддя [2, с. 51].

Торгівля сільськогосподарськими машинами зосереджувалась у руках 3 організацій: «Село-Техніці», ВУКС та Сільського Господаря. У кінці 1923 р. було знижено ціни на машини державного виробництва до розміру до військових, створено можливості надавати їх у кредит на 5 років. При цьому за сільськогосподарською кооперацією було визнано переважне право на розповсюдження сільськогосподарських машин. Таким чином, Сільський Господар і його члени фактично стали монополістами по машино постачанню [2, с. 52].

Як доводив вчений, з середини 1920-х рр. увага сільськогосподарської кооперації перенесена не на експортні операції, а на закупку насінневого матеріалу для внутрішнього ринку.

Крім хлібних операцій, системою сільськогосподарської кооперації проводився збут молочарської продукції, яєць для експорту, живої худоби й м'яса, сировини, хмелю, тютюну. Однак, на думку дослідника, через відсутність кредитів, ця робота займала невелике місце в торгівельних оборотах сільськогосподарської кооперації. Лише з середини 1920-х рр. вона почала розвиватися у фахових центрах – збут продукції птахівництва концентрувався «Кооптахом», продуктів скотарства – «Добробут». І. Батюк прогнозував, що подальша інтенсифікація й розвиток дрібного господарства буде сприяти поширенню збутової роботи сільськогосподарської кооперації, що мало викликати спеціалізацію торгівельної роботи сільгоспокооперації [2, с. 55].

На думку вченого, широкий розвиток кооперації в скотарстві міг початися лише тоді, коли скотарство стане ринковою галуззю [2, с. 56]. І. Батюк, використовуючи дані бюджетних досліджень, доводив, що грошові доходи від скотарства в різних районах України досягали 20 – 55 % загального доходу від господарства. Отже, передумова для розвитку кооперування скотарства сільськогосподарською кооперацією існувала. Вчений переконував, що потреба господарства в поліпшенні якості худоби виростала під впливом розвитку товарного виробництва та молочарських та інших продуктів скотарства. Основна робота кооперації відповідно полягала в організації збуту продуктів скотарства та їх переробки [2, с. 56].

І. Батюк наводив приклади, як у дореволюційний період закордонні фірми, розвиваюче продуктивне скотарство вдавалися до безоплатної роздачі чистопородних свиней. Лише з 1923 р. вчений відмітив появу тенденції до набуття продуктивним скотарством ринкового характеру, що відбувалося одночасно із розвитком кооперативної роботи по скотарству [2, с. 57]. І. Батюк позитивно оцінював перспективи подальшого розвитку кооперативної роботи по скотарству у зв'язку зі створенням Всеукраїнського кооперативного скотарсько-молочарного товариства «Добробут» [2, с. 57].

Окремо вчений зупиняється на аналізі роботи молочарської кооперації. Зокрема, дослідник зазначав, що розпочавши роботу в умовах військового та революційного часу, молочарська кооперація не змогла в потрібній мірі розвинути і набрати промислового характеру. В часи військового комунізму майже вся молочарська кооперація загинула. Спроба по її відродженню у 1922 р. Київським та Одеським молочар-союзом не мала успіху. Кон'юнктура ринку на молочні продукти у 1922 – 1923 рр. була несприятлива і на кінець 1923 р. ці молочарсоюзи ліквідувались. Лише з 1924 р., коли кон'юнктура ринку на молочні продукти поліпшилась, дрібне господарство зміцніло, сільськогосподарська кооперація знову почала відроджувати молочарську справу, в якій змінилися організаційні форми роботи. замість молочарських спілок, справу технічної переробки та збут продуктів молочарства проводили переважно універсальні сільськогосподарські товариства [2, с. 59].

Окремо вчений аналізував розвиток цукрово-бурякової кооперації. Цукровий буряк вчений відносив до основного елементу товарної продукції сільського господарства лісостепової України. Поширенню селянського буряківництва сприяв декрет 1922 р., яким за націоналізованими цукроварнями закріплювалось лише 400 тис. десятин замість 2 млн. поміщицьких земель, які обслуговували до революції цукроварні. Решта заводських та поміщицьких земель перейшла до селянських наділів [2, с. 68].

Заводські націоналізовані господарства не змогли обробити повністю відведена для них площу і змушені були віддавати свої землі в оренду селянам як для цукрового буряку, так і зернових культур. Наділене землею селянство використовувало свої робочі руки в першу чергу в своєму господарстві, що зменшило забезпечення заводських господарств робочими руками. Отже, заводські посіви цукрового буряку оброблялися гірше, ніж селянські, а тому і врожаї на заводських землях були меншими, ніж на селянських. Таким чином, підсумовував І. Батюк, відродження цукрової промисловості і її подальший розвиток залежав від селянського буряківництва. Якщо раніше сільськогосподарська кооперація ставила

собі за мету захищати селянина-плантатора від визиску заводчика, то після революції сільськогосподарська кооперація, на думку І. Батюка, мала перенести свою увагу організацію селянського виробництва цукрового буряку [2, с. 69].

Окремо І. Батюк зупинився на критиці недалекоглядної політики Цукротресту, що мало сприяло розвитку союзного будівництва у буряковій кооперації. Як зазначав вчений, стара адміністрація заводу «продовжувала попередні власницькі звички й неохоче мала діло з кооперацією» [2, с. 71].

У 1923 р. Сільському Господарю вдалося домовитися з Цукротрестом щодо організованої участі союзної системи кооперації в буряковій роботі. Була розроблена типова умова на контракцію буряку союзами та товариствами для цукроварень та визначена й стабілізована оплата заводами плантаторського буряку. Це, на думку вченого, змінило ставлення адміністрації заводів до кооперації. Також І. Батюк підкреслював, що позитивні наслідки роботи кооперації проявилися одразу – якщо у 1922 – 1923 р. сільськогосподарська кооперація об'єднувала лише 23 % селянських плантацій буряку, в 1924 р. було кооперовано 43 % [2, с. 71].

Бурякова робота сільськогосподарської кооперації поділялася між союзними ступенями сільськогосподарських об'єднань. Сільський Господар координував бурякову роботу через райсільгоспсоюзи, готував з Цукротрестом положення плантаторських договорів, здобував необхідні для кооперації кредити, постачав машини, обладнання, добрива, дбав про необхідне кадрове забезпечення. Райсільгоспсоюзи були організаційними осередками бурякової кооперації в своїх районах. Їхнім обов'язком було налагодження роботи в сільськогосподарських товариствах. З доручення сільськогосподарських товариств союзи укладали договори з цукроварнями, постачали реманент, агрокультурно обслуговували товариства [2, с. 72].

Сільгосптовариства безпосередньо здійснювали контракцію буряку з плантаторами-селянами, складали з цукроварнями чи союзами договори, розподіляли між плантаторами реманент, здійснювали контроль над виробництвом буряку плантаторами, організовували здачу буряку на заводи.

І. Батюк вважав, що в буряковій роботі сільськогосподарської кооперації полягало величезне народногосподарське завдання – віродити цукрову промисловість, а разом із тим – інтенсифікувати через селянський буряковий клин дрібне господарство лісостепу України [2, с. 72].

Поруч із роботою сільськогосподарської кооперації по кооперуванню продукції буряку стояла також робота по експлуатації цукроварень. І ту вчений констатував позитивні результати роботи на орендованих цукроварнях, не зважаючи на те, що вони і в технічному, і в економічному відношеннях перебували в гіршому стані, ніж цукроварні Цукротресту.

Як доводив І. Батюк, досвід кооперативної оренди цукроварень показував, що не дивлячись на важкі умови роботи кооперація із цією складною справою справлялася краще за Цукротрест, а площі цукрових плантацій для забезпечення виробництва кооперативних заводів збільшувалися швидше, ніж ті, що належали Цукротресту, середні врожаї буряку були вищими, а собівартість цукру була меншою. І це все ускладнювалося обмеженістю кредитів [2, с. 74]. Для подальшого поширення та удосконалення справи експлуатації цукроварень, а також залучення до активної співпраці в цій роботі сільгоспокооп'єднання, Сільський Господар організував у 1924 р. пайове Всеукраїнське Цукрове Товариство сільгоспокооперації – «Укрсільцукор», якому була передана вся робота щодо оренди цукроварень [2, с. 75].

І. Батюк прогнозував що протягом кількох років сільськогосподарська кооперація встигне охопити не лише кооперативну продукцію і збут цукрового буряку, але підійде до кооперування цукрової промислості [2, с. 75].

Отже, не дивлячись на все вищезазначене, прогнози І. Батюка не могли виправдатися. Партійний курс на всебічну підтримку найбіднішого селянства, співпраця з середняками та нейтралізація заможного селянства позбавляла сільськогосподарську кооперацію тієї соціальної та матеріальної бази, яка могла б забезпечити її самостійний розвиток.

Література:

1. Батюк І. Сільсько-господарська кооперація на Україні. – Х.: Книгоспілка, 1925. – 90 с.; Батюк І. Робота сільсько-господарської кооперації на Україні в 1924 р. / Батюк І. // Земельник. – 1925. – № 2. – С. 4 – 17; Батюк І. Про шляхи масової реконструкції селянського господарства / Батюк І. – Х., 1928. – 89 с.
2. Батюк І. Сільсько-господарська кооперація на Україні / Батюк І. – Х.: Книгоспілка, 1925. – 90 с.

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор Лазуренко Валентин Миколайович.

ДЕФІНІТИВНИЙ РЯД КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПАМ'ЯТІ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Вагомою складовою національної свідомості, виразником уявлень народу про своє минуле в якому сформувався певний стереотип поведінки, ставлення до історичних подій, особистостей, ціннісні орієнтації є колективна пам'ять. Поряд із іншими компонентами національної ідентичності колективна пам'ять формує й увиразнює національну структурованість та єдність етносу. Спільність історичної долі, національного відчуття, що ґрунтується на спільній колективній пам'яті, є одним з головних чинників становлення нації. Водночас відсутність власної української державності упродовж багатьох століть спричинила відповідно вимушену культурну асиміляцію, травмоцентричність пам'яті та національної культури. Тому сьогодні, в період розбудови та зміцнення української державності, необхідності консолідації українського суспільства дослідження пам'яттєвого дискурсу є надзвичайно важливим.

Різні аспекти пам'яттєвого дискурсу останніми роками стали предметом численних досліджень не лише істориків, але і політологів, соціологів, філософів та багатьох інших представників гуманітарної науки. І це зрозуміло, адже Україна сьогодні проходить складний процес пошуку національної ідентичності, формування національної свідомості українського народу. Вагомим чинником їх формування може стати колективна пам'ять, яка проектує минуле на сучасне й майбутнє, впливає на перебіг подій.

Суспільства мобілізують свою пам'ять і реконструюють власне минуле, щоб забезпечити своє функціонування в теперішньому й вирішити актуальні конфлікти. Тому дослідження цього феномену є актуальним і потребує поглибленого вивчення.

Метою даної розвідки є окреслення дефінітивного ряду концептуальних визначень пам'яті в наукових дослідженнях міждисциплінарного характеру.

Упродовж останніх десятиліть до аналізу концепту «пам'ять» зверталось багато європейських і вітчизняних науковців. У рамках цієї публікації зупинимось лише на працях деяких українських дослідників: В. Бушанського [1], Г. Бондаренка [2], І. Дідук [3], Л. Зашкільняка [4], Ю. Зерній [5], Г. Касьянова [6], А. Киридон [7], В. Масненка [8], Е. Позднякової-Кирбят'євої [9], щоб зрозуміти наскільки різняться підходи науковців до трактування поняття. Не зважаючи на значний інтерес до історичної пам'яті, маємо констатувати відсутність єдності у визначенні самого поняття [5, с. 32].

У сучасних наукових дослідженнях, а також публіцистиці та офіційних документах широковживаним є поняття «історична пам'ять». Складність та неоднозначність сучасних етнонаціональних та державотворчих процесів в Україні потребує системного наукового підходу до трактування самого поняття «історична пам'ять». Однією з причин виникнення цього терміну і наповнення його тим чи іншим змістом стало підвищення, здебільшого виправданого уваги, до спогадів жертв найбільших трагедій ХХ століття – Голокосту, сталінських репресій, інших етнічних і політичних геноцидів, учасників Другої світової війни та різноманітних революцій.

За трактуванням, поданим у термінологічному та понятійному довіднику «Історична наука», – «пам'ять історична» – здатність людської свідомості відтворювати минуле. Без «пам'яті історичної» неможливе відтворення історії суспільства. Вона є успадкуванням минулого досвіду, що опредметнюється у відповідних культурних формах (традиціях, пам'ятках, мемуарах тощо), а також існує у вигляді історичної свідомості народу [10, с. 281].

Г. Бондаренко визначає «історичну пам'ять» як «категорію історичного пізнання, яка складається з сукупності матеріальних, духовних та генетичних джерел суспільства» [2, с.133]. За твердженням Л. Зашкільняка, «під історичною пам'яттю» розуміють здатність людського розуму зберігати індивідуальний і колективний досвід міжлюдських взаємин і формувати на підставі цього досвіду уявлення про історію як таку та своє місце і ній» [4, с. 156].

Історик В.Масненко трактує «історичну пам'ять» як своєрідне психологічне оснащення спільноти чи окремої особи, як матрицю-сито, через яке просіюється лише те, що викликає емоційне навантаження чи збурення суспільних пристрастей [8, с. 50]. В. Бушанський визначає «історичну пам'ять» як усвідомлення актуальних для суб'єкта аспектів колективної пам'яті [1, с. 417]. Дослідниця І. Дідук стверджує, що «історичну пам'ять можна представити як структуру, що трансформує невпорядковані події в певну послідовність, вибудовану відповідно до загальної життєвої концепції суспільства та його соціального міфу» [3, с. 5].

Г. Касьянов дає визначення: «Історична пам'ять – це цілеспрямовано сконструйований засобами історичної політики відносно стійкий набір взаємопов'язаних колективних уявлень про минуле певної групи, кодифікований і стандартизований у громадських, культурних, політичних дискурсах, міфах, символах, мнемонічних і комеморативних практиках» [6, с. 135].

Соціолог Е. Позднякова-Кирбят'єва зазначає, що «історична пам'ять» це складова історичної свідомості людини чи спільноти та вивчається історичною наукою [9, с. 36]. Вона пропонує використання терміну «соціально-історична пам'ять», як більш широкого поняття, і трактує її як «соціологічну категорію, яка визначає пам'ять в її соціальному вимірі, як пам'ять на стан суспільства, на специфічні його риси, соціально значущі події, особи, матеріальні носії пам'яті, завдяки якій людина пам'ятає себе опосередковано через її приналежність до певної соціальної групи» [9, с. 37].

Виявлений спектр інтерпретаційних різновидів поняття «історична пам'ять» подає А. Киридон:

- 1) спосіб збереження й пам'ять трансляції минулого в епоху втрати традиції (звідси – винайдення традицій і впровадження «місць пам'яті» в сучасному суспільстві);
- 2) індивідуальна пам'ять про минуле;
- 3) частина соціального запасу знань, яка існувала вже в примітивних суспільствах;
- 4) колективна пам'ять про минуле (коли йдеться про певну групу);
- 5) соціальна пам'ять (якщо мова йде про суспільство);
- 6) ідеологізована історія (здебільшого пов'язана з виникненням держави-нації);
- 7) синонім історичної свідомості (пізнання); історичної культури; історичного мислення тощо;
- 8) визначальний чинник національної ідентичності;
- 9) канал передачі досвіду та відомостей про минуле («пам'ять поколінь»), важливу складову самоідентифікації людини та соціальних груп;
- 10) своєрідний духовний потенціал тощо [7, с. 73-74].

При цьому дослідниця підкреслює, що, попри доволі значну поширеність терміну «історична пам'ять», доцільнішим все ж є використання термінів «індивідуальна», «колективна / соціальна пам'ять». Термін «історична пам'ять» – тавтологічний: пам'ять за визначенням має справу з минулим, тобто з тим, із чим уже має справу історія – оповідь про події, що минули. Він містить внутрішню суперечність: пам'ять індивідів або груп може не збігатися з тією «історією», яку пропонує будь-який історичний наратив, що за визначенням ігнорує розмаїття пам'яті індивідів і груп (на це звернув увагу М. Гальбвакс, у 1940-х роках, переглядаючи свої ідеї щодо взаємодії історії та пам'яті). Трактатування минулого узалежене від трансформації та природи історичних парадигм та обумовлене соціокультурною складовою. Відтак, зауважує А. Киридон, попри значну кількість дефініцій, «концепт «історична пам'ять» може використовуватися здебільшого як метафора, щоб підкреслити, що суспільство «зберігає в пам'яті» події власної історії, «пам'ятає» про своє минуле. Але, насправді, знання фіксують тексти та інші матеріальні носії, а пам'ять – це здатність індивідуальної психіки» [7, с. 82].

Ми поділяємо точку зору А. Киридон щодо використання терміну «колективна пам'ять». На нашу думку, колективна пам'ять може конструюватися або моделюватися з метою актуалізації певних історичних подій, використовуватись метафорично, щоб підкреслити, що суспільство «пам'ятає» про своє минуле і «зберігає в пам'яті» події власної історії.

Колективна пам'ять є продуктом конкретної культурної формації й може виступати як ретранслятор уявлень про минуле в конкретний час з домінуючими актуалізованими акцентами заданого минулого. Варто також враховувати вибірковість колективної пам'яті (одні події зберігаються в ній, спогади про інші стираються). При цьому в колективній пам'яті є проблема «витіснення небажаного у сприйнятті».

Отже, різноманіття підходів, акцентів та визначень концепту «історична пам'ять» дає підстави для подальших ґрунтовних досліджень.

Література:

1. Бушанський В. Історична пам'ять: поняття і феноменологія // Особа у контексті часу. Книга на пошану Лариси Нагорної / Упоряд. Ю Шаповал, О. Лісничук, С. Набок. – К.: ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України, 2012. – 464 с.
2. Бондаренко Г. Історичне пізнання: питання теорії і практики. Луцьк: Ред.-вид. відділ Волин. держ. ун-ту ім. Л. Українки, 1998. – 217 с.
3. Дідук І. Історичний досвід як чинник інтеграції особистості в сучасний політичний простір // Проблеми політичної психології: Зб. наук. пр. / Асоціація політичних психологів України, Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України; [ред. кол.: Л.Найденова, Л. Чорна, І. Батраченко та ін.]. – К.: Міленіум, 2015. Вип 2 (16). – С. 5-8.
4. Зашкільняк Л. Історична пам'ять і соціальні функції історії у сучасному світі / Л. Зашкільняк // Україна – Європа – Світ. – Вип. 2: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: історія, міжнародні відносини. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 156-158.
5. Зерній Ю. Генеза та сучасний зміст поняття історичної пам'яті / Ю.Зерній // Стратегічні пріоритети. – 2008. - № 1 (6). – С. 32-39.
6. Касьянов Г. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять // Укр. іст. журн. – 2016. – № 2. – С. 118-137.
7. Киридон А. Гетеротопії пам'яті: Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті / Алла Киридон. – К.: Ніка-Центр, 2016. – 320 с.
8. Масненко В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості // Укр. іст. журн. – 2002. – № 5. – С. 49-62.
9. Позднякова-Кирбят'єва Е. Соціологія соціально-історичної пам'яті: теоретико-методологічні та емпіричні студії: моногр. – Запоріж. нац. ун-т, 2014. – 400 с.
10. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: Навч. посібник / В. Литвин, В. Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін. – К.: Вища шк., 2002. – 430 с.

**РІВЕНЬ ІНВЕНТАРНОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ
НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.**

Важливе місце у забезпеченні ефективного функціонування індивідуального селянського господарства в добу непу займало достатнє забезпечення сільськогосподарським реманентом та сільськогосподарськими машинами, які вже на початку ХХ ст. набули широкого поширення в сільському господарстві України. Їх відсутність, так само як і відсутність власної тяглової сили, означало для селянина неможливість відновлення, а потім і подальшого розвитку та інтенсифікації виробництва. Фактично успішне вирішення завдань відбудови та подальшого розширення сільськогосподарського виробництва України після Першої світової та громадянської війн в значній мірі і визначилося станом забезпеченості господарств як простим інвентарем, так і складними сільськогосподарськими машинами. Адже їх відсутність, чи просто гостра нестача, не давала можливості доцільно використовувати наявні земельні площі. Особливої ваги поліпшення матеріально-технічної бази сільського господарства та його подальшої механізації набуло, коли завдання відновлювального періоду були вже виконані і нагально постало питання про подальшу інтенсифікацію виробництва в селянських господарствах.

Сільськогосподарські машини мали велике практичне значення, як для підвищення врожайності, так і для покращення загального економічного стану селянського господарства. Уже на початку ХХ ст. наявність у господарстві досконалого плуга, забезпечувала йому підвищення врожайності до 20 %. Використання поліпшеної борони також давала можливість краще підготувати поле до посіву і в наслідок цього мати кращий врожай. Особливо важливим було застосування залізної борони у посушливих районах, де за її допомогою можна було значно ефективніше утримувати вологу в ґрунті.

Крім реманенту для обробітку ґрунту, позитивне значення мало й використання високопродуктивної техніки та знарядь під час підготовки до сівби самої сівби, жнив, обмолоту. Так, наприклад, неочищене посівне зерно мало в своєму складі до 20 % дрібних зерен бур'янів, тобто п'ята частина посівного матеріалу складало насіння шкідливих рослин. Тому і тут необхідні були віялка і трієр, які готували зерно до засіву, очищуючи його від засмічення насінням бур'янів, які, попадаючи в ґрунт, різко зменшували урожайність на полях [1, с. 45]. В ряді випадків, агрономами були зафіксовані такі промовисті факти. Якщо в рівних умовах посів непідготовленим зерном давав врожай 43 пуд. з дес., то те ж зерно, пропущене через трієр, піднімало врожай до 142 пуд. з дес. [2, с. 196]. У середньому, експлуатація кожної зерночисної машини за загальноприйнятими оцінками того часу забезпечувала за сезон прибавку врожаю не менше 1 тис. пуд. [2, с. 196].

Під час сівби використання сівалки давало економію зерна до 25%, тобто дозволяло заощаджувати на кожному га засіву по 3 пуд. дорого посівного зерна. Жатка і молотарка прискорювали збір врожаю, і тим самим зберігали зерно від псування, а головне, різко зменшували втрати зерна, забезпечуючи тим самим кращу продуктивність з гектара. Важливим було і використання спеціальних машин у тваринництві [3, с. 547].

Селянство добре розуміло всі вигоди використання у своєму господарстві всього розмаїття сільськогосподарського реманенту. Однак, на цьому шляху воно зіткнулося із значними труднощами. Для розуміння того, як за роки воєнних лихоліть ускладнилася ситуація із забезпеченістю сільського господарства сільськогосподарськими машинами і навіть звичайним інвентарем, корисно буде звернутися до висвітлення інвентарного питання у даних статистики першого десятиліття ХХ ст. У довоєнний період задоволення потреб сільського господарства в технічному обладнанні досягалося поєднанням можливостей як внутрішнього виробництва, так і ввезенням імпортованих сільськогосподарських машин та знарядь. При цьому сума виробництва та ввезення приймалася за річне споживання: ніяких даних по його реальному поширенню не було ні по територіям, ні по складу сільгоспмашин та інвентарю. Проте добре відомо, що навіть машинно-торгівельні фірми з великим досвідом та значним обсягом торговельних операцій не могли належно передбачати попит на наступний рік на сільгоспмашини чи інвентар того чи іншого складу. В результаті машинно-торгівельні склади в середньому продавали лише до 60% свого річного завозу. Нерідко, у якості перехідного фонду залишалося до 70% завезених в поточному році сільгоспмашин та реманенту [4, с. 14].

Усього на Україні у 1913 р. було вироблено сільськогосподарської техніки та знарядь на загальну суму 30 млн. крб. [5, с. 19].

Наступний період 1914 – 1921 рр. був, із зрозумілих причин, важким щодо забезпечення сільського господарства необхідним йому реманентом, починаючи від найпростішого: коси та лопати, і закінчуючи снопов'язалками та молотарками.

Як наслідок, на початку 1920-х рр. машинозабезпечення села впало до критичної межі. До того ж, в роки військових лихоліть сільське господарство України функціонувало не лише без нарощення кількості сільгоспмашин та інвентарю, але і без його поповнення, адже вони в процесі експлуатації через різні причини безповоротно виходили з ладу.

Відсутність у значної частини селянства необхідного сільськогосподарського реманенту вела до примітивізації виробничих процесів. За даними подвірного перепису 1921 р., який відносився до періоду

гострого інвентарного голоду, у сільському господарстві України працювало машин та знарядь основних груп вартістю до 200 млн. дореволюційних крб., отже, навіть на підтримання цього мінімуму із розрахунку, 10-річної амортизації потрібно було направляти на оновлення основного інвентарю до 20 млн. крб. щорічно. В цих умовах селянство змушене було звикатись з відсутністю машин фабрично-заводського виробництва. Всіляко ремонтували старі складні машини: молотарки, косарки, снопов'язки, трієри. В примітивних майстернях виготовляли простий новий інвентар домашніми засобами, та вмінням місцевих ремісників [4, с. 15].

Тривалий період військово-політичного лихоліття призвів до того, що майже кожне друге селянське господарство не мало навіть найпростіших сільськогосподарських знарядь: плугів, борін). Та й у 1921 р. селянство отримало сільгоспінвентарю та машин лише на 700 тис. крб. [6, с. 45]. Внутрішнє виробництво надзвичайно скоротилося. Так, 5 найбільших заводів України у 1921 р. виготовили всього: плугів, борін культиваторів – 5158, сівалок – 902, збиральних машин – 30, молотарок – 984 [7, с. 13]. До того ж, сільськогосподарське машинобудування давало вироби незадовільної якості і зі значним запізненням до сезонів попиту [4, с. 14]. Розуміючи, що техніка служить важливим мірилом продуктивності в сільському господарстві та успішності виробничого процесу в цілому, тогочасні економісти-аграрники визнавали, що “землеробство йде позаду індустрії і тому землеробською технікою у нас, на відміну від індустріальної, нехтують і тому вона рухається не “семимільними кроками”, як в індустрії, а віковим темпом” [8, с. 31].

У 1920 р. потреба селян у таких, вкрай потрібних знаряддях обробітку ґрунту, як плуги, культиватори, залізні борони, була задоволена тільки на 35%, а в збиральних машинах ще менше – на 18%.

Через це безреманенті господарства в 20-х роках часто мали у своїх дворах навіть сохи та сабани. Так, у 1923 р. плуги складали 74,8% селянських орних знарядь в Україні, букери – 20,5%, сохи – 3%, сабани – 1,7%. Ці архаїчні орні знаряддя були зафіксовані в усіх посівних групах, але найчастіше сохи та сабани застосовувалися малопосівними селянськими господарствами. Головний регіон, де в 20-х роках в Україні використовувалася соха, – Правобережжя (50,9% випадків), на другому місці стояло Лівобережжя (38,9% випадків). При цьому на Лівобережжі особливо виділялася Харківщина, де було зосереджено 26,5% сох, які належали селянам України. Сабани здебільше використовувалися на Лівобережжі (41,7% випадків), зокрема, на Харківщині 28,8%. Дерев'яні борони на 70% були зосереджені у селянських господарствах на Поліссі. Щоправда, в цілому, сохи, сабани і дерев'яні борони складали незначну частку в інвентарному парку селянських господарств України в 20-х роках. Вони поступово витіснялися більш вдосконаленими знаряддями. Але сам факт збереження до кінця 20-х років в арсеналі селянських знарядь цих рудиментів – свідчення убогості технічної бази селянського господарства [9, с. 184].

Складною проблемою був і ремонт реманенту, хоч його зношеність досягла 50 – 70%. Як наслідок, через хронічну нестачу реманенту, якість обробітку ґрунту з року в рік погіршувалася [9, с. 32].

Звідси видно, настільки гострою була проблемою безреманентності селянських господарств на початок 20-х років. Адже вже у 1917 р. в Україні нараховувалося 43,5% селянських господарств без власного реманенту [10, с. 65]. До того ж, його відсутність ускладнювалося паралельним процесом різкого скорочення чисельності робочої худоби, зайнятої в сільському господарстві України. Внаслідок військових дій та голодної зими 1921 – 1922 року, у селянських господарствах України навесні 1923 р. налічувалося лише 3 млн. 760 тис. коней, або 76,9% від рівня 1916 р [11, с. 165]. Особливо постраждали селянські господарства Степу. За весняним опитуванням 1922 р. тут для обробітку наявної земельної площі не вистачало 265 тис. коней. Дефіцит тяглової сили у Степу був таким значним, що повністю відновити поголів'я коней, навіть відносно й так невисокого рівня 1916 р., часу, коли чисельність тяглової сили сільського господарства була вже значно скорочена внаслідок неодноразових мобілізацій коней для потреб фронту, не вдалося і до кінця непу [9, с. 58]. Звичайно, що без належної тяглової сили селянство не могло й думати про ефективне використання реманенту, який в цьому випадку просто ставав непотрібний.

Розподіл сільськогосподарських машин та інвентарю поміщицьких економіях зменшив кількість безінвентарних господарств у 1921 р. до 29,5% [2, с. 194]. Проте і цей показник в умовах, коли індивідуальні селянські господарства стали основним виробником товарної сільськогосподарської продукції, це ніяк не можна було вважати задовільним ні з господарської, ні з соціальної точки зору [2, с. 194]. Крім того, з 1922 р. знову почався процес зростання числа безінвентарних господарств. Це мало кілька причин.

Звичайно, одними з основних чинників цього процесу була жорстока посуха та голод 1921/22 р., які привели до збільшення кількості безреманентних господарств, внаслідок того, що селяни змушені були обмінювали реманент на хліб. За даними спеціальних анкетних обстежень катастрофічної ситуації, що склалася навесні 1922 р. у Степу, серед джерел отримання незможними господарствами коштів і засобів для проведення посівних робіт у 42 % випадків вказувався продаж худоби, реманенту та іншої власності. “Минулим голодним роком селянство проїло весь свій реманент”, – йшлося у листі від 6 травня 1923 р., який надійшов у Хортицький райпартком Запорізької округи з села Кічкас [9, с. 178].

Не рятувала й та допомога, яка виділялася радянським урядом. Протягом 1921/22 р. держава виділила 140 трильйонів радзнаків (у цінах 1922 р.) для безповоротної допомоги селянам степових районів. На ці кошти було закуплено 300 плугів, 400 борін, 100 сівалок, 20 молотарок, 60 тракторів, декілька сотень голів худоби. Щоправда, окрім того, держава відпустила в 1921/22 р. і ряд спеціальних

кредитів для селянства губерній постраждалих від посухи. На ці гроші селяни придбали певну кількість робочої худоби і реманенту, що дещо розрядило господарсько-виробничу ситуацію [9, с. 51].

В цілому, сільське господарство України на початку 1920-х рр. характеризувалося значною нестачею всіх видів сільськогосподарського інвентарю та причіпних машин, і не лише складних (молотарок, косарок, снопов'язок), а й найпростіших: плугів, борін, культиваторів. Тому життєдіяльність значної частини селянських господарств все ще базувалася на використанні переважно ручної праці самих членів двору. При такій організації виробництва були неминучими низька продуктивність, а отже, і низька товарність незаможницьких господарств.

Література:

1. Роль сільсько-господарського товариства щодо підвищення врожайності селянського господарства // Радянський селянин. – 1928. – № 13 – 14. – С. 44 – 46.
2. Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / Морозов А. Г. – Черкаси: НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с.
3. Строганов В. И. Роль машины в сельском хозяйстве / Строганов В. И. // Сам себе агроном. – 1929. – № 18. – С. 545 – 548.
4. Львов А. С. Потребление сельско-хозяйственных машин и орудий на Украине в 1922 – 1923 гг. / Львов А. С. // Українська сільсько-господарська газета. – 1924. – Ч. 8 – 9. – С. 14 – 16.
5. Сільгосптехніка на селі // Коопероване село. – 1927. – № 20. – С. 19 – 24.
6. Уман Ю. Наші підсумки / Уман Ю. // Українське скотарство. Науково-практичний журнал. – 1928. – № 1. – С. 3 – 7.
7. Сільський господар. – 1922. – № 2.
8. Кузницький С. Техника и производительность крестьянского земледелия / Кузницький С. // Вестник сельского хозяйства. – 1925. – № 2. – С. 31 – 34.
9. Калініченко В. В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921 – 1929 рр.) / Калініченко В. В. – Х.: Основа, 1991. – 129 с.
10. Збірник статистично-економічних відомостей про сільське господарство України. – Х.: Держвидав “Господарство України”, 1930. – Випуск II. – 146 с.
11. Селянська правда. – 1924. – 22 січня.

Володимир Стеценко
(Богуслав, Україна)

«ВО СЛАВУ НАШОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ» (до 150-річчя з дня народження М. С. Грушевського)

В 2016 році у видавництві «Либідь» вийшла в світ фундаментальна праця доктора історичних наук, академіка АПН України і почесного академіка Академії мистецтв України, члена Національної спілки письменників України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Володимира Юхимовича Мельниченка «Михайло Грушевський у Москві». Ця масштабна авторська енциклопедія-хроноскоп завершує трилогію про перебування в російській столиці трьох великих українців, адже перед тим у «Либіді» були надруковані монографії В. Мельниченка «Тарас Шевченко в Москві» (2009) та «Микола Гоголь у Москві» (2013) [3, 6]. Зосередившись на малодосліджених сторінках біографії видатного українця, автор для розкриття постаті Михайла Грушевського і його доби аналізує, а іноді й відкриває архівні джерела, праці, публічні та приватні документи, спогади, листування.

Нагадаємо, що 11 грудня 1914 року М. Грушевського заарештовують в Києві, обвинувачуючи у причетності до створення Легіону Українських січових стрільців, і через кілька місяців перебування у в'язниці висилають до Симбірська, де він прожив до осені 1915 року. Згодом його переводять до Казані, а потім до Москви, під нагляд поліції і з позбавленням права педагогічної та громадсько-політичної діяльності. В Москві, на Арбаті 55, М. Грушевський прожив з вересня 1916 року по березень 1917 року.

В інтерв'ю тижневику «Слово просвіти» В. Мельниченко розповідає, як взагалі з'явилася ідея написання праці про московські сторінки біографії видатних українців – Т. Шевченка, М. Гоголя та М. Грушевського: «Понад десять років тому я показував академіку Миколі Жулинському шевченківські стежки в Москві, й він одразу впевнено підказав, що мені судилося про це написати. Та й як не написати, коли Тарас Григорович сам свідчив, що «пішов собі знову блукать по закарлючистих улицах московських»... І було це саме в арбатському світі, де нині працює Національний культурний центр України в Москві, який мені пощастило очолювати півтора десятиліття. За дві сотні кроків звідси стояла церква Тихона Амафунтського, в якій 27-28 квітня 1861 р. знаходилася домовина з прахом Шевченка дорогою з Петербурга в Україну. Приблизно на такій самій відстані від Центру й досі зберігається будинок, в якому з грудня 1848 р. жив і помер Микола Гоголь...

Що стосується Грушевського, то першу книгу про нього опублікував у Москві ще 2004 р. Поштоухом до її написання стала фраза з листа Михайла Сергійовича до Сергія Єфремова, в якому царський

засланець повідомляв про свій переїзд із Казані в Москву: «Я оснувався в Москві, Арбат 55...». Тож я таки був приречений написати цю трилогію» [7, с. 8].

Книга «Михайло Грушевський у Москві» написана у винайденому В. Мельниченком жанрі енциклопедії-хроноскопа. Своєрідність хроноскопа полягає в тому, що хронологія є не тільки традиційним допоміжно-довідковим матеріалом, а й інструментом (хроноскопом) історичного пізнання Москви Михайла Грушевського, пов'язуючи розрізнені факти перебування геніального українця в місті в послідовну низку подій, закумульовану для поглибленого вивчення цього вкрай важливого відрізка біографії вченого. На відміну від енциклопедії, побудованої за алфавітом, що фактично розриває цілісність історичної картини, хроноскоп, навпаки, дає змогу через окремі події та їх наукову мозаїку побачити цю картину більш-менш завершеною. Інструмент хроноскопа особливо ефективний для реєстрації малих проміжків часу і нетривалого перебування М. Грушевського в Москві в 1882, 1883 і 1892 роках і шестимісячного проживання на Арбаті в 1916–1917 роках.

У цьому виданні органічно поєднуються енциклопедичне і хронологічне дослідження, що дозволяє – не розриваючи цілісності історичної картини – зв'язати розрізнені факти перебування Михайла Грушевського в Москві. Читач отримує максимально об'єктивне уявлення про складний і важливий відрізок біографії видатного вченого. У передмові автор розкриває основні наукові аспекти проблеми, по суті пропонуючи своєрідний путівник по книзі.

У першому розділі («Помолився за Тараса») розповідається про те, що до цих пір залишалося читачам практично невідомим: про візити молодого М. Грушевського до Москви з батьком в 1882 і 1885 роках, а також про його перебування в місті в лютому-березні 1892 року – першої самостійної поїздки для роботи в двох архівах і Румянцевській бібліотеці.

Другий і третій розділи присвячені життю та діяльності М. Грушевського у вересні 1916 – березні 1917 року, тобто під час політичного заслання М. Грушевського. Автор вважає, що ці півроку є найцікавішими в науковому і пізнавальному плані: вони збіглися з періодом історичного катаклізму, величезного суспільного зламу та зміни політичних епох в Росії. Саме цей московський період закінчився найбільшим злетом в політичній кар'єрі М. Грушевського – його заочно обирають головою Української Центральної Ради. І саме в Москві, мобілізувавши весь свій талант і енергію на благо України, М. Грушевський, за його власними словами, прийшов «до політики через історію».

У другому розділі («Московське показувалося добром») розповідається про те, як в 1916 році М. Грушевський, переслідуваний урядом царської Росії, мимоволі знову стає арбатцем. Велика кількість архівних документів розповідає про його взаємовідносини з дружиною і дочкою, про їхній побут і сімейні турботи. Тут же йдеться про наукові дослідження вченого в Москві, зокрема, написання 8-го тому «Історії України-Руси», а також про зусилля, спрямовані на створення українського видавництва.

У третьому розділі («Я став у центрі московського українського життя») показана різнобічна робота Михайла Грушевського в середовищі українців Москви «во славу нашої національної ідеї». Розповідається про співпрацю з Максимом Горьким, Олександром Керенським, про активну роль М. Грушевського в Лютневої революції 1917 року. Детально аналізуються всі статті, написані М. Грушевським в Москві і опубліковані в «Украинской жизни» і «Промені». Крім спогадів і листів, в книзі широко використані роботи М. Грушевського (в період заслання 1916–1917 рр. він опублікував понад 20 статей і рецензій), а також архівні джерела, які раніше не наводилися при висвітленні арбатських сторінок біографії М. Грушевського.

Четвертий розділ («Я оснувався в Москві») містить більше 500 енциклопедичних термінів. Це – найбільший розділ, майже третина книги, особливо багатий фактичним матеріалом. Особливо наголошується, що М. Грушевський відмінно знав історію Москви, був автором ряду ґрунтовних публікацій про творчість М. Гоголя, Л. Толстого, А. Чехова, інформація про яких представлена тут же.

Вчений писав і про своїх сучасників-українців: «щоб не пройшла непізнана й не оцінена людина, перед якою ми повинні б були... схилити чоло» [4, с. 13].

П'ятий розділ («Хоч би скоріше видертися з Москви»), присвячений пам'ятним місцям, що пов'язані з М. Грушевським, і складається з чотирьох частин. В перших двох частинах – адреси, зазначені самим Михайлом Сергійовичем та пам'ятні місця, пов'язані з ним, в третій – місця, які він точно бачив, а можливо і відвідував, в четвертій – адреси, ймовірність перебування за якими точно не встановлена. Загалом – понад 100 об'єктів. Цей розділ щедро ілюстрований фотографіями, причому не тільки архівними, а й сучасними, адже багато будинків, які відвідував М. Грушевський, збереглися. Важливо, що велика частина ілюстрацій підписана словами самого М. Грушевського.

Автор звертає увагу на сприйняття Михайлом Грушевським Москви, яке було невіддільним від його громадянської та наукової позиції і суттєво відрізнялося від Шевченкового чи Гоголевого. Микола Гоголь навіть ретельно занотовував у записній книжці про системне вивчення Москви, а Олександр Іванов писав: «Здесь много открывається древностей... что вы не обсмотрите и в целые годы» [4, с. 15]. Тарас Шевченко не приховував свого захоплення чи відторгнення московських визначних місць і пам'яток: «Кремль оригинально прекрасен»; «Храм Спаса вообще, а главный купол в особенности безобразен» [4, с. 15].

Нічого подібного у М. Грушевського не зустрінеш. Він був загалом відсторонений чи навіть відчужений від Москви. Не випадково доволі тривале перебування в місті у 1892 р. М. Грушевський не виокремив у жодній з автобіографій. Завдяки книзі можна дізнатися: М. Грушевський ніколи не захоплювався Москвою і не прагнув тут оселитися, хоча добре знав історію Москви і писав про її роль в

історії України. За півроку життя у Москві М. Грушевський не бував у музеях, театрах чи на виставках – мав лише зустрічі з московськими українцями, співпрацював з українськими часописами, працював в архівах, бібліотеках, відвідував книжкові магазини.

Варто відзначити, що майже ніхто з московських арбатознавців ніколи не згадував М. Грушевського як одного з мешканців чи не найвідомішої вулиці Москви. Мовчать про М. Грушевського і московські енциклопедії та довідники. В арбатських путівниках не зустрінеш прізвище Михайла Грушевського чи Тараса Шевченка. Про них мовчить, наприклад, Іммануїл Левін у своїй відомій книзі «Один километр России», де розповідає про мешканців мало не всіх будинків на Арбаті. Сучасний москвознавець Володимир Безсонов повчально зауважує, що називати слід усіх цікавих людей, що жили на Арбаті, навіть Леніна, бо з пісні, мовляв, слова не викинеш. Справді, він згадає десятки відомих і маловідомих прізвищ. Проте жодного слова – про великих українців. Та стократ легше знайти інформацію про перебування в Києві, наприклад, Петра I чи Петра Столипіна, ніж у Москві – Михайла Грушевського.

В. Мельниченко, мабуть, перший український історик, що взявся за цю проблему. І досить плідно. Ще до написання трилогії про перебування в російській столиці трьох великих українців, у 2006 році вийшла книга В. Мельниченка «Арбат очима українця», що вперше в українській історіографії та російській арбатознавчій літературі досліджує історію Арбату з часу виникнення до наших днів саме через призму української присутності в «арбатському світі» [2, с. 5]. В 2014 році В. Мельниченко видав авторську енциклопедію-хроноскоп «Арбат глазами украинца». Книга написана російською мовою, щоб москвичі та й усі росіяни нарешті дізналися про одвічну українську присутність у Москві і могутній духовний вплив українців на формування російської інтелігенції та культури.

Не випадково академік Національної академії наук України Микола Жулинський відзначав: «Володимир Мельниченко, я переконаний, найкраще знає історію Старого Арбату, він є на сьогодні найбільш обізнаним із московськими архівами, бо провів унікальну науково-дослідну роботу» [5, с. 4].

Завершуючи аналіз фундаментальної праці Володимира Мельниченка про перебування М. Грушевського в Москві зауважимо, що цей період був для Михайла Сергійовича нетривалим. В березні 1917 року царський засланець повертається в Україну та очолює Українську Центральну Раду. В умовах української революції М. Грушевський сформулював імператив Нової України: «Перше, що я вважаю пережитим і віджитим, ...се наша орієнтація на Московщину, на Росію, накидвана нам довго й уперто силоміць, і кінець кінцем, як то часто буває – справді присвоєна собі значною частиною українського громадянства» [1, с. 231].

На чолі нової держави М. Грушевський оголосив «західну орієнтацію» України. По-перше, він заявив, що «в порівнянні з народом великоруським український являється народом західної культури... тимчасом як великоруський, хоч і європеїзований, стоїть вповні у власті орієнтального духу й стихії» [1, с. 234]. По-друге, М. Грушевський розкрив у зв'язку з цим нові перспективи української держави: «Коли українське життя розриває нав'язану їй московською політикою, московським насильством північну орієнтацію, воно може з новою силою, з новою енергією відновити свої зв'язки з західним світом. Се не тільки диктують її старі традиції, старі навики, а й те духове споріднення, яке, без сумніву, єсть між українським народним, етнічним елементом і життям західноєвропейським» [1, с. 238].

«Якщо Тарас Шевченко пробудив українців і своїм «Кобзарем» проклав їм шлях у майбутнє, – пише В. Мельниченко, – то Михайло Грушевський, якого не випадково називають «Шевченком ХХ століття», перетворював етнографічні маси на свідомих громадян, підняв достоїнство української нації, обґрунтував право українців на самостійне державне існування» [5, с. 434].

Література:

1. Грушевський М. С. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський / гол. ред. Павло Сохань [та ін.]. – Т. 3: Серія: Суспільно-політичні твори (1907 – березень 1917). – Львів: Світ, 2005. – 792 с.
2. Мельниченко В. Ю. Арбат очима українця / В. Ю. Мельниченко. – Москва: Олма-Прес, 2006. – 318 с.
3. Мельниченко В. Ю. Микола Гоголь у Москві: авторська енциклопедія-хроноскоп / В. Ю. Мельниченко. – Київ: Либідь, 2013. – 544 с.: іл.
4. Мельниченко В. Ю. Михайло Грушевський у Москві: авторська енциклопедія-хроноскоп / В. Ю. Мельниченко. – Київ: Либідь, 2016. – 568 с.: іл.
5. Мельниченко В. Ю. Михайло Грушевський: «Я оснувався в Москві, Арбат 55» / В. Ю. Мельниченко. – Москва: Олма-Прес, 2005. – 448 с.
6. Мельниченко В. Ю. Тарас Шевченко в Москві: авторська енциклопедія-хроноскоп / В. Ю. Мельниченко. – Київ: Либідь, 2009. – 740 с.: іл.
7. Михайло Грушевський у Москві // Слово просвіти. – 2015. – № 48 (840), 3-9 грудня 2015. – С. 8-9.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВОІрина Бурлетова
(Богуслав, Україна)**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФОРТЕПІАННОГО МИСТЕЦТВА**

1. Постановка проблеми. Одним із стратегічних завдань сучасної освіти є створення необхідних умов для формування творчої особистості, реалізації її природних задатків та індивідуальних особливостей. Мистецтво є найприроднішим засобом самовиявлення людини.

Більшість сучасних психологів і педагогів наголошують на необхідності створення в освітньому середовищі сприятливих умов для виявлення і розвитку творчих здібностей суб'єктів педагогічної взаємодії. Музика виступає важливим засобом самовираження [4, 2]. Але реальне практичне втілення принципів гуманізації в галузі мистецької освіти свідчить про уповільнений характер вирішення соціально важливих завдань. Це стосується і музично-естетичного виховання. Естетичне виховання має великий вплив на розвиток творчого потенціалу, формування світогляду, ціннісних орієнтацій особистості.

Проаналізувавши загальний процес відображення мистецтвом мінливих умов соціальної дійсності, автор зробить спробу окреслити деякі аспекти формування естетичних цінностей майбутнього педагога-музиканта в процесі розвитку фортепіанного мистецтва.

2. Мета статті. Проблема підготовки педагогічних працівників музичного профілю у процесі сприйняття і засвоєння сучасних тенденцій розвитку музичного мистецтва є актуальним практичним завданням духовного, морального, естетичного розвитку молоді. Але з аналізу останніх досліджень і публікацій, в яких висвітлювалось розв'язання цієї проблеми, належить виділити ще нерозв'язані питання, а саме важливість характеристики тенденцій розвитку музичного мистецтва ХХ-початку ХХІ століть стосовно активізації виховання професійно-гуманістичної спрямованості майбутніх учителів музики у вищих навчальних закладах освіти.

На висвітлення цих актуальних питань і спрямоване це дослідження, мета якого полягає в науковій аргументації та характеристиці змін у сучасному музичному мистецтві, на які належить звернути увагу в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики в умовах реформування освіти.

3. Викладення основного матеріалу. Музика, як й інші види мистецтва-література, живопис, кіно, відбиває явища певної суспільної епохи. Пізнаючи різні види мистецтва, набуваючи навичок повноцінного естетичного сприймання, студенти починають глибше розуміти виконувані за навчальною програмою музичні твори. Для проникнення в суть і зміст музичного мистецтва надзвичайного значення набуває загальна культура виконавця, його ерудиція в сфері історії людства, його знання художньої літератури, поезії, живопису.

Проблема сутності естетичного ставлення до мистецтва, його виховних можливостей посідає одне з ключових місць у дослідженнях філософів, мистецтвознавців, психологів, соціологів, педагогів. Аналіз наукових праць свідчить про необхідність послідовної цілеспрямованої роботи з формування естетичного ставлення молоді до мистецтва, зокрема, в процесі навчання музики [1, 18]. Естетичне сприйняття музики – це процес, в якому присутні і пізнавальні, і емоційні сторони людини. На цей процес впливають естетичний досвід, характер естетичних знань і вмінь, настроїв, самопочуття особистості. Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, що надає естетичного забарвлення всьому духовному життю людини [2, 14].

Практика використання музики в педагогічній діяльності існує вже давно, її у підготовці студентів практикували ще Ф. Прокопович, Г. Сковорода, С. Русова, Д. Кабалецький, С. Шацький, В. Сухомлинський та інші видатні представники педагогічної думки, вважаючи музику необхідною складовою частиною як естетичної підготовки вчителя, так і естетичного виховання підростаючого покоління.

Ставлення до естетичного виховання як засобу формування творчої особистості, широко відображене в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Саме до його ідей звертається сучасна педагогічна думка, наголошуючи, що найголовнішим результатом освіти та виховання у вищих педагогічних закладах стає не тільки набуття певних знань, умінь та навичок, а й загальний духовний розвиток особистості, складовими якого є творчі здібності, морально-естетичне самовдосконалення, гуманістична світоглядна позиція.

Особливе місце в естетичному вихованні В. Сухомлинський надавав музиці, адже сфера дії музики починається там, де закінчуються слова. Те, що неможливо передати словом, можна сказати мелодією. Видатний педагог глибоко аналізував вплив музичного й естетичного виховання на формування всебічно розвиненої особистості. Зокрема, наголошував на ролі музики в інтелектуальному розвитку: «Музика-могутнє джерело думки. Першоджерелом музики є не тільки навколишній світ, а й сама людина, її духовний світ, мислення і мова» [5, 66]. Виходячи із загальної мети виховання, В. Сухомлинський завдання музичного виховання вбачав у тому, щоб виховувати не музиканта, а передусім людину; не стільки навчати музики, скільки через музику впливати на духовний світ школярів. Називаючи музику «мовою почуттів», педагог прагнув, щоб школярі могли користуватися нею як засобом самовираження.

Музична педагогіка в усі часи надавала важливого значення проблемі розширення мистецького

світогляду молоді і формування в них естетичних смаків. Цієї проблеми в своїх методичних трактатах торкалися чимало видатних майстрів піаністичної школи ХХ століття. Серед них К. Ігумнов, С. Фейнберг, О. Гольденвейзер, Ф. Блюменфельд та інші. Зокрема, видатний виконавець і педагог Г. Нейгауз на своїх заняттях зі студентами нерідко вдавався до різноманітних відступів від питань, безпосередньо пов'язаних з роботою над тим чи іншим твором. Він говорив про світогляд певного композитора, узагальнював деякі характерні риси певного періоду його творчості або його творчі манери в цілому; інколи критично змальовував виконання певного твору різними піаністами; розбирав особливості підходу до редакції тексту музичного твору. Характеризуючи ідею твору, Г. Нейгауз часто використовував аналогічні за змістом приклади зі сфери літератури, поезії, живопису, тонко та переконливо визначав психологічні стани, що виражає певна музика, інколи вдаючись до асоціацій, що пов'язані з картинами природи, різними явищами оточуючого життя, історичними подіями.

Необхідно звертати увагу майбутніх педагогів на те, що музична культура, як і педагогічна наука, пройшла досить суперечливий і складний час. В радянський історичний період увага зверталась переважно на ідеологічну функцію музичної культури. Оцінки ж тогочасної західноєвропейської та заокеанської музики в нас були нищівними. Разом з тим з'явилися кардинальні знахідки в музичному мистецтві, котрі розкривали світовідчуття людини нового часу. Адже саме у ХХ столітті відбулася своєрідна революція у музичній свідомості, утвердились нові принципи музично-естетичного мислення і розуміння цінностей музичних композицій, зокрема творів фортепіанного мистецтва.

Майбутні педагоги-музиканти повинні усвідомлювати, що музика ХХ століття створила безліч нових форм, кардинально оновились засоби музичної виразності, виникли нові погляди на гармонію, поліфонію, аранжування, оркестрування, на саму природу музичного мистецтва. Новації знайшли відображення у творах фортепіанного мистецтва С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича, А. Хачатуряна, Б. Лятошинського та інших авторів, які відзначалися підвищеною експресивністю, гостротою та різкістю звучання. Саме в цей період розквітнув талант композиторів: Г. Свиридова, Р. Щедріна, А. Ешпая, П. Чайковського, А. Штогаренка, С. Слонимського. Водночас заявили про себе майстри, які знайшли своє покликання в пісенному жанрі: А. Островський, С. Туліков, В. Мураделі, О. Пахмутова, Є. Колмановський, П. Майборода, І. Шамо, І. Поклад та багато інших.

Крім жанрів легкої музики (розважальної, комунікативної, комерційної) і з появою рок-музики, з'явилися інтерпретації авангардних явищ сучасної музики ХХІ століття. Процес ще не завершений, хоча дозволяє виділити художньо-актуальну цінність музичних явищ сучасності.

Музична освіта є найважливішим розділом естетичного виховання. Базою для всеохоплюючого музично-естетичного виховання є загальноосвітня школа. Школа повинна навчити дітей любити і розуміти мистецтво, виховувати у них творчу активність, уяву, вміння мислити художніми категоріями. На ці моменти потрібно націлювати студентів педагогічних вишів, готуючи їх до практичних занять в школі. Уроки музики повинні сприяти формуванню духовного світу учнів, розвивати їх художні смаки, естетичні потреби, навчати орієнтуватися в музичній інформації [3, 80]. Вирішення завдань музично-естетичного виховання учнів повинен здійснювати висококваліфікований, всесторонньо розвинений учитель музики, який володіє багатьма уміннями і знаннями.

Надання майбутньому вчителю музики інформації про особистість композитора, його часи, історію виникнення та стилеві закономірності твору, а також проведення стилістичних паралелей між різними творами одного автора стає передумовою для кращого розуміння ідеї твору та викликає бажання дізнатись більше про тих чи інших композиторів, зіставити і порівняти їх творчу спадщину, і як наслідок – бажання гри на фортепіано.

Зараз не можна не відчувати, наскільки багатшою, різноманітношою стала сучасна музика порівняно з минулим, наскільки точніше вона навчилася передавати тонкі відтінки думок, почуттів і переживань. Музика сьогодення розширює і збагачує світ художніх вражень людини, її уявлення і знання про життя.

4. Висновки. Сучасна шкільна й вузівська практика, що рухаються в загальному руслі гуманістичної парадигми освіти, потребують розв'язання суперечностей між якісно новою соціально-педагогічною ситуацією й наявною системою освіти й виховання; потребами сучасної школи й традиційними штампами в підготовці спеціалістів для неї; між формальним визначенням значення естетичного виховання як важливої системної підструктури розвитку особистості в цілому й фактичного недооцінюю його в навчально-виховному процесі.

В процесі естетичного виховання розвивається творчий потенціал особистості, художньо-образне мислення та здібності, формується естетичне відношення до мистецтва та навколишнього світу. Водночас відбувається процес соціалізації особистості. Набуття конкретних знань про культуру, музичне мистецтво, досвіду мистецько-педагогічної діяльності, сприяють формуванню естетичної культури, світоглядних орієнтацій, громадської свідомості, патріотизму, духовному самовдосконаленню.

Вдосконалення підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності потребує активного застосування можливостей естетичного виховання. Упровадження в роботу прийомів, спрямованих на розширення мистецького світогляду, буде визначним впливом на розвиток інтересу до занять фортепіано.

В роботі вчителя необхідно використовувати передові ідеї музично-педагогічної науки, які спонукають до самостійної пізнавальної діяльності і сприяють мобільності і трансформації освоєних знань.

Сучасні засоби відтворення музичної інформації є ефективним інструментарієм для естетичного виховання молоді.

Дане дослідження далеко не висчерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого наукового обґрунтування заслуговують: дослідження форм і методів естетичного виховання; використання можливостей позанавчальної діяльності; застосування в цьому процесі новітніх виховних технологій. Дослідження повинні бути продовжені і в напрямку індивідуалізації пізнавального процесу засобами сучасної музики.

Література:

1. Аристова, А. Естетичне ставлення до мистецтва: теоретичні підходи / Людмила Аристова // Мистецтво та освіта. — 2007. — №3. — С. 18—22.
2. Матійчак, О. В. Розвиток естетичного сприймання дійсності засобами музичного мистецтва / О. В. Матійчак, В. В. Федоренко // Все для вчителя. — 2011. — № 22—24. — С. 13—15.
3. Костина, Л. М. Эстетическое воспитание будущего учителя музыки через восприятие музыкальных образов / Л. М. Костина // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Харків: Мистецтвознавство. — Том IX. — 2006. — № 1. — С. 77—81.
4. Сегеда Н. Професійне самовдосконалення вчителя музики/Наталія Сегеда//Мистецтво та освіта. - 2003. - №1. - С.2-6.
5. Сухомлинський, В. О. Вибрані твори: В 5—ти т.—Т.3. — Київ: Радянська школа, 1977. — 670 с.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА**Валентина Акулова
(Краматорськ, Україна)****АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

Спрямування навчального процесу на розвиток здібностей і таланту студентської молоді, створення умов для диференціації та розкриття творчих можливостей студентів передбачає використання форм навчальних занять і методів навчання, що активізують пізнавальну діяльність студентів.

Важливим завданням сучасної вищої школи є обов'язкове надання знань, вмінь та навичок відповідно до галузевих стандартів – освітньо-кваліфікаційної характеристики і освітньо-професійної програми з тої чи іншої дисципліни, але також не менш важливим завданням є навчити навчатися, привити студентам смак до самостійного пошуку та отримання нових знань. Рішення цих завдань потребує застосування інноваційних технологій навчання, які б інтенсифікували навчальний процес, максимально активізували пізнавальну діяльність студентів, створювали умови для розвитку і самореалізації особистості [1, с. 7].

Формування професійно мобільних фахівців, здатних до творчості та самовдосконалення, з усвідомленням особистої відповідальності за результати роботи підприємства – можливе лише за умови наближення навчання до реальної професійної діяльності [2, с.9]. І тому, основними найефективнішими шляхами і засобами активізації навчально-пізнавальної діяльності при вивченні економічних дисциплін є ігрові форми заняття, при проведенні яких підвищується активність студентів щодо самостійного пошуку способів розв'язання проблем, пов'язаних із реальними ситуаціями їх майбутньої діяльності.

Активізація пізнавальної діяльності на заняттях з економічних дисциплін здійснюється шляхом впровадження різних інноваційних форм та методів навчання. Це активні та інтерактивні форми і методи такі, як ділові ігри – вирішення ситуаційних завдань, кейс-методи із використанням елементів ділової гри, інтелектуальна гра – економічний турнір, інтегровані заняття, лекція-конференція, на практичних заняттях використовуються також метод аналізу конкретних ситуацій, елементи дискусії, «мозкового штурму» та інше. Під час проведення таких занять основний акцент зроблено на активізацію самостійної роботи студентів.

Наприклад: практичне заняття з теми «Аналіз товарних запасів та товарооборотності підприємства» проводиться у формі інтелектуальної гри - економічного турніру та ділової гри, під час якої вирішується ситуаційне завдання із використанням економічних показників діяльності торговельного підприємства міста Краматорськ. Вибрана тема є досить актуальною в сучасних умовах господарювання тому, що аналіз товарних запасів, оптимізація їх величини, прискорення товарооборотності мають велике значення для підвищення економічної ефективності торговельного підприємства. Таке заняття створює умови для активної пізнавальної та розумової діяльності студентів, навчає досліджувати і перевіряти правильність прийнятих рішень, сприяє формуванню у студентів практичних навичок щодо управління товарними запасами. Мета заняття – сформулювати практичні вміння та навички щодо аналізу товарних запасів і товарооборотності підприємства та обґрунтування висновків за результатами проведеного аналізу. Заняття проводиться в три етапи. Мотивація навчальної діяльності студентів розкриває значення аналізу товарних запасів та товарооборотності підприємства щодо формування оптимального товарного запасу, прискорення оборотності товарів та сприяння зменшенню потреби в оборотних коштах, що знаходяться в товарних запасах, скорочення витрат на збереження товарів і зміцнення фінансового стану підприємства.

На підготовчому етапі викладач націлює студентів на виконання практичної роботи та пояснює порядок проведення заняття. Для виявлення рівня знань студентів з даної теми проводиться актуалізація опорних знань методом тестування із використанням мультимедійного проектора. Після відповіді кожного студента на тестове завдання на екрані висвітлюється правильна відповідь. Застосування такого методу контролю знань допомагає студентам водночас виправити та осмислити помилки, допущені під час тестування, самостійно оцінити свої знання і правильно організувати подальшу роботу.

При підготовці до заняття група розподіляється на дві рівноцінні команди і обираються їх лідери. Робота в командах передбачає розподіл обов'язків серед студентів та спільне вирішення завдань. Для розподілу обов'язків, які студенти будуть виконувати під час ділової гри – вирішення ситуаційного завдання необхідно враховувати не тільки рівень знань та умінь студентів з даної теми але і їх організаційні здібності, можливість кожного включитися в активний процес.

Тому перша частина ігрового етапу проводиться у формі інтелектуальної гри – економічного турніру, мета якого – сприяти формуванню економічного мислення та в ігровій формі надати можливість студентам проявити свої розумові, організаційні і творчі здібності. Викладач виступає в ролі менеджера «Інтелектуального клубу» і пропонує студентам вибороти право стати постійним його відвідувачем – ним має право стати той, хто вміє економічно мислити, для кого це мислення не просто багаж економічних знань, а здатність їх засвоїти і використати у подальшій практичній діяльності. Інтелектуальна гра – економічний турнір складається з п'яти конкурсів. Завдання кожного конкурсу висвітлюються на одному із екранів мультимедійного проектора, а після надання відповідей командами на іншому екрані висвітлюються правильні відповіді.

Результати інтелектуальної гри обов'язково враховуються під час розподілу посад і вибору керівників підприємства в другій частині ігрового етапу – діловій грі. В кожній команді – приватному підприємстві «Солодощі» вибирається керівник підприємства, комерційний директор, менеджер з продажу, торговельний агент, інші студенти виконують роль товарознавців. Для підвищення відповідальності й активності студентів та створення духу змагання, команди виступають опонентами і виконують одне і теж завдання. Викладач виступає у ролі власника приватного підприємства, надає студентам ситуаційне завдання, для вирішення якого студенти отримують електронні носії інформації, використовують інструкційну карту, технічні засоби. Втручання викладача (власника приватного підприємства) зводиться до регулюючої функції. Його мета забезпечити умови для самостійної роботи студентів на основі колективних зусиль, а в разі необхідності надати додаткову інформацію, не втручатися в хід гри, але спостерігати та управляти дискусією. Студенти виконують ситуаційне завдання, розігруючи певну роль, самостійно розраховують необхідні показники товарних запасів, аналізують їх та приймають рішення щодо розв'язання ситуації, використовуючи при цьому ноутбуки. Вступаючи у взаємовідносини один з одним, показують не тільки професійні уміння, а й проявляють свої організаційні здібності та уміння працювати в колективі. Викладач спрямовує гру на розвиток у студентів здібностей з аналізу конкретної ситуації, розробку пропозиції щодо її вирішення, оцінює альтернативні заходи і робить вибір на користь того чи іншого запропонованого заходу. Виконана робота виводиться на принтер і за допомогою документ-камери аудиторія ознайомлюється з результатами проведеної роботи. На центральному екрані мультимедійного проектору демонструються розрахунки студентів, на іншому екрані – висвітлюється еталон рішення. Використання технічних засобів надає можливість значно прискорити виконання практичних завдань та одночасно наочно демонструвати аудиторії результати проведеної роботи студентами та правильні відповіді. Якщо відповідь не повна або має неточності, викладач надає можливість іншій команді виправити ситуацію, а в разі необхідності, допомагає командам. Кожний студент має право проявити самостійність та ініціативу щодо вирішення ситуаційного завдання, відстоювати свої погляди під час обговорення ситуації, або переглянути початкове рішення. Обговорення різних варіантів запропонованих заходів та вибір оптимального варіанту дозволяє побачити проблему з різних сторін, зіставити протилежні позиції, прищеплює вміння слухати інших, захищати свою думку та доводити переваги своїх пропозицій. Заняття проведене у формі ділової гри сприяє розвитку пізнавальних і творчих здібностей студентів та враховує вольові і професійні риси особистості. Принциповою особливістю ділової гри є її проблемно-ситуативний характер, бо вона передбачає визначення певних професійних завдань і спонукає до пошуку правильних варіантів їх виконання [3, с. 12]. Саме таким чином, через гру, відбувається включення майбутніх фахівців у сферу їхньої професійної діяльності, формування самостійності.

Практичні заняття з інших тем («Аналіз роздрібного товарообігу», «Аналіз доходу підприємства»), що проводяться у формі ділової гри у ході якої вирішується ситуаційне завдання, побудоване також на прикладах даних конкретних торговельних підприємств міста – це певною мірою імітація практичної діяльності, пов'язаної з професійною направленістю. Розв'язання запропонованої ситуації надає практичному заняттю професійної спрямованості, що значною мірою покращує якість підготовки майбутніх фахівців. Такі заняття дозволяють не тільки закріпити теоретичні знання, але і виявити здібності до конкретних прийомів практичної діяльності, навичок міжособистісного, зокрема, ділового спілкування.

Під час проведення занять важливо викликати у студентів інтерес до навчальної дисципліни, перетворити їх із пасивних спостерігачів в активних учасників заняття. Вирішити це важливе завдання можна лише у тому випадку, якщо викладач у своїй роботі використовує такі форми і методи навчання, які формують навички та інтерес до самостійної роботи у студентів. Тому викладачем активно застосовується і метод дискусії – як засіб колективного вирішення завдань, у процесі якої активізується професійно - орієнтоване спілкування студентів, набуваються навички комунікації, колективне знаходження істини. Щоб студенти змогли підготуватись до обговорення, попрацювати з літературою, ознайомитись з роботою конкретних торговельних підприємств міста, підготувати собі нотатки, вони заздалегідь ознайомлюються з темою. У процесі дискусії викладач стежить, щоб обговорення не виходило за межі проблеми, спрямовує роботу в потрібне русло, не дозволяє перетворювати дискусію на суперечку. Дискусія є важливим засобом пізнавальної діяльності. Вона сприяє розвитку критичного мислення студентів, дає можливість самостійно визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання своєї думки, поглиблює знання з обговореної проблеми.

Вибір методу залежить від навчальної дисципліни і конкретної теми. На заняттях використовуються як окремі елементи технологій, так і кілька методів у сукупності. Під час вирішення ситуаційних завдань використовуються відразу метод аналізу конкретних ситуацій, метод «мозкового штурму» та інші методи колективного обговорення, пошуку рішень, що спонукає учасників до творчості, сприяє вільному вираженню їх думок і допомагає самостійно розв'язувати конкретні проблеми.

Результати досліджень показують, що використання інноваційних елементів на заняттях сприяють поглибленню та вдосконаленню знань і розвивають творчі зусилля, самостійність розв'язання проблем, формують позитивні сторони динамічного мислення майбутнього спеціаліста. Закріплення матеріалу відбувається за високої активності студентів, що дає можливість викладачу визначити їх ступінь засвоєння знань та стовідсотково оцінити всіх студентів. Інноваційні технології навчання створюють у студентів можливість займати не просто активну, але ініціативну позицію в навчальному процесі, не просто «засвоювати» запропонований викладачем матеріал, але пізнавати світ, вступаючи з ним в активний

діалог, самому шукати відповіді та не зупинятися на знайденому як на остаточній істині. У цьому напрямку і ведуться пошуки, спрямовані на перетворення традиційного навчання на живе зацікавлене вирішення проблем.

Література:

1. Про Національну доктрину розвитку освіти Президент України; Указ, Доктрина від 17.04.2002 № 347/2002.
2. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021: Наказ Президента України від 25.06.2013 №344/2013.
3. Акімова Н.С. Діалог як метод інтерактивної взаємодії викладача та студентів у процесі навчання 23.09.2010.-Х.:ХДУХТ, 2010.-12 с.
4. Бардіянова В.Д., Бойко А.М. та ін. Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії. – К.: ВІПОЛ, 2004. - 128 с.
5. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – К., 2002. – 135 с.
6. Тренінгові технології навчання у практичній підготовці студентів (ділові та рольові ігри): навч.-метод. посіб./ Г.М. Азаренкова, Н.В. Ізюмцев, О.О. Легостаєва та ін. – Львів: Новий світ-2000, 2014. – 200 с.
7. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2004. – 207 с.: іл.
8. Нові технології навчання: Наук. – метод. зб. / Кол. авт. – К.: Наук. – метод. центр вищої освіти, 2006. – Вип.. 44. – 138 с.

Світлана Бокова, Сергій Попов
(Суми, Україна)

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ – ІНТЕРНІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЗАГАЛЬНА ПРАКТИКА СІМЕЙНА МЕДИЦИНА» ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Система охорони здоров'я населення України на теперішній час перебуває в процесі реформування, метою якого є підвищення доступності медичної допомоги та її якості. Важливою складовою даного процесу є впровадження сімейної медицини, ключовою функцією якої є збереження здоров'я пацієнтів. Профілактика захворювань чи розвитку ускладнень, рання діагностика, відповідне лікування та його своєчасна корекція – все це вимагає від сімейного лікаря ґрунтовних теоретичних знань та практичних умінь і зобов'язує безперервно їх підвищувати.

Враховуючи багатопрофільність необхідних навичок, підготовка кваліфікованого фахівця зі спеціальності «загальна практика – сімейна медицина» здійснюється із застосуванням мультидисциплінарного підходу, який відповідає вимогам і потребам сьогодення [1, 7].

Структуризація значного об'єму інформації, засвоєної на додипломному рівні, опрацювання нової, а також вдосконалення практичних навичок вимагає осучаснення методів викладання [2, 3, 4]. За час підготовки в інтернатурі лікар має сформувати себе як компетентного самодостатнього фахівця, здатного приймати рішення, від яких у подальшому залежать здоров'я пацієнта, життя та його якість. Саме тому важливо створити умови, в яких молоді спеціалісти навчаються найбільш ефективно використовувати отримані знання для вирішення практичних завдань, заповнювати їх прогалини та розвивати нові навички та уміння [5, 6].

Метою нашої роботи стало висвітлення основних проблем, які виникають при підготовці лікарів-інтернів зі спеціальності «загальна практика – сімейна медицина», та можливих шляхів їх вирішення.

Попри значну потребу в сімейних лікарях, на жаль, можна констатувати низький рівень мотивацій з боку держави. Відсутність відповідних умов праці, проживання та заробітної плати не додають популярності даної спеціальності серед молодих спеціалістів [2]. Водночас, робота лікаря має свої труднощі, оскільки включає в себе спілкування з пацієнтами різного віку, які мають свої анатомо-фізіологічні та психосоціальні відмінності в нормі та патології. Слід також пам'ятати про розвиток коморбідних станів, що вимагає від спеціаліста відповідної тактики. Тому для сімейного лікаря важливо орієнтуватися в суміжних спеціальностях, бути багатопрофільним спеціалістом, та підтримувати належний рівень знань [1, 2].

Задля забезпечення адекватної фахової підготовки викладачами широко використовуються новітні мультимедійні технології, інноваційні методи навчання.

Вдосконалення базового рівня знань відбувається завдяки вільному доступу до електронних інформаційних ресурсів. Розроблені в СумДУ програми надають можливість працювати з закордонними платформами, отримувати наукову періодику різних країн. Для підготовки до заняття лікар-інтерн, окрім базової спеціалізованої літератури, має можливість використовувати інтернет-інформаційні ресурси, в тому числі з офіційного сайту МОЗ України. Викладач виступає своєрідним провідником і навчає слухачів, як вільно орієнтуватися в інформаційному потоці, сприяє розвитку навичок роботи з інформацією. Також

підвищує рівень знань молодого спеціаліста участь у on-line семінарах і конференціях, які відбуваються у вигляді телемосту.

З метою покращення сприйняття та запам'ятовування інформації в учбовий процес впроваджені мультимедійні технології. Послідовні, структуровані яскраві слайд-презентації підвищують увагу слухачів та дозволяють акцентувати її на важливих питаннях.

Слід відмітити і негативний бік вільного доступу до електронних інформаційних ресурсів. Сучасні гаджети дозволяють легко отримувати потрібну інформацію в будь-який час і в будь-якому місці, що провокує у деяких лікарів небажання її вчити. Найбільш проблемними для запам'ятовування виявилися точні цифрові дані, такі як показники лабораторних та інструментальних досліджень, анатомо-фізіологічних особливостей (АФО) пацієнтів різного віку, назви та дози препаратів.

Серед інноваційних методів навчання популярності набули робота в малих групах, кейс-метод, семінари-дискусії, рольові ігри, мозкові атаки, але найбільш вдалим виявився поєднання декількох методик.

Під час роботи в малих групах (по 2-3 лікарів-інтерна) чи індивідуально відбувається розгляд конкретних клінічних випадків та ситуаційних задач. Для вирішення поставлених запитань кожен із учасників має вільно орієнтуватися в інших дисциплінах, володіти певним рівнем теоретичних і практичних навичок. В ході роботи вони мають розглянути і врахувати думку кожного, уникнути конфліктних ситуацій та узагальнити отримані дані. Результат роботи обов'язково фіксується письмово всіма учасниками підгрупи. По завершенню відбувається загальне обговорення. Кожна підгрупа доповідає свій клінічний випадок та обґрунтовує відповідь. В ході дискусії присутні на занятті мають можливість поставити запитання, якщо такі виникли. Як наслідок, учасники кожної підгрупи «захищають» свою точку зору, свою думку, базуючись на об'єктивній інформації та власних знаннях. Викладач акцентує увагу лікарів на можливих варіантах розвитку подій, перебігу захворювання під впливом різних факторів та, відповідно, зміні тактики ведення пацієнта. Таким чином, відбувається ілюстрація найбільш типових життєвих ситуацій різного рівня складності, які вирішуються під час аудиторного заняття, і молодий спеціаліст поступово формує відповідний «маршрут» пацієнта.

Слід зазначити, що даний метод акцентує увагу учасників на найбільш проблемній для запам'ятовування інформації, а також допомагає закріпити знання з етики та деонтології, оскільки, зазвичай, групи є гетерогенними за рівнем підготовки та характером міжособистісних відносин.

З метою вдосконалення знань та активізації роботи на занятті, викладач провокує лікарів до дискусії шляхом задалегідь закладених в умовах завдань помилок. В ході роботи молоді спеціалісти мають розібратися та віддиференціювати їх.

Рольові ігри зарекомендували себе на відмінно у відпрацюванні навичок з організації роботи спеціаліста. Викладач оголошує завдання (проблему), яке необхідно вирішити, та розподіляє ролі між учасниками процесу. Даний метод робить можливим контроль за взаємодією між кожною «ланкою», корекцією дій в межах обов'язків та можливостей, а також сприяє вдосконаленню практичних навичок з організації роботи та етики і деонтології. Після вирішення поставленої задачі відбувається обговорення, підведення підсумків та оцінювання.

Особливістю підготовки лікарів-інтернів зі спеціальності «загальна практика – сімейна медицина» є мультидисциплінарний підхід. Використання знань інших спеціальностей задля вирішення конкретних завдань сприяє розвитку системного мислення, здібностей до вирішення нестандартних проблем та співпраці з іншими людьми: працювати з різним контингентом, приймати різні точки зору, вести діалог чи дискусію тощо). В ході навчання молодих спеціалістів також стимулюють до самостійного навчання та дослідницької роботи.

Враховуючи викладене можна зазначити, що існують певні проблеми у підготовці лікарів-інтернів зі спеціальності «загальна практика-сімейна медицина». Низький рівень мотивацій з боку держави має бути вирішений на найвищому рівні системно і у найкоротший термін. Проблеми фахової підготовки можливо ліквідувати за рахунок використання мультимедійних технологій та інноваційних методів навчання, таких як робота в малих групах, кейс-метод, семінари-дискусії, рольові ігри, мозкові атаки та їх комбінації. Наш досвід свідчить про перспективність даного напрямку навчання у підготовці лікарів-інтернів зі спеціальності «загальна практика-сімейна медицина». Молодий спеціаліст отримує своєрідний досвід, який сприяє формуванню впевненого і компетентного практика. Також слід зазначити про вагомий внесок педагогічного колективу, оскільки успішний результат неможливий без професійної майстерності викладача.

Література:

1. Вороненко Ю.В. Підходи до підготовки сімейних лікарів в Україні та країнах Європи / Ю. В. Вороненко, О.Г. Шекера, В.І. Ткаченко. // Український медичний часопис. – 2014. – 3. – С. 116-120.
2. Необхідність оновлення навчальної програми додипломної медичної освіти у зв'язку з пріоритетністю загальної практики - сімейної медицини / [Л. С. Бабінець, І. О. Боровик, Н. І. Корильчук та ін.]. // Сімейна медицина. – 2016. – №4. – С. 118–119.
3. Еспенбетова М. Ж. Роль кафедри семейной медицины в подготовке семейных врачей и эффективность обучения с использованием инновационных технологий образования/ М. Ж. Еспенбетова, А. У. Нуртазина. // Российский семейный врач. – 2008. – №2. – С. 44–46.

4. Колесник Ю. М. Шляхи оптимізації підготовки лікарів загальної практики – сімейної медицини на додипломному етапі відповідно до наскрізної програми / Ю. М. Колесник, Ю. М. Нерянов, Н. С. Михайловська. // Запорізький медичний журнал. – 2014. – №1. – С. 109–112.
5. Шаяхметова А. А. Инновационные методы обучения преподавателя высшей школы [Электронный ресурс] / А. А. Шаяхметова. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://repository.enu.kz/bitstream/handle/123456789/4741/innovacionnye-metody-obucheniya-prepodavatelya.pdf>.
6. Инновационные методы обучения в высшей школе: проектно-ориентированный, проблемный, поисковый и другие методы [Электронный ресурс] // Нижний Новгород. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.unn.ru/site/images/docs/cko/sbornik2014.pdf>.
7. Михайловська Н. С. Сучасні аспекти підготовки лікарів загальної практики у вищих навчальних закладах / Н. С. Михайловська. // Здоров'я людини. – 2014. – №2. – С. 137–139. (загальне)

Светлана Глинская
(Гомель, Республика Беларусь)

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕСТИРОВАНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ НОВОГО МАТЕРИАЛА

Тест (от английского слова test – проверка, задание) – это система заданий, позволяющая измерить уровень усвоения знаний, степень развития определенных психологических качеств, способностей, особенностей личности.

Согласно М.К. Толетову, М.С. Пакуметодика тестирования учебных достижений учащихся по химии в средней школе должна носить поэтапный характер.

Поэтапная методика тестирования – это использование тестов на разных этапах химико-образовательного процесса. В зависимости от того, какой метод лежит в основе решения дидактической задачи, такие тесты используются.

На этапе *изучения нового материала* наиболее подходящие для проверки знаний и умений тесты дополнения, выборки, сличения, ранжирования.

На этапе *закрепления изучения нового материала* наиболее удобны для проверки знаний и умений тесты опознавания, тесты сличения, тесты ранжирования, псевдотесты-задачи, тесты дополнения, тесты выборки.

На этапе *совершенствования и применения знаний и умений* можно воспользоваться тестами дополнения, тестами напоминания, выборочными тестами.

На этапе *обобщения и систематизации знаний и умений* нам помогут выборочные тесты, выборочные тесты с конструктивными ответами, тест-задачи.

На этапе *развития способностей* следует работать с тестовыми заданиями на аналогии, «исключения лишнего», последовательности, переструктурирования [1, с. 12].

Изучение нового материала строится на методах, специально разработанных и адаптированных к специфическим дидактическим условиям средней школы. Поэтому на уроках усвоения новых знаний и умений с целью закрепления материала и контроля, могут быть использованы следующие методы (и соответствующие им тесты):

– метод опознавания – сравнение объектов, о свойствах или характеристиках которых должен иметь представление учащийся;

– метод сличения – установление соответствия;

– метод ранжирования – расположение химических формул, явлений, физических величин и др. в порядке возрастания какого-либо существенного признака;

– метод дополнения;

– метод выборки – выбор готовых ответов;

– метод последовательности – установление правильной последовательности логических операций, практических действий, расчетов и т.п.

– выполнения псевдотестов-задач [2, с. 56].

Актуальность выбранной темы состоит в широком использовании в настоящее время тестов и тестовых заданий для выявления результатов обучения на всех уровнях управления образованием, что объясняется объективными причинами, связанными с модернизацией и изменением целей образования, появлением такого понятия, как мониторинг качества образования.

Объектом исследований явились знания учащихся среднего звена ГУО «Гимназия №56 г. Гомеля».

Предметом исследований является изучение применения тестирования как способа изучения нового материала и его влияние на уровень обученности и качество знаний учащихся по химии.

В качестве экспериментальной группы были выбраны ученики 9 «В», т.к. средний балл данного класса по химии ниже, а в качестве контрольной учащиеся 9 «Б» класса (средний балл 7,7 и 8,2 соответственно).

В школе наиболее часто происходит отслеживание состояния успеваемости при помощи двух показателей: выполнение стандарта (процент успеваемости), качество знаний (процент качества

знаний) [3, с. 31]. Эти два показателя отражают успеваемость учащихся по предмету. Данные показатели мы также использовали в своем исследовании.

Степень обученности учащихся (СОУ) рассчитывается следующим образом:

$$СОУ = \frac{1}{K} (K_1(10) \text{ Ч } 100 \% + K_2(9) \text{ Ч } 96 \% + K_3(8) \text{ Ч } 90 \% + K_4(7) \text{ Ч } 74 \% + K_5(6) \text{ Ч } 55 \% + K_6(5) \text{ Ч } 45 \% + K_7(4) \text{ Ч } 40 \% + K_8(3) \text{ Ч } 32 \% + K_9(2) \text{ Ч } 20 \% + K_{10}(1) \text{ Ч } 12 \%), \quad (1)$$

где 75 % – 100 % – высокая степень обученности;

45 % – 75 % – средняя степень обученности;

ниже 45 % – низкая степень обученности.

Анализ успеваемости является так называемый процентный показатель успеваемости учащихся. Данный показатель учитывает процентное отношение учащихся, успевающих по определенной дисциплине на «10–9» и «8–7», к общему количеству учащихся, который рассчитывается по формуле (2).

$$КЗ = \frac{n^{10-9}}{N} + \frac{n^{8-7}}{N} \times 100 \%, \quad (2)$$

где n^{10-9} – количество учащихся, занимающихся на оценку «10–9»;

n^{8-7} – занимающихся на оценку «8–7»;

N – общее количество учащихся.

Для оценки успеваемости класса или группы школьников рассчитывается также процент успеваемости по формуле (3).

$$ПУ = \frac{n^{10-9} + n^{8-7} + n^{6-4}}{N} \times 100 \%, \quad (3)$$

где n^{10-9} – количество учащихся, занимающихся на оценку «10–9»;

n^{8-7} – занимающихся на оценку «8–7»;

n^{6-4} – на оценку «6–4»;

N – общее количество учащихся.

После проведения исследования в ГУО «Гимназия №56 г. Гомеля» по темам: «Углеводы. Моносахариды», «Углеводы. Дисахариды. Полисахариды», «Аминокислоты», «Амины», «Жиры», «Многоатомные спирты», «Карбоновые кислоты», установлено, что СОУ 9 «В» класса, в котором изучение нового материала проходило самостоятельно с использованием тестирования, варьируется в пределах 85,7–89,3%. При проведении тех же уроков после объяснения нового материала учителем СОУ в 9 «Б» классе составляет 80,7–85,4%.

Одна из главных задач, которую может решить применение тестирования на уроках – привитие ученикам самостоятельного изучения материала. Опыт работы в школе показывает, что только многократное повторение изученных тем дает устойчивые знания по предмету. Учащиеся, работая на уроках с тестовыми заданиями разных видов, приобретают необходимые навыки для сдачи экзамена.

Процент успеваемости учащихся экспериментального и контрольного классов оказался одинаковым и составил 100%. Это можно объяснить тем, что при поступлении в гимназию учащиеся сдают вступительные экзамены и уровень обученности учеников достаточно высокий.

Результаты проверочных работ в девятом классе свидетельствуют о том, что показатель качества знаний экспериментального класса после изучения выше приведенных тем, составил 95,5–100%, а контрольного класса 77,3–95,5%. Это можно объяснить тем, что большинство учащихся, после изучения нового материала самостоятельно, запоминают информацию лучше, чем учащиеся, которым материал объяснял учитель.

Эффективность тестирования достигается, если оно является одним из составных, органических элементов учебного процесса, и для него предусматривается специальное время на каждом уроке, если оно проводится планомерно и систематически, а не случайно и эпизодически. Только при этом условии у учащихся вырабатываются устойчивые умения и навыки в выполнении различных видов самостоятельной работы и наращиваются темпы в ее выполнении.

Одна из главных задач, которую может решить применение тестирования на уроках – привитие ученикам самостоятельного изучения материала.

Проведя экспериментальную работу, можно сделать вывод, что ученики отдают предпочтение закрытым тестам. По-видимому, это объясняется тем, что школьникам легче давать ответы, видя их из списка предложенных, удобнее давать отрицательный или положительный ответ, нежели самостоятельно сформулировать ответ;

По результатам исследований подготовлен акт об использовании в учебном процессе тестовых заданий по вопросам раздела курса химии «Углеводы». Разработка использована в учебном процессе девятого класса ГУО «Гимназия № 56 г. Гомеля».

Литература:

1. Пак, М.С. Тестирование в управлении качеством химического образования: монография / М.С. Пак, М.К. Толетова. – СПб.: РГПУ им. А.И. Герцена, 2002. – 113 с.
2. Майоров, А.Н. Теория и практика создания тестов для системы образования / А.Н. Майоров. – М.: Народное образование, 2000. – 352 с.
3. Нурахметов, Н. Химия: методическое руководство / Н. Нурахметов, К. Бекишев, Н. Заграничная. – Казахстан: Мектеп, 2014. – 192 с.

Научный руководитель:
ассистент кафедры химии Пырх Ольга Викторовна.

Лариса Зозуля
(Слов'янськ, Україна)

СУЧАСНА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Методика викладання спеціальних дисциплін у системі вищої освіти поступово вдосконалюється і трансформується під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Базуючись на класичних та інноваційних підходах до навчально-пізнавальної діяльності студентів, технологія викладання спеціальних дисциплін інтенсифікується, здійснюється процес її оптимізації з урахуванням економічних і соціальних змін в Україні.

Як показує практика, якісна система підготовки фахівців забезпечується виконанням сучасних та прогресивних методів навчання. А саме ці фактори формують готовність фахівця до професійної діяльності і гарантують його успішність. При цьому у студентів формуються здібності орієнтуватися в сучасному виробництві, вміння вирішувати конкретні виробничі завдання, пов'язані з виконанням робіт, типових для відповідних професій або спеціальностей. [1, с. 9].

Отже, провідними функціями викладання спеціальних дисциплін можна вважати:

- Інтенсивний розвиток особистості студента і педагога;
- Демократизація їх спільної діяльності та спілкування;
- Орієнтація на творче викладання і активне навчання, ініціатива студента у формуванні себе як майбутнього професіонала;
- Модернізація засобів, методів, технологій і матеріальної бази навчання, що сприяють формуванню інноваційного мислення майбутнього професіонала.

Діяльність викладача спеціальних дисциплін багатогранна і пов'язана з постійною необхідністю передбачати, прогнозувати та планувати різноманітні аспекти своєї діяльності. Очевидно, щоб навчальний процес був ефективним і успішним, треба звернути увагу на форми та методи роботи викладача зі студентами. Тому, постає питання вибору такої методики викладання спеціальних дисциплін, яка зможе суттєво поліпшити якість засвоєння студентами знань.

Серед великого числа інновацій, що застосовуються у системі освіти, особлива увага приділяється тим технологіям, де викладач виступає не лише джерелом навчальної інформації, а й є організатором і координатором творчого навчального процесу, спрямовує діяльність кожного студента у потрібне русло, враховуючи індивідуальні здібності кожного.

Головна проблема моєї професійної діяльності — зробити навчання цікавим. Для студента це означає посилене і успішне засвоєння матеріалу, а для викладача — результативність по закінченню викладання спеціальної дисципліни.

Одинична та ізольована форма навчання (лекція, практична, лабораторна робота, семінарське заняття тощо) має власне навчально-виховне значення. Вона забезпечує засвоєння студентами конкретних фактів, узагальнень, висновків, відпрацьовування окремих умінь і навичок. Система ж сучасних методів викладання дозволяє розкрити цілісні розділи, теми, теорії, концепції, застосувати взаємозалежні вміння й навички, формує у студентів системні знання й особистісні якості. Застосування технологій інтерактивного навчання є доцільним і ефективним у процесі викладання спеціальних дисциплін [4, с. 12].

Я, як викладач, при підготовці до заняття, використовую як традиційні методи (мозковий штурм, запитання ланцюжком, бліц-опитування тощо) і засоби (обладнання, прилади, таблиці, схеми, наочні посібники тощо), так і інноваційні – тренінги, Web-квести, брифінги, брейн-ринги, електронні підручники, мультимедійні презентації, відеоролики тощо. Як показує досвід, на абсолютній більшості занять є потреба у використанні того чи іншого або декількох видів технічних засобів навчання. Підібравши інноваційні засоби і методи навчання і визначивши їх відповідність темі заняття, а також врахувавши забезпеченість заняття унаочненням, можна остаточно прийняти рішення про доцільність їх використання. Розглянемо детальніше деякі сучасні методи викладання спеціальних дисциплін та засоби навчання, які рекомендуються мною до впровадження.

Заняття з використанням **мультимедійної презентації** або відеоряду я особливо часто застосовую при подачі нового матеріалу. Відео-презентація, створена в програмі Microsoft Power Point дозволяє перетворити будь-який складний для сприйняття матеріал в цікаве дійство. Зокрема, стає більш

швидким процес запису визначень, термінології та інших важливих частин матеріалу, тому що викладачу не доводиться повторювати текст кілька разів, оскільки він відображений на екрані. Потрібно зауважити, що при цьому розвиваються не тільки студенти, а й викладачі підвищують свої знання у використанні технічних засобів навчання. Особливо важливі подібні заняття в тих навчальних закладах, де можливість користуватися Інтернетом є не у всіх студентів. Проведення занять за спеціальними дисциплінами з використанням відеоматеріалу, комп'ютерних презентацій – це потужний стимул у навчанні. За допомогою таких уроків активізуються психічні процеси студентів: сприйняття, увага, пам'ять, мислення; набагато активніше і швидше відбувається збудження пізнавального інтересу [2, с. 25]. Педагог, як правило, проводить кропітку роботу по підготовці кожного подібного заняття. В рамках вивчення дисципліни «Фінансовий облік», як підсумкове заняття мною був проведений конкурс на кращу мультимедійну відеопрезентацію на тему: «Я - бухгалтер» серед студентів III курсу спеціальності «Бухгалтерський облік».

В основі **методу проектів** лежить розвиток пізнавальних навичок студентів, уміння самостійно конструювати свої знання, розвиток критичного мислення. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну, групову, яку студенти виконують протягом певного відрізка часу. Заняття – проект проходить з обов'язковою попередньою підготовкою. Головна мета – дати студентам можливість відчувати себе причетними до якоїсь уявної важливої справи. Цей метод складно назвати ілюзією, бо часто саме на таких заняттях з вивчення спеціальних дисциплін, де практикується більш поглиблене вивчення предмета, студенти дійсно пропонують дужен еформальні вирішення проблем [9, с. 68-69].

Метод проектів завжди допускає розв'язання деякої проблеми, що передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтеграції знань, умінь із різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей. Результати виконаних проектів повинні бути «відчутними», тобто якщо це теоретична проблема, то конкретніше її розв'язувати, якщо практична – потрібен конкретний результат, готовий до впровадження. Причетність дорослої проблеми підвищує рівень відповідальності і дає потужний поштовх до неординарного вирішення завдання. Також необхідна дискусія з питань використання варіантних та індивідуальних завдань з метою активного залучення кожного студента до їх виконання. Технологія індивідуалізації методу проектів знаходить широке застосування при проведенні занять за дисциплінами, які пов'язані з написанням курсового проекту, в моєму випадку при вивченні дисципліни «Фінансовий облік». Успіхи студентів при захисті курсового свідчать про результативність роботи методу проектів [5, с. 188].

Веб-квест (webquest) в педагогіці — це проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Технологія веб-квест, при використанні інформаційних ресурсів Інтернет і інтеграції їх у навчальний процес, допомагає ефективно вирішувати цілий ряд компетенцій:

- використання інформаційних технологій для вирішення професійних завдань (в т.ч. для пошуку необхідної інформації, оформлення результатів роботи у вигляді комп'ютерних презентацій, веб-сайтів, баз даних тощо);
- робота в команді (планування, розподіл функцій, взаємодопомога, взаємоконтроль), тобто навички командного рішення проблеми;
- уміння знаходити декілька способів рішень проблемної ситуації, визначати найбільш раціональний варіант, обґрунтовувати свій вибір;
- навички публічних виступів.

При використанні веб-квесту у навчанні підвищується мотивація студентів до вивчення спеціальних дисциплін, з одного боку, і до використання комп'ютерних технологій у навчальній діяльності, з іншого. Веб-квест являє собою не простий пошук інформації в мережі, адже студенти, працюючи над завданням збирають, узагальнюють інформацію, роблять висновки. Крім того, учасники веб-квесту вчаться використовувати інформаційний простір мережі Інтернет для розширення сфери своєї творчої діяльності.

Веб-квест — це сайт в Інтернеті, з яким працюють студенти, виконуючи те або інше завдання з певної дисципліни. Розробляються такі веб-квести для максимальної інтеграції Інтернету в різні навчальні дисципліни на різних рівнях навчання в навчальному процесі. Вони можуть охоплювати окрему проблему, тему, можуть бути і міжпредметними. Так, в моєму досвіді за допомогою цього методу є можливість поєднати дисципліни «Фінансовий облік» та окремі теми при вивченні програми 1С: Підприємство з дисципліни «Інформаційні системи і технології в обліку». Тематика веб-квестів може бути найрізноманітнішою, проблемні завдання можуть відрізнятися ступенем складності. В основі веб-квесту лежить індивідуальна або групова робота студентів (з розподілом ролей) при вирішенні заданої проблеми з використанням інтернет-ресурсів, підготовлених викладачем. Результати виконання веб-квесту, залежно від матеріалу, що вивчається, можуть бути представлені у вигляді усного виступу, комп'ютерної презентації, буклетів, публікації робіт студентів у вигляді веб-сторінок і веб-сайтів (локально або в Інтернеті).

Основна перевага використання веб-квестів на заняттях спеціальних дисциплін це те, що крім вдосконалення умінь і навичок роботи в мережі Інтернет, пошуку потрібної інформації, студенти вдосконалюють також і навички роботи з певним програмним забезпеченням (MS PowerPoint, MS Publisher, MS Excel тощо).

Застосування на занятті *комп'ютерних тестів* і *діагностичних комплексів* дозволяє викладачу за короткий час отримати об'єктивну картину рівня засвоєння матеріалу, що вивчається усіма студентами і своєчасно його скоригувати. При цьому є можливість вибору рівня складності завдання для конкретного студента. Для студента важливо те, що відразу після виконання тесту він отримує об'єктивний результат із зазначення помилок. Одним з найефективніших інструментів педагогічної діагностики є тести. Нині є можливість виконувати роботу з накопичення, збереження та аналізу результатів тестування за допомогою комп'ютера, а точніше – певної комп'ютерної програми. Я використовую для тестування програмний продукт, розроблений у нашому навчальному закладі - контрольно-діагностичну систему "Testing", що дає можливість проводити тестування студентів за питаннями, які створює сам викладач, полегшує та прискорює перевірку та оцінювання результатів вивчення спеціальних дисциплін.

Виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що метою сучасної методики викладання спеціальних дисциплін є створення викладачем умов, коли студент сам буде відкривати, здобувати і конструювати знання. Ця методика дозволяє різко збільшити відсоток засвоєння матеріалу, а також веде до розвитку професійних і особистісних якостей студентів, зокрема: росту активності, критичного мислення, розвитку здібностей до аргументації своєї думки, посиленню відповідальності за ухвалення рішення, формування здібностей до співробітництва і командної роботи тощо. В процесі використання вищевказаних форм та методів студент оволодіває певними дослідницькими вміннями: працювати з науковою літературою, здійснювати відбір і аналіз необхідної інформації, бачити проблему дослідження, виробляти гіпотезу, давати визначення понять, аргументовано і логічно викладати думки в письмовій та усній формі, самостійно створювати алгоритми діяльності, приводити розгорнуті докази; об'єктивно оцінювати свої досягнення; співвідносити докладені зусилля з отриманими результатами діяльності, відстоювати особисті світоглядні погляди.

Сучасні методи викладання спеціальних дисциплін надають інформацію в різних формах і тим самим роблять процес навчання більш ефективним. Економія часу, необхідного для вивчення конкретного матеріалу, в середньому становить 30%, а набуті знання зберігаються в пам'яті значно довше. Таким чином, застосування сучасних методів викладання в сукупності з правильно підібраними технологіями навчання, створюють необхідний рівень якості навчання, варіативності, диференціації та індивідуалізації навчання.

Отже, у навчально-виховному процесі необхідно поєднувати традиційні класичні заняття з нестандартними сучасними формами викладання. В цьому сенсі інноваційні методи та засоби викладання мають значні переваги, порівняно із традиційними технологіями. Адже немає сумніву, щобільш нове та сучасне викликає у студентської аудиторії зацікавленість, тому спостерігається досить швидке покращення показників швидкості і якості.

Література:

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Наказ президента України від 25.06.2013 № 344/2013. (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>).
2. Акімова Н. С. Діалог як метод інтерактивної взаємодії викладача та студентів у процесі навчання / Н. С. Акімова, О. О. Безпалова // VIII Всеукр. наук.-метод. конф., 23 вересня 2010 р. - Х.: ХДУХТ, 2010. – 12 с.
3. Доброскок І. І., Коцур В. П., Нікітчина С. О. [та ін.]. Інноваційні педагогічні технології: теорія та практика використання у вищій школі: монографія / Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Переяслав-Хмельниць.: Вид-во С. В. Карпук, 2008. – 284 с.
4. Левина М. М. Технології професійного педагогічного образования: Учеб. пособ. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 272 с.
5. Левочко М. Т. Професійна підготовка майбутніх фахівців економічної галузі: теорія, методика, організація: монографія / М. Т. Левочко. - К.: ДП "Інформ. аналіт. агентство", 2009. – 25-29 с.
6. Лещук Ю., Лукашевич І. М. Формування методики і технології викладання спеціальних дисциплін (<http://oldconf.neasmo.org.ua/>).
7. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. - К.: Просвіта, 2000. - 367 с.
8. Островська Н. Д. Особистісно-орієнтований навчально-виховний процес як умова підвищення якості знань // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. - К. - Запоріжжя, 2005. - Вип. 34. – 34 с.
9. Сілютіна І. М. Методика викладання спеціальних дисциплін: проблема змісту / І. М. Сілютіна // Науковий вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. - 2007. - № 11. – 69 с.
10. Скакун В. А. Организация и методика профессионального обучения: учебное пособие / В. А. Скакун. - М.: Форум, ИНФРА-М, 2007. - 188 с.

Олена Павленко
(Переяслав-Хмельницький, Україна)
Людмила Карапетян, Віра Байрак
(Ірпінь, Україна)

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ РОЗВИТКУ В УЧНІВ ДМШ ВІДЧУТТЯ КОМПОЗИТОРСЬКОГО СТИЛЮ

В епоху модернізації різноманітних технічних засобів запису та відтворення звукової інформації, музика стала одним із найпоширеніших і найдоступніших видів мистецтва у сучасному світі. Особливо нею цікавиться молодь, у якій за рейтингами інтересів вона займає одне з перших місць.

Загальновідомо, що багатство музичних образів містить у собі великі виховні можливості. Досконало володіючи значною силою художньої образності й багатющою змістовною інформацією, котра втілена у своєрідності мелодичних інтонацій, вона специфічно діє на психіку людини, безпосередньо викликаючи у неї відповідні настрої, стани, переживання.

Але хвилює те, що всупереч загальній захопленості лунаючої навколо інтонаційно-мелодичної продукції, переважна більшість сучасних школярів не спроможна повноцінно сприймати найкращі зразки світової музичної класики, які здатні пробуджувати розум і почуття, давати поштовх плідній роботі, надихати на творчість. Коло інтересів цього прошарку молоді, на жаль, обмежується частіше всього лише низькопробними зразками «мас-культури». Для таких пасивних «споживачів» звукової продукції здебільшого розважальних жанрів, виховна функція найкращих зразків серйозної музики, залишається практично не реалізованою. Тому одним із напрямків педагогічного пошуку вирішення проблеми адекватного та цілісного пізнання світової музичної спадщини для учнів ДМШ є використання у навчально-виховному процесі можливостей стильового підходу до усвідомлення явищ серйозного музичного мистецтва.

Про важливість пізнання музики на основі стильового підходу наголошували у своїх роботах ще Б. Асаф'єв, М. Михайлов, Б. Яворський, котрі визнавали стиль як вияв специфіки музичного мислення композитора, вивчення якого веде до глибокого осягнення змісту музичного твору. На сучасному етапі необхідність усвідомленого сприймання музичних явищ на засадах стильового підходу розглядається у роботах В. Антонюк, В. Буцяк, Є. Йоркіної, О. Катрич, В. Москаленка, О. Соколова, О. Щербініної. В них викладена проблема реалізації художньо-пізнавальних властивостей стилю та наголошується на важливості виконавської діяльності як способу його об'єктивації.

Проте, незважаючи на глибину й теоретичну значимість феномену стилю, визнання його пріоритетності у розумінні явищ музичного мистецтва, вичерпного обґрунтування актуальності механізму та діагностики усвідомлення стильових явищ слухачами, зокрема школярами дитячої музичної школи, сьогодні так і немає.

Зважаючи на це, висвітлення існуючого досвіду з діагностики розвитку музично-стильових відчуттів в учнів ДМШ стало **метою** даної статті.

Важливість такої діагностики безперечна, оскільки вона дає можливість дізнатися про рівень володіння школярами музикознавчими знаннями про стильові особливості композиторів-класиків, про вміння виділяти специфічні ознаки самотнього письма авторай аналітично його опрацьовувати, про здатність обґрунтовано висловлювати свою думку стосовно почутої музики та аргументовано переконувати у належності того чи іншого зразка до творчості конкретного майстра.

Оскільки визначення композиторського стилю є завданням не із легких не тільки для учнів ДМШ але, як переконує практика, в деяких випадках і для професіоналів, тому на перших уроках із школярами, на нашу думку, необхідно провести підготовчу бесіду про загальне поняття стилю, його сутність та багатозначність використання. Зокрема, слід звернутися до дітей із запитанням про те, як вони власне розуміють визначення цієї дефініції і попросити розповісти у яких сферах життєдіяльності людей використовують цей термін.

Наскільки показало опитування, школярі в основному, вірно усвідомлюють сутність поняття «стиль» як сукупність характерних ознак чи особливостей, котрі властиві чому-небудь [1, С. 1195]. Підтвердженням розуміння цього були наведені ними приклади із різних сфер людського життя. На їхню думку поняття «стиль» вміщує в себе і характерну манеру поведінки людей, і особистісний словесний виклад думок, і спосіб спілкування, і манеру одягатися, і сукупність прийомів та своєрідних рис певної діяльності, і метод роботи чи спосіб її виконання. Вони також погодилися з тим, що це може бути і сукупність виражальних засобів якого-небудь художнього твору, письменника, літературної школи тощо. Наприклад, стиль Т. Шевченка чи І. Франка, Л. Українки чи В. Сосюри. Це може бути і сукупність зовнішніх ознак (риси обличчя, особливості побудови фігури тощо), що властиві певному народові. Наприклад, антропологічний тип українця, китаїця, бразильця тощо. І, нарешті підтвердили вони, це сукупність ознак, які характеризують мистецтво певного часу чи напрямку або індивідуальну манеру художника стосовно викладу ідейного змісту твору та його художньої форми. Для закріплення розуміння змісту цього поняття школярі на дошці записали усі зазначені ними визначення. Тобто стиль це:

1. Характерна манера поведінки людей.
2. Словесний виклад думок.
3. Спосіб спілкування.
4. Манера одягатися.

5. Сукупність прийомів та рис певної діяльності.
6. Спосіб виконання певної роботи.
7. Сукупність виражальних засобів художнього твору, письменника, літературної школи.
8. Сукупність зовнішніх ознак, властивих певному народові.
9. Сукупність ознак, що характеризують мистецтво певного часу чи напряму, індивідуальну манеру художника стосовно викладу ідейного змісту твору та його художньої форми.

Наступне питання стосувалося застосування поняття стилю у музиці: чи використовується воно у музичному мистецтві і якщо так, то який зміст у нього вкладається. З допомогою вчителя діти дійшли до висновку, що це система засобів музичної виразності, яка служить втіленню того чи іншого ідейно-образного змісту, котра вміщується в закономірностях соціально-історичних процесів, національних особливостях, у світогляді та творчій манері композиторів, а також включає в себе як елементи музичної мови та принципи формоутворення, так і композиційні прийоми.

Далі необхідно було з'ясувати з учнями знання ними тих стилів, з якими вони зустрічалися під час вивчення музичного матеріалу у ДМШ та назвати найяскравіших їхніх представників. Відповідаючи на це питання, школярі повинні були спиратися не тільки на власний музичний досвід, а й на знання з образотворчого мистецтва та літератури. Слід зазначити, що більшість вихованців ДМШ чули про такі стилі як бароко, класицизм, романтизм, імпресіонізм, авангардизм, абстракціонізм, поп-арт тощо. В деяких з них вони навіть назвали імена найвідоміших їхніх представників, таких як Х. Глюк, Г. Гендель, І. Бах, Л. Бетховен, В. Моцарт, Ф. Шопен, Р. Шуман, К. Дебюссі, М. Равель. Проте, певна частина школярів плуталася у визначенні належності творчого доробку деяких видатних представників до того чи іншого стилю. Так, зокрема, творчість Ф. Шопена була віднесена ними до класичного стилю, а твори С. Рахманінова – до імпресіонізму.

Чергове запитання стосувалося визначення індивідуального стилю композитора. Зокрема, дітям необхідно було поділитися думками про те, як вони розуміють поняття «композиторський стиль», актуалізуючи той матеріал, котрий був раніше використаний у бесіді з ними та опорну схему, що записувалася перед цим на дошці.

Для створення у школярів уявлення про авторський стиль, необхідно було перед учнями розкрити питання відбору, комбінування та перетворення композитором у своїй творчості певних засобів музичної виразності. З цією метою вчитель у своїх вихованців з'ясував, які поняття вони відносять до системи засобів музичної виразності або музичної мови, адже певний музичний стиль – це «духовне бачення світу, відбите в оригінальному використанні музичної мови» [2, С. 15]. Для цього усі найголовніші засоби музичної виразності записувалися на дошці. Потім, по черзі за допомогою указки визначалася їхня належність до зазначеної системи. В результаті такого опитування вдалося з'ясувати, що до засобів музичної виразності учнів і дносять мелодію, гармонію, ритм, темп, фактуру, форму, динаміку, тембр, а також тематизм як основний ідейний мотив творчості митця.

Провівши таку підготовчу роботу, вчитель на дошці записує для учнів ті основні дії, за якими школярі, глибоко проаналізувавши будь-який музичний твір, можуть самі відчувти самотутній композиторський стиль і визначити його автора. До них увійшли:

- а) визначення ідейного змісту (тематизму) твору на основі усвідомлення власних вражень і почуттів від почутої музики та знань історично-культурного контексту;
- б) характеристика засобів музичної виразності, зокрема, мелодії, ладу, гармонії, ритму, фактури, динаміки, тембру, артикуляції, закономірностей «зачинів» і «завершень», кадансових формул тощо;
- в) визначення та аналіз форми як художньо організованого втілення музичного матеріалу твору.

Крім того, проводилася робота по виявленню у школярів знань про особливості стильових ознак творчості таких відомих композиторів як І. С. Бах, Л. Бетховен, П. Чайковський, з творами яких діти знайомляться у музичній школі. Зокрема, перевірялися знання з особливостей музичної мови кожного композитора та структурування їхніх типових ознак, адже відомо, що чітке розміщення частин у формі і характер відношень між ними є не що інше, як послідовність музичних думок, музичних образів, де конструктивні елементи, а також взаємозв'язок між ними відображають той чи інший зв'язок між образами. Відомо, що для кожного композитора властиве звернення лише до певних форм художньо організованого втілення музичного матеріалу як найбільш близького і характерного для власної творчості. Тому з'ясування питання про використання найбільш вживаних форм втілення художнього замислу є суттєвим у визначенні стилю творчості композитора.

Зокрема, на питання про тематизм та ідейну спрямованість творів І.С. Баха, переважна більшість дітей відповіла, що це твори для органу написані переважно у формі фуги, які передають щирі людські почуття і переживання. Музиці Л. Бетховена, за словами учнів, властива героїка, бунтарський пафос, драматизм, велика внутрішня сила героя, впертість у переборенні суворих життєвих перепон. Тематизм музики П. Чайковського полягає у відображенні безмежного світу душевних переживань людини з боротьбою за щастя проти пригнічення і знецінення власної особистості.

Творам І.С. Баха, на думку учнів, властивий яскраво виражений поліфонічний характер викладення матеріалу, чітка архітектоніка побудови, складна гармонічна фактура, широкий діапазон використання усієї регістрової й динамічної звукової палітри. Музика Л. Бетховена насичена трагічним і схвильованим настроєм, де протиставляється тема долі з вольовим, активним, революційним началом. Творам П. Чайковського притаманна велика наспівність, мелодичність, широке дихання, яскрава динамічність,

декламаційно-мовна виразність та експресія. І.С. Бах ніколи не писав опер і навіть не робив для цього спроб. Для Л. Бетховена властива в основному інструментальна музика, яка представлена у його творчості симфоніями, увертюрами, концертами, сонатами, ансамблями, квартетами тощо. Найхарактернішими формами творчості для П. Чайковського стали опера, балет, симфонія, а також фортепіанна мініатюра, симфонічна поема, концерт, романс, сюїта, фантазія, кантата.

Далі від школярів вимагалось зафіксувати свої власні емоції, настрої, враження від запропонованих творів І.С. Баха, Л. Бетховена, П. Чайковського та установити їхню належність до самотнього авторського письма кожного із композиторів. У представлених зразках вони повинні були визначити домінуючі ознаки та назвати композитора, якому належить той чи інший музичний твір.

Так, аналізуючи органну прелюдію ля-мінор І.С. Баха учні зазначили, що ця музика масивна, строга, емоційно-виразна, внутрішньо схвильована, контрастно-динамічна. Токата і fuga ре-мінор насичена пафосом, могутністю звучання, драматичними елементами, поліфонічними фугоподібними уривками. Тому її автором може бути тільки І.С. Бах. Розкриваючи емоційний настрій 1 частини 14 сонати Л. Бетховена («Місячної») школярі характеризували її як ніжну, мелодійну, зосереджену, скорботну, зажурену, жалібну. А у V симфонії (1 ч.) вони відчули героїку і трагедію боротьби людини з долею, де герой отримує перемогу у результаті могутнього поєдинку з нею. Автором цієї музики, на думку школярів, може бути тільки Л. Бетховен. Визначаючи характер фортепіанної мініатюри П. Чайковського «Баркарола» із циклу «Пори року», діти встановили, що цей твір, наспівний, ліричний, а мелодія лагідна, світла. У VI симфонії школярі відчули трагізм, боротьбу, надію та прагнення людини до щастя, що притаманно творчості П. Чайковського.

Таким чином, результати діагностики розвитку відчуття композиторського стилю в учнів ДМШ показали, що ефективність цього процесу залежить від умов розвиненості у школярів музикознавчих знань, біографічних даних та усвідомлення особливостей культурно-історичного контексту епохи того чи іншого композитора, вміння виділяти специфічні ознаки самотнього авторського письма та здатності до його аналітичної вербальної характеристики.

Література:

1. Тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Щербініна О. М. Формування музично-стильових уявлень майбутніх вчителів музики у процесі інструментально-виконавської підготовки: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К.2004. – 19 с.

Валентина Циганок
(Львів, Україна)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА АНАЛІЗУ ЗАНЯТТЯ В КОЛЕДЖАХ

Підготовка викладача до навчального заняття охоплює величезну кількість елементів психолого-педагогічної майстерності. Це складний навчально-пізнавальний, психологічний процес, що вимагає від педагога знання і уміння, хороші особистісні та професійні якості, вміння утримувати увагу студентів і аналізувати ситуації. Викладач в процесі проведення занять постійно вчиться спілкуватися з аудиторією, а студенти вчать сприймати знання.

Для найбільш продуктивного і свідомого діалогу, в процесі навчання, викладач повинен використовувати досвід накопичений поколіннями, і оптимізувати його для застосування при проведенні конкретного заняття. Окрім загально-професійних та педагогічних вимог до викладача існують і певні психологічні вимоги. Воля і характер педагога виявляються на занятті, у всій його діяльності.

Аудиторне заняття – це форма навчального процесу, яка окрім змісту, форм, методів та засобів навчання включає в себе процес психологічної та виховної взаємодії викладача та студента. Однією з основних умов проведення якісного заняття є вміння викладача провести всебічну підготовку до заняття, під якою слід розуміти не тільки теоретично-методичну готовність до заняття, але і готовність психологічну та емоційну. При підготовці до заняття викладач має пам'ятати, що важливим є його особистий інтерес і захопленість своєю дисципліною, вміння яскраво та емоційно проводити заняття. Потрібно також пам'ятати, що педагогічні процеси пов'язані зі взаємодією викладача та студентів. Чим більшою є питома вага взаємодії тим вищою буде педагогічна майстерність викладача. Викладач повинен допомогти студенту подолати себе та свою обмеженість у знаннях у порівнянні зі "вчорашнім Я", не допускаючи при цьому утворення психологічного бар'єру між собою та студентом. Саме в цьому виявляється рух педагога у власному розвитку та до власних вершин майстерності.

Дуже багато педагогів вважають, що головним недоліком у своїй професійній підготовці є невміння управляти власним психічним станом. Важким випробуванням є невміння налаштувати себе на робочий лад і не дати відчувти аудиторії свою слабкість. Психологи вважають, що будь-який викладач здатний досить точно себе оцінити, визначити, що необхідно в собі змінити, перебороти, розвинути, тобто провести самоаналіз. Існує багато способів і методів, які допомагають педагогам критично оцінити свої успіхи і невдачі. Психологи радять аналізувати причини невдалих занять, власні помилки, ділитися своїм аналізом

з колегами, фіксувати результати самоаналізу в письмовому вигляді, відзначати успіхи та досягнення на заняттях.

Діяльність викладача в середньому спеціальному навчальному закладі – це особлива ніша педагогічної майстерності: вік студентів і специфіка спеціальностей тут грають не останню роль. При проектуванні занять завжди слід враховувати цей момент. Особливу увагу необхідно звернути на спеціальні дисципліни. Це - основні дисципліни спеціальності, саме на них відбувається становлення студента як майбутнього фахівця. З цієї причини підготовка до занять з таких дисциплін має ряд особливостей. План заняття розробляється на основі навчального плану та програми дисципліни. У широкому сенсі - потрібно готуватися не до конкретного заняття, а до системи занять, яка включає регулярні аудиторні заняття, вивчення зв'язку теорії і практики; вивчення нової літератури, досягнень науки і техніки. Найефективніший спосіб проведення заняття – це майстерна подача матеріалу, захопленість своєю дисципліною, володіння новітніми технологіями, використання ігрових форм, рівні та партнерські стосунки(але не панібратські) зі студентами. Це дозволяє максимально зацікавити студентів і розвинути в них здатність до адекватного сприйняття інформації, сприяє формуванню їх особистості. Так само необхідно розвивати почуття професіоналізму у студентів, тому що коледжі - це перший крок у їх самостійному житті.

Окрім психолого-педагогічних підходів у підготовці та проведенні успішного заняття, важливу роль відіграють соціально-психологічні і професійно-етичні особливості роботи викладача. Вироблений стиль поведінки, зовнішнього вигляду, манери говорити, спілкуватись, вміння гарно та стильно одягатись, зачісуватись, постава, голос – все це не тільки особиста справа викладача, а дуже важливі чинники формування системи педагогічних відносин, які наряду з професійною підготовкою викладача є запорукою успішного заняття.

Проте, часто, володіючи необхідними знаннями, власним досвідом та користуючись методичними рекомендаціями викладачу не вдається провести якісне заняття. Причинами можуть стати: погане самопочуття, недостатня продуманість якихось моментів заняття (або заняття в цілому), відсутність системи роботи викладача, не підготовленість студентів, психоемоційний стан, тощо.

Досвідчений викладач виводить свої критерії, за якими визначає причини, що пояснюють невдачу заняття. Цікаво відзначити, що причини невдалого заняття, з погляду педагогів, змінюються залежно від їхнього педагогічного стажу.

	Причини невдалого заняття	Стаж роботи			
		До 5 років,%	5-10 років,%	10-15 років,%	більше 15 років,%
1	Погане самопочуття	6	10	13	16
2	Невміння педагога втілити задумане в практичних діях	46	18	9	4
3	Недостатня продуманість якихось моментів заняття (або заняття в цілому)	54	36	17	6
4	Перевантаження студентів інформацією, яку вони не в змозі сприйняти	24	18	15	14
5	Відсутність системи роботи викладача на занятті	48	18	5	-
6	Не підготовленість до заняття студентів	14	8	-	-
7	Дратівливість викладача, викликана попередніми заняттями	6	10	9	6
8	Нелюбов до певної теми заняття	18	14	5	-

Особливу увагу необхідно звернути на психолого-педагогічні аспекти роботи молодих викладачів. У своїй педагогічній діяльності вони відчувають брак досвіду. Молоді викладачі зазвичай мають гостру потребу в придбанні навичок роботи над словом при підготовці до заняття. До характерних недоліків початківців-викладачів відносяться багатослівність, непослідовність викладу матеріалу досліджуваної теми, порушення запланованого часу (регламент), відсутність аргументації, невміння чітко сформулювати певні поняття, тези та ін. Тому, окрім плану заняття початківцям-викладачам необхідно мати конспект заняття, що висвітлює весь хід заняття з формулюванням питань, змістом, що вивчається, методикою використання наочних посібників і т.д. Необхідно так засвоїти матеріал, щоб вільно розповідати його, зачитувати бажано тільки визначення, цитати, витримки тощо. Молоді викладачі повинні вчитись педагогічному такту, умінню керувати своїм хвилюванням, емоціями в цілому, вмінню «не розчинитись» в студентському середовищі та вправному керуванні аудиторією.

Щоб заняття можна було вважати успішним викладач незалежно від свого стажу і досвіду повинен бути зібраним, доброзичливим, пунктуальним, чітко і зрозуміло ставити завдання перед студентами. Обов'язкою є підтримка ініціативи та активності студентів.

Запорукою успіху повинно стати уміння викладача трансформувати емоційне в інтелектуальне, психологічна грамотність та соціально-психологічна або комунікативна компетентність, що є одним з головних принципів розвитку ініціативної та творчої особистості.

Література:

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
2. Вісник психології і соціальної педагогіки[Електронний ресурс]: Збірник наук. праць /Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка – Випуск 3. – К., 2010.
3. Вісник психології і педагогіки[Електронний ресурс]: Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут людини – Випуск 17. – К., 2015.

СЕКЦІЯ: ПРАВО**Юлія Вельможна
(Харків, Україна)****ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН- В ГАЛУЗІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ**

Здоров'я населення в цілому і кожної людини зокрема має провідне значення для існування і розвитку держави. Право на медичну допомогу і охорону здоров'я є базовим в системі соціальних прав людини, отож нерідко під час надання медичних послуг зачіпаються права і свободи людини. В умовах формування правової соціальної держави реалізація державної політики, що спрямована на охорону здоров'я населення, можлива лише шляхом застосування ефективного інструментарію державного регулювання цієї сфери.

Актуальність теми даного дослідження виступає внутрішня еволюція системи охорони здоров'я та методи регулювання її життєдіяльності підпорядковані законам. Саме виходячи із цих об'єктивних законів, визначаючих, з одного боку, сутність системи охорони здоров'я, як специфічної галузі державного устрою, з іншого, – формуючих науково обґрунтовані методи її регулювання, можливе забезпечення та практичне здійснення конкретних планів розвитку системи.

Державне регулювання медичної сфери - це сукупність методів впливу суб'єктів управління на медичну сферу як об'єкт, які мають практичний характер та функціональну спрямованість для досягнення визначених цілей. Особливістю державного регулювання, що відрізняє його від управління, є врахування законів ринку в ході реалізації управлінських функцій. Державне управління є теоретичною оболонкою та концептуальною основою реалізації відповідного механізму, а державне регулювання відображене в практичному вимірі з обов'язковим включенням поточних процесів на ринку та їх прогнозів.

Метою цього дослідження є науково-теоретичне визначення змісту суспільних відносин у сфері охорони здоров'я, господарсько-правового забезпечення стимулювання розвитку охорони здоров'я.

Дослідженням проблем державного регулювання сфери охорони здоров'я в Україні займалися Москаленко В. Ф., Комарова І. В., Камінська Т. М., Рожкова І. В., Карпишин Н. І., Карамішев Д. В., Слабкий Г. О. [1], Шевченко М. В, Пашков В. М.[2] та інші. На сьогодні проблеми охорони здоров'я у більшості дослідників асоціюється лише через відносини лікаря та пацієнта або відносини адміністративного підпорядкування та бюджетного фінансування. Проте, незважаючи на глибину розробки даної проблематики і не применшуючи вагомості й значущості внеску вказаних учених, варто зазначити, що теоретичні та практичні аспекти державного регулювання державної медичної системи і ринку медичних послуг в Україні досліджені недостатньо. Проблема вдосконалення механізмів державного регулювання сфери медичної допомоги в Україні ще не стала предметом окремого комплексного дослідження. Потребує вдосконалення чинна нормативно-правова база щодо державного регулювання відносин на ринку медичних послуг, галузевої приналежності цих відносин. Залишається невирішеною проблема забезпечення розвитку цивілізованого ринку медичних послуг та ролі держави у цьому процесі. Також потребує вдосконалення методологічна основа запровадження інноваційної та інвестиційної політики держави у сфері охорони здоров'я.

Реалізація завдань державного регулювання економіки на практиці забезпечується за допомогою різноманітних методів. Методи державного регулювання економіки – це способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їхнього ефективного функціонування відповідно до напрямів державної економічної політики [3].

Залежно від засобів впливу розрізняють адміністративні й економічні методи. Адміністративні методи, котрі базуються на силі державної влади, поділяють на заходи заборони, заходи дозволу і заходи примусу, а економічні методи являють собою заходи державного впливу, за допомогою яких створюються відповідні умови, що направляють розвиток соціально-економічних відносин у потрібне державі русло [3]. Таке розмежування методів державного регулювання досить умовне. Будь-який економічний регулятор містить елемент адміністрування, а адміністративно-правові та організаційні методи – економічну складову.

За формами впливу методи державного регулювання економіки поділяють на дві групи: методи прямого та непрямого впливу. Методи прямого впливу безпосередньо діють на функціонування суб'єктів ринку за допомогою інструментів адміністративно-правового характеру та економічних інструментів прямого впливу [3]. Методи непрямого регулювання – це методи, які регламентують поведінку суб'єктів ринку не прямо, а опосередковано, через створення певного економічного середовища, котре змушує їх діяти в потрібному державі напрямі. Опосередковане регулювання – це вплив на економічні інтереси. Держава втілює в життя свої рішення на підставі мотивації. У цьому контексті мотивація – це процес спонукання суб'єктів ринку до діяльності в напрямі державних пріоритетів [3].

Стосовно державного регулювання ринку послуг з охорони здоров'я в Україні варто зазначити, що прямі економічні методи полягають у використанні механізмів бюджетного фінансування закладів охорони здоров'я. Адміністративне регулювання ринку послуг з охорони здоров'я в Україні полягає у використанні механізмів стандартизації якості послуг з охорони здоров'я та ліцензуванні діяльності у сфері надання

послуг з охорони здоров'я. Стосовно непрямого економічного регулювання ринку послуг з охорони здоров'я в Україні слід зауважити, що широко застосовуються інструменти державного регулювання.

Державне регулювання ринків медичних технологій та медичного обладнання в Україні здійснюється за допомогою використання прямих економічних методів, тобто з використанням механізмів бюджетного фінансування наукових досліджень у сфері охорони здоров'я. Непрямі методи державного регулювання ринків медичних технологій та медичного обладнання в Україні майже не використовуються. Адміністративне регулювання ринку медичних технологій в Україні полягає у використанні механізмів захисту прав інтелектуальної власності шляхом патентування об'єктів інтелектуальної власності. Адміністративне регулювання ринку медичного обладнання в Україні полягає у використанні механізмів реєстрації та сертифікації медичного обладнання.

Слід визнати, що при здійсненні господарської діяльності у сфері охорони здоров'я застосовуються традиційні інструменти господарсько-правового регулювання, такі як ліцензування, стандартизація, сертифікація, акредитація тощо. До загальних закономірностей розвитку суспільних відносин слід віднести процес посилення суспільної вимогливості тощо, соціальної орієнтації державної правової політики завданням збереження здоров'я громадян, як основної конституційної цінності [4].

Характерними рисами суспільних відносин у сфері охорони здоров'я є:

1. Специфічні негативні фактори впливу на охорону здоров'я та наявність господарсько-правових засобів їх нейтралізації, зокрема шляхом запровадження нормативів, стандартів і медичної діяльності та її обмежень в сфері комерційного господарювання.

2. Специфічні способи мобілізації, розподілу та використання коштів на охорону здоров'я. Кошти на утримання можуть формуватися не лише з Державного бюджету, а й за рахунок внесків громадян, роботодавців, застрахованих осіб, державних субсидій, коштів місцевих бюджетів які використовуються лише за цільовим призначенням.

3. Економічна природа цих відносин, що відповідає природі суб'єктів господарювання, а також передбачає широке використання засобів державного регулювання господарської діяльності, передбачених у ст. 12 ГК України.

4. Специфічний порядок допуску до діяльності в сфері охорони здоров'я. З одного боку суб'єктом виступає допущений державою чи уповноваженим органом заклад охорони здоров'я, який зобов'язаний або має право надати безоплатну медичну допомогу чи оплатне медичне обслуговування, а з іншого – цей заклад створюється і функціонує як суб'єкт господарювання, що діє з метою отримання прибутку, або як суб'єкт некомерційного господарювання чи негосподарюючий суб'єкт.

5. Ці відносини завжди спрямовані на забезпечення особистого немайнового блага – права на здоров'я, яке не змінює немайнового характеру самого блага, супроводжується наданням платних медичних послуг, тобто пов'язане з товарно-грошовою формою.

А перехід до господарсько-правової моделі регулювання цих відносин є природним і цілком відповідає реаліям суспільного життя. Саме тому переведення всіх відносин щодо медичного обслуговування у вартісний, контрольований, договірно-правовий характер з чітко визначеним суб'єктним складом та чітким розмежуванням прав, обов'язків і відповідальності учасників, може бути досягнуто лише в рамках переведення цих відносин у систему господарсько-правового регулювання [5].

Враховуючи вище зазначене, слід стверджувати про необхідність подальшого забезпечення законодавства про охорону здоров'я нормативними передумовами господарсько-правового регулювання в контексті його подальшого розвитку в комплексі з публічно-правовими інститутами господарського права, що в свою чергу свідчить про необхідність розгляду господарсько-правове забезпечення сфери охорони здоров'я з точки зору захисту прав споживачів як учасників господарських праввідносин, без чого подальший розвиток сфери охорони здоров'я на національному рівні не може бути реалізовано.

Література:

1. Слабкий Г.О. Сучасні підходи до фінансування системи охорони здоров'я / Г.О. Слабкий, М.В. Шевченко, О.О. Заглада. – К., 2011. – 345 с.
2. Пашков В. М. Проблеми господарсько-правового забезпечення відносин в сфері охорони здоров'я: автореф. дис.... докт. юрид. наук: 12.00.04 / В.М. Пашков. – Харків, 2010. – 20 с.
3. Система методів державного регулювання економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fingal.com.ua/content/view/922/39/1/2/>. – Заголовок з екрану.
4. Господарсько-правове регулювання в сфері охорони здоров'я: доктринальні положення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7202/1/Pashkov_475.pdf. – Заголовок з екрану.
5. Інструментарій державного регулювання сфери охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Julia/Downloads/econrig_2014_4_21.pdf. – Заголовок з екрану.

Керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Єрофєєнко Лариса Василівна.

ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ДІЙНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Однією з підстав виникнення господарських зобов'язань (і найпоширенішою у сфері економіки) є господарські договори, за допомогою яких опосередковуються зв'язки між суб'єктами господарювання, а також між ними та іншими учасниками господарських відносин.

Господарський договір - це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб), що ґрунтуються на оптимальному врахуванні інтересів сторін і загальногосподарського інтересу [1].

Господарські договори в Україні (за відсутності Господарського кодексу) регулюються:

а) загальними статтями Цивільного кодексу про зобов'язання, договір, зобов'язання, що впливають з договорів;

б) спеціальними статтями Цивільного кодексу про майнові відносини між суб'єктами (підприємствами, установами, організаціями). Це, зокрема, відносини: стосовно поставок продукції (товарів); закупівлі сільськогосподарської продукції у товаровиробників; капітального будівництва; перевезення вантажів та ін.

Актуальність теми даної статті полягає в тому, що в сучасних економічних умовах України цінність господарського договору придбала нове значення, що обумовлено підвищенням ролі господарського договору в регулюванні господарських відносин, поєднанням в ньому приватних і публічних інтересів, юридичних і економічних аспектів, здатністю господарського договору сприяти вирішенню соціальних завдань і усувати протиріччя між суб'єктами господарювання в процесі здійснення господарської діяльності, особливим ставленням держави при регулюванні господарсько-договірних відносин. Держава встановлює особливі вимоги до здатності суб'єктів господарювання укладати господарські договори: за змістом і формою господарських договорів, повноважень сторін укладати господарські договори, визначенням волі сторін і їх волевиявлення. В сукупності такі вимоги з боку держави становлять умови дійсності господарських договорів і дозволяють визначити справжність господарських договорів, створюючи тим самим оптимальні правові основи нормального функціонування всієї системи господарсько-договірних відносин.

Вищезазначені обставини зумовили вибір теми роботи і визначають актуальність і науково-практичне значення дослідження для розвитку науки діловодства. Різноманітність господарської діяльності обумовлює широке коло господарських договорів. Кожному господарському договору властиві і загальні риси цієї правової категорії, і ознаки, притаманні саме цьому виду господарських договорів. Тому для їх (договорів) розмежування застосовують доктринальну і нормативну класифікації господарських договорів, основною яких є їхні юридичні (внутрішні) властивості.

В нинішніх умовах особливо зростає роль договору як універсальної та найдоцільнішої форми опосередкування товарно-грошових відносин. У процесах роздержавлення і приватизації господарському договору належить чільне місце серед форм, які використовуються для подолання монополії державної власності (купівля-продаж державного майна через аукціони, конкурси, біржі тощо) [2].

У доктрині господарського права одним з провідних концептуальних підходів до класифікації господарських договорів є поділ господарських договорів на типи: виробничі та невиробничі, а зазначених типів на види: до виробничого типу відносяться: комерційний, господарський некомерційний, господарсько-споживчий договори та господарський виробничий договір за участю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а до невиробничого – господарський організаційний, господарський організаційно-управлінський та інвестиційний невиробничий договори.

У вітчизняній юридичній науці комплексного дослідження з даної проблематики не проводилося, хоча деякими вченими (переважно представниками цивілістичної науки) і були досліджені окремі питання дійсності угод (договорів). В цілому на доктринальному та нормативному рівнях поняття дійсності господарських договорів і умови дійсності господарських договорів і до сих пір залишаються невизначеними. Це, певним чином, робить нестійким господарський оборот, нестійкими господарсько-договірні відносини, ускладнює встановлення однакової практики вирішення господарських спорів з цих питань.

Основу правового регулювання господарсько-договірних відносин становлять Господарський кодекс (далі - ЦК) України та Цивільний кодекс (далі - ЦК) України, в яких предмет регулювання в частині дійсності / недійсності угод (договорів) певною мірою збігається. У той же час, в цих кодексах не вироблено єдиного підходу до регулювання зазначених питань, більш того, між кодексами наявні суперечності і неузгодженості. Негативно позначається на правозастосовчій діяльності також те, що залишилися неузгодженими з ГК України та ЦК України та спеціальні нормативні акти, що регулюють господарсько-договірні відносини. Цим обумовлюється необхідність подальшого вдосконалення чинного законодавства в частині регулювання договірних правовідносин та приведення у відповідність з цими кодексами інших спеціальних нормативних актів.

Література:

1. Господарський договір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knowledge.allbest.ru/law/2c0a65635b2ac69a5c53a89521306d37_0.html. – Заголовок з екрану.
2. Поняття та класифікація господарських договорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/law/00168080_0.html. – Заголовок з екрану.

Керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Єрофєєнко Лариса Василівна.

**Ксенія Доломан, Єлизавета Гордієнко
(Харків, Україна)****ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В ГАЛУЗІ АВТОМОБІЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА**

На сьогоднішній день перевезення автомобільним транспортом є одним із найдешевших і найзручніших видів перевезень. Оскільки останнім часом простежується тенденція до зростання кількості перевезень автотранспортними засобами, створюється необхідність зміни його правового регулювання. Для найбільш ефективного використання автомобілів, вдосконалення їх роботи і підвищення показників необхідна безперервна оптимізація системи законодавства. Державне регулювання діяльності підприємств автомобільного транспорту є ключовим аспектом в автомобільному господарстві в цілому. Його метою є реалізація єдиної економічної, інвестиційної, науково-технічної та соціальної політики задля створення досконалої системи перевезень усіма видами транспорту.

Метою статті є аналіз системи нормативно-правових актів України, що регулюють перевезення автомобільним транспортом.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день автомобільний транспорт у цілому задовольняє потреби економіки України та населення у перевезеннях, однак більшість транспортних засобів у автопарках країни не відповідають сучасним вимогам за своєю пасажиромісткістю, вантажністю, екологічними показниками, видами та витратами палива. [3].

Все це є результатом повільного та несистематичного оновлення автопарків. Майже 70% рухомого складу є технічно або морально застарілими та 50% експлуатуються більш ніж 10 років.

Названі вище проблеми є наслідком недостатньо ефективної політики регулювання діяльності автомобільного транспорту.

У Таблиці 1 розписані органи, що здійснюють державне регулювання діяльності підприємств автомобільного транспорту та в чому полягає задача кожного з них.

Таблиця 1. – Органи, що здійснюють державне регулювання діяльності підприємств автомобільного транспорту

Орган	В чому полягає регулювання
Верховна Рада України	Вищий орган законодавчої влади, який приймає постанови та закони, що визначають основні напрямки та законодавчі основи реалізації державної політики
Кабінет Міністрів України	Вищий орган виконавчої влади, задачею якого є загальне державне регулювання автомобільного транспорту
Міністерство транспорту та зв'язку України	Орган, що має найбільш широкий спектр правового регулювання автомобільного господарства. Він забезпечує державну політику на автомобільному транспорті через свої територіальні органи та службу міжнародних автомобільних перевезень, контролює виконання законодавства про автомобільний транспорт і займається підготовкою пропозицій стосовно його вдосконалення, бере участь у стандартизації, сертифікації, ліцензування перевезень, а також формує пропозиції щодо тарифної політики, забезпечує захист прав споживачів послуг автомобільного транспорту загального користування
Місцеві державні адміністрації	Займаються організацією і контролем автомобільних перевезень згідно із законодавством

З Таблиці 1 можна зробити висновок, що державне регулювання діяльності підприємств автомобільного транспорту здійснюється на усіх рівнях влади.

У Таблиці 2 розписані основні нормативно-правові акти регулювання підприємств автомобільного транспорту та на що вони направлені.

Таблиця 2 – Правове регулювання господарських відносин в галузі підприємств автомобільного транспорту

Нормативно – правовий акт	Що регулює
Закон України «Про автомобільний транспорт» 2001 року	Основний правовий акт, в якому визначені завдання та функції державного регулювання діяльності автомобільного транспорту
Статут автомобільного транспорту України від 27 червня 1969 року	<p>Установлює головні умови перевезень автомобільним транспортом вантажів, взаємовідносини автотранспортних підприємств і організацій України з підприємствами і організаціями, що займаються перевезеннями іншими видами транспорту (пункти 2.5)</p> <p>Вантажі перевозять автомобільним транспортом в Україні за планами, складеними на основі планів виробництва, капітального будівництва, закупки сільськогосподарських продуктів, матеріально-технічного постачання і товарообороту, що обґрунтовуються необхідними розрахунками (пункт 28)</p> <p>Питання організації перевезень вантажів (статті 33 – 74)</p> <p>Підприємства автомобільного транспорту, враховуючи встановлені обсяги перевезення для кожного з відправників, укладають з ними особливі організаційні договори, спрямовані на організацію майбутніх перевезень вантажів: за річним договором, автотранспортне підприємство зобов'язується у встановлені строки приймати, а вантажовідправник - подавати до перевезення вантажі в обумовленому обсязі. Річний договір встановлює обсяги й умови перевезення, порядок розрахунків, визначає раціональні маршрути та схеми вантажопотоків (статті 34 – 36) [4-5].</p>
Цивільний та Господарський кодекси України	<p>Перевезенням вантажів у цьому Кодексі визнається господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами (частина 1 статті 306 ГКУ)</p> <p>Перевізник і власник (володілець) вантажу за потреби здійснювати систематичні перевезення можуть укласти довгостроковий договір. Відповідно до нього перевізник зобов'язується у встановлені терміни приймати, а власник (володілець) вантажів - передавати її до перевезення у встановленому обсязі. У довгостроковому договорі про перевезення вантажів визначають обсяги, строки й інші умови подання вантажів до перевезення і порядок розрахунків (стаття 914 ЦКУ та частина 3 статті 307 ГКУ) [1-2].</p>

Окремими нормами національного законодавства України врегульовано й питання організації автомобільного перевезення небезпечних вантажів. Основними нормативно-правовими актами, що регламентують перевезення небезпечних вантажів автомобільним транспортом в Україні є:

- Постанова Кабінету Міністрів "Про заходи щодо запобігання надзвичайним ситуаціям під час перевезення небезпечних вантажів автомобільним транспортом" від 29 січня 1999 р.;
- Закон України "Про перевезення небезпечних вантажів" від 6 квітня 2000 р.;
- Закон України "Про приєднання України до Європейської угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів" від 2 березня 2002 р.

При аналізі вищезазначеного можна зробити висновок, що правова база, на основі якої здійснюється державне регулювання діяльності автомобільного транспорту, є застарілою.

Також треба відмітити, що багато науковців вказує на те, що багатьом автопарків України не вистачає коштів на повноцінне функціонування, тим паче на оновлення та модернізування транспортних засобів.

Таким чином проблеми у діяльності підприємств автомобільного транспорту можна поділити на три напрямки:

- недосконалість та застарілість законодавчої бази щодо врегулювання діяльності підприємств автомобільного транспорту;
- несистематичне оновлення та модернізування структури автопарків;
- нестача фінансування.

На думку авторів роботи найбільш універсальним та діючим методом рішення цих проблем є введення пільг та «вільних економічних зон» для діяльності підприємств автомобільного транспорту.

Вільні економічні зони в Україні, як і в світі, має особливий юридичний статус у відношенні до іншої частини країни. Місцеві влади, на територіях яких діє вільна економічна зона, відносно незалежні від центрального уряду, приймаючи економічні, а іноді навіть і політичні рішення самостійно.

Для підприємств вільна економічна зона означає більш широкий спектр пільг. Зокрема, це і особливий валютний режим, податкові знижки, а також низькі, або взагалі нульові митні збори.

Вільні економічні зони створюється, щоб вирішити наступні завдання: залучити іноземні технології, щоб надалі розповсюдити їх по країні, навчити робочу силу, залучити іноземну валюту. До того ж, за

допомогою вільної економічної зони вирішується така проблема, як розвиток регіонів, які вважаються депресивними.

Однак, навіть створення вільних економічних є великою проблемою для законодавства України. Вони не можуть існувати без законодавчого забезпечення збереження інвестицій.

Висновок. В ході дослідження було проаналізовано систему нормативно-правових актів, що регулюють діяльність підприємств автомобільного транспорту, та було виявлено, що основною причиною виникнення проблем їх діяльності є застаріла та неефективна законодавча система не тільки в галузі автомобільного транспорту, а й інвестиційній політиці країни.

Література:

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. - К., 2005.
2. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., перероб. і допов. / За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. Авт.: О.А. Беляневич, О.М. Вінник, В.С. Щербина та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 720 с.
3. Закон України «Про транспорт» від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
4. Закон України «Про автомобільний транспорт» від 05.04.2001 № 2344-III-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 2001, –№ 22, – ст.105
5. «Статут автомобільного транспорту Української РСР», затверджений Постановою Ради Міністрів УРСР від 27 червня 1969 р. № 401.

Керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Єрофєєнко Лариса Василівна.

**Ольга Іванчук
(Харків, Україна)**

СТАНОВЛЕННЯ, ЗАКРІПЛЕННЯ ТА ПРАВОВА ОХОРОНА АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Світ не стоїть на місці, а завжди рухається у тому, чи іншому напрямку. Набутки людського розуму стали об'єктами правового економічного обігу. Цінності набула й інформація, що є основним виробничим продуктом засобів масової інформації. Нині тиражування матеріальних носіїв – об'єктів авторського права – сформувалося в потужну індустріальну галузь, яка містить підгалузеві структури: книговидавництва, друк періодичної продукції, тиражування кінофільмів, аудіо- та відео матеріалів.

На цьому тлі особливо актуально постало питання правомірності використання цих творів - об'єктів авторського права та визначення обсягу прав на них. Вирішення таких завдань здатна забезпечити лише держава, тому що авторське право у своїй основі є юридичним проявом усвідомлення державою важливості охорони культури як гаранту розвитку суспільства. Підтримка і захист творчості, охорона результатів інтелектуальної діяльності безпосередньо пов'язані із захистом свободи слова та прав людини.

Тобто метою цієї роботи є вивчення основних понять авторського права й аналіз існуючої ситуації у цій сфері.

Задачі роботи: розкрити історичні передумови виникнення вітчизняної системи охорони авторського права, перелічити основні джерела авторського права в Україні, проаналізувати об'єкти й суб'єкти авторського права.

Творчість людини виникла разом з людиною. Людина починає творити, як тільки вона усвідомлює навколишній світ і вирізняє себе із середовища, в якому живе.

Без будь-якого сумніву створене людиною навіть у дуже далекі часи, як особисто нею самою, так і тими, хто її оточував, усвідомлювалося, як її власність. Уже в ті далекі часи власність визнавалася священною і недоторканною. Отже, з цього випливає, що уже в ті далекі часи існували засоби охорони своєї власності, у тому числі і результати своєї творчості. Відомо, що у Стародавньому Римі і в Греції плагіат та літературна крадіжка досить суворо каралися, а про застосування і охорону товарних знаків відомо ще раніше. Якщо існували ці об'єкти, то існувала і їх охорона.

Простежуються чотири етапи еволюції авторського права, які істотно відрізняються один від одного і послідовно змінюють один одного:

– перший етап — найдавніший — фактично нам невідомий. Його правові засади в історичній літературі не простежуються. Ми можемо лише припускати, — якщо були результати творчості, то були і засоби їх охорони. Цей етап існував приблизно до XII ст.;

– другий етап становлення правової охорони результатів творчої діяльності характеризується привілеями. Цей період охоплює приблизно XII—XVIII ст. Привілей надавався певній особі, як правило, наближеній до першої особи, надавав їй певне виключне право, певну перевагу перед іншими. Разом з

тим привілей був монопольним правом. Він засвідчувався певною грамотою, яку видавав владика, носій вищої влади (сюзерен, король, нар, імператор, князь та ін.).

Авторське право має відношення до художніх творів (поезія, романи, музика, живопис, кінофільми тощо). У більшості європейських мов використовується не англійський термін (copyright - копі-райт), що у буквальному перекладі означає - право на виготовлення копій.

Авторське право – особисті (немайнові) і майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням наукових літературних і мистецьких творів.

Виходячи з цього визначення поняття «авторське право» права автора поділяють на особисті (немайнові) і майнові.

До немайнових прав відносять:

- вимагання визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора і його примірниках і за будь якого публічного використання твору, якщо це практично можливо;
- забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;
- вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворення чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі й репутації автора.

До майнових прав автора належать:

- виключне право на використання твору у будь-якій формі;
- виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами;
- відтворення творів;
- переклад творів;
- публічне використання і публічне сповіщення творів тощо.

Особа, яка має авторське право, для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, який вміщується на кожному примірнику твору і складається з латинської літери С у колі - ©, імені (найменування) особи, яка володіє авторським правом, і року першої публікації твору.

Законодавча база, що стосується авторського права в Україні практично сформована. Це не розрізнена сукупність чинних нормативних актів, а достатньо цілісна система. Ієрархія законодавчої бази формується на основі правової сили певних нормативних актів. Нормативні акти нижчого рангу співголосні та не суперечать актам вищого рангу, що мають більшу юридичну силу.

Розглянемо систему нормативних актів з авторського права в Україні, до яких належать:

- Конституція України;
- міжнародні угоди;
- Закон України «Про авторські та суміжні права» від 23.12.1993р.
- Цивільний кодекс України та Кримінальний кодекс України;
- підзаконні акти

Оскільки авторське право є складовою частиною цивільного права, найвищу юридичну чинність серед нормативно-правових актів якого має Цивільний кодекс України, останній широко застосовується в регулюванні авторських відносин ст. 423-448.

Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, виражені в будь-якій об'єктивній формі. Твір — це результат творчої праці, комплекс ідей, образів, поглядів тощо. При цьому твір визнається об'єктом правової охорони незалежно від його призначення, художнього рівня, а також змісту і способу його вираження. Для надання правової охорони не має значення чи твір опублікований, чи ще не опублікований, — важливо, щоб він був виражений у певній об'єктивній формі. Форма вираження твору може бути усна, письмова, звуко- чи відеозапис, зображення, об'ємно-просторова тощо. Розвиток науки і техніки породжує все нові форми вираження твору. Чинне законодавство не містить повного переліку об'єктів авторського права, оскільки життя у своєму розвитку може породжувати все нові й нові форми об'єктивного вираження творчої діяльності людей.

Отже, об'єктом авторського права може бути не будь-який твір, а лише той, що має певні, встановлені законом, ознаки: а) творчий характер; б) вираження у будь-якій об'єктивній формі. Об'єктом авторського права може бути лише твір, що є результатом творчої праці. Якщо якесь творення не є результатом творчої праці, то така робота не може бути визнана твором і, отже, об'єктом авторського права. Не вважається об'єктом авторського права суто технічна робота (наприклад, передрук на друкарській машинці чи набір на комп'ютері чужого твору або навіть його літературна обробка редагування, коректура тощо).

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 8) об'єктами авторського права є літературні та художні твори, зокрема:

- романи, поеми, статті та інші письмові твори та графіки;
- лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші сценічні твори;
- твори живопису, архітектури, скульптури та графіки;
- фотографічні твори;
- твори ужиткового мистецтва;

– ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки;

– переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів;

– збірники творів, інші складені твори, якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної власності, та інші.

Суб'єкти авторського права – особи, котрим належить суб'єктивне авторське право на твір. Ними можуть бути як громадяни України, так й іноземні громадяни чи особи без громадянства. Вік фізичної особи, що є суб'єктом авторського права, не впливає на охороноспроможність твору. Суб'єктивне авторське право на твір виникає внаслідок створення твору, успадкування чи передання авторських прав за договором. До основних суб'єктів авторського права належать:

- автори;
- співавтори;
- спадкоємці;
- правонаступники;
- видавці.

Представляти інтереси власників авторських прав можуть організації колективного управління правами.

Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. Не переходять у спадщину особисті немайнові права автора.

Отже, з усього вище згаданого, можна зробити наступні висновки, що авторське право — набір виключних прав, які дозволяють авторам отримати соціальні блага від результатів своєї творчої діяльності. Авторське право історично виникло внаслідок потреби захистити права авторів літературних творів та творів мистецтва; нині Авторське право поширюється фактично на будь-які результати творчої діяльності, включаючи комп'ютерні програми, бази даних, фільми, фотографії і скульптури, архітектурні проекти, рекламні проспекти, карти і технічні креслення.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент доцент Леонтєва Л.В.

**Інна Костюченко
(Харків, Україна)**

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні в Україні система правової охорони інтелектуальної власності перебуває у стадії завершення формування, основи регулювання якої були закладені в 90-х роках ХХ століття. З часом виявилися серйозні проблеми та недоліки її функціонування, що істотно позначилося на розвитку національного творчого потенціалу. Це чинило перешкоди становленню нової інноваційної моделі розвитку наукової сфери національної системи освіти та ускладнювало правові відносини на світових освітніх ринках інтелектуальних освітніх продуктів. Без ефективного та невідкладного розв'язання цих проблем перспективи соціально- економічного розвитку України, її національної та інтелектуальної безпеки, а також входження у світове освітнє співтовариство як інтелектуально та економічно розвинутої держави можуть бути поставлені під сумнів.

Стаття 54 Конституції України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і мітаріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Дослідженням проблем інтелектуальної власності займалися такі вітчизняні вчені, як: Ю. Бошицький, В. Дозорцев, А. Нерсисян, С. Нікітчина, О. Орлюк, О. Підпригора, П. Перерва, В. Рач, Ю. С. Шемшученка та ін. У широкому розумінні інтелектуальна власність, на думку цих учених, означає закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в науковій, літературній, художній і промисловій сферах.

В Україні законодавець закріплює поняття права інтелектуальної власності через розуміння його як особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності. Зміст цих прав визначається Цивільний Кодекс України та іншими законами щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності. Суттєве значення для розуміння специфіки регулювання у сфері права інтелектуальної власності має підкреслене у Цивільному Кодексі України, а саме у статті 419 співвідношення категорій «права інтелектуальної власності» і «права власності». При цьому право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного, а перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності означає перехід права власності на річ, і навпаки. Секретом не є наявність масового піратства.

Об'єктом інтелектуальної власності в світовій практиці вважаються набуті знання чи інформація, витвір мистецтва та літератури, винахід, суттєве вдосконалення процесу чи продукту, все що є результатом творчої, науково- дослідницької та винахідницької діяльності й надає його автору економічні, соціальні чи моральні переваги. До того ж об'єктам інтелектуальної власності майнові права не надаються. Будь-який результат інтелектуальної діяльності – це вирішення проблеми (завдання), яке стає товаром

лише тоді, коли воно має споживчу вартість. До інтелектуальної власності не може належати інформація чи знання, що не є результатом творчої чи наукової діяльності. Специфіка об'єктів інтелектуальної власності полягає у тому, що на ринок виводяться не самі продукти інтелектуальної діяльності, а права на них. Тому, вартість об'єктів інтелектуальної власності постає як вартість прав, а об'єктом купівлі-продажу, тобто товаром, постають охоронні документи, які засвідчують виключні права на використання інтелектуальної власності.

Право на результат інтелектуальної діяльності подібне до права власності, що має особа (автор), якою створено матеріальний об'єкт. Право на результат творчої діяльності забезпечує його власнику виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд і дає змогу передавати іншим особам (або надавати дозвіл на його використання). За цілим рядом ознак це право може належати до майнових прав (прав власності). Інтелектуальна власність як право на результати розумової діяльності людини, є благом нематеріальним, зберігається за його творцями й може використовуватись іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, зазначених у законодавстві. Майнові й особисті (немайнові) права на результат творчої діяльності взаємозалежні і найтіснішим чином переплетені, утворюючи нерозривну єдність.

Права інтелектуальної власності – це права, що надаються, на нашу думку, особам на результати їхньої інтелектуальної праці. Передусім слід підкреслити, що будь-яке регламентування творчої діяльності, якою є саме інтелектуальна діяльність, об'єктивно не припустиме. Водночас, право інтелектуальної власності є сумою тріади майнових прав (права володіти, права користуватися, права розпоряджатися) та немайнових прав (право на авторство, право на недоторканість твору тощо). Змістова двоякість такого права найважливіша особливість інтелектуальної власності

Авторське право – розділ цивільного права, який регулює правовідносини, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням творів науки, літератури й мистецтва. Відповідно до Цивільного кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми; наукові відкриття; винаходи, моделі тощо.

У загальному розумінні інтелектуальну власність розглядають як таку, що складено із самостійних інститутів (права на об'єкти інтелектуальної власності, авторське право, суміжні права). Авторським правом і суміжними правами в освітній сфері регулюють особисті немайнові права й майнові права авторів та їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням результатів інтелектуальної діяльності.

Основними завданнями авторського права й суміжних прав, на нашу думку, є стимулювання їхньої творчої активності та створення умов для широкого використання результатів їхньої діяльності в інтересах суспільства. До основних принципів авторського права й суміжних прав належать, на нашу думку: принцип авторської свободи; свобода творчості; невідчужуваність особистих немайнових прав автора; поєднання особистих інтересів автора з інтересами суспільства тощо.

Державна політика щодо управління інтелектуальною діяльністю, спрямована на забезпечення вільного і всебічного розвитку кожного члена суспільства, що гарантує вільне використання результатів її інтелектуальної діяльності, свободу творчої діяльності, сприяє розвитку інтелектуальної та творчої діяльності, а також регламентує правові засади охорони і захисту результатів інтелектуальної діяльності й авторських прав.

Управління інтелектуальною діяльністю регламентується низкою законодавчих актів, основними з яких щодо захисту результатів інтелектуальної діяльності є Цивільний кодекс України, Закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну інформацію», «Про наукову і науково-технічну експертизу», а також з урахуванням основних засади державного управління інтелектуальною діяльністю, що визначаються Конституцією України.

Інтелектуальну власність розглядають як таку, що складено із самостійних інститутів (права на об'єкти інтелектуальної власності, авторське право, суміжні права). Авторське право, як і інші форми захисту, захищає творців інтелектуальної власності від незаконного копіювання та допомагає їм отримати економічну вигоду від їхніх творчих розробок. На практиці до об'єктів авторського права науково-педагогічних працівників, сьогодні прийнято відносити: літературні та художні твори, підручники, монографії, навчально-методичні посібники, програми навчальних планів, наукові публікації, лекції, семінари, інноваційні педагогічні технології, комп'ютерні програми, виконання певних педагогічних прийомів і т.д.

Становлення України як правової держави, її вихід на світові ринки, у тому числі й ринок інформаційних ресурсів щодо інтелектуальної власності, потребує розроблення низки взаємопов'язаних нормативно-правових актів, законів і структур для вирішення комплексу питань, пов'язаних з інтелектуальною власністю в галузі освіти, зокрема обігом інтелектуальної інформації в мережі Інтернет. Це зумовлює розгляд нової юридично-правової спеціалізації як Інтернет-право. Для забезпечення дієвості Інтернет-ринку інтелектуальної власності необхідно, на нашу думку, створити сприятливі умови кожному із його учасників одержання правового захисту при максимальній прозорості здійснення операцій щодо об'єктів інтелектуальної власності, за умови дотримання чинного законодавства, правил чесної конкуренції та обмеженої участі державних органів управління та контролю.

Додатковий захист інтелектуальної власності є певною формою державного протекціонізму, який порушує принципи економічної ефективності, що виконуються за умов конкурентного ринку. В деяких випадках надмірний і необґрунтований її захист може викликати зворотний ефект і стати причиною обмеження міжнародного спілкування освітніх спільнот та перешкодою цільового інвестування в творчу та інноваційну діяльність. Беручи до уваги, з одного боку, необхідність захисту інтелектуальної власності та, з іншого, можливість виникнення негативних ефектів від необґрунтованості прийнятих рішень щодо її захисту, очевидно є потреба в компромісі між економічною ефективністю та стимулами до інтелектуальної діяльності, які підтримує захист інтелектуальної власності. В зв'язку з цим постає проблема визначення оптимального рівня захисту такої діяльності та визначення критеріїв оптимальності, враховуючи як результативність захисту так і залучення стимулів до її розвитку.

З метою захисту результатів інтелектуальної діяльності, нагальним є створення структур, які б стали безпосередніми учасниками означеного процесу і всіляко сприяли розвитку всієї системи інтелектуальної власності в Україні. Безумовно, створення таких структур не виключає необхідності інформаційно-правового забезпечення результатів інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників, зокрема шляхом широкого висвітлення у засобах масової інформації, публікацій у спеціальних виданнях, журналах, надання консультацій тощо.

Досвід багатьох зарубіжних країн (США, Німеччини, Франції, Данії, Фінляндії та ін.) свідчить про те, що такі організаційні структури можуть бути як регіональними, так і загальнодержавними; деякі з них можуть користуватися фінансовою підтримкою держави, а інші — повністю діяти на основі самофінансування. Розбудова національної системи інтелектуальної власності, забезпечення її відповідним нормам і стандартам стає важливим напрямом захисту об'єктів інтелектуальної власності в галузі освіти, зокрема такої категорії персоналу вищих навчальних закладів як науково-педагогічні працівники. Попередучекає велика робота по вдосконаленню законодавчої база, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності та гармонізація її з міжнародним законодавством.

Література:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» /Офіційний вісник України від 23.08.2001 Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Конституція України. / Офіційний текст; прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.: Офіційне видання. Із змінами внесеними станом на 15 жовтня 2013 року. Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. закладів / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. - К.: «Ін Юре», 2002. – 624 с.
4. Право інтелектуальної власності. Академ. курс: Підручник для студентів вищих навч. закладів / За ред. О.П. Орлюк, О.Д.Святоцького.. – К.: Концерн Видавничий Дім —Ін Юрелл, 2007 – 696 с.
5. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності / Навчальний посібник. – К.: Ін-т інтел. власн. і права, 2005. - 108 с.
6. Цивільний кодекс України: офіційний текст; прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р.: Офіційне видання з грифом Міністерства юстиції України. Із змінами та доповненнями станом на 28 березня 2013 року, з вкладинкою змін станом на 01.07.2013 р. - К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2013. – 488 с.

Науковий керівник:

доцент, кандидат юридичних наук Леонтьєва Ліна Віталіївна.

**Тетяна Кugno
(Харків, Україна)**

ВИНА ЯК ОЗНАКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Злочин, як і будь-яке інше правопорушення є вчинком людини. Юридичною базою боротьби зі злочинністю є кримінальне законодавство. Щоб це законодавство було досить ефективним, необхідно правильно його застосовувати. Відповідно до Конституції України кримінальні закони видаються лише Верховною Радою України. Ніякі інші державні органи або посадові особи не правомочні видавати норми кримінального права. Отже, кримінальне право знаходить своє вираження тільки в законах, а основним джерелом кримінального права є кримінальний закон.

У кримінальному праві України підставою кримінальної відповідальності визначається вчинення особою суспільно-небезпечного діяння, яке містить склад злочину. Елементами складу злочину є об'єкт та суб'єкт злочину, його об'єктивна та суб'єктивна сторони. Саме суб'єктивна сторона має певні ознаки, такі як вина, мотив і мета злочину.

Вина є однією з ознак злочину і в ній відбивається найважливіший принцип кримінального права – принцип суб'єктивного ставлення, тобто відповідальності тільки за наявності вини, що впливає зі ст. 62 Конституції України.

Вина – це внутрішнє психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом України (ст. 23 КК), та її наслідків. Вона може виражатися в формі умислу та необережності. Вину характеризують чотири елементи. Соціальна сутність вини полягає в зневажливому ставленні злочинця до суспільних відносин, що охороняється кримінальним законом. Форма вини відбиває зазначене в КК сполучення певних ознак, що притаманні сферам свідомості й волі особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння. Ступінь вини визначає тяжкість вчиненого діяння і небезпечність особи винного.

Таблиця 1- Форми вини

Ознаки	Форми вини			
	Умисел		Необережність	
	Види умислу		Види необережності	
	Прямий	Непрямий	Злочинна самовпевненість	Злочинна недбалість
Інтелектуальна	Особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності)	Особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння	Закон не містить характеристики психічного ставлення особи до свого діяння	Закон не містить характеристики психічного ставлення особи до свого діяння
	Особа передбачала суспільно-небезпечні наслідки свого діяння (як неминучі)	Особа передбачала суспільно-небезпечні наслідки свого діяння (як реально можливі)	Особа передбачала можливість настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння (як абстрактно імовірних)	Особа не передбачала можливість настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння
Вольова	Особа бажала настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння	Особа не бажала, але свідомо припускала настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння (байдуже до них ставилася)	Особа легковажно розраховувала на відвернення суспільно-небезпечних наслідків свого діяння (але розрахунок виявився помилковим)	Особа повинна була і могла передбачити можливість настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння (але не мобілізувала себе для запобігання їм)

Аналізуючи зміст таблиці, слід зазначити, умисел є формою вини і полягає в тому, що особа усвідомлює суспільно-небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно-небезпечні наслідки і бажає або свідомо припускає їх настання. Усвідомлення та передбачення утворюють інтелектуальні ознаки умислу, а бажання або свідоме припущення – його вольову ознаку. У конкретних злочинах можливе неоднакове сполучення згаданих ознак, яке лежить в основі поділу умислу на два види – прямий і непрямий (ч. 2,3 ст. 24 КК). Чи мало злочинів вчиняються лише з прямим умислом, зокрема, розбій, вимагання, зґвалтування. Водночас убивство, заподіяння тілесного ушкодження, знищення або пошкодження майна та низка інших злочинів можуть бути скоєні також з непрямим умислом.

Інтелектуальні ознаки прямого умислу полягають в усвідомленні особою суспільно-небезпечного характеру свого діяння і передбаченні його суспільно-небезпечних наслідків. Усвідомлення означає розуміння вини значущості об'єкта і предмета посягання, характеру діяння, місця, часу, способу його вчинення та інших обставин. Передбачення означає, що особа має уявлення про неминучі конкретні суспільно-небезпечні його наслідки. Вольова ознака прямого умислу – це бажання настання очікуваних наслідків своєї дії чи бездіяльності. Найчастіше особа прагне в цьому випадку задовольнити ту або іншу свою потребу.

Інтелектуальна ознака непрямого умислу усвідомлення немає відмінностей в порівнянні з прямим умислом. Водночас друга інтелектуальна ознака – передбачення – при непрямому умислі має особливість. Якщо при прямому умислі особа передбачає суспільно-небезпечні наслідки свого діяння як неминучі, то при непрямому – як можливі. Вона в цьому випадку не прагне цілеспрямовано до настання таких наслідків. Але основна особливість непрямого умислу полягає в його вольовій ознаці. У особи немає бажання настання суспільно-небезпечних наслідків, незважаючи на їх усвідомлення та передбачення. Вона лише свідомо припускає, що ці наслідки можуть настати.

Крім здійсненого законодавцем поділу умислу на прямий і не прямий, у теорії кримінального права розроблено й інші його класифікації, що мають практичне значення. Так, за часом виникнення розрізняють заздалегідь обдуманий умисел і такий, що виник раптово. Залежно від ступеня конкретизації бажаних наслідків виокремлюють визначений і невизначений умисел. Перший вид характеризується чіткою конкретизацією наслідків діяння у свідомості винного. У свою чергу невизначений умисел відрізняється тим, що в особи немає конкретного уявлення про характер наслідків. Визначений та невизначений види умислу впливають на класифікацію умислу.

Отже, виходячи із форм вини, її ознак можемо стверджувати, що кожен злочин, чітко прописаний в Кримінальному кодексі України, має свій ступінь юридичної відповідальності. Певні обставини вчинення злочину можуть пом'якшити або навпаки посилити покарання.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Остапенко Олена Геннадіївна.

ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА АВТОРСКОГО ПРАВА И СМЕЖНЫХ ПРАВ

Культурные права и свободы способствуют поддержанию человеческого достоинства, что отмечается в Уставе ЮНЕСКО, в котором, в частности говорится: для поддержания человеческого достоинства необходимо широкое распространение культуры и образования среди всех людей.

Таким образом, если государство заботиться о творческой интеллигенции, то это "мудрое" государство, ибо оно в конечном итоге "думает" о самосохранении и развитии общества

Авторское право и смежные права являются одной из основных частей всей системы права интеллектуальной собственности. Авторское право защищает права авторов произведений и иных правообладателей, которым соответствующие права принадлежат в силу закона или договора. Смежные права охраняют интересы исполнителей, производителей фонограмм и организаций эфирного и кабельного вещания. Согласно "Глоссарию терминов по авторскому праву и смежным правам Всемирной организации интеллектуальной собственности", смежные права - это права, предоставляемые для охраны интересов исполнителей, производителей фонограмм и организаций вещания в связи с публичным использованием произведений авторов, всевозможных выступлений артистов или доведением до всеобщего сведения событий, информации и каких-либо звуков или изображений).

Нарушение авторских прав и смежных прав может быть выражено в незаконном использовании объектов авторского права, а также в присвоении авторства. Рассмотрим содержание данных нарушений и их особенности в отдельных сферах.

Присвоением авторства является выпуск в полном объеме или части чужого произведения под своим именем, а также издание под своим именем произведения, созданного в соавторстве с другими лицами, без указания их фамилий.

В последнее время отмечаются такие виды незаконного использования объектов интеллектуальной собственности как публичный показ программ спутникового телевидения и организация студий кабельного телевидения без соответствующих разрешений (лицензий).

В области полиграфии и книгоиздательства уровень "пиратства" составляет около 70 процентов. Наиболее распространенным видом нарушений является увеличение издательствами тиража сверх указанного в заявке правообладателя, а также незаконный выпуск переводных изданий.

Автор - главный субъект авторского права. Это физическое лицо, творческим трудом которого создано произведение, являющееся объектом авторского права. Не имеет значения его дееспособность. Моментом возникновения авторского права является завершение создания произведения, без официального оформления авторства, независимо от опубликования. Для возникновения и осуществления авторского права не требуется регистрации произведения, или иного специального оформления, или соблюдения каких-либо формальностей.

Субъектами авторского права могут быть как граждане Украины, так и иностранцы. Иностранные граждане - авторы пользуются защитой авторского законодательства в Украине если созданные ими произведения находятся в какой-либо объективной форме на территории Украины, а если нет – то в соответствии с международными договорами Украины и совместными конвенциями по авторскому праву (Женевской, Бернской).

Субъектами авторского права могут быть соавторы, если произведение создано совместным творческим трудом двух или более лиц. Различаются два вида соавторства:

- 1) произведение образует одно неразрывное целое (например, «Золотой теленок», «Двенадцать стульев» Ильфа и Петрова);
- 2) произведение состоит из 16 частей, каждая из которых выполнена определенным соавтором и может иметь самостоятельное значение (например, учебник, написанный коллективом автора, каждый из которых написал отдельные главы).

Субъектами авторского права являются правопреемники автора - наследники, контрагенты по авторским договорам, к ним переходят некоторые авторские права.

Авторские права подразделяются на:

- 1) личные
- 2) имущественные

Личные неимущественные права - это право авторства, право на авторское имя, право на защиту произведения от всяких искажений и посягательств, право опубликования произведения (обнародование).

Личные неимущественные права - право авторства, право на имя и право на защиту произведения и репутации автора бессрочны. Эти права не переходят по наследству. Но наследники могут осуществлять защиту этих прав, и эти правомочия наследников сроками не ограничиваются.

Личные (неимущественные) права автора закреплены в ст. 13 Закона «Об авторском праве и смежных правах» и заключаются в следующем:

- 1) требовать признания своего авторства, упоминания его имени в связи с использованием произведения, если это практически возможно;

- 2) заперещать упоминание своего имени, если он как автор произведения желает остаться анонимным;
- 3) выбирать псевдоним (вымышленное имя) в связи с использованием произведения;
- 4) противодействовать любому искажению, извращению или иному изменению произведения или любому другому посягательству на произведение, что может повредить чести и репутации автора;
- 5) право на обнаружение произведения.

Имущественные права автора перечислены в ст. 14 указанного Закона, где предусматривается, что автору или другому лицу, имеющему авторское право, принадлежат исключительные права на использование произведения в любой форме и любым способом, в частности ему принадлежит исключительное право разрешать или запрещать:

- 1) воссоздание произведений;
 - 2) публичное исполнение и публичное оглашение произведений;
 - 3) публичный показ;
 - 4) любое повторное публичное оглашение в эфире или по проводам уже переданных в эфир произведений, если оно осуществляется другой организацией;
 - 5) переводы произведений;
 - 6) переделки, адаптации, аранжировки и другие подобные изменения произведений;
 - 7) распространение произведений путем продажи, отчуждение иным способом или путем сдачи в наем или в прокат и иной передачи до первой продажи экземпляров произведения;
 - 8) сдача в наем после первой продажи, отчуждение иным способом экземпляров аудиовизуальных произведений, музыкальных произведений, в нотной форме, а также произведений, зафиксированных на фонограмме или в форме, читаемой машиной;
- импорт экземпляров произведений.

Защита авторского права и смежных прав согласно ст. 16 Гражданского кодекса Украины любое лицо (как частное, так и юридическое) имеет право обратиться в суд за защитой своих неимущественных или имущественных прав. Автор или иное лицо, являющееся владельцем авторских прав, имеет право обратиться в суд за защитой авторских прав вне зависимости от того, связано ли нарушение с неисполнением обязательств по авторскому договору или является незаконным использованием авторских прав. Правом на обращение в суд в связи с нарушением авторских прав имеют граждане, достигшие возраста 18 лет, и юридические лица, которым авторские права принадлежат на предусмотренном законом основании.

Гражданин имеет право представлять свои интересы в суде как лично, так и через представителя. Наличие специального образования у представителя не требуется. Однако для квалифицированного обеспечения защиты интересов гражданина очень желательно наличие у представителя профессионального образования.

Крайне важное значение для правильного разрешения спора имеет четкое указание обстоятельств, на которых истец основывает свое исковое требование к ответчику. Речь идет об обстоятельствах, послуживших поводом обращения в суд.

Судебная защита прав интеллектуальной собственности (согласно Свидетельству, Патенту, лицензионному договору, договору передачи прав и т.д.) осуществляется:

- в местном суде общей юрисдикции;
- в местном хозяйственном суде;
- в третейском суде.

Согласно Законодательству Украины право интеллектуальной собственности включает неимущественные и имущественные права. Объем прав на объект интеллектуальной собственности определен в Гражданском кодексе и соответствующих законах. Прежде чем говорить о защите права интеллектуальной собственности, такое право надо получить. И иметь документальное подтверждение своих прав (Свидетельство, Патент, лицензионный договор, договор передачи прав и т.д.).

Способы защиты права интеллектуальной собственности согласно Гражданскому кодексу Украины (п.2 ст.16):

- 1) признание права (т.е. какого-то конкретного права интеллектуальной собственности; особенно актуально - в отношении авторских и смежных прав);
- 2) признание договора недействительным (например, лицензионного договора);
- 3) прекращение действия, которое нарушает право (т.е. право интеллектуальной собственности);
- 4) восстановление положения, которое существовало до нарушения права (интеллектуальной собственности);
- 5) принудительное выполнение обязательств в натуре (например, выплата неперечисленного лицензионного платежа за использование объекта интеллектуальной собственности);
- 6) изменение правоотношений (например, изменение условий лицензионного договора на использование объекта интеллектуальной собственности);
- 7) прекращение правоотношений (например, прекращение действия лицензионного договора на использование объекта интеллектуальной собственности);
- 8) возмещение убытков и прочие способы возмещения имущественного вреда (например, возмещение убытков, причиненных нарушением права интеллектуальной собственности);

9) возмещение морального (неимущественного) вреда;

10) признание незаконными решения, действия или бездействия органа государственной власти (например, прекращение действия патента, выданного Госдепартаментом интеллектуальной собственности).

Защита имущественных прав - наиболее распространенная цель защиты права на объект интеллектуальной собственности.

Имущественные права на объект интеллектуальной собственности:

- право на использование объекта права интеллектуальной собственности;
- исключительное право разрешать использование объекта права интеллектуальной собственности;
- исключительное право препятствовать неправомерному использованию объекта права интеллектуальной собственности, в том числе запрещать такое использование;
- иные имущественные права интеллектуальной собственности, установленные Законом;

Защита прав интеллектуальной собственности в суде - наиболее эффективный способ защиты права на объект интеллектуальной собственности.

Научный руководитель:

кандидат юридических наук, доцент Леонтьева Лина Витальевна.

**Алена Луценко, Валерия Пыхтина
(Харьков, Украина)**

АВТОРСКОЕ ПРАВО В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

Появление новых технологических возможностей привело к широкому использованию объектов авторских и смежных прав в Интернете.

Интернет - всемирная информационная система общего доступа, которая логически связанная глобальным адресным пространством и базируется на Интернет-протоколе, определенными международными стандартами.

Сами правоотношения (объекты и субъекты авторского права) в сети Интернет весьма многообразны. Перечислим хотя бы некоторые права субъектов (владельцев) прав из их числа:

- авторские права провайдеров на компьютерные программы и базы данных, реализующие сам доступ к Интернет или размещение веб-сайтов на их технических площадках (серверах);
- авторские права производителей программного обеспечения для этих серверов провайдеров;
- авторские права владельцев веб-сайтов на собственно контент веб-сайта, его программную часть и другие объекты авторского права, на нем размещенные - статьи, изображения, музыку, базы данных и т.д.

- авторские права конкретных владельцев прав на объекты, размещенные на веб-сайтах: компьютерные программы, музыку, статьи, изображения, базы данных и т.п., которые весьма активно используются пользователями интернета.

Произведения в электронной форме, доступные в цифровой сети, могут быть восприняты неограниченным кругом пользователей в любое время по желанию каждого из них. Имеющие открытый доступ произведения, будучи однажды преобразованы в цифровую форму и загружены в Интернет, становятся легкой добычей для нарушителей авторских прав.

Наиболее часто через Интернет передаются, а в том числе путем такой передачи нарушаются и авторские права, следующие объекты прав: литературные, музыкальные и аудиовизуальные произведения, компьютерные программы, а также произведения изобразительного искусства, фотографии и т.д.. Среди причин такого массового незаконного воспроизведения экземпляров произведений, охраняемых авторским правом можно выделить техническую простоту осуществления операции. С развитием техники, пользователю Интернет все меньше времени нужно для получения на своем компьютере тождественной копии произведения, или практически что не уступает оригинала по качеству. Другая причина незаконного оборота произведений состоит в элементарном отсутствии привлекательных вариантов легального получения необходимых произведений при наличии нелегальных.

Очевидно, что отдельные правообладатели не в состоянии отслеживать распространение охраняемых объектов в цифровых сетях и их использование при создании продуктов мультимедиа. Правообладатели фактически лишены возможности защищать свои права в цифровой среде теми же способами, что и при обычном использовании охраняемых авторским правом объектов.

Однако существует явная заинтересованность не только практически всех правообладателей, но и большинства пользователей в нахождении легальных способов решения возникающих проблем.

Существует ряд заблуждений относительно законности использования произведений в сети. Одна из них - размещение произведения на сайте по устному согласованию с автором. В соответствии с законодательством в авторском праве форма авторского договора, на основании которого должны быть переданы имущественные права, должна быть письменной. Конечно, несоблюдение письменной формы договора не влечет его недействительность, а лишь лишает стороны права ссылаться на свидетельские

показання. Однак, в зв'язі з особливостями авторського договору (в частині, необхідністю погодити в ньому не тільки майнові права, які передаються, але й строк, територію, можливість переуступки прав третім особам і др.), усна домовленість майже ніколи не тягне передачу авторських прав. Як наслідок використання твору стає незаконним і дає можливість автору або його правонаступнику подати в суд.

Ще одним глибоким заблудженням є твердження, що створення електронних бібліотек не порушує ніяких прав. Відомо, що діючий Закон про авторське право надає певні пільги в стосунку до використання творів бібліотеками, зокрема бібліотека має право без дозволу автора і без виплати йому гонорару здійснювати репродукування твору, під яким розуміється репродукування шляхом фотокопування або за допомогою інших технічних засобів. Однак ця норма ніколи не дозволяє ні оцифрувати (репродукувати) твір, ні розмістити твір на сайті.

Інформаційно-комунікаційні технології змінюють життя суспільства всюди в світі. Інновації створюють нові ринки товарів і послуг. Такі технології вносять революційні зміни в процеси праці, підвищують продуктивність в традиційних галузях і збільшують швидкість руху капіталу і обсяги його потоків. Однак зміни в економіці – лише одна сторона питання. Суспільство переживає глибокі зміни в сфері культури, формуючи засоби масової інформації, які, в свою чергу, формують суспільство, а також адаптуються до стрімкого зростання інтернету. Швидке розв'язання нових інформаційно-комунікаційних технологій по всьому світу має і свою негативну сторону: створюються умови для появи нових форм експлуатації, нових різновидів злочинної діяльності і навіть нових форм злочинності.

Графічні зображення, як об'єкти авторського права, які найбільш часто можуть бути розміщені в Інтернеті: малюнок, ескіз, картина, план, чертеж, кадр кіно, кадр телебачення, кадр відео, фотографія і так далі.

Дуже важливим є питання правової оцінки розміщення будь-якого зображення на сторінці веб-сайту, тобто встановлення того, чи є це використання твору. Згідно з п. 441 Цивільного кодексу України, який вказує, що використання твору є «опублікування (видача в світ); репродукування будь-яким способом і в будь-якій формі» можна зробити висновок, що розміщення будь-якого зображення на сторінці веб-сайту є використанням твору.

Така ж норма стосовно репродукування твору є в п. 1 діючого Закону України «Про авторське право і суміжні права», який вказує, що репродукуванням твору є «виготовлення одного або декількох копій твору, а також їх запис для тимчасового або постійного зберігання в електронній (в тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може читати комп'ютер».

Таким чином, законодавство України чітко визначає, що розміщення зображення на веб-сайті – це вже є його репродукування. А тому суб'єкт авторського права має можливість згідно з п. 1 ст. 440 Цивільного кодексу України застосувати свої майнові права інтелектуальної власності на твір, тобто «виключне право дозволити використання твору і право заборонити неправомірне використання твору, в тому числі – заборонити таке використання».

Стосовно використання фотографії на веб-сайті, в разі, якщо на фотографії зафіксований об'єкт, який не належить до об'єктів авторського права, користувач повинен укласти угоду тільки з особою, яка володіє виключними правами на фотографію. Але разом з тим, на фотографіях нерідко фіксуються об'єкти, які захищені також нормами авторського права, наприклад: твори живопису, скульптури, графіки, дизайну, твори декоративно-прикладного мистецтва, твори архітектури, градостроїтельства або садово-паркового мистецтва. Використовуючи такі твори, слід пам'ятати про те, що використання вказаних об'єктів авторських прав, як і використання фотографій, може здійснюватися тільки на підставі письмового дозволу автора (власника) і згідно з п. 15 діючого Закону України «Про авторське право і суміжні права». Інакше кажучи, користувач повинен укласти угоду не тільки з автором фотографії (власником), але й з автором (власником) захищеного авторським правом твору, який відображено на фотографії.

Потрібно вказати, що в Інтернеті з'являються і нові об'єкти авторського права, захист яких по існуючому законодавству досить складний. Найважливіше питання – визначення правової природи основного компонента всесвітньої мережі – файлу HTML. Файл HTML втілює в собі декілька об'єктів інтелектуальної власності. З точки зору внутрішньої структури – це комп'ютерна програма. Але з точки зору зовнішнього оформлення сторінка HTML може представляти собою літературний твір, твір художника, дизайнера і т.п. Ні один з існуючих способів захисту не враховує в повній мірі специфіку HTML. Безсумнісно, вихідом було б розробити спеціальний механізм захисту HTML сторінок і внесення відповідних змін до законодавства про інтелектуальну власність.

Незважаючи на відсутність спеціального регулювання, права автора сторінки HTML можуть бути в даний час захищені нормами авторського права. При бажанні, автор HTML файлу може

зарегіструвати свій HTML-файл в Государственном предприятии "Украинское агентство из авторских и сопредельных прав" (в дальнейшем - ДП УААСП) как компьютерную программу, тем самым, подтвердить свое авторство и приоритет.

Более сложным представляется проблема использования так называемых "Java applets" - программ, написанных языком Ява (Джава), предназначенных для работы в Интернет. Если язык HTML довольно примитивен, то язык "Java" в полной мере можно назвать полноценным языком программирования. Особенности функционирования программ, написанных языком "Java" состоят в том, что программа существует все время как некомпилитированный текст. При запуске через Интернет программы, написанных языком "Java", пользователь копирует на свой компьютер не только ту программу, которую он запускает, но и компонент, необходимый для компиляции и запуска выполняемой программы непосредственно на компьютере пользователя. Таким образом используется сразу несколько программ, охраняемых авторским правом.

Приобретая обычную программу, пользователь не интересуется, насколько правомерно программист использовал тот или другой язык программирования, и соблюдены ли права автора компилятора, поскольку программа поступает в пользователя в виде объектного кода. В случае же с программами, написанными языком "Java", и программа и компилятор поступают пользователю в отдельности друг от друга, и компиляция программы для ее запуска происходит уже на компьютере пользователя, причем компилятор - самостоятельная программа - остается на компьютере пользователя и может быть использована неограниченное количество раз с другими программами языком Ява. Пока проблема использования компиляторов не стоит остро только по одной причине - основной поставщик программного обеспечения Интернет компания "Майкрософт" предоставляет своим пользователям все необходимые для работы в Интернет программы абсолютно бесплатно. Однако уже эта ситуация может коренным образом измениться.

Научный руководитель:

кандидат юридических наук, доцент Леонтьева Лина Витальевна.

**Ольга Нежиденко
(Харків, Україна)**

ПРИДБАННЯ ПАТЕНТУ НА ВИНАХІД, ЙОГО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Як уже відомо, патент є основним охоронним документом на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на винахід, корисну модель чи промисловий зразок. Саме він підтверджує визнання державою результату творчої діяльності об'єктом патентного права.

Особливість правової охорони об'єктів інтелектуальної власності полягає в тому, що майнові права на них обмежені в часі, оскільки існують упродовж строку чинності охоронного документа. Статтею 465 ЦК та спеціальними законами України передбачається, що строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід спливає через двадцять років, що відслідковуються від дати подання заявки до Держдепартаменту. Цей строк може бути подовжений в установленому законом порядку щодо винаходу, використання якого потребує спеціальних випробувань та офіційного дозволу. Зокрема, строк дії патенту на винахід, об'єктом якого є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин тощо, використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу, може бути продовжено за клопотанням власника цього патенту на строк, що дорівнює періоду між датою подання заявки та датою одержання такого дозволу, але не більше ніж на 5 років. За подання клопотання сплачується збір. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на корисну модель спливає через десять років.

Усі охоронні документи підлягають обов'язковому внесенню до відповідного реєстру. Державного реєстру патентів і деклараційних патентів України на винаходи.

Патентне право традиційно розглядають в об'єктивному та суб'єктивному значенні. Патентне право в об'єктивному значенні - це система правових норм, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини, які виникають у зв'язку зі створенням, використанням та охороною винаходів, корисних моделей та промислових зразків. Патентне право у суб'єктивному значенні - це система майнових та особистих немайнових прав конкретного суб'єкта, що пов'язані з певним винаходом, корисною моделлю чи промисловим зразком.

Об'єктом правової охорони винахід може стати, якщо не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності. При цьому винахід є патентоздатним, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним.

Суб'єктами прав на винахід та корисну модель є винахідник, роботодавець або їх правонаступники.

Первинним суб'єктом прав на винахід є винахідник - фізична особа, інтелектуальною, творчою діяльністю якої створено запатентований об'єкт. Не можуть бути винахідниками юридичні особи, навіть

якщо вони фінансували створення винаходу, та роботодавці винахідника. Винахіднику надається першочергове право на одержання патенту та комплекс особистих прав на створений ним винахід.

У разі якщо винахід створена спільно кількома винахідниками, їх відносини з приводу прав на винахід мають регулюватися укладеною між ними угодою. При цьому Закон встановлює презумпцію, що винахідники, які спільно створили результат технічної творчості, мають однакові права на одержання патенту, якщо інше не передбачено угодою між ними. Не визнаються винахідниками фізичні особи, які не зробили особистого творчого внеску у створення винаходу, а лише надали творцеві технічну, організаційну чи матеріальну допомогу при його створенні або оформленні заявки.

Лише винахіднику належить право авторства, тобто право визнання творцем об'єкта інтелектуальної власності. Крім того, винахідник має право на присвоєння свого імені створеному ним продукту чи пристрою. Дані права є невід'ємними особистими немайновими правами винахідника та охороняються безстроково.

Охоронний документ надає його власнику виключне право забороняти іншим особам використовувати винахід без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається, згідно із законодавством, порушенням прав, що надаються патентом.

Власник патенту може розпорядитися належними йому правами шляхом передачі на підставі договору майнових прав на винахід будь-якій особі, яка стає його правонаступником, або видати дозвіл на використання запатентованого об'єкта на підставі ліцензійного договору.

Процедура патентування винаходів включає ряд етапів:

- 1) складання та подача заявки;
- 2) проведення формальної та кваліфікаційної експертизи;
- 3) опублікування відомостей про заявку та надання тимчасової правової охорони заявленому об'єкту;
- 4) проведення державної реєстрації об'єкта як винаходу та публікація відомостей про видачу патенту;
- 5) видача патенту.

Винахідник, роботодавець чи їх правонаступники, які бажають одержати патент, подають особисто чи через своїх представників заявку до Держдепартаменту. При цьому іноземні особи та особи без громадянства, які проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, у відносинах з Держдепартаментом реалізують свої права лише через представників у справах інтелектуальної власності - патентних повірених.

Заявка має містити: заяву про видачу патенту України на винахід, опис винаходу (корисної моделі), формулу винаходу, креслення (якщо на них є посилання в описі) та реферат. За подання заявки сплачується збір.

Перевірка патентоздатності заявленого науково-технічного результату здійснюється шляхом проведення експертизи. Під час кваліфікаційної експертизи встановлюється відповідність винаходу умовам патентоздатності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності).

Видача патенту здійснюється у місячний строк після його державної реєстрації. При цьому патент видається особі, яка має право на його одержання, але якщо право на одержання одного і того самого патенту мають кілька осіб, то їм видається один патент.

Патентовласник має комплекс прав та обов'язків, що випливають з державної реєстрації винаходу чи корисної моделі. Зокрема згідно зі ст. 464 ЦК України до майнових прав інтелектуальної власності на винахід та корисну модель належать:

- 1) право на використання винаходу чи корисної моделі;
- 2) виключне право дозволяти використання винаходу, корисної моделі (видавати ліцензії);
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу або корисної моделі, в тому числі забороняти таке використання та інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Виключне право використання винаходу надається патентовласнику, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів.

Використанням винаходу чи корисної моделі визнається:

– виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях;

– застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним. При цьому продукт чи процес визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу або корисної моделі, якщо при цьому використано кожену ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу (корисної моделі), або ознаку, еквівалентну їй.

Крім прав, видача патенту покладає на його власника ряд обов'язків. Насамперед, власник патенту повинен сплачувати відповідні збори за підтримання чинності патенту і добросовісно користуватися виключними правами, що випливають з державної реєстрації об'єкта. Патентовласник зобов'язаний також використовувати свій винахід чи корисну модель. У випадку якщо винахід (корисна модель), не

використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років починаючи від дати публікації відомостей про видачу патенту або від дати, коли використання винаходу (корисної моделі) було припинено, то будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність його використовувати, у разі відмови власника від укладання ліцензійного договору може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання винаходу або корисної моделі.

Підставами для припинення дії патенту є відмова патентовласника або несплата збору за підтримання чинності патенту. Власник патенту в будь-який час може відмовитися від нього повністю або частково на підставі заяви, поданої до Департаменту.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Леонтєва Л.В.

Валерія Пальоха, Дарина Савіна
(Харків, Україна)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В ГАЛУЗІ КАПІТАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА УКРАЇНИ

Розвиток сучасного господарського комплексу країни не можливий без належного функціонування капітального будівництва, що дає матеріальну основу для підвищення рівня та якості життя населення. Будівельна галузь може бути інструментом подолання кризових явищ у економіці, тому що має здатність до забезпечення мультиплікативного ефекту у суміжних галузях, тим самим створюючи необхідні умови для зростання економіки в цілому.

Європейський вектор розвитку, який обрало українське суспільство та держава, вимагає створення відповідних механізмів забезпечення сталого розвитку території нашої країни, зокрема населених пунктів, як частини європейського простору, а також швидкої інтеграції вітчизняної економіки у економіку ЄС, що вимагає забезпечення її розвитку згідно відповідних міжнародних стандартів. За таких умов капітальне будівництво є, з одного боку, об'єктом для впровадження відповідних державних заходів, а з іншого, має бути інструментом, за допомогою якого відбувається вирішення таких завдань розвитку [1].

Значущість капітального будівництва у господарському законодавстві висока, проте на даний момент відсутня чітка стратегія державної політики, яка була б спрямована на забезпечення випереджального розвитку будівельного комплексу. Основні фонди вітчизняних будівельних підприємств є зношеними, а підприємницька діяльність у сфері будівництва залишається переважно збитковою, що не дозволяє проводити її оновлення. З іншого боку, спостерігається високий рівень транзакційних витрат будівельних підприємств, обумовлений не в останню чергу недосконалістю правового регулювання у містобудівельній сфері, непрозорістю виділення земельних ділянок для будівництва, складністю ліцензійних, дозвільних процедур у будівництві. Відтак, капітальне будівництво у тому стані, в якому воно знаходиться зараз, не здатне на практиці вирішувати завдання, що постають перед ним у зв'язку з сучасними тенденціями та викликами [1]. Ось чому доцільно досліджувати особливості регулювання відносин у сфері капітального будівництва.

Сучасні проблеми та особливості правового регулювання відносин у сфері будівництві України досліджували С. В. Сенік, І. І. Банасевич, А. Б. Гриняк, М. С. Біленко та ін. У господарсько-правовій літературі окремі питання порушували О. П. Віхров, Г. М. Гриценко, О. О. Квасницька, Н.В. Трофуненко та ін. Проте не розглядалися проблеми розвитку капітального будівництва комплексно. Нерозв'язаними залишаються питання про напрями впровадження державно-правових заходів з інтеграції вітчизняної будівельної галузі в економіку ЄС.

Основною продукцією, що створюється завдяки оптимальному функціонуванню будівельного комплексу країни, є закінчені будівництвом і готові до експлуатації нові виробничі комплекси, підприємства, інші виробничі потужності, громадські, житлові будинки, споруди, нерухомі об'єкти, тощо. По мірі введення в дію, вони набувають значення основних фондів. Створення кінцевої продукції капітального будівництва також формує іпотечний ринок, завдяки якому ринки нерухомості та фінансовий пов'язуються у єдину систему. Це в свою чергу забезпечує перетворення заощаджень у інвестиції в реальний сектор економіки.

Аналіз динаміки основних показників дає можливість констатувати, що у сфері будівництва нашої країни спостерігається зростання показників випуску та проміжного споживання. Зростають такі показники, як податки та оплата праці найманим працівникам, що призвело до росту валової доданої вартості. Така тенденція безпосередньо вплинула на приріст цін на будівельно-монтажні роботи, особливо в таких галузях, як надання колективних, громадських та особистих послуг, у сільському господарстві, мисливстві та лісному господарстві, у добувній промисловості. Значний приріст цін відбувся за нежитловими будівлями та інженерними спорудами, при цьому зменшився приріст цін на роботи на трубопроводах, комунікаціях. Також Україна має низькі стандарти забезпечення громадян житлом як кількісного, так і якісного характеру, що призводить до значного відставання її за цими показниками від розвинутих країн. А це має дуже важливе стратегічне значення з точки зору соціального розвитку усього суспільства.

Кризова ситуація у сфері капітального будівництва пояснюється тим, що в країні до цих пір не було єдиної цілісної стратегії розвитку будівельної галузі. Проведення ринкових реформ у будівельній сфері, внаслідок відсутності виваженої політики державного регулювання, не тільки не дало очікуваних результатів, а, навпаки, погіршило стан будівельного комплексу країни. Правове підґрунтя для проведення в сучасних умовах нашою державою будівельної економічної політики закладено статтею 10 ГК України, якою вона окреслюється як одна з пріоритетних сфер економічної політики, щодо якої держава здійснює відносно самостійний комплекс заходів стимулюючого впливу [2]. Проте її визначення у законодавстві відсутнє і зміст цієї категорії не розкривається.

Високих результатів розвитку капітальне будівництво може досягти за умови відповідної політичної волі, яка проявляється на практиці через проведення державою економічної будівельної політики. Одним із чинників, необхідних для забезпечення її ефективності є створення й підтримання такого правового господарського порядку у сфері капітального будівництва, який буде стимулювати проведення заходів, необхідних для переведення будівельної сфери із кризового в економічно ефективний стан. Як довів В.А. Устименко: «правовий господарський порядок виступає необхідним засобом забезпечення сталого розвитку економіки України» [3], а отже він є необхідним чинником для забезпечення сталого розвитку і капітального будівництва. «Існує пряма залежність між розвитком законодавчої бази й економічним зростанням. Формування цієї бази стає одним із ключових факторів подолання економічної кризи і виходу країни на траєкторію стійкого зростання» [4]. Правове забезпечення економічної будівельної політики полягає в окресленні необхідних для оптимізації капітального будівництва господарсько-правових засобів та створенню умов для їх ефективного застосування.

Виважена державна політика у галузі будівництва України має приймати такі положення, які забезпечили б господарський порядок у сфері капітального будівництва, а це означає: рівні можливості у доступі до земельних ділянок під забудову, доцільне спрощення адміністрування з одночасним забезпеченням дотримання вимог безпеки при проведенні будівельних робіт та якості їх результатів, простий «вхід» до такого виду діяльності, прозорість при наданні державних замовлень у цій сфері, зниження вартості будівельних робіт з одночасним підвищенням прибутковості будівельної діяльності, зменшення негативного впливу на природу та підвищення енергоефективності будівельними підприємствами тощо.

Можна зробити висновок, що правильна політика правового регулювання відносин у сфері капітального будівництва України може вивести будівельну галузь з кризового стану шляхом підвищення рівня її прибутковості та залучення інвестицій у будівельну галузь, а у стратегічній перспективі – забезпечення її переходу до стану випереджального сталого інноваційного розвитку та здатності виконувати будівельні роботи, що відповідають стандартам ЄС з безпечності, надійності, комфортності, ресурсозбереження, екологічності.

Література:

1. Господарсько-правові засоби оптимізації капітального будівництва у сучасній Україні [Електронний ресурс]. – http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1967/Olyukha_diss.pdf?sequence=4&isAllowed=y
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20120517>.
3. Устименко В.А. Правовий господарський порядок як засіб забезпечення сталого розвитку економіки України / В.А. Устименко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 11 (97).
4. Устименко, В. А. Конституційні засади економічної системи України [Текст]: монографія / [В. А. Устименко, Р. А. Джабраїлов, В. М. Кампо та інш.]; за ред. В. А. Устименка; Нац. акад. наук України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 218 с.

Керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Єрофєєнко Лариса Василівна.

Денис Самофал
(Київ, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Реформа освіти є в даний час однією з найбільш обговорюваних тем, оскільки торкається інтересів не тільки безпосередніх учасників освітнього процесу, а й кожного громадянина країни, потенційних і діючих роботодавців, а також держави в цілому. Дана проблема є багатогранною і не може бути розглянута в рамках однієї наукової парадигми. Тому існує масив економічних, юридичних, педагогічних, філологічних та інших робіт, в яких розкриваються різні аспекти досліджуваного процесу.

Не викликає сумнівів постулат про те, що конституційне закріплення права на освіту – найважливіша передумова політичного, економічного, соціального і духовного формування сучасного суспільства. Конституційно закріплене право на отримання безкоштовної вищої освіти є одним із завдань держави, яка

забезпечується шляхом надання рівних стартових можливостей громадянам і створення організаційно-правових, соціальних і фінансово-економічних умов для розвитку системи освіти.

Освіта повинна бути відображенням мети і місії держави, тобто його незалежності. Наприклад, необхідність оволодіння навичками англійської мови (що практично трактується як аксіома) під великим питанням внаслідок технічних нововведень і можливості появи транслітераторів (механічних, електронних), що дозволяє висловлюватися з співрозмовником або вільно читати текст. Для користування Інтернетом немає необхідності володіти мовами програмування. Відповідно, величезні фінансові ресурси, що виділяються на ці цілі, будуть використані неефективно, без досягнення кінцевого результату. У зв'язку з вищевикладеним представляється значимим запропонувати наступні заходи для виправлення ситуації, що склалася [1, с. 32].

По-перше, обґрунтувати мету розвитку України: незалежність в економіці і політиці, розвиток нового суспільства, побудованого на свободі, яка неможлива без знань і культури. Від вибору мети буде залежати економічна політика держави і, відповідно, перспективи освітньої та наукової галузі. Завданням держави є, на нашу думку, створення нових робочих місць, а не скорочення бюджетних місць у вузах, що дозволить привести в рівновагу попит і пропозицію на ринку праці. Чим більше в країні людей з вищою (і, підкреслимо, якісною) освітою, тим сильніше ця держава та краще підготовлена до змін.

По-друге, відійти від одноманітності в наукових і навчальних програмах. В даний час державний стандарт висить «дамоклевим мечем» над вузами і викладачами, породивши величезний бюрократичний апарат і нескінченні перевірки всіх рівнів. Ефект від введення таких стандартів буде, на наш погляд, вельми незначним, так як в умовах ринкової економіки роботодавець орієнтується на реальні знання та вміння, а не на перелік предметів в дипломі. До того ж зводити всі спеціальності до єдиних стандартів свідомо нездійснено в зв'язку з відмінностями між гуманітарним, технічним та іншими видами освіти. Фактично ніхто, крім Міністерства освіти та науки, наділеного наглядовими функціями, в цьому не зацікавлений.

По-третє, передати більшість повноважень з центру в регіони, що дозволить знизити кількість бюрократичних процедур, зменшити чиновницький апарат. Розглядаючи існуючу в даний час систему реформування освіти, з нашої точки зору, можна зробити висновок про реформування заради реформування. Нульові роки ХХІ століття для України охарактеризувалися постійними змінами (найчастіше, кардинальними) для початкової, середньої та вищої освіти. Відсутня мета даних нововведень: що держава прагне отримати в результаті цих перетворень. Фактично відбувається перенесення зарубіжної системи без будь-якої оцінки економічних, соціальних та інших наслідків. При цьому думка регіонів просто не розглядається. Априорі вважається, що західна система освіти краща, хоча відсутнє будь-яке серйозне комплексне дослідження, яке дозволило б порівняти їх і вивести кількісні і якісні характеристики порівняння. Спроби вирішити глобальні проблеми (до яких, безумовно, відноситься і освітня) з єдиного центру закінчуються безрезультатно (або з негативним результатом), погіршуються показники ефективності прийнятих рішень (цьому присвячено значну кількість наукових робіт з менеджменту). У випадку з освітніми реформами результатом буде падіння рівня знань, умінь і кваліфікації підростаючого покоління, що негативним чином позначиться на всіх сферах життєдіяльності економіки і суспільства. Регіонам необхідно дати правові механізми можливості внесення змін до освітніх програм.

По-четверте, окремим важливим питанням є падіння престижу наукових ступенів і дисертацій. Причинами, на наш погляд, є: - здобуття наукових ступенів чиновниками і підприємцями, більшість з яких не мають відношення до науки; - написання дисертацій на замовлення. Видається надзвичайно важливою також проблема співвідношення вищої та середньої освіти. У ряді західних країн, не вважається, що шкільний «атестат зрілості» достатній для вступу до будь-якого ВНЗ. Наприклад, у Франції (яка до недавніх пір зберігала, мабуть, найскладнішу систему вищої освіти) найбільш престижними, елітними вищими навчальними закладами виступають так звані Школи (Grandes Ecoles). Отримана в них освіта розцінюється набагато вище, ніж університетська. Якщо в Сорбонну (Sorbonne) і ін. університети можна поступити відразу ж після середнього навчального закладу з атестатом бакалавра, то перед вступом до Ecole треба пройти дворічне навчання в «підготовчих класах» (classes preparatoires) [2, с. 102].

Класи як раз і «доводять до кондиції» учня, дають йому знання і вміння, необхідні для здобуття вищої освіти, але не забезпечені (або забезпечені недостатньо) середньою освітою. Близьку функцію виконували в Англії так звані Matriculation Classes для школярів; в основному на дорослих у Великобританії розраховані курси «доступу до вищої освіти» (Access to Higher Education Programmes), зазвичай однорічні, які видають сертифікат, що дозволяє претендувати на вищу освіту. Віддаленим аналогом такого підходу можна вважати підготовчі відділення, існуючі при багатьох українських вузах. На жаль, досвід підготовчих відділень не зібраний і не осмислений. Звісно ж, що потрібно визнати різноякісність освіти, що надається різними вузами (як і різними школами), і зробити з цього відповідні висновки [3, с. 42]. Одним з таких висновків можна вважати необхідність розвитку мережі підготовчих відділень при провідних вузах з програмою, націленою не тільки на підвищення шансів вступу до вузу, а й на «розвантаження» навчальної програми вузу. Справа в тому, що хоча формально вітчизняна вища освіта вважається «професійною», в дійсності приблизно 20% навчального часу в вузі віддано загальним дисциплінам (це гуманітарні та соціально-економічні дисципліни). Виникає непроста проблема. З одного боку, дисципліни циклів ГСЕ безумовно важливі, вони носять загальнонаукових та світоглядний характер, попереджають однобокість

визького професіонала, а з іншого – вони не залишають достатнього місця для дисциплін спеціалізації і в цьому сенсі ставлять нашого студента в нерівне становище по відношенню до студента західного вузу, де таких великих загальних курсів зазвичай немає; особливо це позначається при розробці спільних освітніх програм.

Можливо, частковий вихід полягав би саме в перенесенні деяких загальних курсів в шкільну програму (наприклад, здебільшого програми з іноземної мови), а деяких – в програму підготовчих відділень (які одночасно були б альтернативою приватному репетиторству). Проблема ця потребує подальшого дослідження і, ймовірно, в проведенні відповідних експериментів.

По-п'яте, при використанні зарубіжного досвіду необхідно бути дуже обережним (наприклад, бакалаврат і MBA – приклади неоднозначних новацій). В Європі (і далеко не тільки в її географічних масштабах) не припиняються суперечки щодо можливості і доцільності суміщення високих академічних стандартів і установки на можливість працевлаштування. Спиратися необхідно на власні ресурси, що забезпечить фундамент для майбутнього розвитку. Академічна освіта вважається відкритою, і докладна деталізація результатів навчання прямо протилежна традиційній функції університетів. Прихильники цієї точки зору часто підкреслюють відмінність між академічною і професійною вищою освітою. Вони вважають, що метод, пов'язаний з результатами навчання, більшою мірою відповідає потребам професійної освіти в силу самої його природи, яка характеризується навичками та компетенціями. Передбачається, що академічна освіта за своєю природою зовсім інша і не може бути зведена до компетентнісного підходу або підходу на базі навичок. Такий підхід призведе до створення культури, що орієнтується на ціль і зосереджений на розстановці «галочок» в клітинах. Результати навчання розглядаються як наступ на ліберальну концепцію освіти, яке перетворює викладача в посередника і зводить все різноманіття освіти до тупого інструментального підходу.

По-шосте, оплата праці професорсько-викладацького складу повинна бути вище не тільки середньої заробітної плати по економіці, а й вище адміністративно-управлінського персоналу об'єктів освіти (шкіл, вузів). При низькому рівні оплати праці якість послуг, що надаються падатиме (що можна спостерігати в даний час), тому будь-які заходи щодо реформування освіти виявляться безуспішними.

Література:

1. Гриньов А.Б. Організація та управління науково-дослідними і дослідно-конструкторськими розробками на підприємстві: Монографія. – Харків: ВД «Іжжк». – 2004. – 156 с.
2. Атаян А.Т. Перспективи: питання освіти /А.Т. Атаян. – Париж: ЮНЕСКО, 1991. – 296 с.
3. Андреев А.Л. Суспільство та освіта: соціокультурний профіль / А.Л. Андреев // Педагогіка. – 2002. – № 6. – С. 40-45.

Науковий керівник:

кандидат юридичних, доцент, доцент Нашинець-Наумова Анфіса Юріївна.

Інна Ткач

(Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В ГАЛУЗІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Туризм є потенційно інвестиційно привабливим видом економічної діяльності, найважливішим каталізатором економічного зростання, експорту та створення робочих місць, одним з основних компонентів соціально-економічного розвитку країни. Ця сфера господарської діяльності впливає на економічний розвиток не лише на національному рівні, а й зумовлює зміни в розвитку певного регіону (області) країни, видозмінюючи його інфраструктуру, споживчий ринок, інші галузі підприємницької діяльності. Більше того, сучасний туризм, а, отже, і процес його організації (туристична діяльність) – це один із важливих аспектів нової філософії бізнесу нинішнього інформаційного суспільства, який в умовах змін підприємницького середовища відкриває нові можливості вирішення проблем забезпечення макроекономічної стабільності.

Актуальність теми даної статті полягає в тому, що важливою умовою забезпечення розвитку туристичної галузі в Україні є формування дієвого регуляторного механізму, який би поєднував у державне регулювання та ринкове саморегулювання. Функціонування галузі туризму в сучасних умовах господарювання характеризується певною активізацією, однак існує цілий ряд вагомих лімітуючих факторів. Найбільше значення серед них має недосконалість нормативно-правової бази, суперечливість і неузгодженість окремих її положень, відсутність дієвої державної програми регулювання туризму, як перспективного напрямку розвитку сфери, чітко розроблених методик і механізмів її реалізації.

Державне регулювання туристичної сфери - це сукупність методів впливу суб'єктів управління на туристичну сферу як об'єкт, які мають практичний характер та функціональну спрямованість для досягнення визначених цілей. Особливістю державного регулювання, що відрізняє його від управління, є врахування законів ринку в ході реалізації управлінських функцій. Державне управління є теоретичною

оболонкою та концептуальною основою реалізації відповідного механізму, а державне регулювання відображене в практичному вимірі з обов'язковим включенням поточних процесів на ринку та їх прогнозів [1].

Головною метою державного регулювання сферою туризму необхідно вважати створення сучасного високоефективного і конкурентоспроможного туристського комплексу, який забезпечить, з однієї сторони, широкі можливості задоволення потреб українських і зарубіжних громадян в туристських послугах, з другої сторони, – це значний вклад у розвиток економіки, у тому числі за рахунок збільшення кількості робочих місць, надходження податків до місцевого бюджету, притоку іноземної валюти, охорони і раціонального використання культурної і природної спадщини.

Державне регулювання галуззю туризму повинно забезпечувати розвиток вітчизняного туризму, здійснюючи при цьому аналіз прогнозування розвитку найбільш ефективний, який відповідає як потребам самого туризму, так і всього суспільства в цілому. «Водночас кожен регіон як частина території держави залишається об'єктом державного управління» [2].

Неможливо уявити стан туризму у відриві від економічного становища держави і окремих його територій. Він відображає рівень економічного розвитку регіону та його господарчого потенціалу, які є обумовлюючими факторами розвитку туристичної діяльності. Тому зараз, в період активного становлення туристичного ринку в Україні, крайнє важливо визнати що галузь туризму потребує державного регулювання та управління, а також визначити стратегію його перспективного розвитку. Тому, необхідно послідовно здійснювати державну і регіональну туристичну політику.

Сутність державного регулювання туристичної галуззі виражається в цілях, засобах і формах його реалізації.

Основними цілями державного регулювання туристичної галуззі є: збільшення валового національного доходу від туристичної діяльності; збільшення кількості зайнятих в індустрії туризму; організація туристичної діяльності в цивілізованих рамках; збереження туристичних ресурсів; примноження туристичного потенціалу країни й окремих регіонів.

Досягнення цих цілей передбачає вирішення головного завдання державного регулювання – створення сприятливих умов для розвитку туристичної сфери за допомогою правових, економічних, адміністративних та інших методів дії, розподілу матеріальних і кадрових ресурсів з урахуванням існуючих пріоритетів.

Цілі державної політики розвитку туристичної галуззі реалізуються на основі функціонування системи державного регулювання туристичної галуззі, під якою розуміється сукупність організаційних структур і методів регулювання, що забезпечують виконання таких функцій, як: планування, що включає розробку стратегій і програм розвитку туризму, вироблення планів діяльності й механізмів їх реалізації; організація, що полягає у формуванні оптимальної організаційної структури туристичних адміністрацій, раціональний розподіл обов'язків і повноважень, сприяння створенню додаткових структур регулювання (спілки, асоціації); координація, тобто забезпечення синхронності дій учасників процесу регулювання індустрії туризму; контроль, оцінка й коректування діяльності елементів системи регулювання для забезпечення виходу на заплановані параметри розвитку.

При цьому засоби цільового впливу держави на розвиток туристичної сфери можуть розподілятися на прямі та непрямі, до яких відносяться законодавче регулювання туристичної діяльності та її зовнішнього середовища, створення та впорядкування спеціальних туристичних зон, фінансування розбудови об'єктів туристичної інфраструктури тощо.

Ряд фахівців вважає, що державне регулювання у сфері туризму повинно сприяти збереженню ресурсів України та враховувати специфіку конкретного регіону. Для цього необхідно здійснювати державне регулювання формування і розвитку рекреаційної діяльності в таких масштабах, які б не приводили до виснаження рекреаційного потенціалу відповідного регіону [3, с. 33], а також сприяли сталому розвитку туристично привабливих територій [4, 5].

Такої думки дотримуються й вчені, які вважають, що державне регулювання розвитку туристично-рекреаційної галузі повинно бути спрямовано на розробку законодавства, у якому буде визначено систему стандартів, рівень якості рекреаційного обслуговування, питання ліцензування і сертифікації рекреаційної діяльності; проведення зонування з метою виявлення територій для різних видів рекреаційного використання; визначення екологічних норм у поєднанні із санітарно-гігієнічними вимогами для рекреації; створення служб вивчення попиту на рекреаційні послуги, а також на розвиток відповідної рекламної індустрії, системи підготовки кадрів і створення кадастру рекреаційних ресурсів [3].

Необхідність державного регулювання туристичною сферою є наслідком наукових обґрунтувань такої необхідності в усіх сферах суспільного життя, а також зумовлена специфікою самої галузі.

Туризм стимулює економічні процеси, відкриває додаткові ринки для продукції не туристичних галузей, унаслідок чого з'являються умови для зростання виробництва, застосування нової техніки, удосконалення технологій виробництва та зростання продуктивності праці. Таким чином, виробничо-господарська діяльність у туристичній галузі виступає системоутворювальним фактором впливу на розвиток економіки в цілому.

Розвиток туристичної індустрії серйозно впливає на розвиток усієї економічної системи. При цьому вплив на економіку, має як прямий, так і непрямий характер.

Прямий вплив виявляється в тому, що витрати туристів, які приваблюються підприємствами тур

індустрії, підвищують доходи відповідної території, сприяють створенню нових робочих місць, зростанню рівня життя працівників туристичних підприємств.

Непрямий вплив виявляється в тому, що підприємства індустрії туризму, до яких безпосередньо надходять витрати туристів, коли придбають товари і послуги, необхідні для здійснення своєї діяльності, генерують економічну активність цілого ряду суміжних галузей. Ефект, пов'язаний з розвитком індустрії туризму, полягає не лише в тому, що вона дає деякий вихідний імпульс у формі припливу грошових коштів, зокрема іноземної валюти, а й у тому, що породжує хвилі зростання [4].

Функціонування туризму як специфічної галузі національної економіки базується на виробництві та споживанні туристичного продукту, що дає змогу зробити висновок про об'єктивне існування ринку туристичних послуг.

Механізми державного регулювання туристичною галуззю є складною, штучно створеною системою з визначеною структурою та взаємозв'язками. Адміністративний механізм державного регулювання туристичної галуззі пронизує усі відносини у сфері державного регулювання і є сукупністю прийомів впливів, заснованих на використанні об'єктивних організаційних відносин між людьми та загально-організаційних принципів управління. Механізми державного регулювання туристичною галуззю повинні функціонувати так, щоб створювати сприятливе середовище для розвитку туризму в регіонах України.

Література:

1. Адміністративний механізм державного регулювання туристичної галузі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=513>. – Заголовок з екрану.
2. Нижник Н., Керецман В., Саєнко В. Співвідношення державного регулювання регіонального розвитку та регіонального управління // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2004. – № 1. – С. 275 – 279
3. Хогтон Дж., Кук Н., Усанова Н. Взаємодія державних і недержавних структур у справі формування політики підтримки малого бізнесу: варіант для України // Економіка України. – 1997. - № 11. - С. 41- 44.
4. Законодавче та правове забезпечення туристичної діяльності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/23008/>. – Заголовок з екрану.
5. Герасименко В. Г. Управління національним туризмом у контексті міжнародного досвіду / В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк // Вісн. ДІТБ / голов. ред.: д.е.н., проф., академік АЕН України М. М. Туріянська; Донец. ін-т турист. бізнесу. - 2008. - № 12. - С. 19-24. - (Серія "Економіка, організація і управління підприємствами" (в туристичній сфері))

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Єрофєєнко Лариса Василівна.

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Наргиса Икромова, Камола Фармонова
(Фергана, Узбекистан)

КАК ПЕРЕСТАТЬ СПОРИТЬ В СЕМЬЕ

Удастся ли вам с супругом спокойно обсуждать проблемы? Или вас не покидает чувство, будто вы идете, по минному полю и каждый неосторожный шаг может, вызвать взрыв эмоций, и перерасти в жаркий спор? Если это так, не сомневайтесь: ситуацию *можно* исправить. Но сначала нужно выяснить, почему вы с супругом часто спорите.

Недоразумения. Однажды одна женщина поделилась: «Порой я что-то говорю своему мужу, но у меня не получается выразить мысль так, как хотелось бы. А иногда я твердо уверена, что сказала мужу о чем-то, но на самом деле я об этом только *подумала*».

Разные мнения. Как бы вы с супругом ни подходили друг другу, ваши взгляды по некоторым вопросам будут различаться. Почему? Потому что нет двух совершенно одинаковых людей. С одной стороны, это делает семейную жизнь более интересной, а с другой — может приводить к трениям. Нередко оказывается верным последнее.

Отсутствие хорошего примера родителей. Вот что говорит одна женщина: «Мои родители постоянно ссорились и отпускали язвительные замечания в адрес друг друга. Поэтому, когда я вышла замуж, я стала разговаривать со своим мужем так же, как мама говорила с отцом. Я просто не научилась проявлять уважение».

Задеты более глубокие чувства. Нередко причину ссоры нужно искать глубже. К примеру, спор, начавшийся словами: «Ты вечно опаздываешь!» — может быть совсем не о важности пунктуальности. Просто один из супругов чувствует, что с ним обращаются неуважительно.

Какова бы ни была причина разногласий, частые ссоры могут негативно сказаться на здоровье и даже привести к разводу. Как же перестать спорить? Что можно сделать?

Чтобы научиться предотвращать разногласия, нужно понять их подлинную причину. В один из спокойных моментов попробуйте выполнить следующее задание вместе с супругом.

1. Пусть каждый из вас напишет на отдельном листке бумаги, из-за чего вы в последний раз спорили. Например, муж может написать что-то вроде: «Ты целый день провела с подругами, но даже ни разу мне не позвонила и не сказала, где находишься». А жена может написать: «Тебе просто не понравилось, что я общалась со своими друзьями».

2. Затем честно обсудите, действительно ли проблема была настолько серьезной? А может, просто не стоит обращать на нее внимание? Иногда ради мира лучше поступить по-доброму: закрыть вопрос и признать, что каждый вправе остаться при своем мнении. То есть кто прощает проступок другого, тот поступает по любви, а кто продолжает вспоминать о нём, тот разлучает близких людей.

Если вы и ваш спутник жизни пришли к выводу, что проблема незначительная, извинитесь друг перед другом и больше к ней не возвращайтесь. Можно применить мудрый принцип: «будьте терпимы друг к другу и великодушно прощайте друг друга, если у кого-то есть причины жаловаться на другого».

В случае же, когда одному из супругов дело кажется более серьезным, можно выполнить следующее задание.

3. Пусть каждый из супругов напишет, какие чувства он испытывал, когда вы ссорились. Так, муж может написать: «Я чувствовал, что тебе приятнее быть со своими подругами, чем со мной». А вот возможные слова жены: «Я чувствовала, что ты обращаешься со мной как с ребенком, которому на все нужно спрашивать папиного разрешения».

4. Поменяйтесь листками и прочитайте, что написал другой. Какие более глубокие чувства вашего супруга были задеты во время ссоры? Вместе подумайте, что было истинной причиной конфликта и как можно было избежать спора. Ведь всем известно, что «глупый человек весь свой дух выплёскивает, а мудрый хранит его спокойным до конца».

5. Супруги могут вместе обсудить, какую пользу они извлекли, выполняя это задание.

Литература:

1. Книга мудрых принципов и советов.
2. Книга «Вопросы молодежи. Практические советы». 1998 год.
3. Книга «Ответы на твои вопросы». Том I. 2008 год.
4. Книга «Ответы на твои вопросы». Том II. 2011 год.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ми живемо в часи небаченої ще в історії людства науково-технічної революції. І життя в усіх його проявах стає різноманітнішим і складнішим. Воно чим далі, тим більше вимагає від людини не шаблонних звичних дій, а рухливості мислення, швидкого орієнтування, творчого підходу до вирішення складних і простих завдань.

Людині сьогодні, якщо вона хоче активно брати участь у житті суспільства, якщо вона хоче реалізувати себе як особистість, а це є психологічною внутрішньою потребою кожного, необхідно постійно виявляти свою творчу активність, виявляти й розвивати свої індивідуальні здібності, безупинно навчатися та самовдосконалюватися.

Вирішення цієї проблеми пов'язано з пошуком найбільш ефективних способів і засобів навчання, форм організації занять у педагогічному процесі з метою реалізації творчого потенціалу студентів і розвитку їхніх творчих здібностей у системі вищої освіти.

Ученівже давно намагалися розгадати загадку творчості. Цією проблемою займалися такі видатні діячі педагогіки, філософії, психології, як Л.С. Виготський, Е.В. Ільєнков, Я.А. Пономарьов, Ю.З. Гільбух, В.В. Клименко, Л.А. Венгер, Н.С. Лейтес, А.К. Дусавицький та ін.

На жаль, сьогодні нерідко зберігається репродуктивний підхід до засвоєння знань. Часто навчання зводиться до запам'ятовування й відтворення дій, типових способів вирішення завдань. Одноманітне, шаблонне повторення одних і тих же дій може призвести до втрати здатності до творчості.

У зв'язку з цим виникає необхідність цілеспрямованої організації самостійної діяльності студентів, перегляду її змісту, форм і засобів, що сприяють цілеспрямованому розвитку їхніх творчих здібностей. Завдання викладача виявити та допомогти розвинути творчі здібності кожного студента, які характеризуються як індивідуально-психологічні особливості, тобто такі якості, якими відрізняється одна людина від іншої [4, с. 22].

Доцільно відмітити, що в сучасній психології не має однозначної думки щодо природи творчого мислення. Одні дослідники вважають, що здатність до творчості є вродженою, другі - і до них відносимо себе ми - стверджують, що здатність, можливо й необхідно розвивати.

Творчість являє собою тип діяльності, який створює якісно нові матеріальні і духовні цінності або висуває нові, ефективніші способи розв'язання тих чи інших наукових, технічних, соціальних та інших проблем. Психолог К.К.Платонов характеризує творчість як "мислення у його вищій формі, яке виходить за межі того, що потрібно для розв'язування задачі, що виникла, вже відомими способами". Творча особистість виявляється в активній багатогранній діяльності людини, що полягає у засвоєнні і накопиченні знань, умінь, явищ, фактів у відповідній галузі матеріального і духовного виробництва і що є базою для інтелектуального пошуку, у наявності у неї культури мислення, постійного розширення бази знань для експериментування [10, с. 35].

Для творчої особистості властива орієнтація не на результат, а на процес. Для неї характернее пізнання заради пізнання. Основним критерієм творчості тут висувається оригінальність пропонуєваних ідей.

Багатьма педагогами творча діяльність визначається як вихід за межі вже існуючих знань, створення чогось нового, оригінального [3, с. 249-250].

Існують методики спонукання та удосконалення творчого мислення. Ефективність вирішення завдань творчого характеру залежить від стилю мислення індивіда. Опираючись на власні дослідження, а також на висновки інших авторів, виділяємо в системі творчого потенціалу особистості у сфері послуг такі основні складові:

1) інтенсивно-пошукова мотивація містить задатки, нахили, які проявляються в підвищеній чутливості, певній вибірковості, а також в динамічності психічних процесів;

2) пізнавальна активність – це інтереси, їх спрямованість, частота і систематичність прояву, домінування пізнавальних інтересів; схильність до постійних порівнянь, співставлень;

3) незалежність, самостійність, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбство, систематичність в роботі, сміливе прийняття рішень; здатність до вироблення особистісних стратегій і тактик при вирішенні загальних і спеціальних нових проблем;

4) чутливість до продуктів розумового процесу передбачає емоційну забарвленість окремих процесів, емоційне відношення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір тощо [9, с. 28-32].

У сучасних умовах людина повинна сприймати величезний обсяг інформації, осмислювати її і на основі здобутих знань самостійно розв'язувати нові, складніші завдання. І якщо сьогоднішній студент – завтрашній випускник – буде мати глибокі та міцні знання, вміння їх застосовувати в різних практичних ситуаціях, то він з може стати конкурентоспроможним на ринку праці, максимально реалізує свої потенційні можливості.

Щоб людина могла самостійно пізнавати навколишній світ, її цьому треба вчити. Як свідчить досвід, найбільш ефективним і виправданим в цьому плані є застосування інтерактивних методів навчання, де

учитель перестає бути головним джерелом інформації, але зростає його роль в організації самостійної пізнавальної діяльності студентів. Усім відомо, зонайкраще людина робить ту справу, яка їй подобається; дитину можна навчити, тільки зацікавивши. Кожна навчальна дисципліна має свої специфічні особливості, які дають змогу певним чином сприяти формуванню інтересу у студентів, їх самостійності та творчої активності.

Інноваційне навчання – процес і результат творчого пошуку оригінальних та нестандартних рішень освітніх проблем, зокрема: нових навчальних технологій, оригінальних виховних ідей, нестандартних підходів в педагогічному управлінні тощо. Воно має ті ж компоненти, що й традиційне навчання, однак змінюється змістовне наповнення цих компонентів, зокрема мети, змісту, форм, методів організації тощо.

Інноваційне навчання, на відміну від традиційного, спрямоване не на навчальний предмет і подання студентові повної суми знань, а передовсім – на розвиток особистості студента. Мету такого навчання філософ К. Поппер визначив двома словами: «Не зашкодь... дай молодим те, в чому вони відчують нагальну потребу, щоб стати незалежним від нас і спроможними робити свій вибір» [8, с. 43].

Слід також пригадати слова К. Роджерса, що «не так вже важливо вчити дітей, як важливо створити ситуацію, в якій дитина просто могла б вчитися сама і робила б це із задоволенням» [7, с. 23].

Інноваційне навчання передбачає розвиток у студентів таких умінь і навичок:

- збирати й аналізувати матеріали, що надходять з різних джерел, і критично використовувати ці матеріали;

- обирати між різними версіями або тлумаченнями декілька точок зору і давати їм оцінку;

- відрізнати факт від вимислу, викривати упередженість, необ'єктивність;

- робити незалежні та виважені оцінки та досягати справедливих і збалансованих рішень на підставі аналізу доступних фактів та вивчення широкого кола можливостей;

- розуміти, що ті або інші висновки можна знову оцінювати у кризь призму нових або заново переглянутих фактів [1, с. 123].

Принциповою відмінністю інноваційного навчання є те, що в ньому головною дієвою особою є студент. Відомий педагог Дж.Дьюї зауважував, що інноваційне навчання ґрунтується на принципово відмінних уявленнях про дітей і знання і підкреслював: «Ми повинні стати на місце дитини і виходити з неї [6, с. 36].

Інноваційне навчання створює новий тип навчально-виховного процесу, який не обмежує особистість викладача і студента, а надає простір для творчості.

З метою формування творчої особистості студента в навчальному процесі сучасна дидактика рекомендує збагачувати традиційні методи навчання такими прийомами та способами, які сприяли б формуванню у студентів мотивації учіння майбутньої професійної діяльності та змістових життєвих настанов, високого рівня активності й емоційної заангажованості в навчально-пізнавальній діяльності, створенню умов для активного набуття учнями загальнонаукових та професійних знань, навичок та вмінь.

Аналіз досвіду роботи вчителів, власних спостережень дає змогу виділити низку труднощів, що гальмують розвиток творчих здібностей особистості. Найвагомішими серед них є психолого-гносеологічні, які ґрунтуються на “здоровому глузді”, інерції думки, стереотипності мислення.

Розвитком творчості й узагалі творчим процесом керувати важко. Вплинути на організацію такої діяльності можливо, лише створивши для цього відповідні умови, а саме: 1) проводити навчання в атмосфері взаєморозуміння, співтворчості, сприймаючи кожного студента як особистість; 2) пріоритетною має стати діалогічна форма ведення занять, коли студенти мають змогу самостійно мислити, вносити пропозиції, набувають навичок відстоювати свою думку; 3) на заняттях доцільно створювати ситуації вибору і давати можливість студентам здійснювати цей вибір [2, с. 51].

Метод творчих завдань, які виступають активним засобом активної роботи мислення, напруження пам'яті, актуалізації накопичених знань, є основним у процесі формування досвіду перетворювальної діяльності. Певна послідовність творчих завдань зумовлюється рівнем їх складності, який співвідноситься з певним етапом пізнавального процесу.

Розвиток творчих здібностей не віддільний також від процесу виховання певних рис характеру. У педагогічній й практичній є чимало прикладів, коли особа має великі здібності, але вони лишаються нерозвиненими. Причина цього явища полягає у відсутності або непостійності тих рис характеру, які можуть забезпечити розвиток творчих здібностей, а саме: сміливість, готовність до ризику, самостійність, ініціативність, упевненість у своїх силах і здібностях, цілеспрямованість, наполегливість, уміння довести почату справу до кінця, працелюбність, емоційна активність [5, с. 108].

Метою творчої навчальної діяльності студентів має бути пробудження активних дослідницьких інтересів. Активність і глибока зацікавленість творчим процесом сприяють розширенню знань, інтересів і форм пізнання, стимулюють до пошуку нових фактів, додаткової інформації.

Таким чином, дослідження науковців, експериментальні дані дозволяють визначити такі педагогічні умови, які сприяють формуванню творчих здібностей студентів: забезпечення позитивної мотивації студентів до навчальної чи навчально-творчої діяльності; введення й активне використання нових форм і методів, які стимулюють розвиток творчих здібностей особистості; творча атмосфера, здоровий морально-психологічний клімат у колективі; залучення студентів до активної комунікативно-ігрової діяльності. Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Ми вважаємо, що творчу навчальну діяльність треба планувати з урахуванням етапів творчого процесу, оскільки його основним етапам відповідають різні

складники кінцевого продукту творчої діяльності студентів, що забезпечує можливість педагогічного управління та самоуправління цим процесом.

Література:

1. Галузинський В.М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні: навчальний посібник / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. –К.: ІНТЕЛ, 1995.–168 с.
2. Дьюї Дж. Моєпедагогічне кредо / Дж.Дьюї // Шлях освіти. –1998. –№4 – С. 50–53
3. Жигір В.І., Чернега О.А. Професійна педагогіка: Навчальний посібник / За ред. М.В.Вачевського.- К.: ТОВ «Кондор», 2011.- 336 с
4. Коссов Б. Б. Творческое мышление, восприятие и личность / Б. Б. Коссов. - М. - Воронеж, 1997. - 47 с.
5. Маркова А.К. Формирование мотивации учения: Книга для учителя / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
6. Паламарчук В. Педагогічні інновації міфи та реалії / В. Паламарчук //Директор школи, лицею, гімназії. – 2002. –№ 3. –С.36 –40.
7. Роджерс К. Вопросы, которые я бы задал, если бы был учителем К. Роджерс // Семья и школа. – 1987. –№ 10. –С. 20–25
8. Савельев А. Инновационное высшее образование / А.Савельев // Высшее образование в России. – 2010. –№ 6. –С.43–45.
9. Савченко О.Я., Ляшенко О.І, Федяєва А.М. та ін Нові технології навчання: Наук.-метод. зб./Ред.кол.: Б.І.Холод (головний редактор). – К.: НМЦВО, 2000. – 204 с.
- 10.Слепкань З.І. Наукові засади педагогічногопроцесу у вищій школі. - К.: НПУ, 2000. - 210 с.

Віра Прохорчук, Валерія Наумець
(Київ, Україна)

ШЛЮБ ТА РОДИНА: ПОГЛЯД ОЧИМА СТУДЕНТІВ

В умовах нестабільності сучасного вітчизняного суспільства вагомої ролі для особистості набуває родина як осередок психологічної стабільності. Побудова молодими людьми власної родини суттєво визначається їх шлюбно-родинними настановами, які формуються ще з раннього дитинства. На сучасному етапі важливо досліджувати шлюбно-родинні настанови молоді, адже ми розглядаємо уявлення про сімейне життя в аспекті картини світу людини, так як картина світу – це реалізація потреби людини орієнтуватись в світі не лише фізично, а й інтелектуально, на основі розуму та власного досвіду. Але досить часто уявлення людей про своє сімейне життя, про майбутнього шлюбного партнера формуються під впливом ілюзорної картини світу, яка нав'язує занадто ідеалістичні, відірвані від реальності уявлення. Ілюзорна картина світу – це викривлені стереотипами, страхами, проєкціями, упередженнями уявлення про світ та самих себе. Дослідження шлюбно-родинних настанов молоді відкриває можливості для корекції неправильних уявлень хлопців і дівчат щодо інституту сім'ї.

Метою роботи є розкриття психологічних настанов представників пізнього юнацького віку щодо шлюбу та дітонородження.

Сім'я – найважливіший з феноменів, що супроводжують людину протягом усього її життя. Значущість її впливу на особистість, складність, багатогранність і проблематичність обумовлюють велику кількість різних підходів до вивчення сім'ї, а також визначень, що зустрічаються в науковій літературі. Предметом вивчення стає сім'я як соціальний інститут, мала група і система взаємин. А.І. Антонов стверджує, що сім'ю створює відношення «батьки-діти», а шлюб виявляється легітимним визнанням тих відносин між чоловіком і жінкою, тих форм співжиття або сексуального партнерства, які супроводжуються народженням дітей. Він звертає увагу на просторову локалізацію сім'ї – житло, будинок, власність – і економічну основу сім'ї – загальну діяльність батьків і дітей, що виходить за вузькі горизонти побуту і споживання. Автор визначає сім'ю як засновану на єдиній загальнородинній діяльності спільність людей, пов'язаних шлюбно-кровним спорідненням. «Ядерною» структурою в цьому соціологічному варіанті виступає звичайна родина, представлена у триєдності відносин подружжя-батьківства-споріднення. Випадання однієї з цих ланок, по Антонову, характеризує фрагментарність сімейних груп [1].

Між поняттями «шлюб» і «сім'я» існує тісний взаємозв'язок. Однак у суті цих понять є й чимало особливого, специфічного. Так, вчені переконливо довели, що шлюб і сім'я виникли в різні історичні періоди. Зокрема А. Г. Харчев визначає шлюб «як історично мінливу соціальну форму відносин між жінкою та чоловіком, за допомогою якої суспільство впорядковує і санкціонує їх статеве життя і встановлює їх шлюбні та батьківські права і обов'язки», а сім'ю «як інституційовану спільність, що складається на основі шлюбу і породжує правову та моральну відповідальність подружжя за здоров'я дітей, їх виховання» [3, с. 27].

Унікальність шлюбу і сім'ї криється в їх емоційному і кровно-родинному потенціалі. Перші уявлення про шлюб дитина здобуває в батьківській сім'ї або в її альтернативі. Внаслідок спілкування з батьками, іншими людьми в неї формуються гендерні сімейно-рольові якості. Як відомо, дівчата обирають стратегію поведінки представників жіночої статі: матері, сестри, бабусі або тітки, і, навпаки, чоловіки дотримуються

чоловічої лінії поведінки: батька, брата, вітчима, дідуся або дядька. Найсильніший вплив мають ті, які стають взірцем для дитини. Хоча говорити про те, що дівчина не може обрати за приклад поведінку чоловіка, або хлопець не обере жіночий варіант, недоцільно.

Уявлення, здобуті дитиною в сім'ї, проектується в подальшому на доросле життя, а родинне оточення вважається найвпливовішим чинником формування образу сім'ї у свідомості людини. За свідченням О.А. Столярчук, приймаючи рішення про одруження, людина спирається на свій життєвий досвід, накопичений нею під час дошлюбного періоду. Впродовж дошлюбного періоду відбувається накопичення молодістю людиною досвіду родинної взаємодії в генетичній сім'ї, формування шлюбних настанов, накопичується досвід спілкування з протилежною статтю [2, с. 43].

Подружні стосунки зазвичай виникають в результаті офіційного оформлення відносин кохання. Це підтверджує сучасна статистика мотивів вступу в шлюб. Під подружніми стосунками як формою міжособистісних взаємин розуміється сукупність соціально регламентованих відносин між шлюбними партнерами. У країнах з моногамною формою шлюбу в подружні відносини включені лише два партнера, чоловік і жінка, причому їх відносини передбачаються бути довічними, хоча не завжди справа йде саме так. Подружні відносини є частиною сімейних відносин, тому за змістом, функціями, способом регулювання вони значно відрізняються від відносин кохання. З точки зору суспільства функція шлюбу полягає в забезпеченні громадського контролю над відтворенням населення і сексуальною поведінкою. З точки зору індивіда шлюб є міжособистісними відносинами, що дозволяє задовольнити потребу в емоційній прихильності, індивідуальному коханні, потребу в продовженні роду, організації побуту і дозвілля, моральній і емоційній підтримці.

Співжиття подружжя часто полегшується за рахунок компенсування несумісності в одній сфері іншою, в якій є сумісність. Як вже говорилося, функцій сімейно-шлюбних відносин кілька. Несумісність в господарсько-побутовій сфері (область фізичного комфорту) може компенсуватися сексуальною сумісністю. У молодому віці так найчастіше і відбувається, коли молодята настільки підходять один одному фізичному аспектів кохання, що відбувається сильне «зацікнення» на важливості саме цієї сфери спільного життя. Інші сфери дають про себе знати пізніше, і тоді можливий розлад у стосунках. Відсутність дітей і незадоволеність дітородних і виховних функцій, духовна роз'єднаність, господарсько-побутова невлаштованість можуть зруйнувати союз, заснований тільки на сексуальній сумісності [4, с. 556].

Для виявлення уявлень про шлюб та дітонародження представників пізньої юності було використане анкетування, в якому студентам обох статей (вибірка становить 73 особи, віковий діапазон – від 18 до 23 років) було запропоновано відповідати на ряд запитань відкритого і закритого характеру. Запитання стосувалися уявлень про характер сімейних відносин, позитивних та негативних рис подружнього партнера, ставлення до наявності та кількості дітей у подружжі.

Опрацьовані результати анкетування показали, що 90% дівчат і 66,2% хлопців надають перевагу зареєстрованим шлюбним відносинам, в той час як близько 10% опитаних представниць жіночої статі байдуже ставляться до питання характеру відносин у партнерстві. Частина хлопців є прихильниками безшлюбного життя, оскільки своє позитивне ставлення до такого статусу висловили 33,8% опитаних представників сильної статі.

Хоча сьогодні вінчання вже не є розповсюдженим і обов'язковим явищем, проте близько 40% дівчат вважають його запорукою щасливого шлюбу, а ще 30% наголошують на двосторонньому бажанні партнерів у вирішенні цього питання. Значно відрізняються погляди хлопців щодо цього питання, 39,3% хлопців вважають це примхою віруючих людей, ще 60,6% опитаних погодились би на вінчання.

Донедавна патріархальна концентрація родинної влади вважалась у межах слов'янського менталітету єдино правильним варіантом сімейних стосунків, але переважна більшість опитаних виявили прогресивні настанови щодо цього питання, а саме 55% дівчат вважають оптимальним ситуативний розподіл влади, коли чоловік і жінка спільно приймають рішення. На цьому питанні думки хлопців розділились, позаяк 33,3% вважають головним традиційний патріархальний (чоловік – глава сім'ї) розподіл родинної влади; 33,3% вважають, що дружина повинна приймати всі найважливіші рішення; та 33,3% хлопців за ситуативний розподіл влади.

Проведене анкетування засвідчило, що 65% респондентів жіночої статі та 72,6% чоловічої частково запозичили б досвід своїх батьків у подружньому житті. Однак відсоток опитаних, які вважають, що сімейний досвід їх батьків має негативний характер, все ж таки великий і складає майже 25% опитаних дівчат та 27% хлопців.

В умовах сучасної глобалізації та емансипації жінка все активніше входить до професійної сфери. Цей процес наразі розвивається швидкими темпами, і все більше представниць слабкої статі активно будують свою кар'єру, розвивають професійні й особистісні здібності. Відображення такого стану речей бачимо і в отриманих результатах, які показують, що 80% дівчат та 67% хлопців вважають доречним рівноцінний розподіл обов'язків між чоловіком та дружиною, який включає в себе працевлаштування і економічне забезпечення родини обома подружніми партнерами, так само як і виконання ними побутових завдань та виховання дітей. Водночас досить високим є показник прихильників серед хлопців (33%) традиційного розподілу родинних функцій, де економічне забезпечення здійснює чоловік, а дружина підтримує побут і виховує дітей.

Процес вибору майбутнього шлюбного партнера багато в чому ґрунтується на особистісних якостях претендента, бо окрім почуття кохання, у нашому виборі ми орієнтуємося на риси характеру, які вважаємо

обов'язковими у людині. Із результатів нашого дослідження випливає, що найбільш суттєвими позитивними якостями, якими мають бути наділені майбутні чоловіки, є вірність (35% виборів) та чесність (33%), не менш важливими виявилися цілеспрямованість (30%), яка складає 24% виборів опитаних дівчат. Отже, представниці слабкої статі все ж таки мають тенденцію обирати шлюбного партнера, на якого можна розраховувати у різних життєвих ситуаціях, який має мету і активно намагається втілити її у життя.

Опитані хлопці, в свою чергу, цінують у жінках такі риси, як вірність (45% виборів), доброту (20%), розум, чесність (по 15%). Із вищезазначеного можна зробити висновок, що молоді люди воліють обрати для шлюбного життя дівчину, яка буде вірною супутницею та берегинею.

Неприйнятними якостями майбутнього шлюбного партнера для опитаних дівчат виявилися будь-які прояви невірності, агресії, брехливості (26%), байдужості (21%) та егоїзму (17%). Отримані результати свідчать про те, що у майбутньому чоловікові дівчата перш за все вбачають надійну підтримку та опору. Хлопці, називаючи якості, які вони не терпіли б у шлюбного партнера, вказали на егоїзм (33,3% виборів), інфантильність (33,3%), невірність (33,3%), що є свідченням того, що представникам сильної статі потрібна любляча та вірна супутниця, яка здатна подбати про нього та їхню майбутню родину.

Проведене анкетування дозволило визначити чинники успішного шлюбу очима дівчат та хлопців пізнього юнацького віку, що відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати ранжування чинників успішного шлюбу

<i>Назва чинника</i>	<i>Рейтингове місце</i>
Взаємне кохання	1
Подружня вірність	2
Інтерес, взаєморозуміння і підтримка	3
Узгодженість життєвих цінностей і потреб	4
Сексуальна сумісність	5
Достатньо грошей	6
Наявність власного житла	7
Наявність дітей	8
Прихильність родичів	9
Відсутність шкідливих звичок (алкоголізму, наркоманії, патологічної азартності тощо)	10

Як виявило наше дослідження, 30% опитаних дівчат стримано відносяться до відмови від дітей, оскільки вважають, що краще взагалі не мати дітей, ніж не бути спроможним їх виховати. Половина опитаних дівчат зазначають, що неприродно відмовлятися від дітей і негативно ставляться до цього явища, в той час як серед хлопців цей показник надзвичайно високий – 90,9%. Близько 10% представниць слабкої статі мають нейтральне відношення до процесу «чайлд-фрі». Більшість опитаних дівчат хочуть стати матерями, зазначаючи, що планують народити двох дітей (60%) або одну дитину (5%), а лише 35% готові народити трьох або більше дітей. Результати опитування показали, що є багато охочих в перспективі стати батьками і серед хлопців. Більшість опитаних представників сильної статі (64,7%) зазначає, що готові до виховання двох дітей.

Отож, за думкою опитаних, можна зробити такий висновок: запорукою щасливого шлюбу виступає взаємне кохання, хоча не менш важливими вважаються спільні інтереси і життєві цінності. Розповсюджується тенденція відходу від думки родичів, як визначальної у виборі шлюбного партнера. А народження дітей багато в чому залежить від взаємності почуттів та економічного забезпечення подружньої пари, що впливає на кількість народжених дітей та надання адекватних умов забезпечення і виховання. В цілому дослідження засвідчило досить прогресивний характер настанов опитаних представників пізньої дорослості щодо питань шлюбно-родинних взаємин.

Література:

1. Антонов А. И. Социология семьи /А. И. Антонов, В. М. Медков. – М.: Аспект-Пресс, 1998. – 278 с.
2. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї: навч. посіб. / О. А. Столярчук. – Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. – 136 с.
3. Харчев А. Г. Дослідження родини: на порозі нового етапу / А. Г. Харчев // Социологические исследования. – 1986. – № 3. – С. 26-29.
4. Шнейдер Л. Б. Семейная психология: уч. пособ. / Л. Б. Шнейдер. – М.: Академический проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2006. – 768 с.

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент Столярчук Олесь Анатоліївна.

НОАНЪАНАВИЙ МЕТОДНИ ҚЎЛЛАШНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ

Касб-хунар коллежларида кузатилган дарслар асосида шундай фикрга келиндики, таълим методларининг хар бири ўқувчиларга билим бериш, уларни маънавий-ахлоқий тарбиялашга хизмат қилмоқда.

Аммо ҳуқуқий демократик жамият қуриш сари дадил ривожланаётган юртимизда таълим ҳалқаро андозаларга мос ҳолда тараққий этмоқда. Ёш авлодда она-Ватанга, мустақиллик ғояларига садоқат туйғусини қарор топтиришда миллий истиқлол ғоясини сингдириш муҳим аҳамият касб этади. Бу эса юртимизда хар бир фуқаронинг маънавий камолотини ифодалайди. Маънавий камолот эса Президентимиз сўзлари билан айтганда, "Мамлакатимизнинг куч-қудрати, халқнинг маънавий камолотидир". Инсоннинг маънавий камолотга эришиши учун эса таълим-тарбия, билим, мустақил фикрлаш муҳим омил ҳисобланади.

Бу мақсадга эришиш учун таълим мазмунини давлат таълим стандартлари асосида такомиллаштириш, ўқувчилар билимини таълим талабларига мослигини аниқлаш, таълим методларини такомиллаштириш, ноанъанавий таълим методларидан фойдаланиш талаб этилади. Демак, ҳозирги кундаги асосий вазифа ўқувчиларни фаоллаштириш, узи урганишга етакловчи метод ва усулларни қўллашни тақозо этади.

Биз амалиёт давридаги коллеж ўқитувчиларининг дарсларини кузатдик, мустақил дарсларни ташкил этдик. Педагогик коллежда кузатилган дарслар асосида шуни айтиш мумкинки, ўқитувчилар анъанавий методларни такомиллаштириш асосида ҳам яхши натижага эришмоқдалар. Демак, анъанавий ёки ноанъанавий методда бўлмасин, таълим-тарбиянинг юқори самара бериши ўқувчининг истаги ва интилишига, мустақил фикрлашига боғлиқ. Бу тамойил, айниқса, юқори синф, коллеж ва олий таълимда фанларни мустақил фикрлаш асосида ўрганишни тақозо этади. Буюк мутафаккирларимиз Алишер Навоий, Воиз Кошифийларнинг таълим-тарбия ҳақидаги фикрлари буни исботлайди. Уларнинг фикрлашича, таълим-тарбиядаги асосий талаб ўқувчига қаратилади. Ушбу тамойилдан келиб чиқиб методларни ўрганган педагоглардан Ю. К. Бабаиский таълим методларини ўқувчи фаолияти нуқтаи назаридан таърифлайди ва уларни куйидаги турларга бўлади:

- а) ўқув-билув фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш методлари;
- б) ўқув-билув фаолиятини рағбатлантириш методлари;
- в) ўқув-билув фаолиятиинг самарадорлигини назорат қилиш методлари.

"Кадрлар тайёрлаш миллим дастури"га кўра юқоридагилардан кўриниб турибдики, узлуксиз таълимнинг барча босқичларида таълимни такомиллаштириш, ўқувчиларнинг билиш фаолиятини бошқариш, шахс сифатларини шакллантиришга қаратилган метод ва усулларни қўллашга аҳамият ортади. Шуни айтиш лозимки, таълимнинг ноанъанавий методи янги педагогик технологиянинг асосий кўринишларидан бўлиб, таълим-тарбия жараёнини такомиллаштириш, шахс сифатларини шакллантириш, ўқувчилар билиш фаолиятини оширишга хизмат қилади. Таълимдаги ноанъанавий методлардан фойдаланиш амалиётда бир мунча ишланган соҳа бўлса ҳам, касб-хунар коллежларида таълим бериш, ўқувчиларнинг фанни ўрганишдаги моҳиятини ёритишга доир, ноанъанавий методларнинг турлари, ундан фойдаланишга доир тадқиқотлар олиб борилмаган, айрим педагог-методистлар томонидан ноанъанавий методларни таълимга жорий этишга доир мақолалар мавжудлиги ушбу мавзуни мақола шаклида ёритиш эҳтиёжини яратди.

Касб-хунар коллежларида ноанъанавий методларни қўллаш таълим сифатини ошириш, ўқувчилар фаоллигини таъминлаш, бажариб-билим олиш фаолиятини шакллантиради:

1. Илмий-педагогик адабиётлар асосида ноанъанавий методларнинг педагогик тамойилларини аниқлаш, уни таълимга жорий этиш орқали таълим жараёнини такомиллаштириш.
2. Касб-хунар коллежларида ўқитиладиган фанлардан чуқур билим беришга доир энг самарали методларни танлаш ва амалда қўллашга эришиш.

Педагогик адабиётларда ноанъанавий методлар алоҳида ўрганиш объекти сифатида қаралмаган, педагог ва методистлар томонидан амалиётда қўллаш орқали тавсия этилган методлардир. Ж. Йулдошев, С. А. Усмоновларнинг "Педагогик технология асослари" қўлланмасида ноанъанавий методларнинг айрим шакллари турли технология йўналишларида куйидагилар кўрсатиб ўтилган: мустақил ишлаш технологиялари, ўйинлар, эвристик технология. Маълумки, хар бир метод ёки технология таълимнинг мазмунини янгилаш шакллантириш, ўқувчи-талаба шахсини тарбиялашга, уларда касбий маҳоратни оширишга қаратилиши лозим. Таълим жараёнида ўқувчи ва педагогнинг ўзаро ҳамкорликдаги фаолияти ёки дарс давомида талаба-ўқувчининг фаоллигини ошириш, қизиқишларини шакллантириш мақсади кўзда тутилади. Бунда, айниқса, талаба-ёшларга тушунарли бўлган, аниқ натижани кўзлаган методларни, топшириқларни танлаш лозим. Чунки кўпинча топшириқ ноаниқ, тушунарли ҳолда тавсия этилиш ҳолатлари ҳам учрайди. Бундай қўлланган метод натижасиз бўлиб, ўқувчини иккилантириб қўяди, аниқ жавоб беришга изланиш камайдди. Шунинг учун ҳам ноанъанавий методларни таълимга жорий этиш ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ўзаро мулоқоти, ижодий изланишини ривожлантирувчи фаолиятни ташкил этади. Биз амалиёт даврида касб-хунар коллежларида педагогика ва психология фанларини ўқитишда

ноанъанавий методлардан фойдаланилган дарсларни кузатдик. Кузатишлар шуни кўрсатдики, таълимнинг ноанъанавий усулларидан фойдаланишда, кўпинча, интерактив метод-раем, сурат, кўргазмали қуроллардан фойдаланиш, савол- жавоб, дидактик ўйин кабиларга кенг ўрин берилган. Биз тажриба дарсларида тест сўровлари, муаммоли маърузалар методларига аҳамият қаратдик. Булар талабаларнинг фаоллигини тинглаш, жавоб бериш, фикрлаш қобилиятларини шакллантиришда муҳим аҳамият касб этди, ноанъанавий методларни қўллашга интилишини ифода этди. Биз машғулотларни ташкил этишда ноанъанавий методлардан фойдаландик, бунда ўқувчиларнинг топшириқларни бажариб-ўрганиш фаолиятларига эътибор бердик. Кузатишлар асосида шундай хулосага келдикки, ташкил этилган дарсларда топшириқ бериш, кўрсатиш кабилар ижодий фикрлашни таъминлайди.

Ижодий фикрлаш ўзаро биргаликдаги фаолият бўлиб, ижодий фикрлашни эгаллашга қаратилади, яъни, ижодий фикрлашнинг яқуний натижасига эришиш, таълим мақсадининг амалга ошишини таъминлашга йўналтирилган бўлиб, болаларнинг ижодий фикрлашга ўргатиш орқали қайси даражадаги билим ва кўникмани ўзлаштиришини аниқлаш ҳам муҳимдир.

Биз юқорида тавсия этган машғулотларда болаларнинг ижодий фикрлаш кўникмани эгаллаши куйидаги даражаларда бўлиши мумкин:

1. "Жонли бурчак" мавзуси буйича ижодий фикрлаш машғулотида болаларни ижодий фикрлаши бошлангич даражада -яъни болалар курсатиш, саволларга жавоб бериш, топшириқни бажариш орқали ижодий фикрлайдилар.

2. Билим ва кўникмаларни татбиқ этиш орқали иккинчи хафтада тузилган хикоя алгоритмик даражада булиб, бунда куйидаги натижалар кузатилди.

3. "Дам олиш купи" мавзусидаги ижодий фикрлаш эвристик даражада булиб, бунда болалар мустикалар тарзда фикр юритдилар.

4. "Мен тугилиб усган юрт" мавзусидаги ижодий фикрлаш эса ижодий характердаги даражадир, яъни илгари узлаштирилган билим ва кўникмалар орқали ижодий фикр юритилди.

Ижодий фикрлашнинг ЯПТнинг ушбу даражасида ташкил этиш кадрлар тайёрлаш миллий дастуридан келиб чиқадиган мутахассис интеллектини, қобилиятини ва шахе сифатларини улчаш, баҳолаш ва унинг ривожланиши, касбий шаклланишига ёрдам беради.

Шу боис жа.кон педагогикасида ижодий тафаккур сохиби булган шахсни шакллантириш йул ва усулларини излаш тезкорлик билан мақсадгв эришиш йул ва воситалариини яигилай оладиган фаол шахсни шакллантириш эhtiёжи сезилиб бормоқда, ижодкор шахе, ижодий фикр, ижодий тафаккур сохибини тарбиялашда когнитив таълим йуналишини шакллантиришга ахамият берилмоқда. Яъни, машғулотда билимларни такрорлаш эмас, янги билимни кидприш, излашга Интилиш орқали эгаллашгп эришиш назарда тутилади. Дарсда ўқувчи тингловчи эмас, изланувчи, киёсловчи булиши, мулокот купинча ба'с тусини олиши, уқитувчиниш ўқувчига изланиш учун берган йулланмаси айнан бир хил эмас, улардп мусобака рухи сезилиши лозим. Ушбу метод ва фикрлар хар бир шахсдп ижодий фирклаш имкониятини яратиши мумкин, бунда уқитувчининг уі касбига булган муносабати, касбий сифатлари муҳимдир.

Адабиётлар:

1. Ф. Холсаидов, Ў. Бобоёров, Ф. Хасанова. "Маънавият – қалб куёши" – Т.: "Ўқитувчи", 2013. – 110 б.
2. Ш. Қурбонов ва бошқалар. "Баркамол авлод орзуси." – Т.: "ШАРҚ", 1998. – 184 б.

Зоя Юрченко
(Ивано-Франківськ, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ФОРМУВАННЯ ПІДЛІТКОВОЇ ПРОНАРКОГЕННОСТІ У ЗАЛУЧЕННІ ПІДЛІТКІВ ДО АЛКОГОЛЮ І НАРКОТИКІВ

Процес соціалізації сучасного підлітка відбувається за умов перманентної соціальної кризи, руйнації старих стереотипів поведінки, переосмислення нормативних і ціннісних орієнтацій минулого. Отже, відома вікова криза підлітка ускладнюється "віковою" кризою суспільства.

Українське суспільство зіткнулося нині із безпрецедентною за масштабами й наслідками проблемою стрімкого поширення алкогольної залежності та активізації залучення у тенета споживання алкоголю та наркотичних речовин молоді та підлітків. Як наслідок, вживання цих психотропних речовин стало однією із складових соціальної ситуації дитинства.

Найбільшу стурбованість викликає те, що вік "першої проби" алкоголю продовжує неухильно знижуватись. При цьому за рахунок залучення до споживання дівчаток стрімко нівелюється й статева диспропорція юних споживачів наркотиків.

Водночас у наркології і психології відсутній системний підхід до наукового розуміння типу особистості, схильної до уживання психоактивних речовин у контексті вікової соціалізації. Вузькопрофесійне бачення призводить переважно до формування уявлення про узалежену поведінку як хворобу або неспецифічну форму особистісного захисту. Також залишається невизначеним питання про те, зусиллями яких спеціалістів – педагогів, лікарів, психологів, соціальних працівників – насамперед повинна вестися профілактична робота з дітьми та батьками, як підвищити ефективність координації фахівців різних галузей у цій сфері тощо.

Отже, на часі питання про розробку ефективних науково обґрунтованих моделей психолого-педагогічної профілактики формування у дитинстві схильності до вживання алкоголю та наркотиків у нашій країні.

Відомо, що до виникнення наркотичної та алкогольної адикції у підлітків можуть призвести несприятливі мікросоціальні, соціально-психологічні й індивідуально-біологічні чинники (особливо в періоди вікових криз). У сукупності наявних чинників ефективно вирішення досліджуваної нами проблеми ґрунтується на розкритті причин виникнення наркотичної залежності підлітка через вікову призму соціалізації. Пронаркогенну особистість у підлітковому віці необхідно розглядати насамперед у векторі психологічних особливостей віку, акцентуючи увагу у первинній профілактичній та виховній роботі перш за все на показниках та попередженні виникнення деструктивних пронаркогенних психологічних новоутворень і, як наслідок — узалежнення й дезадаптованої поведінки. Тому під первинною профілактикою ми розуміємо насамперед систему заходів, спрямовану на розвиток психологічних характеристик особистості, що забезпечують загальну стійкість особистості до наркотичної контамінації.

Теоретичні розвідки у площині наявного наукового доробку (М. Блейєр, М. Буянов, М. Кабанов, В. Менделєв, Д. Хенсель, Н. Максимова, П. Шабанов та ін.) дозволяють констатувати, що усе різноманіття соціально-психологічних чинників наркотизації суспільства на сучасному етапі розвитку можна структурувати за такими трьома рівнями причинних комплексів: макросоціальний (соціально-економічна, соціально-психологічна нестабільність, втрати моральних орієнтирів, девальвація цінностей тощо); мікросоціальний (спотворення й порушення структури і функцій сім'ї) і особистісний рівень (індивідуально-психологічні особливості особи).

Отже, усі аспекти проблеми формування пронаркогенної особистості за підходами провідних психологічних шкіл, уявляють собою системну єдність на засадах механізму взаємозв'язку й взаємообумовленості.

На думку зарубіжних та вітчизняних провідних фахівців у галузі адиктивної поведінки (Н.Ю. Максимова, Н.В. Дмитрієва, К. Мілютіна, А. Єгоров, О.О. Яременко, О.О. Болтівець, С.В. Березіна, К.С. Лисецький, Л.Б. Шнейдер, В.Д. Менделевич та ін.), для підлітків, коли ще не досягнута стадія індивідуальної психічної або фізичної залежності особистості від певної психоактивної речовини, доцільним є розгляд даної проблеми не в рамках патологічної залежності, а як прагнення особистості відчутти зміну стану свідомості за допомогою хімічної речовини. Тому погляд на адикцію як проблему особистості, "вписану" у соціальний контекст, "занурену" у нього, останнім часом знаходить усе більше прихильників, що знаменують собою виникнення принципово нового підходу у профілактиці та корекції алкоголізації та наркоманії з актуалізацією на соціально-психологічних детермінантах цієї проблеми. Адже низька ефективність лише "медичного" підходу є найсильнішим аргументом, що підтверджує його обмеженість.

Ми поділяємо точку зору С. Березіна та К. Лисецького [1], яка суперечить поширеному погляду, що основним витоком ваблення до наркотиків, алкоголю є підліткове середовище і підліткова субкультура. Зокрема, щодо залучення підлітків до алкоголю, наркотиків стосунки між сім'єю, підлітковою групою та соціальним середовищем виглядають таким чином: джерело причин адикції — сім'я, підліткова група — інструментує процес залучення до алкоголю, наркотиків, соціальне середовище (пропагандою, доступністю психотропних речовин для неповнолітніх, рекламою, поширенням хибних стереотипів дорослості, шкідливих традицій святкування тощо) — породжує неспецифічні умови ризику ранньої алкоголізації та наркотизації.

Саме сім'я, що створює передумови для формування у підлітка генералізованої незадоволеності або виявляється нездатною компенсувати фактори наркотичної контамінації соціальної і біологічної природи. Отже, формується фоновий стан підлітка для становлення адикції, який виникає внаслідок генералізації незадоволеності націбільш значущих потреб вікового розвитку.

А відтак, якщо в результаті пробного уживання наркотика або алкоголю рівень незадоволеності у особи знижується, формується ставлення до наркотика як для засобу, здатного розширити межі можливостей.

В контексті вивчення проблеми виникнення схильності до вживання алкоголю або наркотиків у підлітковому віці нам необхідно визначити, чи належить характер взаємин підлітка з батьками у неблагополучній сім'ї до детермінант становлення у нього рис пронаркогенної особистості (дослідження здійснювались у межах міжнародних соціально-психологічних проектів Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ "Попередження насильства у сім'ї" та "Профілактика алкоголізації та наркотизації підлітків та студентської молоді").

Загальна вибірка для дослідження порівняльного аналізу особливостей взаємин батьків та дітей підліткового віку у неблагополучних та благополучних сім'ях становила 68 сімей, у т.ч. 34 благополучних (I група) і 34 неблагополучних (II група). В цих сім'ях виховується 76 дітей підліткового віку Битківської загальноосвітньої школи III ступеня Надвірнянського району (в т.ч. 32 дитини 11-12 років і 44 дітей віком 13-14 років), з них у благополучних сім'ях — 34 дитини, в неблагополучних — 42 дитини.

Для порівняльної оцінки благополучних і неблагополучних сімей за показниками умов виховання та взаємин батьків та дітей ми провели обстеження сімей за "Карткою відвідування сім'ї" Туріщевої Л. [5, 39-43] та опитування батьків за анкетною "Рівень батьківського розуміння дитини" [5, 92-93], якими було охоплено 45 батьків благополучних і 47 батьків неблагополучних сімей. Крім цього, класним

керівникам 5-8 класів, де вчать діти як з першої, так і з другої групи сімей, було запропоновано скласти характеристики на дітей і виховну атмосферу у їхніх сім'ях за відповідним планом такої характеристики, запропонованим Лодкіною Т. і Кевля Ф. [5, 121-123].

Аналіз результатів дослідження свідчить, що у благополучних сім'ях 77% батьків показали високий і 23% — середній рівень розуміння своїх дітей. Як видно із узагальнених даних, у неблагополучних сім'ях лише 22% батьків досягли середнього рівня розуміння підлітків і 78% — низький рівень розуміння своїх дітей.

Теоретичний аналіз наявного у психологічній науці наукового доробку [1; 2; 3; 4; 5; 6 та ін.] та здійснені нами експериментальні розвідки з проблеми становлення пронаркогенності як бар'єру соціалізації свідчать про доцільність припущення щодо формування в онтогенезі схильності до залежності загалом як комплексу особистісних новоутворень. Ці пронаркогенні новоутворення виникають у процесі психічного розвитку, акцентуються у підлітковому віці, стають бар'єрами соціалізації та утворюють таку психологічну структуру:

- недорозвиненість, обмеженість пізнавальної сфери у контексті негативного ставлення до учіння
- відсутність мотивації досягнення аж до відмови вважати себе суб'єктом діяльності;
- несформованість функції прогнозування поведінки;
- низький рівень розвитку самоусвідомлення, слабкі навички рефлексії;
- екстернальний локус контролю;
- підвищені напруженість, імпульсивність, настороженість, тривожність, збудливість, агресивність;
- низький рівень самоповаги, аж до неприйняття образу власного “я”, що, однак, може маскуватися захисною поведінкою з демонстрацією завищеної самооцінки;
- невміння діяти у адекватному пошуку розв'язання життєвих проблем;
- самозахисний тип реакції на фрустрацію, що виявляється у відмові від діяльності в разі зіткнення з найменшими труднощами;
- суперечність між самооцінкою та рівнем домагань, що виявляється в алогічності та непослідовності діяльності, пов'язаної з подоланням перешкод;
- прагнення до ілюзорно-компенсаторної діяльності, особливо ілюзорного задоволення тієї чи іншої потреби;
- тенденція до втечі від реальності в ситуації фрустрації;
- втрата життєвих орієнтирів, а відтак — поява синдрому “беззмістовного” життя, сильне душевне потрясіння, відсутність уваги з боку батьків, педагогів, друзів;
- підвищена образливість;
- невдоволення життям, яке виникає на ґрунті постійних конфліктів у сім'ї, навчальному закладі, низького матеріального і соціального рівня;
- утвердження атарактичних та гедоністичних, субмісивних, гіперактивуючих мотиваційних засад наркотичної адикції.

Отже, ваблення підлітка до вживання алкоголю та наркотиків як потреба змінити стан свідомості є симптомом більш загального особистого неблагополуччя і логічним наслідком його попереднього розвитку передусім у сім'ї. Психологічна готовність до вживання психотропних речовин загалом, формуючись поступово, поволі реалізується та утверджується в житті підлітка як бар'єр соціалізації. Проведений аналіз сімейного неблагополуччя як причини у залеженості однозначно переконує, що у фокусі профілактичної роботи повинна бути сім'я як первинний інститут соціалізації.

Таким чином, проблема профілактики алкоголізації і наркотизації підлітка в умовах сімейного неблагополуччя на організаційному рівні передбачає розв'язання таких завдань:

1. визначити межі компетенції і змісту роботи психолога, соціального педагога, соціального працівника;
2. визначити сфери і методи взаємодії вищезначених фахівців;
3. встановити форми організації діяльності психолога, соціального працівника і соціального педагога у виконанні функції діагностики, збору та аналізу інформації, інформування, навчання, сприяння у розв'язанні соціально-психологічних проблем, поетапний та поточний контроль.

Література:

1. Березин С.В. Наркомания глазами семейного психолога /С. Березин, К. Лисецкий. — СПб.: Речь, 2005. — 240 с.
2. Егоров А.Ю. Возрастная наркология / А. Егоров.— СПб.: Дидактика Плюс, 2002.— 272 с.— (Серия «Лечение зависимостей»).
3. Максимова Н.Ю. Патопсихология подросткового віку / Н. Максимова, К. Мілютіна, В. Піскун.— К.: Главник, 2008.— 192 с.— (Серія “Психологічний інструментарій”).
4. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения / В.Менделевич. – Спб.: Речь, 2008. – 445 с.
5. Туріщева Л.В. Робота шкільного психолога з батьками / Л. Туріщева.— Х.: Видавнича група “Основа”, 2009.— 128 с.— (Серія “Психологічна служба школи”).
6. Юрченко З.В. Насильство в сім'ї як проблема суспільної моралі / З.В. Юрченко // Сім'я — територія без насильства: Наук.-метод. зб. за ред. З. Юрченко, Л. Бірчинської, Івано-Франківськ: Видавець Третяк І.Я., 2010.— С. 34-47.

СЕКЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА

**Олена Надточій
(Черкаси, Україна)**

АКАУНТ ПОЛІТИКА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА КОРИСТУВАЧА

Віднедавна інтернет у більшості країн світу, зокрема і в Україні, використовують не лише як одну з комп'ютерних технологій, але й як повноцінний інструмент політичної пропаганди та засіб політичного впливу. На думку дослідника О. Водолагіна, інтернет-технології – це більш простий спосіб вплинути на розум електорату, ніж інші різновиди ЗМІ [1]. Нині дослідники визначають інтернет як простір нової демократії, нового громадянського суспільства та як простір політичних комунікацій. Активно впроваджуючись у сферу політики, нові інформаційно-комунікаційні технології не тільки якісно змінили старі уявлення, установки, стереотипи, але й зруйнували форми поведінки, моделі взаємовідносин між політиками та електоратом. Політичний діяч, який активно користується інтернетом, зокрема соціальними мережами, тепер перебуває на «відстані одного кліку» від онлайн-користувача. Це дає йому можливість бути ближчим до народу, зруйнувати стереотип про себе як про «безлику частину бюрократичного апарату», донести свої думки й позиції до потенційних виборців та отримати миттєву зворотну реакцію інших користувачів.

Усі названі аспекти безпосередньо впливають на процеси трансформації громадської думки та іміджу політика. Соціальні мережі стають каталізатором змін традиційних підходів до поширення політичної інформації. Нині пост політика з особистого акаунту в соціальній мережі перетворюється на офіційний коментар засобам масової інформації. З огляду на це, закономірним є поява нового різновиду джерела політичної журналістики – акаунту в соціальних мережах. Наукове осмислення цього феномену невіддільне від аналізу тісно пов'язаних із ним питань специфіки соціальних мереж як елементу публічної політичної комунікації. Науковець зі Школи врядування ім. Дж. Ф. Кеннеді Гарвардського університету П. Норріс у межах дослідження політичного активізму онлайн зауважує, що в сучасному глобалізованому світі змінюються форми політичної участі: на тлі послаблення традиційних її форм (членство в партіях, участь у виборах тощо) зростають альтернативні формати виявлення громадянами своєї політичної та громадської позиції з приводу широкого спектра питань. П. Норріс наголошує, що найважливішу роль у цьому процесі якраз і відіграє інтернет [10].

Варто зауважити, що дослідник М. Яковлев виокремлює чотири основні риси політичного активізму в віртуальному середовищі:

1. Занепад у сучасному глобалізованому світі традиційних форм політичного активізму на тлі розвитку його нових, альтернативних, форм, чому особливо сприяє поширення новітніх цифрових технологій та дедалі більша кількість користувачів інтернету в усьому світі.
2. Виконання інтернет-ресурсами головної функції політичної мобілізації різних соціально та політично активних груп, їхнє перетворення із розрізнених учасників віртуальної групи на активний і згуртований колектив односторонців.
3. Ресурси всесвітньої мережі дозволяють активно вносити інформацію до порядку денного або просто привертати увагу громадськості до певних суспільно-політичних проблем.
4. Політичний активізм у віртуальному середовищі потенційно може набувати радикальних форм хактивізму, кібертероризму тощо [8].

Останнім часом одним з найбільш дієвих засобів політичного впливу в інтернеті є ведення власних сторінок (акаунтів) у різних соціальних мережах. На думку дослідниці Є. Печонкіної, така тенденція базована на прагненні політиків поступово відійти від традиційної вертикальної моделі спілкування з народом, змінивши її на горизонтальну інтерактивну модель комунікації з відкритою структурою [5].

Загалом соціальні мережі – це особливе середовище, в якому політик може активно взаємодіяти зі своїми послідовниками і набувати нових прихильників, зрозуміти, в якому напрямі необхідно рухатися, знаходити шляхи для якісних змін і корегувань. У зв'язку з цим можемо стверджувати, що акаунти політиків мають потенціал в аспекті формування власне політики, політичного дискурсу та політичної участі. Цьому сприяє ще й той факт, що сучасні соціальні мережі як сегмент інформаційного простору, що найшвидше розвивається, поєднують найбільш популярні й найбільш запитувані елементи інформаційних технологій: оперативність, свободу спілкування й різні технічні засоби масової комунікації (персональний комп'ютер, мобільні телефони, гібридні мультимедійні пристрої) [2].

Так, основними перевагами присутності політика в соцмережах є: легкість і швидкість публікування інформації на персональній сторінці; доступ до цільової аудиторії шляхом автоматичного встановлення географічного місця розташування користувача; відсутність просторових і часових обмежень; швидкий зворотний зв'язок з аудиторією – друзями, передплатниками; демонстрація залучення політика чи політичної структури до сучасних технологій, що символізують прогрес (інтернет-конференції, згадування в традиційних ЗМІ про присутність політика в інтернеті); створення видимості підтримки політика інтернет-аудиторією; дешевизна рекламної кампанії у соціальній мережі; законодавча неврегульованість віртуального простору, що дає змогу обходити обмеження щодо використання коштів із виборчих фондів і

здаватися до нечесних методів боротьби без жодних наслідків під час виборчих перегонів; постійне збільшення аудиторії інтернету [6; 7].

Відповідно, соціальні мережі використовують як потужний інформаційний ресурс у передвиборчій боротьбі; як мобілізаційний ресурс, що дозволяє швидко об'єднати населення для проведення певного заходу; як засіб для з'ясування громадської думки з приводу діяльності певного політика. Сторінка в соціальній мережі є, по суті, аналогом досьє на людину, чимось на зразок розширеного резюме, в якому політик може неформально і детально розповісти про себе. Водночас соціальні мережі є широко інформативними, тому найчастіше містять інформацію, на якій не акцентують увагу традиційні ЗМІ: певні деталі з життя особи, неперевірена інформація. Між тим, окрім такого аспекту, як транспарентність (інформаційна прозорість) усієї діяльності в соціальній мережі, все ж ключовою залишається взаємодія між її учасниками. Відповідаючи безпосередньо тим, хто стежить за акаунтом, політик додає до процесу віртуальної комунікації елемент людяності. За твердженням журналістки інформаційного агентства «Associated Press» Барбари Ортутей, для кожного політичного діяча вкрай важливо – отримати якомога більше передплатників на свою сторінку, для того щоб володіти великою опорною силою в разі потреби не тільки в онлайн, але й в офлайн-середовищі» [11].

Для взаємодії популярних особистостей, зокрема і політиків, з пересічними громадянами в соціальних мережах зазвичай використовують три стратегії. Першу називають «Push»-стратегією [9]. Згідно з нею, політик використовує сторінку в соціальній мережі тільки як розширення своєї (як правило, відносно статичної) присутності в інтернеті та додатковий канал зв'язку, щоб отримувати повідомлення зовні. Наприклад, у «Facebook» ця стратегія виражена в наявності заблокованих для громадського обговорення стін.

Друга стратегія називається «Pull» [9]. Соціальні мережі використовують для того, щоб залучити аудиторію до своєї сторінки, де зібрані останні новини. «Pull»-стратегія застосовує політику активного залучення аудиторії, використовуючи певну ступінь взаємодії, у результаті чого з'являються коментарі на відповідних стінах у Facebook і перепости різними користувачами окремих дописів, а згодом – уже і відповіді на коментарі користувачів Facebook.

Третя стратегія називається «мережевою» [9]. Під час її застосування власники сторінок чітко уявляють, хто стежить за їх оновленнями, і увагу якої публіки їм ще необхідно завоювати. У цій стратегії вже немає орієнтури на отримання інформативних повідомлень або навпаки на їх поширення, в ній відбувається стратегічний обмін інформацією та знаннями між окремими учасниками мережі. У такому випадку політичні діячі використовують сторінки в «Facebook», «Twitter» та інших мережах, щоб не тільки стратегічно контролювати і відправляти повідомлення для потенційної аудиторії, але і щоб мати свої «вуха» і «очі» для швидкого реагування на обговорення актуальних питань, що належать до їх відомств і органів, де вони безпосередньо виконують свої посадові обов'язки [5].

Головною перевагою використання політиками соціальних мереж називають можливість привернути увагу молодого покоління до персони публічної особи. Здебільшого молодь є основною аудиторією соціальних web-сервісів, але при цьому часто буває апатичною до внутрішньої та зовнішньої політики. Заручитися її підтримкою – означає завоювати довіру найчисельнішого електорату, з якого швидко виростуть дорослі самостійні люди, чії позиції, думки і життєві установки будуть сформовані саме в молодому віці. Але політичним діячам необхідно враховувати, що використання соціальних мереж для політичної комунікації повинно залишатися не тільки політичним, а й особистим. Соціальні мережі не слід використовувати винятково в межах професійної діяльності, для сповіщення власної політичної програми або порядку денного. Вони повинні також сприяти встановленню особистого контакту з населенням. Якщо, припустимо, політичний діяч бажає поділитися подіями з особистого життя або просто повідомити про звичайні людські справи, то він має на це повне право, як і будь-який інший користувач соціальної мережі.

Що стосується власне громадян, то соціальні мережі допомагають їм краще дізнатися про політиків та їхні ідеї, сформувані власний політичний погляд, враховуючи форму правління і соціальний устрій країни, отримати інформацію щодо головних політичних та економічних дебатів. До того ж соціальні мережі надають користувачам важливу можливість вступу в процес комунікації з політиками на національному або локальному рівні, при цьому маючи нагоду висловити свої вимоги, які найчастіше стосуються поліпшення якості та рівня життя населення [5].

З огляду на рівень впливу конкретного політика чи політичної сили (державний, регіональний, муніципальний), можна говорити про різні методи роботи в соціальних мережах. На державному рівні велика політична партія або її лідер прагнуть створити свої майданчики на всіх основних найбільш масових і авторитетних соціальних сервісах. Якщо якийсь ресурс вони з якихось причин ігнорують, то там, згідно з законом «природа не любить порожнечі», їх витісняють сторінки-«двійники» або/і самостійні групи прихильників, фанатів, створені «знизу», або/і антигрупи зі свідомою метою дискредитації, створені їхніми опонентами. Політики регіонального та муніципального рівнів, як правило, мають власні сторінки в одній-двох соціальних мережах. Спершу найпопулярнішим серед представників цих рівнів був блог в системі «Livejournal». На сьогодні найчастіше це акаунти в «Facebook» чи «Twitter».

Отже, останнім часом найбільш дієвим засобом політичного впливу в інтернеті є ведення політичними діячами власних сторінок у різних соціальних мережах. Такі web-сервіси дають змогу політику активно взаємодіяти зі своєю аудиторією і набувати нових прихильників.

Література:

1. Водолагин А. Л. Интернет-СМИ как арена политической борьбы [Электронный ресурс] / А. Л. Водолагин // *Общественные науки и современность*. – 2002. – №1. – С. 49–67. – Режим доступа: <http://ict.informika.ru/ft/003985/6.pdf>
2. Кац Е. А. Використання соціальних мереж у політиці [Електронний ресурс] / Е. А. Кац. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/slv/2010_9/st19.pdf.
3. Кузнецова І. Політики і соціальні мережі [Електронний ресурс] / І. Кузнецова. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24502805.html>.
4. Мельник Е. А. Социальные сети как неформальный институт политических коммуникаций [Электронный ресурс] / Е. А. Мельник. – Режим доступа: http://sojr.ru/netcat_files/256/646/pages001_168.pdf.
5. Печенкина Е. Д. Механизм и цели политической коммуникации в социальных сетях: попытка установить горизонталь общения с населением [Электронный ресурс] / Е. Д. Печенкина. – Режим доступа: <http://www.csef.ru/index.php/ru/politica-i-geopolitica/project/491-revolution-of-the-xxi-century-non-violent-methods/1-stati/3964-mekhanizm-i-tseli-politicheskoy-kommunikatsii-v-sotsialnykh-setyakh-popytka-ustanovit-gorizont-obshcheniya-s-naseleniem>.
6. Президентские выборы выигрывает Интернет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.washprofile.org/ru/node/853>.
7. Юрченко Є. Особливості використання Інтернету у виборчій кампанії [Електронний ресурс] / Є. Юрченко. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/812/>
8. Яковлев М. В. Сучасні методи дослідження політичного активізму он-лайн [Електронний ресурс] / М. В. Яковлев. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/2011_4-21.pdf.
9. Mergel I. PA Times: Government 2.0 revisited – Social media strategies in the public sector / I. Mergel // *WordPress.com*. – Режим доступу: <http://inesmergel.wordpress.com/2010/07/06/pa-times-government-2-0-revisited-social-media-strategies-in-the-public-sector/>
10. Norris P. *Democratic Phoenix* / P. Norris. – New York: APSA 2002. – 26 p. – Режим доступу: <https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/ Acrobat/APSA%202002%20Democratic%20Phoenix.pdf>
11. Ortutay B. Report: Most people still don't trust online info/ B. Ortutay // *The Washington Times*. – Режим доступу: <http://www.washingtontimes.com/news/2011/dec/14/report-most-people-still-dont-trust-online-info/>

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ

**Дмитро Лиховид, Тетяна Семігіна
(Київ, Україна)**

«ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА УЧАСТЮ»: ТЕХНОЛОГІЯ ОПИТУВАННЯ ТА ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

У вітчизняній та закордонній науковій літературі точаться дискусії щодо теоретико-методологічних основ дослідницької роботи, покликаної вивчити питання самоорганізації та активізації територіальних громад. В цілому ці підходи поділяють на дві великі групи: 1) ті, в яких громада виступає об'єктом дослідження; 2) ті, де громада є суб'єктом дослідницької роботи, тобто «дослідницькі підходи за участю громади» (а community - based participatory action research), що, за визначенням С. Тілікаратна, протистоять «елітистським дослідженням», в межах яких людей розглядають як об'єкти для вивчення [11]. Ця робота розглядає особливості другого підходу, його зв'язок із діяльнісними моделями розвитку громади.

Практичні (діяльнісні) моделі розвитку громади є, як правило, соціально-технологічними та такими, що ґрунтуються на ідеях дослідження через дію. З позиції теорії діяльності метод наукового пізнання є сукупністю пізнавальних процедур, у нашому випадку – процедур розвитку громади [5].

При цьому слід орієнтуватися на те, що члени громади мають стати рівноправними партнерами у дослідженні, оскільки саме вони – краще за інших – розуміють життя своєї громади та здатні вивчити її особливості, особливо під час здійснення тих чи інших змін у цій громаді. Це сприяє формуванню самоорганізованості населення як здатності до колективних дій і практик, спрямованих на розв'язання проблем громади і забезпечення належної якості життя населення [6].

Дослідження [4; 10] виявили, що у разі, коли громади беруть безпосередню участь у визначенні пріоритетів місцевого розвитку, то це має позитивний вплив на життя громади, адже члени громади відчують свою причетність до цих процесів, а місцева влада у своїй діяльності має змогу демонструвати відповідність своїх рішень запитам населення та протидіяти загальному низькому рівню суспільної довіри (про низький рівень свідчать проведені в Україні дослідження [3]).

Методологічно «дослідження за участю» (participatory research) можуть бути досить відмінними [2]. Проте переважно вони здійснюються у межах парадигми якісних досліджень [9].

Для використання «дослідження за участю» на рівні територіальних громад у нагоді можуть, зокрема, стати:

- методика «Соціальної дії», яка хоч і ґрунтується на традиційному інтеракційно-діяльнісному розумінні соціальної дії [7], проте основний наголос робить на тому, яким саме чином члени громади взаємодіють і разом визначають свої проблеми, як вирішують конфлікти, як формують бачення щодо розв'язання проблеми та взаємодіють у її розв'язанні [6];

- методика «Семи кроків» [8], яка пропонує низку послідовних етапів у визначенні думки громади щодо наявних проблем, їх пріоритетності, шляхів подолання проблеми, і яка ґрунтується на залученні спеціально підготовлених фахівців та волонтерів до організації роботи з групами в громаді;

- методика «Відкритого простору», яка передбачає самоорганізацію у проведенні дискусій у громаді. Зупинимось детальніше на останній, оскільки саме вона була апробована в ході авторського дослідження.

Загалом, «відкритий простір» розуміється як технологія проведення дискусії навколо центральної теми на основі принципу самоорганізації. Його використовують для проведення конференцій, семінарів, зустрічей практиків.

Для проведення зустрічі як «відкритого простору» не потрібен тематичний план чи програма, є лише розклад сесій (часовий графік). Модератор пояснює завдання зустрічі, надає інструкції. Він просить учасників й написати питання або тему (дотичну до центральної теми), яку вони хотіли б обговорити з іншими учасниками. Учасники зачитують тему вголос і наклеюють стікер (папірець) у розклад сесій. За великої кількості ідей вони можуть бути згруповані. Розклад спільними зусиллями наповнюється учасниками змістом й стає програмою роботи на день.

Учасники формують групи, які працюють над питаннями. Учасник, що пропонує питання або тему, стає модератором дискусії в групі. У деяких випадках це доручається більш досвідченому учаснику групи. Після дискусії група доповідає про хід обговорення в групі (при цьому потрібно викласти в доповіді не свою думку, а думку групи). Як правило, проводиться кілька сесій, і один учасник може взяти участь у низці обговорень. Важливо, аби наприкінці зустрічі учасники досягли конкретних результатів. Ці результати оформлюються у вигляді спільного «журналу» чи узагальнюються в якийсь погоджений спосіб. Згодом, всі учасники «відкритого простору» отримують збірку напрацьованих ідей.

Слід зауважити, що учасникам заздалегідь не повідомляють, як саме буде відбуватися дискусія у «відкритому просторі», але, як правило, вони виявляють велику зацікавленість і багато чого вчать на таких зустрічах, оскільки лише за день або два вдається розглянути й узагальнити підсумковому звітній важливіші для них питання. Крім того, вони на собі випробують такий метод роботи, що дає змогу їм, «привласнивши» символічну владу, впливати на ситуацію.

Технологія «відкритого простору» базується на широко відомому спостереженні, згідно з яким на традиційних конференціях і нарадах «найбільш плідними є перерви». Практичні знання, зв'язки й знайомства, угоди, плани на майбутнє й плани партнерства часто формуються в ході неформального обговорення невеликою групою людей питання, яке глибоко їх цікавить [1].

Методика «відкритого простору» може бути застосована й для дискусій та опитування на рівні громади для визначення проблем та шляхів їх розв'язання.

У нашому досвіді під час проведення навесні-влітку 2016 р. зустрічей за методикою «відкритого простору» учасники активно визначали ті соціальні й економічні проблеми, які турбують їх, наполегливо пропонували засоби та можливості їх подолання. Водночас чимало учасників робили значний наголос на тих заходах та перешкодах, які не залежать від громад, а перебувають у компетенції центральної влади. Це віддзеркалювало як те, що децентралізація в Україні фактично не відбулась, так і певну схильність до патерналізму, притаманну українському суспільству. Водночас учасники зустрічей дуже позитивно оцінили цю методику, відзначили, що вона примусила їх по-новому глянути на ресурси та можливості своїх громад. Ці групові дискусії інтерв'ю також надали неоцінений матеріал для розуміння мотивацій, спонукань та обмежень колективних дій в українських громадах.

Отже, технології проведення дослідження в громаді, зокрема й опитування, можуть сприяти розвитку громади. Для цього вони повинні передбачати активну участь членів громади у визначенні параметрів дискусії та можливостей для відкритого висловлення своєї думки, отримання зворотного зв'язку. Дискусія у форматі «відкритого простору» може стати – за умови грамотного модерування – тим майданчиком, де виявляються актуальні проблеми та генеруються ідеї щодо розвитку громади, і водночас інструментом розвитку громади сама по собі.

Література:

1. Відкритий простір [Електронний ресурс] // Веб-сторінка Федерації профспілок України. – Режим доступу: <http://lider.fpsu.org.ua/profspilkova-osvita/162-vidkritij-prostir>.
2. Гусак Н. Застосування "дослідження в дії" та "дослідження в дії за участі" в соціальній роботі з дітьми та молоддю/ Н. Є. Гусак // Український соціум. - 2015. - № 4. - С. 23-36.
3. Лисенко І. М. Розвиток територіальних громад як умова формування громадянського суспільства в Україні: автореф. дис.... канд. політ. наук: / Лисенко І. М.; Тавр. нац. ун-т ім. В.І. Вернадського. - Сімф., 2011. - 20 с.
4. Паніотто В. Місцевий розвиток за участі громад: Результати соціологічного дослідження «Оцінка впливу підходу до місцевого розвитку за участі громад, реалізованого в Україні у проектах ПРООН, що фінансувалися Європейським Союзом та іншими донорами» / Паніотто В. та ін.– К.: КМІС, 2011. – 108 с.
5. Семигіна Т. В. Як перетворити населення на спільноту? (соціально-технологічні аспекти розвитку територіальної громади) / Семигіна Т. В., Лиховид Д. О. // Наукові записки НаУКМА. – 2015. – Т. 174: Соціологічні науки. – С. 81-85.
6. Семигіна Т. Моделі та форми громадської активності у територіальних громадах / Семигіна Т., Лиховид Д. // Нова парадигма. – 2015. – Вип. 128. – С. 170-177.
7. Соболь Т. В. Соціальна дія та соціальна взаємодія — засади порівнюваності понять / Соболь Т. В. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Філософія. Політологія». — 2009. — № 91-93. — с. 41-44.
8. Технології активізації громади: Метод. посібник / За заг. ред. О.В. Безпалько. – К.: Науковий світ, 2006. – 95 с.
9. Handbook of Action Research: Participative Inquiry and Practice [Ed. by P. Reason, H. Bradbury]. – London: SAGE, 2001. – 471 p.
10. Stănică V. Community development: case studies / V. Stănică. – Cluj-Napoca: Accent, 2014. – 200 p.
11. Tilakaratna S. A Short Note on Participatory Research [Electronic resource] / S. Tilakaratna. – Accessed at: <http://www.caledonia.org.uk/research.htm>

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**Руслан Сабитов, Султан Апсалямов, Галина Ткач, Юлія Улихіна
(Павлодар, Казахстан)**

НОВЫЙ ПОДХОД К РАЗРАБОТКЕ ЭЛЕКТРОННЫХ СИСТЕМ ОБРАЗОВАНИЯ

На современном этапе развития информатизации общества, когда развитие информационных технологий позволяет ускорить процесс прохождения практически любого вида деятельности, и образование в этом не исключение. Актуальность электронных систем образования заключается в территориальной независимости, удобстве использовании информационного ресурса.

В результате анализа существующих систем обучения, мы пришли к выводу, что Казахская система образования нуждается в модернизации, поскольку информационные технологии не в полной мере используются в самом процессе обучения. Преподавателям приходится заниматься рутинной работой, а именно чтением лекций, проверкой заданий, составлением отчетов, вместо того чтобы помогать учащимся в освоении материала.

Решением данных проблем может послужить создание такой электронной системы в которой будут реализованы: запись качественных лекций на видео, проверка заданий после лекции, а также отслеживание прогресса учеников.

В связи с этим цель работы: разработать образовательную платформу, с исправлением вышеизложенных недостатков рассмотренных обучающих систем, которая будет соответствовать требованиям казахских пользователей.

Проведя анализ существующих на сегодняшний день системы обучения имеющих в свободном доступе таких, как «ИНТУИТ», «edX», «Khan Academy». Обнаружено, что они не соответствуют критериям доступности для жителей СНГ, вследствие языкового барьера, либо ограниченности бесплатного контента. Также огромным минусом таких систем является отсутствие возможности своевременно связаться с преподавателем.

Рассмотрев существующие технологии разработки онлайн-сервисов, мы старались выбрать наиболее универсальные технологии, способные работать на любых устройствах. Для реализации интерфейса образовательной платформы избрана связка сред разработки HTML+CSS+JavaScript, так как на большинстве существующих аппаратных платформ есть веб-браузер, способный отобразить разрабатываемую платформу. При создании серверной части такой платформы следует учитывать довольно серьезную нагрузку по трафику, поэтому была выбрана технология Java EE. Для хранения видеоматериалов будет целесообразно использовать сторонние видео-хостинги.

Для охвата всей аудитории людей стремящихся к знаниям в разрабатываемой образовательной платформе планируется внедрить два варианта использования:

1. Эту систему можно внедрить в учебные заведения, для эффективного прохождения учебного процесса. Путем изучения лекционных материалов и выполнения заданий после лекции в образовательной платформе, а на занятиях усиленно заниматься практикой. Лекционные материалы будут предоставлены в форме видео урока. Такой метод предоставления информации лучше воспримется человеком путем углубленного восприятия, через зрительную и слуховую память с возможностью повтора материала.

Лекции и проверочные задания к ним будут разработаны и предоставлены профессорско-преподавательским составом вуза. Проверка пройденных учащимися заданий будет осуществляться в онлайн режиме. В образовательной платформе будет реализован алгоритм проверки практических заданий, преподаватели не будут задействованы в процессе проверки практических заданий. Преподаватель может зайти в систему и отследить результаты учащихся в полосе успеваемости, которая является таблицей пройденных лекций и практических заданий и отображает результаты прохождения материала. Доступ к образовательной платформе будут иметь все студенты вуза.

Преимущество этой образовательной платформы для студента в доступе и прохождении лекционных занятий в удобных для него условиях и работы в индивидуальном режиме.

2. Второй случай использования электронной системы заключается в самостоятельном изучении и прохождении заданий без контроля преподавателей и какого-либо учебного заведения, путем проверки заданий самой системой. То есть, эта образовательная платформа будет открыта в публичном доступе и любой человек может ее использовать. Преимущество такой образовательной платформы заключается в том, что пользователь может контролировать учебный процесс и работать в индивидуальном режиме.

Одним из плюсов разрабатываемой образовательной платформы будет выбор обучающих материалов из иностранных или республиканских источников. И по желанию пользователя, будет осуществляться перевод материалов на понятный ему язык.

Рассмотренный инновационный подход к образованию облегчит труд преподавателей, путем проверки достижений учеников в онлайн режиме. А также повысит уровень знаний, вследствие индивидуальной работы с каждым учащимся и возможности повтора материала. Электронная образовательная платформа предназначена для реализации политики обучения в условиях информатизации общества.

Литература:

1. Н. В. Матяш “Инновационная педагогика”
2. Н. М. Маренков “Инноватика”

Научные руководители:

магистр информатики Галина Ткач, магистр информатики Юлия Улихина.

**Байрам Турумбетов, Айдос Атамуратов, Ерназар Рейпназаров,
Улбосын Сапарова, Айгул Мамутова
(Нукус, Ўзбекистон)**

PON-АРХИТЕКТУРАСИ АСОСИДА ТАРМОҚ ҚУРИЛИШИДА УЧРАЙДИГАН МУАММОЛАР ВА УЛАРНИ ЕЧИШ МАСАЛАЛАРИ

Охирги йилларда абонент кириш тармоқлари телекоммуникациянинг динамик тарзда ривожланаётган сегменти ҳисобланади. У бевосита абонентларга оператор хизматларини етказиб бериш билан боғлиқ, шунинг учун ҳатто ноқулай иқтисодий шароитда ҳам ўзини оқлайди. Бу ерда фойдаланувчиларни янги талабларини қаноатлантириш учун технологиялар доимий такомиллаштирилиб борилади, фақат ушбу тармоқга хос янги техник ечимлар яратилади. Ҳозирги вақтда кенг полосали кириш хизматларига бўлган талабнинг ўсиши кузатилмоқда. Шу билан бирга алоқа операторлари каналларни ўтказувчанлик қобилятини, маълумотларни узатиш тезлигини ошириш, узатиш пайтида кечикиш вақтларини камайтириш ва бутун хизмат кўрсатиш сифатини яхшилаш бўйича ўз тармоқларини ривожлантириш талаби остида турибди. IP-телефония, юқори сифатли IPTV, талаб бўйича видео (VoD), «online» режимда ўйинлар ва бошқа янги хизматлар жорий этилмоқда ҳамда уларни олишга талаб ортмоқда. Бу фактлар алоқа операторлари ва провайдерлари олдида узоқ муддатли технологик ривожланиш йўллари бўйича саволларни қўймоқда, чунки жорий ечимлар хизматларни бутун дунё бўйича таъминлаш имкониятини бермайди. Тармоқни қуришнинг мавжуд барча усуллари ичида пассив оптик тармоқ технологиялари – PON (Passive Optical Network) энг катта қизиқиш уйғотади [1].

PON тақсимлаш тармоғи тугунларда пассив оптик тармоқлагич (сплиттер) лар билан оптик толали кабелни дарахтсимон архитектурасига асосланган. Бу яхши тежамкорликни ва ҳар хил иловаларда кенг полосали узатишни таъминлаш қобилятини тақдим этади. Ушбу PON архитектураси тармоқ тугунларини ва ўтказувчанлик хусусиятини абонентларни ҳозирги ва келажакдаги талабларига боғлиқ равишда оширишни зарурий эффективлигига эга.

Юқоридагиларни ҳисобга олган ҳолда шуни айтишимиз мумкин, бугунги кунда абонент кириш тармоқларини PON технологияси асосида қуриш асосий йўналиш ҳисобланади.

PON архитектураси асосида қурилган тармоқларнинг хусусиятлари қуйидагича:

– бир тола бўйлаб бир-бирига қарама-қарши икки узунликдаги (масалан, 1550 нм ва 1310 нм) тўлқинни узатувчи дарахтсимон архитектура;

– дарахтнинг оралиқ тугунларида пассив оптик тармоқлагичлар (сплиттерлар) жойлашади;

– TDMA (Time Division Multiple Access) уланиш усулидан фойдаланиш абонентлар орасида ўтказиш полосасини мос равишда тақсимлаш имконини беради;

– марказий тугундан келаётган битта толада 32та абонент тугунларини улаш мумкин;

– PON технологиясида кирувчи трафикни кенг оммага етказиб беришда оқимларни спектрал ажратишдан ва чиқувчи каналда эса вақт бўйича мультимплексорлашдан фойдаланилади;

– максимал масофаси 20 км ни ташкил қилади.

Юқоридагиларга қўшимча тарзда PON технологиясининг асосий афзалликлари сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

– толанинг жиддий тежалиши (PON технологиясида 32та абонент тугунига хизмат кўрсатиш учун фақат битта тола ишлатилади);

– тезлиги (оптик тола жуда катта ўтказиш полосасига эга);

– ишончилиги (дарахтнинг оралиқ тугунларида хизмат талаб қилмайдиган пассив оптик тармоқлагичлар жойлашган);

– масштаби (уланиш тармоғининг дарахтсимон тузилишига янги абонентларни энг тежамли усул билан уланиш имкони);

– мослашувчанлиги (ATM протоколининг транспорт сифатида ишлатилиши абонентларнинг талаблари бўйича айнан шу сатҳдаги хизматларни тақдим қилади).

PON технологияси ўзига хос камчиликларга эга. Хизмат-провайдерлари PON архитектураси асосида абонент тармоқларини ташкил этишда бир қанча муаммолар мавжуд. Бу муаммоларни тавсифлари ва уларни ечиш масалаларини кўриб чиқамиз.

Умумий ўтказиш полосаси. PON тармоғи тармоқланган оптик толали линиясида ўтказиш полосаси кўп сонли абонентлар учун қўлланилади. Чунки, ҳар бир абонент учун кетадиган харажатларни камайтириш ҳисобига фойда кўриш кўзда тутилади. Гарчи GPON (Gigabit PON) технологияси камайиб борувчи оқим учун умумий ўтказувчанлик хусусиятини 2,5 Гбит/с гача таъминласа ҳам, у хизматлар ўсиб

боришига ва узоқ муддатли истиқболда абонентларнинг келажақдаги талабларига мос келиши мумкин эмас, чунки ўтказувчанлик хусусиятига талаб экспоненциал тарзда ортиб бормоқда. Бундан ташқари, ўтказувчанлик хусусиятини бир қисми хизматлар оқими (масалан, IPTV) учун захиралаштирилиши зарур, бу эса ўтказиш полосасини қисқаришига олиб келади [2].

Шифрлаш. PON – бу узатишнинг умумий муҳитини қўлловчи технология ҳисобланади, демак маълумотларни барча оқимини шифрлаш зарур. GPON технологиясида фақат камайиб борувчи оқимни шифрлаш амалга оширилади. 256-разрядли калитлар билан шифрлашни ишончли мукамал стандартларини (Advance Encryption Standard, AES) қўлланилиши охириги фойдаланувчиларни шахсий ахборотларини хавфсизлигини оширишга имкон беради ва хизмат-провайдерларига хизматларни ўғирланишини олдини олиш имкониятини тақдим этади. Лекин AES стандарти ишончлиги унумдорликни пасайишига олиб келади. Шифрлаш учун ҳар бир пакет билан биргаликда хизмат ахборотларини аҳамиятли миқдорини узатиш лозим. Бу эса PON архитектурасида фойдали маълумотлар узатиш тезлигини сезиларли пасайишига олиб келиши мумкин (трафикни ҳар хил турлари комбинациясига боғлиқ ҳолда).

Маълумотларни узатишни юқори ишчи тезлиги. PON архитектураси қўлланилувчи алоқа тармоғида ҳар бир охириги қурилма (ONT ёки OLT) умумий узатувчи муҳитда маълумотларни узатишни умумий тезлигида ишлашга мажбур. Ҳаттоки фойдаланувчи 25 Мбит/с тезлик учун ҳақ тўлаган тақдирда ҳам, PON архитектурасини ушбу дарахтидаги оптик тармоқни ҳар бир охириги нуқтаси (ONT) 2,5 Гбит/с тезликда (GPON) ишлаши керак. Электрон ва оптик ускуналарнинг маълумотларни узатиши учун зарур бўлган тезликдан 100 марта каттароқ тезликда ишлаши компонентларнинг нархини оширади, айниқса бу, агар тармоқ ҳажми унчалик катта бўлмаганда сезилади.

Оптик сигнални катта қувватни талаб қилиши. 1:2 нисбатдаги ҳар бир тармоқланишда алоқа линияси энергетик потенциали 3,4 дБ га камаяди. Шундай қилиб, 1:64 нисбатдаги ҳар бир тармоқланишда алоқа линияси энергетик потенциали 20,4 дБ га камаяди. Шу тариқа, PON архитектурасида барча оптик узатгичлар бир хил масофага узатишда FTTH «нуқта-нуқта» архитектурасига нисбатан оптик сигнални 110 марта катта қувватини таъминлаши зарур [3].

Абонентлар уланиши. Одатда FTTH тармоғи қурилганида шу ҳудуддаги барча потенциал абонентлар учун оптик толали алоқа линиясини бир вақтнинг ўзида уланиши амалга оширилади. Пассив оптик тармоқ ҳолатида барча оптик толали линиялар аввал сплиттерларга уланади ва фидер оптик кабели билан марказий АТСга ёки хизмат нуқтасига боғланади. Абонентлар FTTH хизматларига фақат барча оптик толали линиялар қурилиб бўлгандан сўнг обуна бўлиши мумкин. Қурилиб топширилиш пайтида хизмат-провайдерлари якка абонентлари 100 фоиз обуна бўлишига камдан-кам эришади. Одатда бу кўрсаткич 30 фоизга яқин бўлади. Бу PON тармоғи тузилишини оптимал қўлланилмаслигига олиб келади, ҳар бир абонент учун OLT ускунасини нархи сезиларли ўсади. Бу муаммони битта ечими узоқлаштирилган оптик тармоқлагич тугунини қўллаш ҳисобланади. Лекин бу қурилмани қўлланилиши пассив оптик тармоқ (PON) юкмаси яхшиланиши билан компенсацияланмайдиган қўшимча харажатларга олиб келади.

Бузилишларни аниқлаш, бартараф этиш ва хизмат кўрсатиш. Пассив оптик тармоқлагичлар тармоқни бошқариш марказига бузилишлар ҳақида ахборотларни узата олмайди. Шунинг учун оддий оптик вақт рефлектометри ёрдамида оптик толали линиянинг сплиттер ва оптик тармоқ абоненти терминация нуқтаси (ONT) орасида қандайдир бузилишни аниқлаш жуда мушкул. Бу PON тармоғида бузилишларни топиш ва бартараф қилишни сезиларли мураккаблаштиради ва уни эксплуатация харажатларини оширади.

Барқарорлик. Оптик тармоқ терминация нуқтаси шикастланиш ҳолатида, у оптик толали линия дарахтига мунтазам ёруғлик сигналини юбориб туриши мумкин. Бу шу пассив оптик тармоқдаги барча абонентлар учун алоқанинг бузилишига олиб келади, сабаби шикастланган ускуна топиш жуда қийин. Ҳатто, агар қандайдир ҳимоя схемаси ёрдамида бундай шикастланишнинг қайсидир даражада олдини олишга эришилганда ҳам бу муаммо ёвуз ниятли фойдаланувчи томонидан вужудга келтирилиши мумкин. Яъни, оддий узлуксиз ёруғлик сигналини юбориш орқали PON дарахтидаги бутун алоқа тизимини узиб қўйишга эришиши мумкин.

Технология миграцияси. Маълум вақтдан сўнг PON қурилмаларини янги кенг ўтказиш полосасини таъминловчи технологияларга алмаштириш зарур бўлади. IEEE ва ITU-T ташкилотлари маълумотларни узатиш тезлиги 10 Гбит/с бўлган кейинги авлод PON пассив оптик тармоқлари учун стандартлаштириш талабларини яратиш устида ишлашмоқда. Кутилаётган бу ечимлар ҳозирги PON технологиялари (GPON ёки EPON) билан мосликда (бир-бирини қўллаб-қувватлашда) бўлмаслик эҳтимоллиги юқори [4]. Бу ҳолатда PON технологиясини биридан бошқасига миграциялашни икки усулда амалга ошириш мумкин:

1. Хизматдан барча оптик дарахтни бутунлигича олиб ташлаш, барча охириги қурилмаларни алмаштириш ҳамда тузилмани яна хизматга улаш. Оптик тармоқ терминация нуқтаси (ONT) одатда абонент ҳудудида жойлашганлиги сабабли, уларга хизмат-провайдерлари тўғридан-тўғри кира олишмайди, бу миграция жараёнида ташкилий муаммоларни келтириб чиқаради ва жуда кўп меҳнат талаб қилади.

2. Мавжуд оптик толали линияни қўллаган ҳолда янги PON технологиясини жорий этишда тўлқин узунлиги бўйича бўлиш билан зичлаштириш қўлланилади (бошқа тўлқин узунлигида). Ҳозирда қўлланилаётган PON қабул қилгичлари тўлқин узунлиги бўйича танлаб олиш қобилиятини қўллаб-

қувватламас экан, бунинг учун миграциядан олдин барча охирги қурилмаларга тўлқин узунлиги филтёрларини ўрнатиш зарур.

Абонент кириш тармоқларини PON архитектураси асосида лойиҳалаш ва қуришда муҳандис ва хизмат-провайдерларидан юқоридаги муаммолар ва уларни ечиш йўллари билан танишиш ҳамда оптимал ечимларни қабул қилиш талаб қилинади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Kaipbergenov B. T., Turumbetov B. K., Atamuratov A. T., Reipnazarov E. N. Designing subscriber network according to PON technology. European Applied Sciences. #9 – 2015.
2. Петренко И.И., Убайдуллаев Р.Р. Пассивные оптические сети PON Часть 2. Ethernet на первой миле. Lightware Russian edition № 2, 2004.
3. Портнов Э.Л. Оптические кабели связи: конструкция и характеристики. - М.: Горячая линия – Телеком, 2002. - 232 с.
4. Складов О.К. Волоконно-оптические сети и системы связи. - М.: Лань, 2010.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Олександр Попович
(Львів, Україна)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Підготовка майбутнього військового – це цілеспрямований та складний процес, який вимагає всебічного та ретельного підходу. Фізична підготовка посідає одне із провідних місць у низці завдань, щодо досконалого оволодіння військовою професією [1].

Встановлено, що високі особисті якості, які характеризують морально-психологічний портрет фахівця, психофізичні якості, що визначають стійкість організму до стресу і матеріалізують професійні знання, навички й уміння в параметри надійності, а також динамічне здоров'я і професійне довголіття, найбільш ефективно формуються засобами фізичної підготовки [1].

На думку ряду фахівців, тільки в інтеграційній єдності всіх видів професійної підготовки з фізичною підготовкою можна розв'язати глобальні проблеми особистого і людського чинників [3].

Прискорення науково-технічного прогресу нині вимагає від фізичної підготовки курсантів та студентів вирішення принаймні трьох проблем людського чинника:

- швидкого освоєння обраної професії на рівні, який відповідає ступеню розвитку конкретної галузі знань;
- професійної надійності, що передбачає хороші знання, навички й уміння в екстремальних умовах діяльності;
- збереження і подовження професійного довголіття.

Сьогодні фізична підготовка студентів, які навчаються за програмою офіцерів запасу не виконують повною мірою своїх функцій в загальному формуванні фахівця. В основному це пов'язано з відсутністю відповідних комплексних програм, оскільки тільки вони можуть сприяти повноцінній професійній підготовці.

Відомо, що ефективність системи фізичної підготовки військовослужбовців залежить від багатьох факторів: рівня фізичної підготовленості молодого поповнення; стану матеріально-технічної бази; місця фізичної підготовки в системі бойової підготовки; фінансів, що виділяються на її організацію та проведення; професійності керівників занять; рівня мотивації до занять фізичною підготовкою і спортом та ефективності проведення її форм.

Фізичне виховання в цивільному ВНЗ спрямоване на формування прикладних фізичних якостей за основною спеціальністю випусників. При цьому є декілька негативних факторів: відсутній постійний контроль з боку викладачів-кураторів, немає бажання виконувати ранкову фізичну зарядку, практично не займаються фізичними правами в у післяобідній час, тощо.

За програмою навчання студенти цивільних ВНЗ можуть вступати до військової кафедри. Навчання триває два роки, за результатами якого вони отримують військоове звання «лейтенант запасу», що дозволяє проводити подальшу службу в силових структурах держави.

Програма навчання передбачає формування у студентів певної бази прикладних знань та навичок, до яких не враховано розвиток та вдосконалення прикладних фізичних якостей військовослужбовців. Тому рівень фізичної підготовленості випусника-курсанта та студента значно відрізняється. На нашу думку, основною причиною такого стану є відсутність прикладної спрямованості у викладанні фізичного виховання в цивільному ВНЗ.

Тестування фізичної підготовленості проводилося за результатами виконання контрольних вправ: підтягування на перекладині, човниковий біг (10x10), біг на 100 м. і 3000 м., де приймали участь як курсанти так і студенти.

Їх вихідний рівень фізичної підготовленості був статистично рівнозначним і відповідав задовільним оцінкам контрольних нормативів. Під час проведення дослідження результати студентів і курсантів за перший семестр змінилися не рівнозначно. Якщо у курсантів показники вихідного рівня майже не змінилися (коливання у ту чи іншу сторону складають 1-1,5 %), то у студентів спостерігається погіршення результатів (до 10-13 %). Така ж тенденція коливання результатів відмічена у студентів і на другому курсі, у той час як у курсантів спостерігається поступове зростання результатів за всіма вправами.

Фізична підготовка курсантів нараховує вісім тем, за якими проводяться практичні заняття. Навчальна програма дисципліни у цивільному ВНЗ не передбачає даної військово-прикладної спрямованості, а проводиться згідно загальних методичних вимог до занять з фізичного виховання.

Також відзначаємо, що проведення занять з фізичного виховання для студентів, які навчаються за програмою офіцерів запасу недостатньо для засвоєння нормативних вимог. Тобто, існуючий стан справ не дозволяє вирішувати основні вимоги навчальної програми з фізичної підготовки. Це особливо видно при порівнянні результатів контрольних нормативів курсантів і студентів.

Військово-професійне навчання курсантів та студентів є інтеграційним процесом функціонування основних чотирьох базових систем: теоретичної, спеціальної, фізичної, практичної діяльності, кожна з яких має свою мету, завдання, зміст, засоби і методи.

Важливо відмітити, що фізичне виховання не є основною навчальною дисципліною студентів ВНЗ, а повинне забезпечувати якісне навчання, підтримувати високий рівень здоров'я, працездатності, психологічного та функціонального стану студентів.

Враховуючи специфіку побудови у навчальному процесі загальноосвітніх та спеціальних дисциплін, рівень розвитку фізичної підготовленості та важливих психофізіологічних якостей абітурієнтів та інші аспекти, ряд вчених стверджують, що модель фізичного виховання студентів повинна включати проміжні етапи: первинного навчання, закріплення професійної майстерності, професійного удосконалення [3, 4].

Аналіз програм з фізичного виховання студентів та навчальних програм курсантів визначив низку недоліків щодо організації фізичної підготовки та причин, що знижують її позитивний вплив на результати навчання та виховання особового складу ВВНЗ:

- відсутність взаємозв'язку з іншими засобами навчання, що формують професійно важливі якості відповідно до єдиної мети;
- програмний матеріал і теоретичний курс певною мірою не відповідає прогресу озброєння, техніки і тактики їх застосування;
- не розроблено принципи співвідношення й динаміки напруженості занять із загальної та спеціальної фізичної підготовки на різних етапах навчання;
- засоби і методи підготовки у багатьох випадках не відповідають їх прогнозованості для військово-професійного навчання;
- форми фізичної підготовки не повною мірою пов'язані з розв'язанням завдань з розвитку мотивації і прикладної фізичної культури;
- не оцінюються механізми швидкої адаптації до середовища, яке постійно змінюється;
- не достатньо враховується специфіка різних видів професійної діяльності;
- динаміка показників фізичної підготовленості на старших курсах має регресивні тенденції;
- час, що відводиться на планові заняття з фізичної підготовки, не дозволяє вирішити повною мірою питання, спрямовані на розвиток спеціальних фізичних якостей;

Отже, проведений аналіз дозволяє стверджувати про недостатню ефективність програми фізичного виховання у цивільному ВНЗ, що стосується підготовки студентів за програмою офіцерів запасу. На нашу думку, програма повинна розроблятися на основі загальних принципів побудови, з урахуванням військово-прикладної специфіки:

- вона будуватиметься з урахуванням професійних особливостей;
- програми мають бути приведені до понятійної і структурної єдності;
- у програмах доцільно систематизувати наступні блоки: встановлені вимоги (загальні і спеціальні); матеріал для обов'язкових занять; фізкультурні заходи в режимі дня; зміст організованих занять поза режимом праці і навчання; масові фізкультурно-оздоровчі заходи; зміст організованих занять в системі відпочинку; зміст самостійних занять; критерії фізичної готовності; основні рухові режими; медичне забезпечення; матеріальне забезпечення;
- у розділах програми мета повинна бути визначена як вдосконалення фізичної підготовленості студентів і розкрита у вигляді поетапних завдань її формування: знань, необхідних для здорового способу життя; навиків ефективного виконання рухових дій; фізичних якостей;

Таким чином, загальна структура програми фізичного виховання студентів, які навчаються на військових кафедрах ВВНЗ повинна, на наш погляд, включати:

- загальні передумови фізичного виховання;
- загальні принципи побудови програми з урахуванням специфіки професійної діяльності.

Література:

1. Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України на період до 2020 року» № 257 від 13.05.16 р. – К.: 2016. – 11 с.
2. Наказ Міністра освіти і науки України «Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах» № 4 від 11.01.06 р. – К.: – 2 с.
3. Афонін В.М. Удосконалення професійно-прикладної фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України / В.М. Афонін // Збірник наукових праць Військової академії(м. Одеса). – Одеса: ВА, 2014. – Вип. 2(2) – С. 151-156.
4. Демерков С. Фізичне виховання: навч. посібник / С. Демерков – Луганськ: Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля, Сєвєродонецький технологічний ін-т., 2007. – 304 с.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Олеся Горпинченко
(Суми, Україна)

РОМАН ЄВГЕНА ПОЛОЖІЯ «ІЛОВАЙСЬК» У КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРИ ПРО АТО

Постановка проблеми. Українська художня література активно відтворює реалії сьогодення, тому необхідно простежити ракурси художнього відображення подій АТО. Нині залишаються актуальними проблеми батьків і дітей, любові й ненависті, добра і зла, життя і смерті тощо. Для розкриття зазначених проблем митці не обмежуються одним жанром, обираючи роман, повість, новелу, роман у віршах, повість-хроніку, поезію в прозі, репортажно-документальну прозу, публіцистику, рідше сатиру та поезію. Нині чи не найгострішою в українській літературі є проблема війни на Сході, яка художньо представлена у творах «Іловайськ» Є. Положія, «УКРИ» Б. Жолдака, «Вірші з війни», «Блокпост» Б. Гуменюка, «Книга змін» А. Цаплієнка, «2014» В. Івченка, «100 днів полону, або Позивний 911» В. Макеєва, «Казки мого бомбосховища» О. Чупи, «Гібридна війна: вижити і перемогти» Є. Магди, «АТО. Історії зі Сходу на Захід» М. Сурженко, «То АТО. Щоденник добровольця» Д. Якорнова тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Вивченню прози й поезії про події АТО присвячені праці Я. Поліщука, де представлено аналіз сучасної літератури на антивоєнну тематику (твори Є. Положія, Б. Гуменюка та ін.). У критичних матеріалах Т. Трофименко, К. Толокольнікової ідеться про проблематику й тематику творів літератури початку XXI століття, про мотиви роману «Іловайськ» Є. Положія.

Мета статті – з'ясувати тематико-проблемну близькість роману Є. Положія «Іловайськ» із творами українських письменників початку XXI століття.

Виклад основного матеріалу. «Реактивність» воєнної літератури свідчить про мобільність сучасної культури слова (художньої, non-fiction), її прагнення й уміння адекватно відповідати на виклики сьогодення. Тема війни поєднує значний пласт проблематики, всебічне й неупереджене осмислення якої має зумовити кардинальні зміни нашої культурної матриці. Письменники, які висвітлюють тему людини і війни, інтерпретують сучасні події, встановлюють причино-наслідкові зв'язки й розкривають засади, на яких необхідно будувати модель української культури XXI ст. За останній рік змінилися й літературні смаки українців: за дослідженнями експертів компанії GfK Ukraine за останній рік вітчизняних читачів найбільше цікавили книги про Майдан, анексію Криму та АТО [див.: 11].

Питання поєднання художнього й документального в літературі на сьогодні актуальним. Твори non-fiction уникають сухої документалістики. Як відомо, художні тексти вбирають у себе документальні свідчення, що надають їм переконливості й повноти. До жанрів non-fiction традиційно зараховують автобіографію, біографію, мемуари, щоденники, сповіді, листи, есеї, записні книжки. М. Варикаша зазначає, що «література non-fiction ґрунтується на правдивості, проте не виключає вигадки, тому образи в її творах наближуються до однозначності, залишаючи право на переносне тлумачення сприймачем» [2, с. 35]. Критерії художності й документальності визначаються як автором, так і читачем.

У літературі non-fiction твори ґрунтуються на правдивості, що допомагає документально представити реальні факти як у збірці новел «Книга змін» А. Цаплієнка, коли розповідається про війну, яка змінила життя та свідомість мільйонів людей. Героїв книги пов'язують особисті стосунки, вони разом із усією країною йдуть дорогою змін – від застою до революції, від Майдану до війни. Історії, які відбуваються з героями, є новою реальністю, у якій потрібно навчитися виживати. Антивоєнне спрямування творів поєднується з прагненням показати вплив війни на людину, її свідомість, зосередити увагу на проблемах, які спричинені бойовими діями.

У романі О. Чупи «Казки мого бомбосховища» образ батьківщини наповнений колоритним змістом. Герої схильні до девіантної поведінки, вони самі накликають війну. У творі існують паралельно дві головні теми: людина і війна, людина і мистецтво. Скажімо, під час артилерійського обстрілу в Макіївці оповідач із «Казок мого бомбосховища» ховається у підвалі свого багатоквартирного будинку та розмірковує про мотиви творчості [див.: 10].

Кіноповість «УКРИ» Б. Жолдака – це бойова проза про сучасну АТО, заснована на реальних подіях російсько-української гібридної війни, в якій сучасні українці жартують зі смертю, захищаючи свою землю і честь. Автор зазначає, що такою назвою противники хотіли образити українців, проте вона стала символічною. Письменник гіперболізовано, завдяки численним метафорам і художнім прийомам відображає всю жорстокість війни, участі людини у воєнних подіях. Автор удається до гумору, який скерований на зменшення впливу стресу на свідомість бійця. «УКРИ» називають «мозаїчним романом», адже твір не має єдиного сюжету і складається з двох десятків новел. Книга цільна, оскільки новели об'єднані не лише спільною темою війни на Донбасі, а й героями.

«То АТО. Щоденник добровольця» Д. Якорнова – твір, що з'явився на основі інтернет-щоденника, який вів письменник упродовж перебування в армії: з подяками, проханнями до волонтерів. У щоденнику, який є основою створення книги і жанром літератури non-fiction, висвітлено події минулого, тому першорядне значення під час процесу писання відіграє суб'єктивна пам'ять. Вона сама по собі не може стати основою достовірності, оскільки випускає безліч деталей, зосереджуючись і вбираючи лише те, що на даному етапі зацікавило, схвилювало автора щоденника. Так, скажімо, власне бойовий елемент у книзі

присутній мінімально. Д. Якорнов дає своєрідний «путівник», присвячений тому, що відбувається з добровольцем або централізовано мобілізованою людиною, коли вона потрапляє в армію – спочатку до навчальної частини, а потім і до зони АТО. Автор детально переказує дрібні епізоди, намагається робити узагальнення, дає поради, які виголошує з гумором. Відповідно до військових реалій, книжка фактично двомовна, з різними міжмовними конструкціями й переходами.

«Блокпост» Б. Гуменюка, в якому йдеться про реальні події в Україні часів Майдану і війни 2014-2015 років містить поезію, художні прозові тексти, «живу літературу» (публіцистику) і є своєрідним документом епохи. До початку створення книги були пости у «Facebook» про події і людей на Майдані, які письменник згодом переформував у єдиний твір. Книга Б. Гуменюка «Блокпост» має цілісну структуру за темою, переважаючим пафосом, проблематикою, ідеєю, але жанрово-стильова палітра твору доволі строката. У «Блокпості» є суб'єктивна реалістична картина війни від безпосереднього учасника війни, письменника. Таким чином, принциповою різницею між «Блокпостом» Б. Гуменюка й іншими творами, об'єднаними тематично, виступають не лише образи, проблематика, а й безпосередня участь автора в АТО.

У романі «Іловайськ» Є. Положія поєднано реальні події та авторська вигадка. Твір еkleктичний за жанровою формою текстів (автобіографія, публіцистика, верлібр, вірші у прозі, новели, образки, репліки тощо), але єдиний за темою, змістом, пафосом тощо. 16 розділів книги мають монологічний характер, тобто оповідають переважно про шістнадцятьох героїв війни. Є. Положія виконав дослідницьку працю великого обсягу й граничного психологічного напруження: розшукав численних свідків трагедії й записав розмови з ними. Автор у передмові називає твір то романом, то повістю, констатує, що це «розповіді про справжніх людей», адже спочатку існували тільки людські документи, усні історії, записи спогадів учасників битви під Іловайськом, а згодом вони були літературно опрацьовані, що надало книзі переконливості й завершеності. Прозаїк мав на меті показати «зіткнення цивілізацій – української і російської, різницю в ментальностях, а вона виявилася просто разючою і значно більшою, ніж кожен російськомовний українець собі уявляв... Але ... головний герой – це сама трагедія ... все (в книзі) правда» [4].

«Іловайськ» Є. Положія побудовано на реальних подіях – свої історії авторіві розповіли близько 100 очевидців жаклих подій – бійці добровольчих батальйонів «Донбас», «Дніпро-1», «Херсон», «Миротворець», 39-го («Дніпро-2»), 40-го («Кривбас»), 42-го батальйонів територіальної оборони, солдати та офіцери 17-ї танкової бригади, 51-ї, 92-ї, 93-ї бригад ЗСУ, прикордонники Сумського пересувного загону. Усі персонажі й події відображають ключові моменти під Іловайськом – як українські сили заходили на свою, але «чужу» територію, як під обстрілами тримали оборону, як потім виходили через коридор і наслідки цього.

Є. Положія зауважує, що більшість людей погоджувалася говорити про війну, але багато й відмовляти: «Коли почав збирати матеріал для книги, сприйняв це як місію. Хлопці дзвонили мені, ми розмовляли, листувалися, і я зрозумів, що вже не зможу відмовитися. Я би не зміг дивитися їм в очі. Вони знали, що десь у далеких Сумах живе людина, яка пише книжку. Більше ж ніхто за це поки не взявся. Якби ще хтось написав про Іловайськ, це було б добре» [8]. Збираючи свідчення, письменник зрозумів, що необхідно переформувати їх у книжку. Художня форма, вважає автор, дає ширший інструментарій повідомлення українцям, як це було, вона несе сильніший емоційний заряд.

Звернувшись до трагічних подій Іловайська, художньо опрацьовуючи реальні історії їх учасників, автор спрямував у конструктивне річище власну революційну соціальну активність, яку мусив реалізувати через «макабрично-метафоричні зображення прогнилої суспільної вертикалі, – і завдяки цьому уник неправдоподібності образів і сюжетів» [9]. Тема, герої, проблематика об'єднані темою Іловайська. Є. Положія поступово веде читача від сприйняття однієї битви до досягання всієї війни.

Т. Трофименко зазначає: «...роман Євгена Положія, написаний на межі з документалістикою та розрахований на заґартовану психіку» [9]. Реципієнтом має бути свідомо людина, яка обізнана про події на сході України. Автор подає художньо опрацьовані факти, не маючи на меті показати суб'єктивну оцінку зображуваного; синтезує власний художній індивідуальний стиль із манерою письма журналіста, чим створює цілісну картину АТО. Певною особливістю експресіоністичних творів були нервова дисгармонія, неспіввіднесеність пропорцій. Можливі уривчасті спогади героя, які торкаються різних боків його життя, – що представлено в романі «Іловайськ». Експресіонізму властиве раптове піднесення звичайної людини в незвичайних обставинах, тому всю складність внутрішнього світу героя письменники висвітлювали у момент його найвищого духовного злету.

Висновки. Темою АТО об'єднана низка різножанрових творів сучасної української літератури. Роман «Іловайськ» Є. Положія в контексті сучасної української літератури є зразком літератури non-fiction. Твір розрахований на психологічно підготовленого читача, оскільки в ньому художньо ореальнюються події на Сході України.

Література:

1. Агеєва В.П. Українська імпресіоністична проза / В.П. Агеєва. – К.: Віпол, 1994. – С. 97-106.
2. Варикаша М.М. Література non-fiction: поміж фактом і фікцією / М.М. Варикаша. Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Випуск XXIII. – Частина 3.

3. Галич О. Жанрова система документальної літератури / Олександр Галич // Документалістика на порозі XXI століття: проблеми теорії та історії: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, [м. Луганськ, 18-19 вересня 2003 р.]. – Луганськ: Знання, 2003. – С. 19-36.
4. Мартюшова О. Євген Положій – «Іловайськ» [Електронний ресурс] / Олена Мартюшова. – Режим доступу: <http://anyformatread.org/book/evgen-polozhij-ilovajsk>.
5. Поліщук Я. Реактивність літератури / Ярослав Поліщук. – К.: Академвидав, 2016. – 192 с.
6. Положій Є. Іловайськ: розповіді про справжніх людей / Євген Положій; худож.-оформлювач В.А. Боднар. – Харків: Фоліо, 2015. – 378 с.
7. Стеблюк В. Як живуть бійці АТО з післявоєнним синдромом і як їм допомагає українська влада [Електронний ресурс] / Всеволод Стеблюк. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/publications/jak-zhivut-bijtsi-ato-z-postvoennym-sindromom-i-jak-jim-dopomagajut-ukrajinski-vladi67721.html>.
8. Толокольнікова К. Автор роману «Іловайськ» Євген Положій: Найгірше, найдраматичніше, найтрагічніше – що велика кількість людей гине задурно [Електронний ресурс] / Катерина Толокольнікова. – Режим доступу: <https://rozмова.wordpress.com/2015/09/30/evhen-polozij-2/>.
9. Трофименко Т. Війна, правда, вигадка й реалізм [Електронний ресурс] / Тетяна Трофименко. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/11/18/vijna-pravda-vyhadka-j-realizm/>.
10. Чупа О. Казки мого бомбосховища / Олексій Чупа. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015.
11. Шипко М. Література про АТО [Електронний ресурс] / Марина Шипко // Нова газета. – 2015. – Режим доступу: <http://novagazeta.kr.ua/index.php/podii/socium/812-literatura-pro-ato>.

Науковий керівник:

професор, доктор філологічних наук, Горболіс Лариса Михайлівна.

**Іванченко Людмила
(Кременчук, Україна)**

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ-ЕЛЕКТРИКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНОЗЕМНА МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Вступ. Основною метою вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» в Кременчуцькому льотному коледжі НАУ є формування необхідної комунікативної компетентності у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній та письмовій формах. Головні завдання навчальної дисципліни полягають у набутті навичок практичного володіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, зумовленої професійними потребами, користуванні усним монологічним та діалогічним мовленням у межах побутової та фахової спрямованості, перекладу з іноземної мови на рідну термінів технічного спрямування.

Актуальність розробки даної проблеми зумовлена: – відсутністю практичних розробок викладання іноземної мови за професійним спрямуванням з використанням проектних та інформаційно - комп'ютерних технологій;

– оригінальністю поєднання традиційних методик викладання іноземної мови за професійним спрямуванням з новітніми технологіями;

– забезпеченням високої ефективності заняття та формування навичок до самостійного навчання та дослідницької діяльності;

– потребою у формуванні соціальних, комунікативних, інформаційних компетентностей.

Метою статті є розглянути поєднання традиційних форм і методів викладання іноземної мови за професійним спрямуванням з новітніми технологіями під час вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

Матеріал і результати дослідження. Англійська мова сьогодні вивчається через особисту діяльність студентів. Сучасна молода людина об'єктивно змушена бути більш мобільною і цілеспрямованою, мислити креативно і творчо, а значить, бути більш мотивованою до самонавчання й саморозвитку. Оригінальність поєднання традиційних методів викладання іноземної мови за професійним спрямуванням з новітніми технологіями є потребою у формуванні соціальних, комунікативних та інформативних компетентностей саморозвитку та продуктивно творчої діяльності. Проблема інтерактивного навчання вже досить тривалий час знаходиться в центрі уваги дослідників, що працюють в галузі психології, педагогіки, методики викладання різних навчальних дисциплін. Однак, незважаючи на це, питання застосування інтерактивних технологій навчання, зокрема на уроках іноземної мови, містить багато нез'ясованих аспектів. Інтерактивна модель навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачену мету – створити найсприятливіші, комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуватиме свою успішність, інтелектуальну спроможність [1]. З англійської «інтерактив» (“interact”) перекладається як “inter” – “взаємний”, “act” – “діяти”. Тобто, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Організація інтерактивного навчання передбачає

моделювання життєвих ситуацій. Суть інтерактивного навчання у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії студента і викладача.

Серед пріоритетних методів формування мовленнєвої компетентності гідне місце в контексті активізації навчальної діяльності на уроках іноземної мови за професійним спрямуванням посідає проектна діяльність. Технологій проектної діяльності величезна кількість. Кожен викладач може самостійно винаходити нові форми роботи: розробки макетів, стендів за фахом; плакати; випуск тематичних стіннівок; організація прес-конференцій; ігри, вікторини; інтерв'ю; творчі завдання; презентації; самостійні роботи; захист тез доповідей до дипломного проекту українською та англійською мовами; проведення позакласних заходів (вечорів, концертів, диспутів, вистав англійською мовою); дистанційне навчання.

Застосовуючи інтерактивні технології під час формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців з електротехніки під час вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» ми маємо можливість удосконалювати фахові знання, професійні навички та вміння. Нажаль, сучасні «види діяльності», «вправи», «прийоми» є легшими для виконання й контролю, але зовсім не сприяють активізації студентів, тобто перетворенню їх з «об'єкта» в «суб'єкт» навчального процесу. Поліпшується не тільки запам'ятовування матеріалу, але і його ідентифікація, якість, використання необхідної лексики. Інтерактивні технології під час вивчення іноземної мови дають можливість студентам:

- подолати мовний бар'єр;
- збагатити словниковий запас за професійним спрямуванням;
- успішно виконувати різні види робіт;

Вислів Бенджаміна Франкліна «Tell me and I forget, teach me and I remember, involve me and I learn» («Скажи мені і я забуду, навчи мене і я запам'ятаю, залучи мене і я навчуся») повинен стати своєрідним гаслом сучасного навчального процесу як для студента, так і для викладача. Таким чином, пропонуючи студентам активні методи формування мовленнєвої компетентності, ми тим самим створюємо умови для їх активної участі в процесі набуття знань, їх цілеспрямованому використанню у реальному житті. Підвищення ефективності навчання безпосередньо залежить від доцільності добору і використання різноманітних, найбільш вдалих навчальних тем, форм і методів навчання, а також від активізації всього навчального процесу.[4] Кожен з методів навчання має певні переваги і недоліки. Ефективність їх застосування визначається специфікою конкретного процесу навчання. Отже, універсальних рекомендацій щодо складу і застосування методів навчання не існує. Педагог самостійно приймає рішення про використання того чи іншого методу на основі свого власного досвіду, врахування особливостей аудиторії з метою максимальної ефективності навчального процесу.

При плануванні конкретних уроків викладачу необхідно враховувати, що будь-який метод навчання для урізноманітнення навчального процесу, активізації пізнавальної діяльності студентів, розширення сфери їх інтересів має тією чи іншою мірою забезпечувати: 1) активну участь у процесі навчання; 2) встановлення зворотного зв'язку в системі «викладач-студент»; 3) можливість застосування комунікативних, професійних здібностей в необхідних умовах; 4) розвиток цільових навичок поведінки (самостійної творчої діяльності, роботи в малих групах) 5) мотивацію студентів до підвищення ефективності своєї діяльності на заняттях і в реальних комунікативних ситуаціях. 6) можливість отримувати знання на груповому та індивідуальному рівнях. Інтерактивне навчання – це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння спільного вирішення навчальних завдань, розвитку особистісних якостей студентів [6]. У процесі навчання найбільш доцільно використання, в першу чергу, тих методів, при яких: по-перше – у студентів розвивається бажання до творчої, продуктивної праці; по-друге – студенти прагнуть до активних дій, досягають успіхів; по-третє – відпрацьовуються моделі поведінки, необхідні для успішної професійної діяльності [8]. Правила організації інтерактивного навчання:

1. У роботі повинні бути залучені(в тій чи іншій мірі) всі студенти;
2. Активна участь студентів у роботі має заохочуватися.
3. Студенти мають самостійно розробити та виконувати правила роботи в малих групах;

Сучасним студентам доступні найрізноманітніші джерела інформації, але часто саме «наявність готової інформації сприяє розвитку пасивності, зникає прагнення до пошуку, пізнання, творчості» [3]. Навчальний матеріал може здаватися нудним і нецікавим, тому завдання викладача – зацікавити аудиторію. Це можна зробити за допомогою інформаційних технологій (наприклад, презентація засобами Power Point), науково-популярних фільмів, Інтернету. За словами видатного вченого Ф.Дістверга: «Будь-який метод поганий, якщо привчає учня до пасивності, і гарний якщо пробуджує в ньому самодіяльність» [7]. Викладачі усвідомлюють необхідність використання традиційних форм і методів роботи з володінням новітніх технологій. Презентація як один з різновидів проектної діяльності дає можливість розширити межі творчої діяльності – як викладача, так і студента, усвідомити можливість ефективного застосування комп'ютерних технологій при вивченні різних предметів взагалі, а не лише інформатиці, привчити студентів до самостійної дослідницької діяльності під час розв'язання практично-спрямованих завдань [5]. Навчальний проект – організаційна форма роботи, що орієнтована на засвоєння навчальної теми або навчального розділу і становить частину навчальної дисципліни. Проектну діяльність можливо розглядати як навчально-пізнавальну, дослідницьку, творчу або ігрову діяльність студентів (індивідуальну, парну, групову), що має спільну мету, застосовуючи такі методи формування мовленнєвої

компетентності, які спрямовані на досягнення реального результату, необхідного для вирішення певної проблеми – спілкування англійською мовою майбутніх фахівців з електротехніки та електромеханіки. Очевидно, що найважливішою складовою процесу навчання є не комп'ютери, а викладачі, озброєні методиками застосування комп'ютерних технологій. Сучасна проектна діяльність дає змогу реалізувати важливі навчальні цілі, що постали перед сучасною освітою: сформувати мотивацію до навчання [8]. Спроби використовувати комп'ютери в навчальному процесі починалися ще в 60-ті роки ХХ століття. Незважаючи на те, що студент міг працювати лише в текстовому режимі, ефективність навчального процесу підвищувалася, студент краще запам'ятовував навчальний матеріал. Поява мультимедіа (текст, графіка, анімація і звук) суттєво збільшила ефективність навчання. Головним, проте, у дистанційному навчанні є спілкування студента з викладачем. Цей процес здійснюється з використанням електронної пошти, списку розсилки, телеконференцій. І зрозуміло, що велику роль у дистанційному навчанні відіграє он-лайн (прямий) доступ до навчального матеріалу, наведеного у вигляді текстів, схем, відео фрагментів, вебінарів, тощо.

Висновки. Отже, ми дослідили, що використовуючи активні методи формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців з електротехніки під час вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», необхідно змінювати підходи до наочності: вона повинна містити елементи роздуму, на основі якого студент повинен самостійно опрацювати матеріал. Висловлювання студента як продукт такої організації навчання буде результатом його творчого мислення - це є найважливішим досягненням, бо лише покоління, яке здатне відійти від механічного репродукування, матиме сили зробити новий крок у досягненні успіху. Безумовно, студенти повинні багато знати, але в умовах інформативних технологій необхідно навчити людину вчитися самостійно, самостійно здобувати знання, орієнтуватися на використання здобутих знань у повсякденному житті.

Література

1. Коломієць, Н. Інтерактивні технології в особистісно зорієнтованій освіті//Відкритий урок. Розробки, технології, досвід. Науково-методичний журнал – 2006. - №17-18. – с. 12-15.
2. Кухаренко, В.М., Рибалко, О.В., Сиротенко, Н.Г. Дистанционное обучение: Условия применения. Дистанционный курс [Текст] - Учебное пособие. 3-е изд. Харьков: НТУ ХПИ, «Торсинг», 2002. – 320 с.
3. Полат, Е.С, Моисеева, М.В, Петров, А. Е. Дистанционное обучение [Текст] - Учебное пособие. - М.: Гуманит издат.центр ВЛАДОС, 1998. - 192
4. Пометун, О.І. Інтерактивні технології навчання [Текст]- Теорія, досвід: методичний посібник авт. – уклад: Пометун, О, Пироженко, Л, - К.: А.П.Н.; 2002, с. 136 5.
5. Пометун, О.І, Пироженко, Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання [Текст]- К.: А.С.К.; 2004, с. 152.
6. Пометун, О., Ремех, Т. Навчання в дії. Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання: метод. Посібник [Текст] - К.: А.П.Н., с. 72.
7. Сиротенко, Г.О. Сучасний урок, інтерактивні технології навчання [Текст] - Х.: Видавнича група «Основа», 2003.
8. Деббі Кендау і др., Intel Навчання для майбутнього [Текст] - К.: « Нора- прінт», Інститут комп'ютерних технологій США, 2006.

Kurbonova M.
(Tashkent, Uzbekistan)

PRINCIPLES OF INTERCULTURAL LEARNING

Inter-cultural language learning perspectives contribute to the overall education of learners, developing in them the capabilities to: communicate, interact and negotiate within and across languages and cultures, understand their own and others' languages, thus extending their range of literacy skills, including skills in English literacy, understand themselves and others, and to understand and use diverse ways of knowing, being and doing further develop their cognitive skills through thinking critically and analytically, solving problems, and making connections in their learning. Such capabilities assist learners to live and work successfully as linguistically and culturally aware citizens of the world.

The term *intercultural* indicates a notion of an engaged exploration of difference between cultures. It implies a responsibility to recognize and reflect on the learner's 'home' culture as much as on the target culture. It has conceptualized the successful intercultural language user's identity as positioned in an independent 'third place' [1], a vantage point of critical observation and understanding of both first and second (or target) cultures.

Education in a global community highlights the need to develop students with knowledge of different cultures and languages, and an understanding of the relationships between cultures and languages, referred to as *intercultural* (Corbett, 2003; Moran, 2001; Seelye, 1994). Intercultural learning helps students to understand commonality and difference, to question the relative nature of their own cultural identity, and to develop multiple perspectives. Language assumes an important place in this notion. Much language learning today aims to

develop communication skills and literacy, self understanding, and to develop cognitive skills through critical thinking.

Fundamental to intercultural language learning (ILL) is acknowledgement of an inextricable link between language and culture. Liddicoat (2002:5) noted "culture shapes what we say, when we say it, and how we say it from the simplest language we use to the most complex. It is fundamental to the way we speak, write, listen and read." [2. pp. 1-20] Language has a central role in the transmission of cultural codes; language forms and the messages conveyed by them provide cultural knowledge.

Hence the impossibility of separating language and culture. Culture can be understood in a variety of ways and the ways in which culture is constructed will impact on how teachers teach and how learners learn. Consequently, an ILL perspective challenges language teachers to identify ways of appropriately incorporating culture into language learning and language into culture learning:

Principles

ILL is developed through five general principles, which guide curriculum design and inform classroom pedagogy. These principles are:

- active construction
- making connections
- social interaction
- reflection
- responsibility.

Active construction explores language and culture through active engagement and developing a personal, multi-faceted intercultural space.

Making connections occurs when relevant bridges are built between home language / culture and target language / culture, with existing knowledge positioned in light of new input.

Social interaction involves communicating across linguistic and cultural boundaries, identifying the boundaries and why they are constructed.

Reflection involves engaging in critical, constructive analysis of linguistic and cultural similarity and difference; reflection on one's own intercultural behaviors and naming one's own identity.

Responsibility encourages learners to accept responsibility for contributing to successful communication across languages and cultures, and for the development of intercultural perspectives.

Pedagogy

Meaningful implementation of ILL aligns classroom pedagogy with the philosophy and the principles of ILL (Liddicoat et al, 2003:67-68). Aligning principles with pedagogy means that for **active construction**, classroom pedagogy is task-oriented, highlighting particular linguistic and sociocultural considerations. It refers back to previous learning, foreshadows future learning, and allows learners to demonstrate learning by use of graphic organisers such as mind maps to make links across concepts. Pedagogy aligned with **making connections** incorporates learners' longitudinal development, builds on previous knowledge, combines learning of language and culture with learning across the curriculum, builds connections across texts and contexts and encourages learners to explain, integrate and inquire. **Social interaction** means that learners will be engaged in tasks that facilitate interaction, especially interactive talk. Teachers scaffold learning to extend the intercultural connections learners are making, drawing on multiple examples from different contexts.

Classroom interaction incorporating **reflection** asks learners to critically reflect on their own attitudes, beliefs and values and creates multiple pathways for bridging linguistic and socio cultural learning. **Responsibility** means that classroom pedagogy involves learners in setting personal goals, engaging positively with difference, taking a reflective stance, including self-monitoring, and developing an awareness of the ethical uses of knowledge.

Philosophy

Crozet, Liddicoat & Lo Bianco (1999) categorize four broad approaches to culture in language teaching:

- traditional (high culture) approach
- culture studies or area studies approach
- culture as practices/societal norms
- intercultural language learning.

Traditional approaches treat cultural competence as being able to identify an established target country canon. The canon is often embodied in the arts, music and literature of a particular group within the target country. Links between language and culture are tenuous, with texts being the object of study, rather than the expression of cultural positions being explored through the text's language choices.

Culture study approaches treat cultural competence as knowledge about a target country (history, geography, institutions). It is possible to acquire this knowledge without engaging in the language. **Culture as societal norms** identifies cultural competence as knowing about what members of a particular cultural group are likely to do base upon known ways of acting or beliefs. The obvious limitation of this approach is culture being presented as static and homogenous.

ILL identifies culture as the lived experience of individuals. Interactions between people are context-sensitive, negotiated, mediated and variable. In terms of learning, students engage in developing cultural competence from the beginning of their language learning. Learners develop an intercultural perspective where the culture and language contexts in which the student live (the First Place) are made apparent alongside the

target culture and language contexts (the Second Place). Using this knowledge, learners move to a position (the Third Place) in which their developing intercultural competence informs their language choices in communication. Learners engage in understanding their own language(s) and culture(s) in relation to the additional language and culture.

Learners engage in processes facilitating negotiation of meaning, involving the recognition, mediation and acceptance of different perspectives. ILL is more than merely learning about a culture and comparing it to one's own. Learners must make choices about what to hold on to, what to adopt and what to let pass when engaging in meaningful communication in another language.

A sociocultural perspective on language and learning

A **sociocultural** perspective on language and learning entails a particular view of how language and social interaction are involved in the processes of human development and learning. From that perspective, education and cognitive development are seen as cultural processes, whereby knowledge is not only possessed individually but shared amongst members of communities; and understandings are constructed by people jointly, through their involvement in events which are shaped by cultural and historical factors. Language acquisition and use is seen as having a profound effect on the development of thinking. This does not mean that sociocultural researchers boldly assert that social experience rather than heredity shapes children's development [3]. They may take different positions on that issue. But they share the view that we cannot understand the nature of thinking, learning and development without taking account of the intrinsically social and communicative nature of human life.

A sociocultural perspective sees education as taking place through dialogue, with the interactions between students and teachers reflecting the historical development, cultural values and social practices of the societies and communities in which educational institutions exist. The educational process which takes place within those institutions might thus be better described as 'teaching-and-learning', rather than there being separate processes of 'teaching' and 'learning'[4. pp. 4-11, 37.]. This implies that educational success, and failure, may be explained by the quality of educational dialogues rather than being just the result of the intrinsic capability of individual students (or the didactic presentational skill of individual teachers).

List of used literature

1. Kramsch, C. (1993a) Context and Culture in Language Education. Oxford:
2. Liddicoat et al, 2003:50-54 Lo Bianco, A.J. Liddicoat, & C. Crozet (eds), Striving for the Third Place: Intercultural competence through language education (pp. 1-20). Canberra: Language Australia.
3. Kaplan, R.B. (1966) Cultural thought patterns in inter-cultural education. Language Learning,
4. Liddicoat, A. 2002, 'Static and dynamic views of culture and intercultural language acquisition', Babel, Vol. 36, No. 3, pp. 4-11, 37.

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ**Оксана Шипко
(Київ, Україна)****КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Глобалізація сучасного світу, розвиток міжнародної співпраці, економічна, політична, культурна інтеграція країн зумовлює зміни у всіх сферах діяльності людини, у тому числі і в освітній. У зв'язку з цим одним з головних пріоритетів модернізації сучасної вищої освіти у світі, і в Україні зокрема, визначається її інтернаціоналізація. Освітня політика України спрямована на інтеграцію до світового, насамперед європейського, освітнього простору, що вимагає реформування та вдосконалення національної системи вищої освіти. Якісна стратегія інтернаціоналізації вітчизняної системи освіти, безперечно, впливає як на підвищення конкурентоспроможності випускників українських університетів на світовому ринку праці, так і на конкурентоспроможність самих університетів.

Оскільки освітній процес базується на комунікативній взаємодії його суб'єктів, розуміння комунікації як у широкому (суспільному, філософському, економічному сенсах), так і у вузькому (комунікації на ринку освітніх послуг) сенсах дозволить чітко виділити суб'єкти та методи комунікацій і досягти ефективності процесу комунікування. Тут важливо розуміти, що освітні комунікації не можуть функціонувати поза діяльністю суб'єктів освітнього процесу, самі по собі ці комунікації не існують, а виступають як форми прояву міжособистісних і міжсуб'єктних відносин, як канали і способи обміну ідеями, досвідом, думками, позиціями тих, хто вступає в освітні відносини. Головний зміст освітніх комунікацій полягає в тому, що вони складаються між суб'єктами освітнього процесу – викладачем і студентом. Об'єднанню цих двох суб'єктів і їх діяльності слугують освітні комунікації, а саме організовуючи й керуючи ними, викладач організовує і керує освітнім процесом. Тому завданням викладача – залучити студента і зробити його повноправним суб'єктом освітніх комунікацій [4, с. 577].

Освітні комунікації відрізняються від інших видів комунікацій, вони мають свою притаманну їм специфіку й ознаки, такі як діалогічність (визначає основний режим і характер комунікацій в освітньому процесі як відкритої взаємодії і постійного обміну смислами, поглядами, ідеями в межах завдань підготовки); співробітництво (перебачає постійний спільний режим вирішення освітніх завдань в комунікаціях у партнерських позиціях); персоналізація (означає спрямованість комунікацій на розвиток особистісних ресурсів суб'єктів навчання, врахування їх індивідуальних і психологічних особливостей, особистісний підхід у навчанні); предметність (передбачає чітку концентрацію і побудову комунікацій навколо відповідного змісту освіти, в рамках навчальних програм, циклів, курсів тощо); академічність (означає режим і форми грамотної побудови комунікацій відповідно до класичних традицій і правил культури спілкування, оперування науковою інформацією тощо) [4, с. 581].

Дослідник комунікації Шолтен у 1999 р. запропонував теорію, згідно з якою для виживання організації в сучасному світі фундаментальне значення мають два фактори: «бути хорошою» і «бути видимою». «Хорошою» означає надавати якісні послуги, бути «видимою» означає насамперед те, що послуги повинні бути «відомі» суспільству. У цьому контексті можемо сказати, що запорукою успіху та конкурентоспроможності університету в умовах формування ринку освітніх послуг є здійснення ефективної освітньої комунікації, яка полягає як у наданні якісних освітніх послуг, так і в презентації університету в соціально-комунікаційному просторі суспільства. Освітню комунікацію можна вважати ефективною тоді, коли вона вплине на адресата та мотивує його до певних дій; коли вона корисна для отримувача і є стимулом до такої діяльності, у якій зацікавлений відправник інформації; коли засобами зворотного зв'язку відслідковується рівень її впливу на поведінку отримувача. При цьому ефективність освітньої комунікації залежить від чіткості й логічності подання інформації.

Нині ми спостерігаємо процеси, що перетворюють систему вищої освіти в бізнес-індустрію, яка задовольняє вимоги соціального запиту на освітні послуги, а також на фахівців нового типу. Формуванням ринку освітніх послуг спричинює загострення конкуренції між університетами у їх змаганні за споживачів своїх освітніх послуг – абітурієнтів. Сучасний університет тією чи іншою мірою є комерційною організацією, оскільки здійснює продаж освітніх послуг, у тому числі й іноземному контингенту студентів. Здобуття людиною вищої освіти дозволяє їй в перспективі поліпшити якість життя, завоювати певний соціально-економічний статус, тому вибір університету має особливу значимість. Для університетів же «основним засобом просування освітніх послуг в умовах жорсткої конкуренції навчальних закладів стають комунікації» [2], причому широкого застосування набувають нетрадиційні для освітньої галузі методи комунікації. За нинішніх соціально-економічних умов традиційні методи комунікаційної діяльності університетів, які впродовж тривалого часу полягали в інформуванні про діяльність закладу, напрями підготовки та спеціальності тощо, виявляються недостатньо ефективними. У комунікаційній діяльності сучасного університету перевага надається комплексним методам, спрямованим не лише на інформування, а й на мотивування споживачів обрати для навчання саме цей університет.

У комунікаційних стратегіях університету можна виділити такі складові, як маркетингові стратегії (аналіз споживачів, конкурентів, розробка послуги вищої освіти), креативні стратегії (розробка та формування іміджу закладу та образу послуги вищої освіти) та медійні стратегії (вибір комунікаційних

носіїв здійснення професійної орієнтації), основу яких складають основні принципи рекламної діяльності [2].

Стратегії, що формують імідж університету, спрямовані на формування думки громадськості про переваги і престижність освіти в конкретному університеті і багато в чому визначають його конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. Найважливіше значення для створення іміджу університету має якість його корпоративної комунікації, що ґрунтується на застосуванні комплексних методів. До складу *маркетингових комунікацій* університету входить прямий маркетинг через засоби комунікації, поштові розсилки, особисті контакти університету та потенційного споживача, різні заходи, що проводяться в соціокультурному просторі і розраховані на модифікацію поведінки цільових груп. *Рекламні комунікації* включають в себе інтернет-рекламу і рекламу в засобах масової інформації – у пресі, на радіо, телебаченні; сайт університету як комунікативний елемент; рекламу, що передається каналами електронної пошти та у формі мобільного контенту, розміщення рекламно-інформаційних матеріалів безпосередньо на території університету. Важливим є формування системи гармонійних комунікацій університету з її цільовими групами – *зв'язки з громадськістю (паблік рілейшнз)*, яка реалізується через засоби масової інформації, контактні й цільові групи, органи влади, внутрішньокорпоративні комунікації, завдяки яким формується образ і репутація університету. Також повинна бути розроблена система *корпоративної ідентифікації*, яка визначається як сукупність візуальних, аудіальних, логічних, мовних та інших знаків, що забезпечують розпізнавання університету і його повідомлень серед інших. Ідентифікаційні стратегії університету пов'язані зі створенням такої позиції, яка однозначно транслює в комунікативний простір певні особистісні якості (амбіційність, сучасність, професіоналізм, життєрадісність, справедливість та ін.), затребувані цільовими групами, і мотивує споживача на прийняття рішення про вибір університету. Таким чином, від ступеня сформованості корпоративного іміджу університету багато в чому залежить його ефективна діяльність як суб'єкта ринкових відносин [1].

Органічним інструментом розвитку освітніх комунікацій слугують освітні можливості сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, у застосуванні яких вбачається перспективний шлях розвитку та функціонування системи освіти. З послідовною зміною традиційних поглядів на освіту нові інформаційно-комунікаційні технології набувають широкого й ефективного застосування, безперечною перевагою яких є інтенсифікація процесу навчання, удосконалення його форми і змісту, забезпечення інтерактивності та зворотного зв'язку. Закономірно формуються і нові вимоги, обумовлені специфікою та характером впливу новітніх інформаційних технологій як на сам освітній процес, так і на особистість студента. Основні з таких вимог можна представити у наступних принципах: *принцип адресності* (передбачає відповідність освітніх комунікацій професійному змісту навчання та індивідуальним запитам студентів, їх особливостям і здібностям, рівню підготовленості, наукової спеціалізації тощо), *принцип доступності* (передбачає кожному студенту доступ та користування інформаційними ресурсами та технологіями в університетському освітньому кластері, повноцінне забезпечення студентів необхідним обсягом навчальної, наукової, професійної інформації), *принцип надмірності освітніх комунікацій* (означає оптимальність пропонованої інформації в рамках забезпечення актуальних запитів студентів), *принцип різнобічності* (передбачає використання різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій – електронних, мультимедійних, інтерактивних, мережевих, віртуальних тощо – як цілісного інформаційно-освітнього комплексу), *принцип рефлексивності* (передбачає отримання студентами широкого спектру зворотного зв'язку про своє навчання через взаємодію з експертною і референтною спільнотою, а також можливість постійного взаємного спілкування та обміну між самими студентами за допомогою освітніх комунікацій), *принцип синергічності освітніх комунікацій* (вимагає їх безпосередньої відповідності освітній системі університету), *принцип оновлення освітніх комунікацій* (передбачає їх регулярний перегляд, коригування, доповнення, оновлення) [4, с. 582-583].

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в системі освіти розкриває нові можливості для її розвитку, суттєво прискорює процес навчання й обміну досвідом, при цьому підвищується якість навчання й освіти, відбувається більш успішна адаптація людини до соціальних змін. Ефективне впровадження новітніх технологій є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає вимогам інформаційного суспільства і процесу модернізації традиційної системи освіти.

Помітною перевагою впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в навчальний процес є досягнення глобальності освітнього процесу, створення віртуальних університетів, відкритої системи освіти. У цьому аспекті цікавим є зарубіжний досвід функціонування відкритих та віртуальних університетів, які дають можливість дистанційно отримати освітні послуги людям різних вікових і соціальних категорій, будь-яку інформацію незалежно від місця знаходження споживача відповідно до його потреб. Відкриті університети, поряд з традиційними, відіграють важливу роль у освітньому Європейському просторі, про що свідчить постійно зростаюча кількість їх студентів. Також в світовому освітньому просторі активно розвиваються віртуальні університети, тобто такі, що функціонують без лекційних аудиторій, а використовують форму е-навчання на основі технологій дистанційної освіти. Поширеною моделлю організації віртуальних університетів є консорціуми університетів зі спільною базою навчально-методичних курсів, які надають освітні послуги на основі спільних, попередньо узгоджених, програм навчання. У цій сфері вже існує обмін між європейськими та американськими університетами, на базі якого виникли потужні міжнародні структури, такі як VNB – консорціум всіх університетів Баварії; UKNER – консорціум трьох університетів і Королівського коледжу Норвегії; WUN – міжнародна група з 13 університетів, з яких 6

– європейських, 5 – американських і 2 з Китаю, MENU – міжнародна група 11 партнерів з семи регіонів Європи та ін. [3, с. 189].

Таким чином, в умовах формування світового ринку освітніх послуг вітчизняна система вищої освіти для забезпечення своєї конкурентоспроможності потребує функціонування ефективною комплексної системи освітньої комунікації, що передбачає створення позитивного іміджу університету та образу створюваного ним продукту, насамперед за рахунок якісної комунікаційної стратегії університету.

Література:

1. Кошлякова М.О. Коммуникативные стратегии вуза // Вестник ассоциации вузов туризма и сервиса. – 2011. – №1. – С. 32-37.
2. Луценко Г.П. Стратегія підвищення ефективності комунікацій у сфері освітніх послуг // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/23_D_2009/Economics/49912.doc.htm
3. Тимчук Л. Підготовка до навчання учнів у віртуальних університетах – важлива тенденція розвитку зарубіжної освітньої реальності // Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст. – К.: Педагогічна думка, 2013. – С. 188-189.
4. Шутенко А.И. Концепция построения образовательных коммуникаций в системе вузовской подготовки // Современные исследования социальных проблем. – 2015. – №11(55). – С. 573-586.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

- Акулова Валентина Василівна** – викладач вищої категорії. Краматорський коледж Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.
- Апсалямов Султан Серикович** – студент Павлодарського Государственного Университета имени С. Торайгырова.
- Атамуратов Айдос Турдымуратович** – ассистент кафедры «Информационно-образовательные технологии» Нукуского филиалу Ташкентского университета информационных технологий.
- Баб'як Галина Марківна** – викладач 2 категорії Екологічного коледжу Львівського НАУ.
- Байрак Віра Василівна** – вчитель-методист Ірпінської дитячої музичної школи, завідувача теоретичним відділом.
- Бекбенбетова Жанар Шоныковна** – учитель географии СШ имени Ы. Мухамеджанова. Республика Казахстан.
- Бияшев Биржан Кадырович** – доктор ветеринарных наук, профессор. Казахский национальный аграрный университет.
- Бияшев Кадыр Бияшевич** – доктор ветеринарных наук, профессор. Казахский национальный аграрный университет.
- Бокова Світлана Іванівна** – кандидат медичних наук, асистент кафедри сімейної та соціальної медицини Сумський державний університет, Медичний інститут.
- Бурлетова Ірина Ігорівна** – викладач фортепіано КВНЗ КОР «Богуславський гуманітарний коледж імені І.С. Нечуя – Левицького.
- Вельможна Юлія Леонідівна** – студентка Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Вінник Ірина Володимирівна** – викладач фахових дисциплін, Ікваліфікаційної категорії ВП НУБіП України «Ірпінський економічний коледж».
- Гаврилова Ольга Євгеніївна** – студентка ХНАДУ.
- Глинская Светлана Юрьевна** – студентка УО «Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины».
- Гончар Аліна Сергіївна** – студентка Харківського автомобільно-дорожнього університету.
- Гордієнко Єлизавета Анатоліївна** – студентка Харківського національного автообільно-дорожнього університету.
- Горпинченко Олесь Миколаївна** – студентка факультет іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.
- Давулбаева Жанмира Мухабеткалиевна** – учитель истории СШ имени Ы. Мухамеджанова. Республика Казахстан.
- Доломан Ксенія Андріївна** – студентка Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Жакупова Айгуль Асылбековна** – Ph.D докторант, Казахский национальный аграрный университет.
- Жусупова Маржан Мырзалиевна** – учитель казахского языка и литературы СШ имени Ы. Мухамеджанова. Республика Казахстан.
- Захарченко Світлана Миколаївна** – молодший науковий співробітник НІЕЗ «Переяслав».
- Зозуля Лариса Олексіївна** – викладач I категорії ВП «Слов'янський технікум Луганського Національного аграрного університету».
- Имжарова Динара Манатовна** – учитель русского языка и литературы СШ №5. Республика Казахстан.
- Исломова Дилдора Аминжоновна** – Преподаватель Ферганский колледж искусств.
- Іванченко Людмила Володимирівна** – викладач іноземних мов (перша категорія) Кременчуцького льотного коледжу НАУ.
- Іванчук Ольга Миколаївна** – студентка Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
- Каражанова Бибигул Тулегеновна** – учитель казахского языка и литературы СШ имени Ы. Мухамеджанова. Республика Казахстан.
- Карапетян Людмила Миколаївна** – старший викладач Ірпінської дитячої музичної школи.
- Кенжабаев Аман Тургунович** – и.ф.д., проф., ТМИ, Информацион-коммуникацион технологиялар кафедраси мудири.

- Кивгила Ігор Григорович** – здобувач кафедри історії України та суспільних дисциплін Черкаського державного технологічного університету.
- Кириленко Тетяна Яківна** – викладач відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ірпінський економічний коледж».
- Косяк Світлана Михайлівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук. Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України.
- Коцериба Наталія Василівна** – кандидат економічних наук, доцент. Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету.
- Кugno Тетяна Володимирівна** – ХНАДУ.
- Курбонова Мунаввар Санакулкизи** – студентка Узбекиського державного університету мовних мов.
- Лазуренко Валентин Миколайович** – доктор історичних наук, професор кафедри історії України та суспільних дисциплін Черкаського державного технологічного університету.
- Латыпова Эльвира Азатовна** – кандидат біологічних наук, доцент. Ташкентський фармацевтичний інститут.
- Литвинець Юлія Ігорівна** – кандидат економічних наук, викладач відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ірпінський економічний коледж».
- Лиховид Дмитро Олегович** – аспірант кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія».
- Луценко Алена Николаевна** – Харківського національного автомобільно-дорожного університету.
- Мамутова Айгул Калмурзаевна** – студентка факультета «Комп'ютерний інжиніринг» Нукусського філіалу Ташкентського університету інформаційних технологій.
- Манойленко Максим Вікторович** – викладач кафедри фінансів і банківської справа Міжнародний університет бізнесу і права.
- Мартиненко Марина Олександрівна** – викладач фахових дисциплін ВП НУБіП «Ірпінський економічний коледж».
- Мота Надія Ярославівна** – викладач вищої категорії Екологічного коледжу Львівського НАУ.
- Надточій Олена Леонідівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики, реклами та PR-технологій Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького.
- Наумець Валерія Валеріївна** – студентка Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.
- Орленко Олена Владиславівна** – кандидат економічних наук, доцент кафедри готельно-ресторанної справи Херсонського державного університету.
- Павленко Олена Василівна** – викладач вищої категорії Переяслав-Хмельницької дитячої музичної школи імені П. Сениці.
- Пальоха Валерія Олегівна** – студентка Харківського автомобільно-дорожного університету.
- Пашківська Анастасія Валеріївна** – студентка Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету.
- Попов Сергій Віталійович** – доктор медичних наук, професор кафедри педіатрії післядипломної освіти з курсами пропедевтики дитячих хвороб та дитячої інфекції медичного інституту Сумського державного університету.
- Прохорчук Віра Андріївна** – студентка Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.
- Пыхтина Валерия Александровна** – Харківського національного автомобільно-дорожного університету.
- Рейпназаров Ерназар Нуржамиевич** – магістрант факультета «Телекомунікаційні технології» Ташкентського університету інформаційних технологій.
- Сабитов Руслан Темкенович** – студент Павлодарського Державного Університету імені С.Торайгырова.
- Савіна Дарина Геннадіївна** – студентка Харківського автомобільно-дорожного університету.
- Сапарова Улбосын Ажиниязовна** – студентка факультета «Комп'ютерний інжиніринг» Нукусський філіал Ташкентського університету інформаційних технологій.
- Семигіна Тетяна Валеріївна** – доктор політичних наук, професор, Академії праці, соціальних відносин і туризму.

- Стативко Олег Олександрович** – студент ННІ економіки, оподаткування та митної справи Університет державної фіскальної служби України.
- Стеценко Володимир Анатолійович** – викладач соціально-економічних дисциплін КВНЗ КОР «Богуславський гуманітарний коледж імені І.С. Нечуя-Левицького».
- Ткач Галина Михайловна** – старший преподаватель кафедры «Математика и информатика», магистр информатики Павлодарского Государственного Университета имени С.Торайгырова.
- Ткач Інна Сергіївна** – студентка Харківського автомобільно-дорожнього університету.
- Турумбетов Байрам Конгратбаевич** – старший преподаватель кафедры «Телекоммуникационный инжиниринг» Нукусского филиалу Ташкентского университета информационных технологий.
- Тушницька Наталія Ігорівна** – викладач-спеціаліст Екологічного коледжу Львівського НАУ.
- Улихіна Юлія Вікторівна** – старший преподаватель кафедры «Математика и информатика», магистр информатики Павлодарского Государственного Университета имени С.Торайгырова.
- Фармонов Шерзодбек Рахмонжонович** – преподаватель кафедры информационных технологии Ферганский Государственный университет.
- Циганок Валентина Григорівна** – викладач вищої категорії Екологічного коледжу Львівського Національного аграрного університету.
- Чеканова Анна Олегівна** – студентка Харківського автомобільно-дорожнього університету.
- Черненко Людмила Борисівна** – Ірпінський економічний коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України.
- Шипко Оксана Миколаївна** – науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України.
- Юлчиева Мавлюда Тургунбоевна** – кандидат биологических наук, доцент. Ташкентский фармацевтический институт.
- Юрченко Зоя Володимирівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогічної та вікової психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩІЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!

Государственное высшее учебное заведение

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»,

молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,

студенческое научное общество исторического факультета «Комитет исследования истории и современности»

Информируют Вас, что с 29 по 30 ноября 2016 г. проводится XXXII Международная научно-практическая интернет-конференция «Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии».

Планируется работа по секциям:

I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

IX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

XVIII. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Metallurgy.
2. Горное.
3. Литейная Дело.
4. Машиноведение.
5. Электротехника
6. Теплотехника.
7. Гидротехника.
8. Радиотехника.
9. Строительство

XIX. СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ. МЕДИА.

1. Журналистика. Теория и история журналистики.
2. Книговедение, библиотекведение, библиографоведение.
3. Социальная информатика. Прикладные социально-коммуникационные технологии.

Оргкомитет конференції планує розміщати доповіді на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатах конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде завантажити в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, польський, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджицький, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання матеріалів – 28 листопада 2016 р. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Організаційні збори - 10 USD США або 10 Євро (переклад в рубль – 500 рубль). (в організаційні збори входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Завантажити збірник можна буде **через тиждень** на головній сторінці конференції.

Для учасників країн Європи та Азії (за виключенням України) засоби перераховуються наступним чином:

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА.

Переклади по системі «Юністрім» для Бобровника Юрія Вікторовича пунктах Приват Банк г. Переяслав-Хмельницький (в квитанції повинен бути вказаний **код перекладу** та Ф.І.О. того, хто перекладає гроші, країна).

(комісія 0,15 USD США)

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА (Через ОАО «Сбербанк Росії»)

Для учасників з Російської Федерації (500 руб.) оплати організаційних зборів в рубль РФ (RUB) в відділеннях **ОАО «Сбербанк Росії»** для того, щоб організаційні збори дійшли, в розділі **НАЗНАЧЕННЯ ПЛАТЕЖА**, потрібно вказувати **«ПЕРЕКЛАД ЛІЧНИХ ЗАСОДКІВ»** і тільки ці три слова.

56A: Банк-Посередник:	ОАО «Сбербанк Росії», Москва, РФ БИК 044525225, К/С 3010181040000000225 ИНН 7707083893 СВИФТ: SABRRUMM
57D: Банк Бенефіціара:	/30111810100000000540 АО «СБЕРБАНК РОССИИ» Київ, Україна
59D: Бенефіціар:	/ 26207017148867/ Бобровник Юрій Вікторович

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Або поштовою переказом на Ф.І.О.: Бобровник Юрій Вікторович, 08401, Україна, Київська обл, г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинського, 32, к. 108.

4. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Western Union на Бобровник Юрій Вікторович (Bobrovnik Jurij Viktorovich) (вказуйте код перекладу, Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью) домашний адрес, код города, телефон, e-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **MICROSOFT WORD** в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 29.11-30.11.2016 г.) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает **ошибку не отправления**, отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокопию квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактные телефоны: +38 (097) 923 16 58,; +38 (093) 335 78 86.

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные междустрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!

Державний вищий навчальний заклад

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,

студентське наукове товариство історичного факультету «Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що з 29 по 30 листопада 2016 р. проводиться XXXII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Грунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економіки.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

IX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Виборчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

XVIII. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

1. Металургія
2. Гірництво
3. Ливарна справа
4. Машинознавство
5. Електротехніка
6. Теплотехніка
7. Гідротехніка
8. Радіотехніка
9. Будівництво

XIX. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА.

1. Журналістика. Теорія та історія журналістики
2. Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.
3. Соціальна інформатика. Прикладні соціально-комунікаційні технології

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на web-сторінці за адресою:
<http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 28 листопада 2016 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 90 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстка макету, редагування текстів). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши на слово.

Кошти перераховуються на:

Картку Приват банку **5168 7420 6537 9988** (одержувач - **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити **SMS** підтвердження про оплату на моб. **097 923 16 58** у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком *Іван Петренко*
(*Київ, Україна*)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (*у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)*) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) домашня адреса, код міста, телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі MICROSOFT WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: neasmo@gmail.com (*тема повідомлення: 29.11-30.11.2016 р.* (у разі якщо Ваш поштовик викидає помилку, відправляйте на адресу neasmo@ukr.net)) або на CD-дисках (**дискети не приймаються**) із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокопію квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопії квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS** вказавши прізвище **автора доповіді**).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: **«Вашу статтю отримано та захищено»**. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, гурт. 1, кім. 108.

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактні телефони: (097) 923 16 58, (093) 335 78 86.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ**СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ**

Ashrapov A.A. (Samarqand, O`zbekiston) TAMAKINING IZMIR NAVINING DALAGA O`TQAZISH MUDDATLARINI TAMAKI TRIPSI BILAN ZARARLANISH DARAJASIGA TA`SIRI.....	6
Ruziqulova N.A., Ashrapov A.A., Zohidova I.S. (Samarqand, O`zbekiston) TO`RDOR SHILLIQQURT – DEROSERAS RETICULATUM (MULLER, 1774) NING KO`PAYISHIGA HARORATNING TA`SIRI.....	7
Айгуль Жакупова, Кадыр Бияшев, Биржан Бияшев (Алматы, Казахстан) ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ СВОЙСТВ БАКТЕРИЦИНПРОДУЦИРУЮЩЕГО ШТАММА E. COLI 64 НА ЯГНЯТАХ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМ ЗАРАЖЕНИИ ВИРУЛЕНТНЫМИ КУЛЬТУРАМИ E. COLI 25, S. TYPHIMURIUM 371, KLEBSIELLA PNEUMONIAE 30.....	8
Сергій Овчинніков (Одеса, Україна) ФОТОДИНАМІЧНА АНТИМІКРОБНА ТЕРАПІЯ.....	10
Маъмура Ҳамроева (Қарши, Ўзбекистон) ШИРИНМИЯ ЎСИМЛИГИ ВА УНИНГ ШИФОБАХШ ХУСУСИЯТЛАРИ.....	12
Мавлюда Юлчиева, Эльвира Латыпова (Ташкент, Узбекистан) ЭКИБ ЎСТИРИЛГАН – HERNIARIA GLABRA L. ЎСИМЛИГИНИ ВЕГЕТАТИВ ОРГАНЛАРИНИ АНАТОМИК ТУЗИЛИШИ.....	13

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Олег Стативко (Ірпінь, Україна) ЕКОЛОГІЧНА КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ.....	15
---	----

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Ірина Вінник (Ірпінь, Україна) RFID – ТЕХНОЛОГІЇ, ЯК ЕЛЕМЕНТ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ.....	17
Тетяна Кириленко (Ірпінь, Україна) АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ВІДШКОДУВАННЯМ ЗАВДАНИХ ЗБИТКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	19
Наталія Коцеруба, Юлія Гуменюк (Вінниця, Україна) АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	20
Наталія Коцеруба, Анастасія Пашківська (Вінниця, Україна) РОЛЬ ПРИСКОРЕННЯ РУХУ ОБОРОТНИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	22
Юлія Литвинець (Ірпінь, Україна) ЩОДО ПИТАННЯ ОБЛІКУ ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЛІ.....	24
Максим Манойленко (Херсон, Україна) ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОСТІ РЕСУРСІВ.....	26
Марина Мартиненко (Ірпінь, Україна) БУТИ ШВИДКИМ ОЗНАЧАЄ БУТИ ПЕРШИМ.....	28
Олена Орленко (Херсон, Україна) ГОТЕЛЬНИЙ БІЗНЕС ЯК КОМПОНЕНТА СУЧАСНОЇ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ.....	29
Людмила Черненко (Ірпінь, Україна) ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	31

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Айнагул Еспенбетова (Ақтөбе, Қазақстан) ҚАЗАҚ ЖЕРІНДЕГІ ТАУ КЕН ІСІ: СИПАТЫ, ДАМУ БАРЫСЫ (XIX –XX Ғ. БАСЫ).....	34
Світлана Захарченко (Переяслав-Хмельницький, Україна) ВЕЛИКДЕНЬ З ПОЗИЦІЙ НАРОДНОГО ТА ХРИСТІЯНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ (на матеріалах сіл Переяславщини, затоплених Канівським водосховищем).....	36
Ігор Кивгила (Черкаси, Україна) ПОШУКИ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ДОБИ НЕПУ У ПРАЦЯХ І. БАТЮКА.....	38
Світлана Косяк (Черкаси, Україна) ДЕФІНІТИВНИЙ РЯД КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПАМ'ЯТІ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	41
Валентин Лазуренко (Черкаси, Україна) РІВЕНЬ ІНВЕНТАРНОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.	43

Володимир Стеценко (Богуслав, Україна) «ВО СЛАВУ НАШОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ» (до 150-річчя з дня народження М. С. Грушевського).....	45
--	----

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Ірина Бурлетова (Богуслав, Україна) ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ФОРТЕПІАННОГО МИСТЕЦТВА.....	48
--	----

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Валентина Акулова (Краматорськ, Україна) АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН.....	51
Світлана Бокова, Сергій Попов (Суми, Україна) ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ – ІНТЕРНІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЗАГАЛЬНА ПРАКТИКА СІМЕЙНА МЕДИЦИНА» ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	53
Светлана Глинская (Гомель, Республіка Беларусь) ПРИМЕНЕНИЕ ТЕСТИРОВАНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ НОВОГО МАТЕРИАЛА.....	55
Лариса Зозуля (Слов'янськ, Україна) СУЧАСНА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН.....	57
Олена Павленко (Переяслав-Хмельницький, Україна) Людмила Карапетян, Віра Байрак (Ірпінь, Україна) МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ РОЗВИТКУ В УЧНІВ ДМШ ВІДЧУТТЯ КОМПОЗИТОРСЬКОГО СТИЛЮ.....	60
Валентина Циганок (Львів, Україна) ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА АНАЛІЗУ ЗАНЯТТЯ В КОЛЕДЖАХ.....	62

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Юлія Вельможна (Харків, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН- В ГАЛУЗІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ.....	65
Аліна Гончар, Анна Чеканова (Харків, Україна) ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ДІЙСНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ.....	67
Ксенія Доломан, Єлизавета Гордієнко (Харків, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В ГАЛУЗІ АВТОМОБІЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	68
Ольга Іванчук (Харків, Україна) СТАНОВЛЕННЯ, ЗАКРІПЛЕННЯ ТА ПРАВОВА ОХОРОНА АВТОРЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	70
Інна Костюченко (Харків, Україна) ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	72
Тетяна Кugno (Харків, Україна) ВИНА ЯК ОЗНАКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ.....	74
Алена Луценко, Валерія Пыхтина (Харьков, Украина) ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА АВТОРСКОГО ПРАВА И СМЕЖНЫХ ПРАВ.....	76
Алена Луценко, Валерія Пыхтина (Харьков, Украина) АВТОРСКОЕ ПРАВО В СЕТИ ИНТЕРНЕТ.....	78
Ольга Нежиденко (Харків, Україна) ПРИДБАННЯ ПАТЕНТУ НА ВИНАХІД, ЙОГО ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ.....	80
Валерія Пальоха, Дарина Савіна (Харків, Україна) ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В ГАЛУЗІ КАПІТАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА УКРАЇНИ.....	82
Денис Самофал (Київ, Україна) АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	83
Інна Ткач (Харків, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В ГАЛУЗІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ.....	85

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Наргиса Икромова, Камола Фармонова (Фергана, Узбекистан) КАК ПЕРЕСТАТЬ СПОРИТЬ В СЕМЬЕ.....	88
Надія Мота, Наталія Тушницька, Галина Баб'як (Львів, Україна) ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	89

Віра Прохорчук, Валерія Наумець (Київ, Україна) ШЛЮБ ТА РОДИНА: ПОГЛЯД ОЧИМА СТУДЕНТІВ.....	91
Сабрие Халилова, Шерзодбек Фармонов (Фергана, Узбекистан) НОАНЪАНАВИЙ МЕТОДНИ ҚЎЛЛАШНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ.....	94
Зоя Юрченко (Івано-Франківськ, Україна) СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ФОРМУВАННЯ ПІДЛІТКОВОЇ ПРОНАРКОГЕННОСТІ У ЗАЛУЧЕННІ ПІДЛІТКІВ ДО АЛКОГОЛЮ І НАРКОТИКІВ.....	95
СЕКЦІЯ: СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА	
Олена Надточій (Черкаси, Україна) АКАУНТ ПОЛІТИКА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА КОРИСТУВАЧА.....	98
СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ	
Дмитро Лиховид, Тетяна Семигіна (Київ, Україна) «ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА УЧАСТЮ»:ТЕХНОЛОГІЯ ОПИТУВАННЯ ТА ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ГРОМАДИ.....	101
СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
Руслан Сабитов, Султан Апсалямов, Галина Ткач, Юлія Улихіна (Павлодар, Казахстан) НОВЫЙ ПОДХОД К РАЗРАБОТКЕ ЭЛЕКТРОННЫХ СИСТЕМ ОБРАЗОВАНИЯ.....	103
Байрам Турумбетов, Айдос Атамуратов, Ерназар Рейпназаров, Улбосын Сапарова, Айгул Мамутова (Нукус, Узбекистан) РОН-АРХИТЕКТУРАСИ АСОСИДА ТАРМОҚ ҚУРИЛИШИДА УЧРАЙДИГАН МУАММОЛАР ВА УЛАРНИ ЕЧИШ МАСАЛАЛАРИ.....	104
СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ	
Олександр Попович (Львів, Україна) ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ ЗА ПРОГРАМОЮ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ.....	107
СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	
Олеся Горпинченко (Суми, Україна) РОМАН ЄВГЕНА ПОЛОЖІЯ «ІЛОВАЙСЬК» У КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРИ ПРО АТО.....	109
Іванченко Людмила (Кременчук, Україна) МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ-ЕЛЕКТРИКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНОЗЕМНА МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ.....	111
Kurbonova M. (Tashkent, Uzbekistan) PRINCIPLES OF INTERCULTURAL LEARNING.....	113
СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ	
Оксана Шипко (Київ, Україна) КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ...	116
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	119
НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ	
Інформація для учасників из зарубешных стран.....	122
Інформація для учасників з України.....	125

Українською, польською, російською, англійською, французькою, білоруською, грузинською, вірменською, азербайджанською, казахською, узбецькою, таджицькою, киргизькою, молдавською, туркменською мовами

Матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «**Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії**» // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016 р. – 130 с.

Материалы XXXI Международной научно-практической интернет-конференции «**Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах Европы и Азии**» // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницький, 2016 г. – 130 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Проведення XXXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«**Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії**»
та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці
молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

